

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KUYUMCULUK SEKTÖRÜ VE KUYUMCU İŞLETMELERDE STOK HESAPLARININ DENETİMİ

FATİH SARAÇ

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. KIYMET ÇALİYURT

EDİRNE 2009

Hazırlayan : Fatih SARAÇ
Tezin Adı : Kuyumculuk Sektörü ve Kuyumcu İşletmelerde Stok Hesaplarının Denetimi

ÖZET

Kuyumculuk sektörü, 2008 yılında 1,5 milyar Amerikan Dolarını aşan resmi ihracat rakamıyla Türkiye ekonomisinde önemli bir yerde bulunmaktadır. Sektör, resmi ihracata ilave olarak bavul ticareti ve turistlere yapılan satışlar ile ülke ekonomisine yılda yaklaşık 3 ila 3,5 milyar Amerikan Doları tutarında döviz kazandırmaktadır. Sektörün son 20 yılda üretim, ihracat, marka ve mağazalaşma konularında gösterdiği performans Hindistan, Çin, Amerika Birleşik Devletleri ve İtalya'nın yanında Türkiye'yi dünya altın sektörünün önemli bir oyuncusu yapmıştır. Ancak sektör, uzun yıllar boyunca yüksek enflasyon, altın fiyatlarındaki ani dalgalanmalar, değerli taşların vergilendirilmesi ve kurumsallaşamama gibi sorunlar ile karşı karşıyadır. Kuyumcu işletmelerin en önemli hammaddesi olan değerli taşlar üzerindeki yüksek Özel Tüketim Vergisi ve has altın satış değeri ile has altın maliyeti arasındaki farkın vergilendirilmeye tabi olması işletmeleri kayıt dışı çalışmaya itmektedir.

Kuyumcu işletmelerin temel stokları olan değerli maden ve kıymetli taşlar fiziksel ve kimyasal özellikleri nedeniyle ayrıntılı üretim süreçlerine tabidir. Kuyumculuk muhasebesi, ayar hesaplamaları ve değerlendirme ölçüleri gibi uzmanlığa dayanan hesaplamaları gerektirmektedir. Kuyumcu işletmelerin ana faaliyetlerini oluşturan stoklar, kar ya da zarar tutarını doğrudan etkilemesi açısından oldukça önemli varlıklardır. Kuyumcu işletmelerin stok kalemlerinde yapılabilecek hata ve hileler bilgi kullanıcılarının alacakları kararları olumsuz etkileyecektir. Kuyumcu işletmelerin stoklarının tutarlılık ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri doğrultusunda muhasebe kayıtlarına geçirildiğinin, stokların işletme sahipliğinde bulduklarının, doğru değerlendirildiğinin ve finansal tablolarda dürüst bir biçimde bilgiye dönüştürüldüklerinin bir süreç olarak incelenip, ilgililere raporlanması gerekmektedir. Bu da sektör hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olan denetçiler tarafından yapılacak kapsamlı denetim çalışmaları ile mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Kuyumculuk sektörü, kuyumcu işletmeler, stok, stok denetimi

Prepared by : Fatih SARAÇ

Name of the thesis : The Jewellery Sector and Auditing of Inventory Accounts in Jewelry Companies

ABSTRACT

Jewellery sector has a significant position in Turkish economy due to export revenues exceeding 1.5 billion US dollars as stated officially in 2008. The sector brings foreign money equal to approximately 3 or 3.5 billion US dollars to the nation's economy through shuttle trade and sales to tourists each year in addition to official export. Turkey has become an important actor in the international gold sector besides India, China, USA and Italy as a result of high performance of the sector in manufacturing, export and creating makes and stores. However, the sector has now been experiencing problems like high inflation for years, sudden fluctuations in gold price, taxes imposed on gem stones and failing in organization. Jewelers are forced to make unregistered business by high Private Consumption Tax imposed on gem stones, which are jewelers' most important raw material, and because the margin between sales price of pure gold and its cost is subject to taxation.

Precious metals and gem stones, which are basic inventories of jewelers, are made subject to detailed manufacturing processes due to their physical and chemical features. Jewelry accounting requires calculations requiring competence like appraisal criteria and carat calculations. The inventories, which account for main activities of jewelers, are quite important assets because they have direct effects on profit or loss amounts. Errors and deceptions, which might be done in inventory items of jewelers, will negatively affect decisions of data users. It should be inspected as a process and reported to the authorities that jewelers register their inventories according to consistent accounting principles, which are generally accepted, the inventories are under the company's ownership, they are accurately evaluated and priced and they are converted into honest data in financial statements. This can be conducted via comprehensive audits completed by auditors, who have detailed information on the sector.

Key words: Jewellery sector, jewelry companies, inventory, auditing inventories

ÖN SÖZ

Kuyumculuk sektörü hakkında ayrıntılı bilgi vermeyi ve bu sektörde yapısı gereği zaman alıcı ve maliyetli olan stok denetimi konusunda gereksinim duyulacak denetim çalışmalarını incelemeye çalıştığım bu çalışmanın, muhasebe ve denetim literatürüne ve ilgili akademik çalışmalara katkıda bulunmasını ümit etmekteyim. Çalışmanın ortaya çıkmasında en büyük pay, desteğini her fırsatta yineleyen değerli hocam Doç. Dr. Kıymet ÇALİYURT'a aittir. Sayın Hocama şükran duygularıyla teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Desteklerini her zaman yanımda hissettiğim aileme sonsuz sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunarım.

Aralık, 2009

Fatih SARAÇ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
Problem	3
Amaç	4
Önem	5
Sınırlılıklar	5
Tanımlar	5
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	6
Araştırma Modeli	6
Veriler ve Toplanması	6
Verilerin Çözümü ve Yorumlanması	7
BİRİNCİ BÖLÜM	8
1. KUYUMCULUK SEKTÖRÜ	8
1.1. Kuyum, Kuyumcu ve Kuyumculuk Kavramları	9
1.2. Türk Kuyumculuk Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve Türkiye Ekonomisindeki Yeri	10

1.3. Kuyumculuk Sektörü ile İlgili Faaliyet Gösteren Kuruluşlar	13
1.3.1. Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü	14
1.3.2. İstanbul Altın Borsası	15
1.3.3. Dünya Altın Konseyi	17
1.3.4. İstanbul Değerli Maden ve Mücevherat İhracatçıları Birliği	18
1.3.5. İstanbul Altın Rafinerisi	19
1.3.6. İstanbul Kuyumcular Odası	20
1.3.7. Kuyumcukent	21
1.4. Kuyumculukta Meslek Grupları	21
1.5. Değerli Madenler ve Kıymetli Taşlar	24
1.5.1. Değerli Madenler	24
1.5.1.1. Altın	25
1.5.1.2. Gümüş	27
1.5.1.3. Platin	28
1.5.2. Kıymetli Taşlar	29
1.5.2.1. Zümrüt	29
1.5.2.2. Yakut	30
1.5.2.3. Elmas ve Pırlanta	30
1.5.2.4. İnci	31
1.6. Kuyumculuk Sektöründe Özel Konular	32
1.6.1. Kuyumculukta Kullanılan Ölçü Birimleri	32
1.6.2. Kuyumculukta Ayar Hesaplamaları	35
1.6.2.1. Ayar	36
1.6.2.2. Külçe	38
1.6.2.3. Alaşım	38
1.6.2.4. Külçe Karıştırmak	40

1.6.2.5. Ayar Yükseltmek	41
1.6.2.6. Ayar Düşürmek.....	43
1.6.2.7. Ayar Dönüşümleri.....	45
1.6.3. Altın Alaşım Çeşitleri	46
İKİNCİ BÖLÜM	48
2. STOK HESAPLARININ DENETİMİ	48
2.1. Denetime Duyulan Gerekseim.....	48
2.1.1. Denetim Kavramı ve Tarihsel Gelişimi	50
2.1.2. Denetim Kavramıyla Benzer Kavramlar	52
2.1.3. Denetimin Tanımı ve Unsurları	54
2.1.4. Denetimin Fonksiyonları	55
2.1.4.1. Denetimin İşletme Açısından Fonksiyonları	55
2.1.4.2. Denetimin Ekonomi ve Toplum Açısından Fonksiyonları	56
2.1.5. Denetçi Kavramı ve Denetçi Türleri.....	57
2.1.5.1. Bağımsız Denetçiler	58
2.1.5.2. İç Denetçiler	59
2.1.5.3. Kamu Denetçileri.....	60
2.1.6. Denetim Türleri	61
2.1.6.1. Finansal Tabloların Denetimi.....	62
2.1.6.2. Uygunluk Denetimi	63
2.1.6.3. Faaliyet Denetimi.....	64
2.1.6.4. Özel Amaçlı Denetim.....	65
2.1.7. Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları	65
2.1.7.1. Genel Standartlar	67
2.1.7.2. Çalışma Alanı Standartları	69

2.1.7.3. Raporlama Standartları	72
2.1.8. Denetim Teknikleri.....	76
2.2. Stok Hesaplarına Genel Bakış	82
2.2.1. Stok Kavramı ve Stokların İşletmeler Açısından Önemi.....	83
2.2.2. Tek Düzen Muhasebe Sistemine Göre Stok Hesapları	85
2.2.3. Stokların Değerlemesi	92
2.2.3.1. Türk Ticaret Kanunu'na Göre Stokları Değerleme	93
2.2.3.2. Sermaye Piyasası Kurulu Mevzuatı'na Göre Stokları Değerleme.....	94
2.2.3.3. Vergi Usul Kanunu'na Göre Stokları Değerleme.....	96
2.2.3.4. Türkiye Muhasebe Standartları'na Göre Stokları Değerleme.....	103
2.2.4. Stok Değerleme Yöntemleri.....	108
2.2.4.1. Fıllı Maliyet Yöntemi	108
2.2.4.2. Ortalama Maliyet Yöntemi.....	109
2.2.4.3. İlk Giren İlk Çıkar Yöntemi.....	111
2.2.4.4. Son Giren İlk Çıkar Yöntemi.....	111
2.2.4.5. Diğer Stok Değerleme Yöntemleri.....	112
2.3. Stok Denetimi	113
2.3.1. Stok Denetiminin Amaç ve Önemi.....	113
2.3.2. Stok Denetiminde İç Kontrol Sistemi	115
2.3.2.1. Örgütsel Yapı	115
2.3.2.2. Stok Alımlarının Yapılması.....	116
2.3.2.3. Stokların Korunması.....	118
2.3.2.4. İşlemleri Kayda Alma ve Muhasebe Sistemine Aktarma....	119
2.3.3. Stoklarla İlgili Uygunluk Denetimi	122
2.3.4. Stoklarla İlgili Maddi Doğruluk Denetimi	123

2.3.5. Maliyet Hesaplarının Denetimi.....	124
2.3.5.1. Tek Düzen Muhasebe Sisteminde Maliyet Hesapları.....	124
2.3.5.2. Maliyet Hesaplarının Denetimi	129
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	131
3. KUYUMCU İŞLETMELERDE STOK HESAPLARININ DENETİMİ	131
3.1. Kuyumcu İşletmelerde Stok Hesaplarının Denetiminde Önceden Saptanmış Ölçütler	131
3.1.1. Vergi Yasaları	131
3.1.1.1. VUK'a Göre Kuyumcu İşletmelerin Stok Denetiminde Önceden Saptanmış Ölçütler	132
3.1.1.2. Katma Değer Vergisi Kanunu'na Göre Kuyumcu İşletmelerin Stok Denetiminde Önceden Saptanmış Ölçütler	140
3.1.1.3. Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunlarına Göre Kuyumcu İşletmelerin Stok Denetiminde Önceden Saptanmış Ölçütler	143
3.1.1.4. Özel Tüketim Vergisi Kanunu'na Göre Kuyumcu İşletmelerin Stok Denetiminde Önceden Saptanmış Ölçütler	145
3.1.2. Temel Kavramlar ve Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri.....	147
3.2. Kuyumcu İşletmelerin Stok Denetiminde Muhasebe Sistemi	152
3.2.1. Kuyumcu İşletmelerde Muhasebe İşlem ve Kayıtları.....	153
3.2.1.1. Kuyumcu İşletmelerde Muhasebe Kayıt Örnekleri	154
3.2.1.2. Kuyumcu İşletmelerde Maliyet Muhasebesi İşlemleri.....	171
3.2.1.2.1. Kuyumcu İşletmelerde İşletme Giderlerinin Sınıflandırılması.....	173
3.2.1.2.2. Kuyumcu İşletmelerde Maliyet Sistemi ve Hesap Akışı.....	175
3.2.1.2.3. Kuyumcu İşletmelerde Maliyet Hesapları Defter Kayıt Örnekleri	177

3.2.1.2.4. Kuyumcu İşletmelerde Üretim Giderlerinin Saptanması ve İzlenmesi.....	183
3.2.1.2.5. Kuyumcu İşletmelerde Fire, Kusurlu Ürün, Bozuk Ürün ve Artıklar.....	201
3.2.2. Kuyumcu İşletmelerde Enflasyon Düzeltmesi Uygulaması	205
3.2.3. Kuyumcu İşletmelerde Dış Ticaret İşlemleri Muhasebesi.....	213
3.3. Kuyumcu İşletmelerde Stokların Denetimi.....	219
3.3.1. Kuyumcu İşletmelerde Stok Hesaplarıyla İlgili Denetim Hedefleri ..	220
3.3.2. Kuyumcu İşletmelerde Stok Hesaplarına Ait Uygunluk Denetimi ...	222
3.3.3. Kuyumcu İşletmelerde Stok Hesaplarına Ait Maddi Doğruluk Denetimi	225
3.3.4. Kuyumcu İşletmelerde Stoklara İlişkin Hile Denetimi	227
3.3.5. Kuyumcu İşletmelerde Stok Faaliyetleri ve Muhasebe Uygulamaları İçin Denetim Formu Örneği	231
SONUÇ VE ÖNERİLER	236
KAYNAKÇA	242

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 1. Kuyumcu İşletmelerde Maliyet Sisteminin İşleyişi.....	180
Şekil 2. 7/A Seçeneğine Göre Hesapların Akış Şeması	181
Şekil 3. Altından Mamul Eşya Üreten Kuyumcu İşletmelerde Üretim Akış Şeması	203
Şekil 4. Mücevher Eşya Üreten Kuyumcu İşletmelerde Üretim Akış Şeması	203

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1. Gramın Ast Katları	30
Tablo 2. Milyem Cetveli	34
Tablo 3. Ortak Giderlerin Dağıtımında Kullanılabilecek Dağıtım Anahtarı.....	206
Tablo 4. El İşinden İmal Edilen Altın Mamuller İçin Fire Oranları.....	210
Tablo 5. Makine ile İmal Edilen Mamuller İçin Fire Oranları	210
Tablo 6. Dökümden Elde Edilen Mamuller İçin Fire Oranları.....	211
Tablo 7. Mamul Mal Üzerinde Hesaplanan Fire Oranları.....	211
Tablo 8. Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) (Türkiye-Genel) (2003=100)	219
Tablo 9. Hile Grupları.....	238
Tablo 10. Genel Stok Hileleri	239
Tablo 11. Stok ve Muhasebe Uygulamaları İçin Denetim Formu.....	241

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AICPA	: American Institute of Certified Public Accountants (Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü)
AŞ	: Anonim Şirketli
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
°C	: Santigrat Derecesi
cm	: santimetre
cm³	: santimetreküp
crt	: carat (karat)
DAK	: Dünya Altın Konseyi
FASB	: Financial Accounting Standards Board (Finansal Muhasebe Standartları Kurulu)
FIFO	: First In First Out (İlk Giren İlk Çıkar)
gr	: gram
GKGDS	: Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları
GKGMİ	: Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri
GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
IAS	: International Auditing Standard (Uluslararası Denetim Standardı)
IASB	: International Accounting Standards Board (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu)
IFAC	: International Federation of Accountants (Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu)
IFRS	: International Financial Reporting Standards (Uluslararası Finansal Raporlama Standartları)
İAB	: İstanbul Altın Borsası
İAR	: İstanbul Altın Rafinerisi
İKO	: İstanbul Kuyumcular Odası
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KDV	: Katma Değer Vergisi
kg	: kilogram

KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
LIFO	: Last In First Out (Son Giren İlk Çıkar)
m²	: metrekare
MÖ	: Milattan Önce
ÖKC	: Ödeme Kaydedici Cihaz
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
NIFO	: Next In First Out (Yeni Giren İlk Çıkar)
ROFM	: Reel Olmayan Finansman Maliyeti
SAS	: Statement on Auditing Standards (Denetim Standartları Açıklamaları)
SEC	: Securities and Exchange Commission (Menkul Kıymetler Komisyonu)
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TDHP	: Tek Düzen Hesap Planı
TEFE	: Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TFRS	: Türkiye Finansal Raporlama Standartları
TMS	: Türkiye Muhasebe Standartları
TL	: Türk Lirası
TMSK	: Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
TMUDESK	: Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu
TS	: Türk Standartları
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
UFRS	: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
ÜFE	: Üretici Fiyatları Genel Endeksi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
VUK	: Vergi Usul Kanunu

GİRİŞ

“19. Yüzyılın sonlarında, John Ruskin talihsiz bir adamın hikâyesini anlatıyordu. Hikâyenin kahramanı büyük bir çuvala koyduğu altın sikkelerden oluşan tüm servetini de yanına alarak bir gemiye binmişti. Yola çıktıktan birkaç gün sonra korkunç bir fırtına patlamış, herkesin gemiyi terk etmesi bildirilmişti. Çuvalı beline saran adam güverteye çıkmış, aşağı atlamış ve derhal denizin dibini boylamıştı. Ruskin soruyordu: Battığına göre, adam hala altının sahibi miydi? Yoksa altın mı adamın sahibi olmuştu?” (Bernstein, 2008: 13).

Başta altın olmak üzere, tüm değerli maden ve taşlar, insanların uygarlaştığı ve toplumsallaşmanın ilk temellerini attığı günden beri, her zaman özel bir öneme sahip olmuştur. Onların uğruna savaşlar çıkmış, medeniyetler yok olmuş ve onlara tapanlar çıkmıştır. Kıymetli maden ve taşların kullanım alanları da tarihsel süreç içinde farklılıklar göstermiştir. Hayatı kolaylaştırmak ile başlayan bu süreç zaman içerisinde adak, hediye ve takı gibi formlara dönüşmüştür (Türe ve Savaşçın, 2000: 7).

Nesiller boyu edinilen tecrübe ve alışkanlıklar neticesinde şekillenen kuyumculuk sanatı, günümüzde modern üretim olanaklarına kavuşmuştur. Son yıllarda büyük bir atılım içindeki Türk Kuyumculuk Sektörü üretim ve ihracat potansiyeli ile dikkat çekmektedir. Kurumsallaşma yolunda büyük adım atan işletmelerin ortaya çıkması, sektörü dünya çapında marka ve tasarım lideri konumuna taşımaktadır. Türkiye ekonomisi hızla gelişirken kuyumculuk sektörü de bu gelişmeye önemli katkılarda bulunmaktadır. Günümüzde 2.500 civarındaki üretici firması, 30.000’ni aşan kuyumcu mağazası ve 200.000’ni aşan personeli ile dev bir aile olan kuyumculuk sektörünün yıllık yaklaşık 5 milyar Amerikan Doları ihracat potansiyeline sahip olduğu sektör yetkililerince ifade edilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin en önemli hedeflerinden biri durumundaki uluslararası rekabet edebilirlik olgusu, iç pazarda rekabet gücü olan sektörlerin dış pazarlarda da rekabet edebilmesine imkân sağlamaktadır. Kuyumculuk sektörü de bugün, Türkiye ekonomisinin küresel oyuncu olarak kabul edildiği az sayıda sektörlerden biri durumundadır. Sektörde adını duyuran işletmeler sermaye

piyasalarında da etkin bir rol üstlenmekte ve halka açılmaktadır. Sektörün giderek yükselen performansı yerli ve yabancı yatırımcılar tarafından takip edilmektedir. Bu gelişmeler işletmeleri, mevcut muhasebe sistemlerini daha etkin hale getirip, şeffaf, karşılaştırılabilir ve doğru bilgi sunabilir bir muhasebe sistemine dönüştürmeye zorlamaktadır.

Son yıllarda artan ekonomik faaliyetler işlemleri daha karışık hale getirmiş, verilerin çokluğu ve işletme yöneticilerinin yanlış tutumları sonucunda sunulan bilgilerin güvenilirliği tartışılır hale gelmiştir. Her geçen gün bilgilerin güvenilirliği sorgulanmakta ve güvenilir bilgiye olan ihtiyaç artmaktadır. Bilgiye ihtiyaç duyanların ilk elden bilgiye ulaşmaları oldukça güçtür. Ulaşılar dahi bilgiyi veren kişinin kasıtlı ya da kasıtsız olarak yanlış bilgi vermesi de mümkündür. Yanıltıcı bilgi riski ile karşılaşan bilgi kullanıcısının alacağı yanlış karar neticesinde kaybı ise çok büyük olacaktır. Finansal bilgilerin güvenilir olmaması, finansal piyasaların ve bu piyasalar içinde yer alan sektörlerin gelişmesini önemli ölçüde engellemektedir. Aynı durum kuyumculuk sektörü için de geçerlidir. Finansal bilgilerin güvenilir ve doğru olmadığı bir piyasada yatırım yapabilmek mümkün değildir. Aynı şekilde devletin de böyle bir ortamda sağlıklı vergi toplaması imkânsızdır. Dolayısıyla, finansal bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliği ancak, işletmeler tarafından hazırlanan finansal tablo ve raporların denetimi ile mümkündür.

Stoklar, işletmelerin satmak amacıyla elinde bulundurduğu ya da üretim süreçlerinde; satışa sunacakları mal veya hizmetlerin üretiminde kullandıkları maddi varlıklardır. Dolayısıyla stoklar, işletmelerin finansal tablolarında önemli yere sahip kalemlerdir. Stok kalemlerinde yapılan hata ve hileler işletmelerin kar ya da zararını azaltmakta veya artırmaktadır. Satışların maliyetinde yapılabilen bir takım düzenlemeler işletmelerin finansal tablolarını etkilemekte ve güvenilir olmayan bilgilerin üretilmesine yol açabilmektedir. Kuyumculuk muhasebesi, kuyumculuk işlemlerindeki ayar hesaplamaları ve değerlendirme ölçüleri gibi uzmanlık gerektiren hesaplamaları gerektirmektedir. Bu nedenle kuyumcu işletmelerde yapılan stok denetimleri kapsamlı bir bilgi birikimini gerektirmektedir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kuyum, kuyumcu ve kuyumculuk kavramlarının tanımı yapılarak, kuyumculuk sektörünün tarihsel

gelişimi, sektörün Türkiye ekonomisindeki yeri, sektör ile ilgili faaliyet gösteren kuruluşlar ve kuyumculuk sektöründeki meslek grupları incelenmiş ve değerli madenler, kıymetli taşlar ile kuyumculukta kullanılan ölçü birimleri ve ayar hesaplamaları konuları açıklanmıştır.

İkinci bölümde stok hesaplarının denetimi konusu ayrıntılarıyla incelenmiştir. Bu bölümde denetim kavramı, denetimin tarihsel gelişimi, denetim kavramıyla benzer kavramlar, denetimin tanımı ve unsurları, fonksiyonları, denetçi kavramı ve türleri açıklanarak, denetim standartları ve teknikleri incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca stok kavramı, stok hesaplarının işletmeler açısından önemi, stokların muhasebe sistemi içindeki yeri, değerlemesi ve değerlendirme yöntemleri açıklanmıştır. İkinci bölümün sonunda stok denetiminin amaç ve önemine değinilerek, stok denetiminde iç kontrol sistemi, stoklarla ilgili uygunluk ve maddi doğruluk denetimleri ile maliyet hesaplarının denetimi konuları incelenmiştir.

Üçüncü bölümde kuyumcu işletmelerin stok hesaplarının denetiminde önceden saptanmış ölçütler ve tek düzen muhasebe sistemi incelenmiş, kuyumcu işletmelerde stok denetimi; amaç, denetim hedeflerinin oluşturulması, uygunluk, maddi ve hile denetimi yönleri ile açıklanmıştır.

Problem

Günümüzde yaşanan ekonomik gelişmeler işletmelerin faaliyetleri ile ilgilenen kişi ve kuruluşların sayısını artırmaktadır. Çıkar grupları olarak isimlendirilen bu kişi ve kuruluşların işletmeler ile ilgili temel bilgi kaynağı işletmelerin finansal tablolarıdır. İşletmeler tarafından hazırlanan finansal tabloların yanlış ya da hatalı bilgi içerme olasılığı bulunmakla birlikte, yanlış veya hatalı bilgi içeren finansal tablolar doğruluğunu ve güvenilirliğini kaybetmektedir. Doğru ve güvenilir bilgiden yoksun olan piyasaların ve piyasalar içinde yer alan sektörlerin gelişmesi olanaksızdır. Finansal bilgilerin çıkar grupları tarafından doğrudan incelenmesi hem maliyetli hem de zaman alıcı olduğundan oldukça güçtür. Finansal tabloların doğruluğu ve güvenilirliği konusunda makul güvence sağlayacak görüşler bağımsız denetim sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle denetim önemini giderek artırmaktadır.

Türk kuyumculuk sektörü, Türkiye ekonomisinin dünya çapında oyuncu olarak kabul edildiği az sayıda sektörlerden biri durumundadır. Türkiye ekonomisi hızla gelişirken kuyumculuk sektörü de bu gelişmeye önemli katkılarda bulunmaktadır. Sektörde adını duyuran işletmeler sermaye piyasalarında etkin bir rol üstlenmekte ve halka açılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kuyumcu işletmeler tarafından hazırlanan finansal tablo ve raporların doğruluğu ve güvenilirliği çıkar grupları açısından da önem kazanmaktadır. Kuyumculuk denince akla ilk gelen, altın ve kıymetli taşlardır. Kuyumcu işletmelerin stokları içinde önemli yer tutan bu varlıkların tutarlılık ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri doğrultusunda muhasebe kayıtlarına geçirilmesi, fiziken var olduklarının, işletmenin sahipliğinde bulduklarının, doğru değerlendirildiklerinin, doğru fiyatlandırıldıklarının ve finansal tablolarda dürüst bir biçimde bilgiye dönüştürüldüklerinin bir süreç olarak incelenip, ilgililere raporlanması gerekmektedir.

Amaç

Stok kalemlerinin, işletmelerin varlık yapısı içinde önemli bir yer tutması, nitelik ve nicelik olarak fazla olmaları gibi nedenler bu hesap kaleminin denetimini güçleştirmektedir. Kuyumculuk muhasebesi, kuyumculuk işlemlerindeki ayar hesaplamaları ve değerlendirme ölçüleri gibi uzmanlık gerektiren hesaplamaları gerektirmektedir. Bu çalışmanın amacı; kuyumculuk sektörü hakkında ayrıntılı bilgi sağlamak ve sektörde yer alan işletmelerde yapısı gereği zaman alıcı ve maliyetli olan stok denetimi konusunda gereksinim duyulacak denetim çalışmalarını açıklamaktır.

Bu amaçla;

1) Kuyum, kuyumcu ve kuyumculuk kavramları, Türk kuyumculuk sektörünün tarihsel gelişimi ve Türkiye ekonomisindeki yeri, sektörle ilgili faaliyet gösteren kuruluşlar, kuyumculukta meslek grupları, değerli madenler – kıymetli taşlar, kuyumculukta kullanılan ölçü birimleri ve ayar hesaplamaları açıklanacak,

2) Stok kavramı denetim boyutuyla ayrıntılı olarak incelenecek,

3) Kuyumcu işletmelerde stok hesaplarının denetiminde önceden saptanmış ölçütler ve muhasebe sistemi anlatılacak, kuyumcu işletmelerde stok faaliyetleri ve muhasebe uygulamaları konusunda örnek bir denetim formu ortaya konacaktır.

Önem

Kuyumculuk sektörü son yıllarda 1,5 milyar Amerikan Doları tutarındaki ihracat rakamıyla Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip olmakta, bavul ticareti ve turistlere yapılan satışlar ile sektör, ülke ekonomisine yaklaşık 3 – 3,5 milyar Amerikan Doları tutarında döviz kazandırmaktadır. Sektördeki işletmeler kurumsallaşarak halka açılmakta, sektördeki işletmelerle ilgilenen kişi ve kuruluşların sayısı da artmaktadır. Bu kişi ve kuruluşlar sektörde faaliyet gösteren işletmelerin finansal tabloları aracılığıyla finansal kararlar almak ve uygulamak durumundadır. Kuyumcu işletmeler tarafından hazırlanan finansal tabloların en önemli varlık kalemi olan stoklarının kimyasal ve hesaplama yönelik özellikleri nedeniyle yanlış ve hatalı bilgi içerme olasılığı bulunmakla birlikte, yanlış ve hatalı bilgiler içeren finansal tablolar finansal piyasalarda yer alan yatırımcıların ihtiyaç duyacağı bilgilerin güvenilirliğini olumsuz etkileyebilmektedir.

Kuyumcu işletme stoklarının içinde önemli yer tutan değerli maden ve kıymetli taşların tutarlılık ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri uyarınca muhasebe kayıtlarına geçirilmesi, işletmenin sahipliğinde olduklarının, doğru değerlendirildiklerinin, doğru biçimde fiyatlandırıldıklarının ve finansal tablolarda dürüst biçimde bilgiye dönüştürüldüklerinin bir süreç olarak incelenmesi oldukça önemlidir.

Sınırlılıklar

Araştırmanın yapılmasında literatür taramasından faydalanılması uygun görülmüştür. Kuyumculuk sektörü ile ilgili yayınlanmış kitap türünde kaynak çok az olmakla birlikte, Türkiye’de sektörle ilgili istatistikî araştırmalar tek elden yapılamamaktadır.

Tanımlar

Kuyumculuk: Değerli metallerin ince bir çalışma ile işlenmesini, değerli süs eşyalarının şekillendirilip parlatılmasını, montürle çerçeveselenmesini ya da diziler

yapmak için delinmesini gerektiren ve nihai ürüne ulaşıncaya kadar birçok üretim tekniğinin kullanıldığı bir zanaattır (Çıtak, 2006: 39).

Denetim: Bir ekonomik birim veya döneme ait bilgilerin önceden belirlenmiş ölçütlere olan uygunluk derecesini araştırmak ve bu konuda bir rapor düzenlemek amacıyla bağımsız bir uzman tarafından yapılan kanıt toplama ve değerlendirme sürecidir (Bozkurt, 2006: 23).

Stok: İşletmelerin satmak, yeni malların üretiminde veya işletme faaliyetlerinde tüketmek üzere önceden edindikleri veya elde tutmak durumunda oldukları maddelerin tümüdür (Sevilengül, 2005: 291).

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırma Modeli

Bu araştırma için betimsel analiz yöntemi seçilmiştir. Betimsel analizde, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen başlıklar altında özetlenmekte ve yorumlanmaktadır. Bu yöntemin seçilmesinde çalışmanın nitel bir araştırma olmasının ve çalışmanın, elde edilecek mevcut veriler içinde ele alınmasının etkisi büyüktür. Araştırmanın temelini ana kaynakların taranması oluşturmaktadır. Araştırmada öncelikle gerekli literatür taraması yapılmış, daha sonra kuyumculuk sektörü ve kuyumcu işletmelerde stok hesaplarının denetimi ile ilgili veriler elde edilmiş, gerekli çıkarımlarda bulunulmuş, eleştirel ve analitik bir çerçeveye oturtulmuştur.

Veriler ve Toplanması

Araştırmada verilerinin toplanmasında literatür taramasına başvurulmuştur. Materyal olarak, konu üzerine literatürdeki kitap ve makaleler, çeşitli kuruluşların yayınları ve internet sitelerinden faydalanılmış ve ardından elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Konu itibarıyla literatür taramasında ölçüt olarak bilimsel bilgi niteliğindeki kaynaklara öncelik tanınmıştır.

Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Literatür taramasından sonra elde edilen veriler analitik ve eleştirel bir yaklaşımla ele alınmış ve durum değerlendirilmesi yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KUYUMCULUK SEKTÖRÜ

Anadolu, hayatı kolaylaştıran ev ve av eşyaları döneminden kuyumculuk sürecine geçişte son derece önemlidir. Alacahöyük'te yapılan arkeolojik kazılarda beş bin yıllık kuyumcu atölyesi ve el aletleri bulunması kuyumculuğun ne kadar eski bir tarihe dayandığını göstermektedir. Yaratıcılığın ve emeğin ağır bastığı bir sanat olan kuyumculuk Anadolu'da doğmuş ve gelişmiştir. Modern çağ ile birlikte teknolojik gelişmeler kuyumculuğu sanayileşen Batı ülkelerine sürüklemiştir (Turkishtime Sectors, 2003: 51). Türk kuyumculuk sektörü, yıllar içinde önemli atılımlar yaparak büyük bir gelişim göstermiştir. Dünya pazarlarındaki tüketim eğilimlerinde yaşanan gelişmeler dikkate alındığında kuyumculuk sektörü, Türkiye ekonomisinin küresel oyuncu olarak kabul edildiği az sayıdaki sektörlerden biri durumundadır.

2002 yılında hızla büyüyen dünya kuyumculuk pazarı külçe altın fiyatlarının giderek artmasıyla ciddi bir daralma gösterse de, Türkiye 2008 yılında yüze yakın ülkeye altın mücevherat ihracatı yaparak Türk takılarının dünya ülkeleri tarafından tanınmasında büyük bir başarı göstermiştir. Günümüzde 2.500 civarındaki üretici firması, 30.000'ni aşan kuyumcu mağazası ve 200.000'ni aşan personeli ile kuyumculuk sektörü dev bir ailedir.

Türk kuyumculuk sektörü 90'lı yıllardan sonra popülaritesini ve başarısını her geçen gün artıran bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sektör ihracatla ilk defa 1982 yılında Suudi Arabistan'a yapılan 25 kilo altın ile tanışma fırsatını bulmuştur (TOBB, 2007: 52).

1992 yılında 12,7 milyon Amerikan Doları ile başlayan resmi altın mücevher ihracatı 2008 yılında 1,5 milyar Amerikan Doları'nı aşan bir rakama ulaşmıştır. Bu resmi rakamlar dışında bavul ticareti ve turistlere yapılan satışlar da göz önüne alındığında sektör Türkiye ekonomisine 3 ila 3,5 milyar Amerikan Doları tutarında döviz kazandırmaktadır.

1.1. Kuyum, Kuyumcu ve Kuyumculuk Kavramları

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü'nde "kuyum", değerli metal ve taşlardan yapılan süs eşyası, "kuyumcu", değerli metal ve taşlardan bilezik, küpe ve benzerleri (vb.) süs eşyası yapan veya satan kimse, sarraf, mücevherci, cevahirci, "kuyumculuk" ise kuyumcunun işi ve zanaatı, mücevhercilik, cevahircilik olarak tanımlanmıştır.

Kuyumculuk, değerli metallerin ince bir çalışma ile işlenmesini, değerli süs eşyalarının şekillendirilip parlatılmasını, montürle çerçevelenmesini ya da diziler yapmak için delinmesini gerektiren ve nihai ürüne ulaşıncaya kadar birçok üretim tekniğinin kullanıldığı bir zanaattır (Çıtak, 2006: 39). Günümüzde kuyumculuk gelişmiş teknolojiyi kullanarak, insanlığın eski çağlardan bugünlere taşıdığı bilgi birikimiyle ve estetik değerlerle oluşan bir meslektir. İnsanların kendilerini daha iyi hissetmelerini sağlamalarına yardımcı olacak ürünlerin tasarlanması, üretilmesi ve sunulması kuyumculuk mesleğinin çalışma alanlarını oluşturmaktadır (Kaya, 2006: 30).

Kuyumculuğun tarihi insanoğlunun tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Bugün kuyumcu denildiğinde ilk akla gelen, altın alım satımı işiyle uğraşan sarraflar olsa da kuyumculuk, sarraflıktan öte yani altın ve gümüş madenlerini işleyerek süs eşyası meydana getirmeye yarayan bir meslektir (Zeytin, 2004: 2).

Tarihin ilk zamanlarında altın ve gümüşün doğadan çok az elde edilmesi üretimde sanatın ağırlık kazanmasına yol açmıştır. Günümüzde kuyumculuğun sanatsal özelliği halen geçerliliğini sürdürmektedir. Kuyumculuk sanatının ilk örneklerine tarihin ilk çağlarında rastlamak mümkündür. Yapılan kazılarda küpe, kolye, gerdanlık ve saç tokası gibi pek çok süs eşyasına rastlanmıştır. Milattan önce (MÖ) 4000 – 3500 yıllarında Mezopotamya'da Sümerler'e ait Ur kentinde altın ve gümüş işlendiği bilinmektedir. Birçok dünya müzesinde Sümer, Mısır, Minos, Miken, Finike, Asur ve Etrüks uygarlıklarından kalan altın ve gümüşten yapılmış süs eşyaları sergilenmektedir (Ayter, 1996: 1).

İlk çağlardaki sanatçılar, egemen güçlerin desteğinde, insanlığın binlerce yıllık tecrübe ve bilgi birikimini, basit aletleri, yaratıcılıkları ve pratik çözümleri sayesinde işlemiş, derinlemesine bir teknik gelişim yaratmışlardır. Hatta günümüze kadar gelen sanat eserleri, orantısal olarak, bugün ulaşılan sonuçtan çok ileri durumdadır (Türe ve Savaşçın, 2000: 26). Eski çağların ustaları saf altını döverek zar gibi inceltmenin teknolojisini geliştirmişlerdir. Eski Mısır mezar buluntuları MÖ 1700 - 1600 yıllarında 0,001 mm incelikte varaklar yapılabildiğini göstermektedir (Çıtak, 2006: 39). İnsanlık tarihinin ilerlemesi ile gelişimini sürdüren kuyumculuk, özellikle Mısır, Mezopotamya ve Anadolu'da kendini göstermiştir. Anadolu'da kurulan devletlerde ticaret yollarının da etkisi ile kuyumculuk oldukça büyük bir gelişme göstermiştir.

1.2. Türk Kuyumculuk Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve Türkiye Ekonomisindeki Yeri

İnsanlar tarihin çok eski dönemlerinden itibaren süslenmeye oldukça özen göstermiştir. Anadolu'da yaşamış eski halklar altın, gümüş, fildişi, mercan, sedef, akik, deniz kabukları ve kıymetli taşlarla yaptıkları yüzük, kolye, bilezik, zincir, kemer, halhal, küpe ve broş gibi takıları çoğu kez uğur ve bereket getireceğine, bazı taşların kendilerini kötülüklerden koruyacağına inanarak vücutlarının çeşitli yerlerinde kullanmışlardır (Ayter, 1996: 7). Değerli madenler ve taşlar yukarıda belirtildiği gibi kullanılmasının yanı sıra tarih boyunca güzellik, zenginlik ve asaletin simgesi olarak da kullanılmıştır (Fidan, 2005: 67). Anadolu'da altın madenciliği, işletmeciliği ve mücevher üretimi beş bin yıl (MÖ 3000'li yıllar) önce başlamıştır. Alacahöyük'te yapılan kazılarda beş bin yıllık kuyumcu atölyesi ve el aletleri bulunmuştur.

Anadolu'da yaşayan medeniyetler bu sanatta mükemmelliği yakalamışlardır. Özellikle Troya, Eskişehir ve Alacahöyük'teki prens mezarlarında altın, gümüş, agat, kuvars kristali gibi değerli malzemelerden yapılan broşlar, kolyeler, iğne, bilezik ve benzerleri birer sanat eseri niteliğindedir. Yine Batı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yapılan kazılarda elde edilen buluntular MÖ 2000'li yıllarda Anadolu insanının tasarım ve dökümde ulaştığı ileri düzeyi yansıtmaktadır (Turkishtime Sectors, 2003: 51).

Tunç çağının ardından, MÖ 2000 – 1200 arasında Anadolu'da ticaret kolonileri oluşturan Asurlu tüccarlar, Mezopotamya'dan getirdikleri malların yerine buradan altın, gümüş ve bakır madenlerini götürmüşlerdir. Lidya Kralı Karun, MÖ 630'da altın madenlerinden elde ettiği altından para basmak amacıyla Ege'de dünyanın ilk rafineri ve darphanesini kurmuştur. Böylece Lidya, dünyada para kullanan ilk uygarlık olmuştur.

Selçukluların Anadolu'ya gelmesi ile birlikte göçer ya da yerleşik Türk boylarının takılarında eski Asya form ve geleneklerinin sürdürüldüğü görülmektedir (Türe ve Savaşçın, 2000: 9). Osmanlılar, bin yıllarca süren istilalar ve göçlerle biçimlenen son derece zengin bir takı geleneği mirasını devralmışlardır. Bu anlamda yapabilecekleri tek şey, kuyumculuğu doruğa ulaştırmak olmuştur. Bu da başarıyla gerçekleştirilmiştir. Osmanlı kuyumculuğu, miras aldığı tarihi kültürel zenginlikle birlikte imparatorluğun yayıldığı geniş coğrafyanın birikimlerini de yansıtmıştır (Turkishtime Sectors, 2003: 67). Osmanlılarda altın takı üretimi İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet'in kuyumculukta ustalıklarıyla bilinen Ermenileri şehre yerleştirmesiyle başlamıştır. İstanbul'da altın takı üretimi 1467 yılında kurulan dünyanın ilk kapalı alışveriş merkezi Kapalıçarşı etrafında yoğunlaşmıştır.

Cumhuriyet sonrası kuyumculuk sektörünün gelişim sürecinde yer alan merkez yine Kapalıçarşı olmuştur. Kapalıçarşı geleneksel olarak imalatçı ve perakendeci kesimine uzun yıllar ev sahipliği yapmıştır (Kaya, 2006: 33).

Türkiye'de kuyumculuk sektörü 1983 yılında ihracat yasağının kaldırılmasından sonra ihracata başlamıştır. Böylece sektör dış pazarlara açılmıştır. 1986 yılına kadar Ortadoğu'ya yönelik çalışan Türkiye, deneyim ve güven kazandıktan sonra kendini ispatlamaya başlamış ve 1987 yılında Amerika pazarına açılmaya başlamıştır (Özbek, 2009: 11). Külçe altın ithalatı konusunda Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB)'na 1985 yılında izin verilmiştir. 1989 yılında TCMB kuyumculuk sektörünün hammadde maliyetini dünyadaki diğer kuyum üreticileriyle aynı dereceye getirmek amacıyla altın pazarını oluşturmuştur. Bu gelişimin ardından Dünya Altın Konseyi (DAK) İstanbul'da ofis açmıştır. 1995 yılında İstanbul Altın Borsası (İAB) kurularak, aynı yıl külçe altın ithalat yetkisi TCMB

tekelinden alınarak İAB'ye üye olan özel sektör temsilcilerine verilmiştir. Bu girişimler sektörün altını dünya fiyatlarıyla satın alabilmesine imkân sağlamıştır.

Türkiye gelinen son noktada dünya altın mücevherat üretiminde dünyanın ilk beş ülkesi arasındadır. 2007 yılı verileri altın mücevherat üretiminde Türkiye'nin ikinci sıraya yükseldiğini göstermektedir. DAK'ın yaptığı bir araştırma, Türkiye'de her üç turistten birinin altın mücevherat satın aldığını ortaya koymaktadır. Bu da Türkiye'nin bir altın ve mücevher ülkesi haline geldiğinin kanıtıdır (Özbek, 2009: 13).

Altın, son yıllardaki ciddi fiyat artışlarıyla geniş kitleler için tasarrufları korumanın en güvenli yolu haline gelmiştir. Dünyanın en büyük altın üreticisi Güney Afrika'da üretimin düşmesine karşın yatırımcılar, altını hala enflasyon ve dolara karşı güven sağlayan, emin ve kalıcı bir kazanç kaynağı ve önemli bir yatırım aracı olarak görmektedir. Dünya genelinde pek çok ülkede orta sınıf, önemli boyutlarda mücevher satın almaktadır. 2003 yılından beri düzenli bir şekilde yükselişini sürdüren altının ons fiyatı 2009 yılında 1000 Amerikan Doları'nı aşarak rekor bir seviyeye ulaşmıştır.

2008 yılının son çeyreğinde etkisini göstermeye başlayan küresel ekonomik krize rağmen Türkiye'nin 2008 yılı Değerli Maden ve Mücevherat ihracatına ilişkin verileri oldukça iyi durumdadır. Verilerin ayrıntısı aşağıdaki gibidir (www.immib.org.tr);

- Değerli Maden ve Mücevherat ihracatı 2007 yılına göre % 1,8 oranında artış göstererek 1,5 milyar Amerikan Doları'nı aşmış bulunmaktadır.
- “Altından Mamul Mücevherci ve Kuyumcu Eşyası” ürün grubu 2008 yılında 1,32 milyar Amerikan Doları tutarındaki ihracatla birinci sırada yer almıştır. Altın ürün grubunu, 81,30 milyon Amerikan Doları ile “Gümüştan Mamul Mücevherci ve Kuyumcu Eşyası”, 37 milyon Amerikan Doları ile “Kıymetli Metallerin veya Kıymetli Metaller ile Kaplama Metallerin Döküntü Atıkları”, 17,4 milyon Amerikan Doları ile “İşlenmiş veya Yarı-işlenmiş Altın”, 15,1 milyon Amerikan Doları ile “Saatler, Aksam ve Parçaları”, 13,1 milyon Amerikan Doları ile “Taklit

Mücevherci Eşyası” ve 7,2 milyon Amerikan Doları ile “Tabii İnci veya Kültür İncileri” ihracatı takip etmiştir.

- Avrupa Birliği (AB) ülkeleri, 2008 yılında 497,8 milyon Amerikan Doları ile Değerli Maden ve Mücevherat ihracatının en fazla yapıldığı ülke grupları arasında ilk sırada yer almıştır. AB ülkelerine yönelik gerçekleşen ihracat 2007 yılına göre % 6,8 oranında bir artış göstermiştir. İhracatın gerçekleştirildiği diğer ülkeler sırasıyla, Yakın Orta Doğu Asya ülkeleri (396,6 milyon Amerikan Doları), Diğer Avrupa ülkeleri (334,6 milyon Amerikan Doları), Kuzey Amerika ülkeleri (176 milyon Amerikan Doları) şeklindedir.

Değerli Maden ve Mücevherat ihracatı 2008 yılında Türkiye toplam ihracatı içinde % 1,18’lik bir paya sahip bulunmaktadır. Türk kuyumculuk sektörü, gösterdiği atılımlarla uluslararası arenada kendine önemli bir yer edinmiştir. Bunun en somut göstergesi, Dünya Kuyumculuk Konfederasyonu’nun 2009 yılı Dünya Kuyumculuk Kongresi’ni İstanbul’da gerçekleştirmesidir.

1.3. Kuyumculuk Sektörü ile İlgili Faaliyet Gösteren Kuruluşlar

Türk kuyumculuk sektörü son yirmi yılda üretim, ihracat, markalaşma ve mağazalaşma konularında gösterdiği performansla dünya altın sektörünün en önemli oyuncularından biri oluşmuştur. Sektörün bu konuma gelmesinde üretim ve ihracatı gerçekleştiren firmaların yanında sektörle ilgili faaliyet gösteren kuruluşların da katkısı oldukça yüksektir. Söz konusu kuruluşlar sayesinde Türk kuyumculuk sektörünün dünya üzerinde söz sahibi olma süreci büyük bir hız kazanmıştır. Kuyumculuk sektörü alanında faaliyet gösteren kuruluşların sayısında da sektörde yaşanan hızlı büyümeyle birlikte artış görülmektedir.

Kuyumculuk sektörüne hizmet eden başlıca kuruluşlar aşağıda yer almaktadır. Bunlar;

- Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü,
- İstanbul Altın Borsası,

- Dünya Altın Konseyi (DAK),
- İstanbul Değerli Maden ve Mücevherat İhracatçıları Birliği,
- İstanbul Altın Rafinerisi (İAR),
- İstanbul Kuyumcular Odası (İKO),
- Kuyumcukent'dir.

1.3.1. Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü

Kuyumculuk sektörünün en eski ve köklü kurumlarından biri Darphane'dir. Darphane'nin tarihçesi yüzyıllar öncesine gitmekle beraber ilk yerleşik Darphane, İstanbul'un fethinden sonra hızla genişleyen imparatorluğun para ihtiyacını karşılamak üzere Fatih Sultan Mehmet tarafından Beyazıt Camii civarına kurulmuş ve Türk Darphanesi'nin kuruluşuna başlangıç sayılmıştır. İlk kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Fatih Sultan Mehmet'in kendi adına bastırdığı ilk Türk altınının tarihi olan 1467 yılı ilk kuruluş tarihi kabul edilmektedir (Erol, 2003).

Hazine Müsteşarlığı'na bağlı olarak faaliyetini sürdürmekte olan Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü kendisine verilen görevler kapsamında, dünyadaki ileri darphanelerin ürettiği ürün yelpazesini de göz önünde tutarak, madeni para, cumhuriyet altınları, madalya ve nişan, madalyon, hatıra nitelikli çeşitli ürünler, resmi mühür ve soğuk damga, vize ve harç pulları, değerli kağıt, pasaport, nüfus cüzdanı, uluslararası aile cüzdanı ve çeşitli resmi kurumların kimliklerinin üretimini gerçekleştirmektedir. Darphane, ayrıca Türkiye'ye giren ve çıkan kıymetli madenlerden ve taşlardan imal edilmiş süs ve ziynet eşyalarının analiz ve kontrollerini yaparak ihracına ve ithaline izin vermektedir. Bu kapsamda yüksek standartlara sahip laboratuarda kıymetli maden analizleri gerçekleştirilmektedir. Darphane, resmi ayar evi olarak hizmet verdiği gibi özel ayar evlerinin kuruluşuna izin vererek yetki ve denetlemekten sorumlu bulunmaktadır (www.darphane.gov.tr).

Darphanenin Cumhuriyet altını üretimi dünya çapındaki fiyat artışları ve küresel finans krizinden etkilenmiştir. 2006 yılında 61 ton civarındaki üretim, 2007 yılında yaklaşık 62 tona kadar çıkmış, 2008 yılında ise 58 ton civarında kalmıştır. Küresel finans krizinin etkili olmaya başladığı 2008 yılı Ekim ayından itibaren ciddi bir talep azalması göze çarpmaktadır. Döner sermayeli bir kuruluş olan Darphane

dünyadaki ileri darphanelerin ürettiği ürün yelpazesini de göz önünde tutarak hatıra ürünlerde ürün çeşitliliğine giderek karını artırmaktadır. Kuruluş 18 milyon Türk Lirası (TL) olan 2006 yılı karını 2007 yılında yaklaşık 32 milyon TL'ye 2008 yılında ise yaklaşık 41 milyon TL'ye çıkararak hazineye de önemli bir katkı sağlamıştır.

Darphane ayrıca yıllık programlar çerçevesinde yurt içi ve dışında düzenlenen birçok fuarda da yer almaktadır. Bunlardan en önemlisi her yıl düzenlenen İstanbul Uluslararası Mücevher, Takı, Gümüş, Saat ve Malzemeleri Fuarı'dır (Turkishtime Sectors, 2003: 11).

1.3.2. İstanbul Altın Borsası

İçerdiği sosyal değer ve ekonomik potansiyel açısından belirleyici bir gücü olan altının Türkiye'de finansal sisteme dahil edilmesi uzun bir süreçte gerçekleşmiştir. Altının ekonomik bir değer olarak finansal sisteme katılması 1980 yılı ve sonrasında ekonomide gerçekleşen liberalleşme süreci sonunda ortaya çıkmıştır (İABa: 1). Altın sektörünün finansal sistemde yerini alması, Türkiye ekonomisinin uluslararası piyasalara açılması, sermaye hareketlerinin teşvik edilmesi ve gelişme gösteren sektörlerin desteklenerek yeni kurum ve araçların harekete geçirilmesi ile olmuştur.

Söz konusu süreçte yer alan yapısal ve yasal evreleri şu şekilde özetlemek mümkündür (İABa: 1-2);

- 1980'li yıllara kadar yasadışı yollardan yapılan altın ithalatı 1983 ve 1984 yıllarında alınan kararlarla belirlenen esaslara uymak kaydıyla serbest bırakılmıştır. Aynı kararlarda TCMB'ye altının ve döviz kurlarının TL karşısındaki değerinin tespiti için yetki verilmiştir.
- 1984 yılında TCMB, TL Karşılığı Altın Piyasası'nı kurmuştur. Söz konusu piyasada TCMB tarafından yurt dışından ithal edilen altınlar yurt içindeki şahıslara TL karşılığı satılmıştır.
- 1989 yılında TCMB tarafından Döviz Karşılığı Altın Piyasası kurulmuştur. Söz konusu piyasada TCMB ithal ettiği altınları yurt içinde döviz ve efektif karşılığı satmıştır.

- 1989 yılında çıkarılan Türk Parasını Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar'la sermaye hareketleri serbestleştirilmiştir.
- 1993 yılında Türk Parasını Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar'da yapılan değişikliklerle altının fiyatının belirlenmesi ile ithalatı ve ihracatı serbestleştirilmiştir. Alınan kararlarla altının ithalatı ve ihracatı kolaylaştırılmıştır. Altın konusundaki gelişmeler yurtiçi fiyatlarıyla dünya fiyatları arasındaki farkı azaltmış ve maliyetlerin düşmesini sağlamıştır. Gelineen noktada kuyumculuk sektörünün yurtdışı rekabet şansı artmıştır.

Yukarıda özetlenen süreçte TCMB'nin döviz ve efektif karşılığı altın satmaya başlaması, Irak Savaşı, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) endeksinin hızla gelişmesi ve diğer ekonomik nedenlerle altın ithalatı önemli dalgalanmalar göstermiştir. 1990 yılından itibaren kuyumculuk sektöründe yaşanan ihracat artışı, altın ihracatının uluslararası arenada yer edinmesini sağlamıştır (Yanık, 2007: 40).

1993 yılında Türk Parasını Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar'da yapılan değişiklikler neticesinde modern bir altın borsasının kurulması gündeme gelmiştir. Yapılan mevzuat çalışmalarının ardından altın bankacılığının geliştirilmesi, halkın elinde bulunan atıl durumdaki altın stokunun ekonomiye kazandırılması ve kuyumculuk sektörünün desteklenmesini hedefleyen altın borsası 26 Temmuz 1995 tarihinde hizmete girmiştir (İABb: 9). İAB'nin faaliyete geçmesi ile gayri resmi altın piyasası kurumsal bir yapıya kavuşarak, yatırımcılara güvenli bir ortam sunulmuştur. Ayrıca, rekabetçi fiyat oluşumuna imkân sağlamıştır (Aslan, 2001: 43).

İAB'nin kurulması ile birlikte mevcut Kapalıçarşı piyasasının yanı sıra altın piyasası teşkilatlı bir yapı ve uluslararası bir boyut kazanmıştır. Rekabetçi fiyatlarla maliyetler gerçekçi bir seviyede oluşmuştur (Kaplan, 2004: 58). Fiyatların dünya fiyatlarıyla paralel hale gelmesinin ardından resmi ithalat hızla artmış ve bu artışla kuyumculuk sektörünün üretimi de hızlanan bir artış temposuna girmiştir. Bu sayede kuyumculuk sektörü dünyada altın ticaretinde sayılı ihracatçı ülkelerden biri konumuna gelmiştir. Uluslararası alandaki rekabet sektöründe kaliteyi ve altında markalaşmayı da beraberinde getirmiştir. İAB bünyesindeki Kıymetli Madenler Piyasası'nda toplam 64 üye (20 banka, 22 yetkili müessese, 16 kıymetli maden

aracı kurumu ve 6 kıymetli maden üretimi veya ticareti ile iştigal eden anonim şirket), Kıymetli Madenler Ödünç Piyasası'nda ise toplam 9 üye (7 banka, 1 yetkili müessese ve 1 kıymetli maden aracı kurumu) işlem gerçekleştirmektedir.

1.3.3. Dünya Altın Konseyi

Dünya Altın Konseyi 1987 yılında dünyanın büyük altın üreticisi firmaları tarafından kurulmuş kar amacı gütmeyen bir dernektir. Üyeleri içinde altın üreticilerinin yanı sıra tüketiciler, yatırımcılar, sanayiciler, tüccarlar ve resmi kurumlar da yer almaktadır. Derneğin merkezi Londra'da olup, başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Çin, Japonya, Birleşik Arap Emirlikleri, Türkiye ve Hindistan'da şubeleri bulunmaktadır (www.gold.org).

Dünya Altın Konseyi'nin temel faaliyet alanları arasında mücevher, yatırım ve sanayi kollarında altın kullanımını teşvik etmek gelmektedir. Konsey, altın takı talebini artırmak amacıyla milyonlarca dolar tutarında özendirme ve geliştirme harcamaları yapmaktadır (Fidan, 2005: 61).

Dünya Altın Konseyi'nin temel amacı ülkelerdeki altın tüketimine olan ilgiyi artırmanın yanı sıra yerli kuyumculuk sektörünü desteklemek ve fon katkısı sağlamaktır (Çıtak, 2006: 143). Konsey'in amaçları şunlardır (Subaşı, 1997: 198):

- Mücevher, yatırım aracı ve sanayi hammaddesi olarak altın kullanımını artırmak,
- Altın standart ve kalitesini belirli bir seviyeye getirmek,
- Altın yatırımcısına teknik bilgi aktarmak,
- Altına dayalı yeni yatırım araçları geliştirmek,
- Yatırım kuruluşlarının (banka, yatırım ortaklıkları vb.) portföylerine altın almaları konusunda teşvik etmek,
- Kuyumculuk sektörünün gelişmesi yönünde çalışmalar yapmak ve işletmecilik konusunda yeni tasarımları desteklemek,
- İstatistiksel bilgiler hakkında çalışmalar yapmaktır.

Bu amaçları gerçekleştirmek üzere konseyde altın mücevherat bölümü ve yatırım bölümleri bulunmaktadır. Her bölüm kendi faaliyet alanına giren konularda dünyadaki gelişmeleri takip ederek verilecek destek noktalarını tespit etmektedir. (Çıtak, 2006: 143). Konsey eğitim ve yayın hizmeti de vermektedir.

Dünya Altın Konseyi, Türkiye altın piyasasındaki gelişmelere desteklemek ve olumlu yönde ilerlemesini sağlamak amacıyla 1991 yılında Türkiye temsilciliğini İstanbul'da açmıştır. Temsilcilik 1991'den itibaren takı üretim teknolojisi konusunda danışmanlık vermekte, konuyla ilgili yayınlar hazırlamakta ve seminer çalışmalarını yürütmektedir. Konsey, sektörün teknik ve tasarım altyapısını tamamlamış altın takı üreticileriyle ortak çalışmalar yürütmekte ve pazarlama faaliyetlerini yürütmektedir (Turkishtime Sectors, 2003: 14).

Dünya Altın Konseyi, 1993 yılından itibaren Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)'na altın sektörünün serbestleştirilmesi konusunda danışmanlık yapmaktadır. Konsey'in Türkiye temsilciliği, tasarımcılar, imalatçılar, perakendeciler ve tüketiciler arasındaki ilişkileri güçlendirmek amacıyla "Trend Book" isimli bir kitap yayınlamaktadır. Ayrıca, düzenlenen takı ve tasarım yarışmalarıyla ödül kazanan tasarımları iç ve dış pazarlarda tanıtma görevini de üstlenmektedir (Kaya, 2006: 28). DAK, Türkiye'de altın ve ürünleri üzerindeki vergilerin azaltılması, işletmecilikte kalite ve tasarımın iyileştirilmesi, tüketicilerin altına ilgisinin artırılması amacıyla pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesi çalışmalarına devam etmektedir. Konsey'in Türkiye'de faaliyet göstermesi ile kuyumculuk sektörünün Türkiye'deki gelişme trendi hızlanmıştır (Fidan, 2005: 63).

1.3.4. İstanbul Değerli Maden ve Mücevherat İhracatçıları Birliği

İstanbul Değerli Maden ve Mücevherat İhracatçıları Birliği, Dış Ticaret Müsteşarlığı'na bağlı ve İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği bünyesinde yer alan bir kuruluş olarak 2003 yılı Temmuz ayında kurulmuştur. Bugün 1062 üyesi olan birlik, üyelerinin menfaatlerini korumak ve değerli maden-mücevherat ihracatını artırarak sektörün yeni pazarlara ulaşmasını

sağlamak amacıyla ihracatçı işletmelere yardımcı olmayı hedeflemektedir (www.kobisektor.com).

İstanbul Değerli Maden ve Mücevherat İhracatçıları Birliği'nin başlıca amaçları aşağıdaki gibidir (www.jtr.org.tr);

- İhracatı artırmak,
- Uluslararası alanda sektörün daha iyi tanıtılmasını sağlamak,
- İhracatçıların mesleki ilişki ve faaliyetlerini düzenlemek,
- İhracatla ilgili her türlü soruna çözüm bulmak için girişimlerde bulunmak,
- Üye işletmelerin ihracat faaliyetlerine rehberlik yapmaktır.

Birlik, üyelerinin ihracatlarındaki onay işlemlerinin yapılması ve istatistiklerinin tutulmasının dışında, yurtdışından gelen ithal taleplerini ilgili üretici ve ihracatçı üyelerine yönlendirmekte ve ayrıca Türk ihraç ürünlerinin dünya pazarlarında tanıtılması için yurtdışı uluslararası fuarlara ulusal katılımları düzenleyip bireysel katılımlara da destek vermektedir.

1.3.5. İstanbul Altın Rafinerisi

Dünyada altın rafine eden ve altın eritme faaliyetleri yapan çok fazla kuruluş vardır. Rafine endüstrisinin faaliyetlerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Kaplan, 2004: 51):

- Yeryüzüne yeni çıkarılmış olan altın mineralinin rafine edilmesi,
- Hurda altın, zarar görmüş ya da düşük saflıkta olan külçelerin ve onay almamış rafineler tarafından üretilen külçelerin yeniden rafine edilmesi,
- Kuyumculuk ve diğer sektörlerde kullanılmak üzere altın imalatı,
- Külçe altın üretimidir.

Altın potansiyelinin harekete geçirilmesinde Altın Borsası'nın yanı sıra Altın Rafinerisi'nin kurulması da bir zorunluluktur (Aslan, 1999: 46). Bu amaçla Türkiye'de

Hazine Müsteşarlığı ve İAB'nin desteği ile 1996 yılında İstanbul Altın Rafinerisi kurulmuştur.

İAR, dünyanın her yerinde üretilen altınlar ile hurda altınların rafine edilmesi ve bunların İAB'de işlem görmesini sağlamaktadır (Kaya, 2006: 27).

1.3.6. İstanbul Kuyumcular Odası

Türkiye'de kuyumculuğun merkezi İstanbul olarak kabul edildiğinde, sektörün en önemli kuruluşlarından biri de İKO'dur. Oda'nın temelini 1971 yılında İstanbul'da faaliyet gösteren kuyum imalatçıları ve tüccarlarını temsil etmek amacıyla kurulan "Turistik El Sanatları İmalcileri ve Kuyumcu Sanatkârları Derneği" oluşturmaktadır. Derneğin üye sayısı kısa bir sürede büyük bir sayıya ulaştığından yeni bir örgütlenme ihtiyacı duyulmuştur. Kuyumculuk sektörünün gelişimiyle birlikte üye ihtiyaçlarının da artmasıyla dernek, 1994 yılında oda statüsüne geçmiştir (www.iko.org.tr).

İKO'nun kuruluş amacı; esnaf ve sanatkârlardan oluşan üyelerinin ortak ihtiyaçlarına cevap vermek, çalışmalarını kolaylaştırmak ve mesleğin gelişimini sağlamaktır (Çıtak, 2006: 141). İKO, hizmetlerini İstanbul'da faaliyet gösteren dört bini aşkın üyesiyle sınırlandırmayarak, kuyumculuk sektörünün ulusal ve uluslararası piyasalarda gelişmesi ve tanıtılmasında çok önemli bir rol üstlenmektedir. İKO'nun çalışmaları arasında üyelerine yeni pazarlar bulmak, ihracata yönlendirmek, ulusal ve uluslararası fuarlara katılımı teşvik etmek bulunmaktadır (Kaya, 2006: 26). Kuyumculuk sektörünün gelişiminde önemli bir rolü olan kalifiye eleman yetiştirme konusunda gerek kendi bünyesinde mesleki ve yabancı dil gibi kurslar açarak, gerekse de meslek liseleri ve yüksek okullarda kuyumculuk ile ilgili bölümlere katkıda bulunarak sektöre desteğini sürdürmektedir.

2006 yılında kurulan İKO ayar evinde iki buçuk saatlik bir süreçte altın, gümüş, platin ve paladyum analizi yapılabilmektedir. 2008 yılının Mart ayında ise İKO, uluslararası bir pırlanta laboratuvarı ile yaptığı anlaşma ile Türkiye'ye ilk tam donanımlı pırlanta laboratuvarını getirmiştir. İKO, sektörel ve bürokratik diyaloglar ile de sektörün sorunlarına çözüm aramayı sürdürmektedir (Goldnews, 2009: 43).

1.3.7. Kuyumcukent

Dörtüzyüzyıllık gemiŖe sahip Türkiye Kuyumculuk Sektörü, deęiŖen Ŗartlar ve sektörün dünyadaki baŖarıları ile daha karmaŖık yapılar da daha uygun teknoloji alt yapısına sahip üretimi gerekleŖtirmek durumundadır. Osmanlı döneminden bu yana sektörün merkezi olan KapalıarŖı aędaŖ üretim yapısına olanak vermediğinden sektörün ihtiyaçlarına cevap verecek bir yapıya gereksinim duyulmuŖtur (Kaplan, 2004: 61-62).

Kuyumcukent, ilk aŖamada bir grup sektör mensubunun kuyumculuk sektörünün alt yapısını geliŖtirmek ve iyileŖtirmek, takı imalatı esaslı, insan sağlığı ile barıŖık toplu üretim alanları oluŖturmak düŖüncesinden hareketle doęmuŖtur. Kuyumcukent'in toplam maliyeti 200 milyon Amerikan Doları olup, AB normlarına uygun olarak inŖa edilmiŖtir. Kuyum üretim, pazarlama ve satıŖ fonksiyonlarını aędaŖ alt ve üst yapı bileŖenleri ile bir araya getiren Kuyumcukent, iŖ ve yaŖam merkezi olma özelliği ile dünyada bir benzeri bulunmayan bir yapıdır. İstanbul Yenibosna'da dünyanın en büyük bütünleŖmiŖ altın ve mücevher üretim merkezi olan Kuyumcukent, evre ve insan sağlığına son derece önem verilerek üretilmiŖ arıtma sistemleri, geniŖ otoparkı, teknolojik haberleŖme ve güvenlik olanakları ile kolay ulaŖımıyla yüksek standartlarda hizmet vermektedir (www.kuyumcukent.com.tr).

Kuyumcukent sayesinde altın, gümüş ve mücevherat üretimi ve ticareti yapan yaklaŖık yüzde fazla ülkenin Türkiye'den aliŖveriŖ yapma olanaklarının daha fazla artırılması hedeflenmektedir. Türk kuyumcusunun ihracat yapma potansiyelinin geniŖletilmesi, Küçük ve Orta Büyüklükteki İŖletme (KOBİ)'lerin desteklenmesi, üretim koŖullarının teknolojik anlamda geliŖtirilmesi, sektör alıŖanlarının iŖ koŖullarının iyileŖtirilmesi ve sektörün dünya lideri olması da Kuyumcukent ile hedeflenen diğer konulardır.

1.4. Kuyumculukta Meslek Grupları

Kuyumculuk sektörü Türkiye'de 2.500'e yaklaŖan üretici iŖletmesi, 30.000'den fazla perakende mağazası ve 250.000'den fazla alıŖanı ile büyük bir

sektör durumundadır. Sektörde üretimden pazarlamaya ve satışa kadar görev alan pek çok meslek grubu bulunmaktadır.

Kuyumculuk sektöründeki meslek grupları aşağıdaki gibidir (Fidan, 2005: 76-78; Bekar, 1999: 9-18; Ayter, 1996: 97-100):

- **İmalatçı-Üretici-Atölyeci:** Bu grup, kendi sermayesi olan altın ile ziynet eşyası yapar ya da sipariş üzerine üretim gerçekleştirir. Her iki durumda da yapılan satış fason satıştır. Elde edilen kazanç fason satış bedelinden ibarettir. İmalatçılar genellikle altın satışı yapmama eğilimindedir.
- **Toptancı:** Bu grup, perakendecilerin getirdikleri has ya da hurda altını atölyelere verip imalat yaptırır. Bu işlem için imalatçılara fason işçilik bedeli olarak isimlendirilen imalat ücreti öderler. Ardından imal ettirdikleri malları perakendecilere satarlar. Ancak, altın bedelini altın olarak aldıkları için kestikleri fatura fason faturasıdır. Bu durumda toptancının karı imalatçıya ödediği fason ücreti ile perakendeciden aldığı fason bedeli arasındaki farktır. Toptancılar bir nevi fason aracılığı yapmaktadır.
- **Perakendeci (Mağazalar):** Beraberinde getirdikleri külçe ya da hurda altınları bir imalatçıya ya da bir toptancıya vererek ziynet eşyası yaptıran meslek grubudur. Bu işlem için imalatçı ya da toptancıya fason ücreti (işçilik) ödenir. Mamulün fiyatı borsa bedeli ile fiyatlandırılır. Perakendeciler, malın üretimi için ödedikleri işçilik bedeli üzerine, işçilik adı altında bir bedel ekleyip satmaktadır.
- **Sarraflar:** Altın ve gümüşten imal edilmiş paraların fiyatı, değeri, özellikleri konularında deneyim kazanmış ve bunların alım satımını yapan usta tüccarlardır.
- **Sadekar:** Kıymetli metal ve taşları tasarlayan, şekillendiren, dizayn edip ana prototip kalıbını çıkaran kimselerdir.
- **Taş eksperleri:** Değerli taşların kalitesi, karatı, boyutları ve fiyatı konularında rapor verebilen, kıymetli taş alım satımını yapan kimselerdir.

- **Kakmacı:** Altın ve gümüş levhalara her türlü yazı, resim, motif ve süslemeyi işleyen metal ressamlardır.
- **Çakmacı:** Çelik ve bakır zemine altın ve gümüşten motif işleyen ustalardır.
- **Mıhlıyıcı:** Altın ve altından mamul ziynet eşyalarına yuva açarak kıymetli taşları içine yerleştiren ustalardır. Sadece elmas işleyenlere alaturkacı denir.
- **Ayarcı:** Altın, gümüş ve alaşımlarının dünya standartlarında olup olmadığını hassas incelemelerle tespit ederek rapor düzenleyen tahlil ustalarıdır.
- **Yaldızcı:** Elektroliz yöntemiyle mücevherlere yaldız ve kaplama yapan kişilerdir.
- **Mineci:** Altın saat, kutu vb. ile çeşitli ziynet eşyası üzerine mine yapan ustalardır.
- **Kalemkâr:** Sade işler, plaketer, varaklar (altın veya gümüş levha) ve mücevherlerin üzerine çelik kalemlerle her türlü yazı, marka, motif ve süslemeleri işleyen kalem ustalarıdır.
- **Kalcı (Ramatçı):** İşlenemez hale gelen altın karışımlarını ifraz yöntemi ile temizleyip tekrar ekonomiye kazandıran kişidir.
- **Dökümcü (Ocakçı):** Kalıpları kum ya da santrifüj tekniği ile dökerek, altın ve gümüş alaşımlarını potalarda eritip, tel ve astar çekme işlemlerini yapan kuyum ustalarıdır.
- **Sedefçi:** Çeşitli süs eşyalarını bezeyerek, fildişi, bağa, boynuz, abanoz gibi maddelere sedef süsleme yapan kakmacı ustalarıdır.
- **Bozmacı:** Üzerinde kıymetli taşlar olan ancak modası geçmiş ziynet eşyalarını söküp maden ve taşlarını ayrı ayrı satan kişilerdir.
- **Cilacı:** Her türlü kuyum işleri ve mücevherlerin polisaj ve ışıltı işlemlerini tamamlayan ustalardır.
- **Mübayaacı:** Hurda altın, elmas vb. taşları alıp satan kişidir. Genellikle hurda altını alıp yerine has altın vererek takas işlemi yaparlar.
- **Emanetçi (Çantacı):** Kuyumcu esnafın ürettiği çeşitli ürünleri dolaştırarak satıcılara ulaştıran, iade edilen altın, taş ve nakit para gibi emanetleri sahiplerine götüren emin ve güvenilir insanlara verilen isimdir.

1.5. Değerli Madenler ve Kıymetli Taşlar

Değerli madenler dünyada ve Türkiye’de işlem gören önemli finansal ürünlerdir. Başlıca kıymetli madenler altın, gümüş ve platin olup bu madenlere yatırım talebinin yanı sıra başta kuyumculuk sektörü olmak üzere hammadde olarak kullanıldıkları diğer sektörlerden de talep gelmektedir (Aytekin vd., 2000: 9). Kıymetli madenler dünyada sınırlı sayıda ülkelerin madenlerinden elde edilmektedir. Dünyada altın, gümüş ve platin piyasaları özellikle bu madenlerin arz ve talebinin yüksek olduğu ülkelerde gelişmiştir.

Kuyumculuk denince akla ilk gelen faktör altın olsa da günümüzde altının değerli madenlerle birlikte ürün haline getirilmesi kaçınılmaz olmuştur. Dünyada yaklaşık 68 milyar Amerikan Doları pazar hacmine ulaşan pırlantalı kuyumculuk sektörü Türkiye’de de dünyadaki gelişiminin üzerinde bir büyüme sergilemektedir. Pazar, dünyada son yirmi beş yılda üç kat büyürken, Türkiye’de dört yılda iki katlık bir gelişme göstermiştir. 1 milyar Amerikan Doları tutarındaki pazara ulaşan sektörün önümüzdeki süreçte yüzde kırk büyümesi beklenmektedir (Ergün, 2008: 20).

Aşağıda kuyumculuk sektörü açısından temel hammadde niteliğindeki değerli maden ve taşlardan en çok kullanım alanı bulanlar kısaca açıklanmaktadır.

1.5.1. Değerli Madenler

Altın, gümüş, platin gibi madenlere değerli madenler denilmektedir. Bu madenler çok eski çağlardan beri insanoğlunun tanıdığı ve kullandığı metallerdir. Altın, gümüş ve platin grubu metallerin sanayide kullanımı dünyadaki teknolojik gelişmelerle birlikte çeşitlenerek artmaktadır (İme, 2007: 59).

Değerli madenler oksitlenme ve korozyona karşı dayanıklı olduklarından ve nadir bulduklarından değerli metaller ya da asil metaller olarak anılmaktadır.

Altın, gümüş ve platin üretimde has olarak kullanıldıklarında oldukça yumuşak olurlar ve çabuk aşınırlar. Bu nedenle aşınmayı önlemek ve sertleştirmek

için ayarları yapılırken içlerine değersiz metaller denilen maddeler katılır (Bekar, 1999: 3).

1.5.1.1. Altın

Altın, son derece az bulunması ve kendini hemen belli eden güzelliğinden dolayı insanlık tarihi boyunca her zaman insanlara bir çeşit sihirli güç uygulamıştır. Tam tarihi ve yeri kesin olarak bilinemese de insanlığın bu sarı metal ile ilk tanışması büyük olasılıkla tarihin çok eski dönemlerine dayanmaktadır (Euromines, 2003:1).

Altın doğada çok nadiren saf olarak bulunmaktadır. Daima gümüş bazen de diğer metalleri içermektedir. Dünyadaki altının büyük bir çoğunluğu toprakta bulunan sarı metalik mineralden elde edilmektedir (Aras, 1996: 11). Saf altına göre daha sert ve açık renkli olan bu alaşıma elektrum adı verilmektedir (Sarı, 2006: 1). Doğada bulunan ikinci önemli bileşiği klaverit altın tellür olup bu bileşik % 43 altın içerir. Daha az önemli bileşiği silvanit ve petzittir (Aras, 1996: 11).

Diğer madenlerle karışmayan altın, dağlarda, granit ve kuvarsın dünyanın kabuğundaki çatlakları doldurduğu yerlerde, ince damarlar halinde varlığını sürdürmekte ve milyonlarca yıl yüksek ısıyla sıkışmış halde yerinde durmaktadır (Bernstein, 2008: 19). Altının sembolü Au olup, Latince aurum kelimesinden gelmektedir. Bu kelime Latince'de parlayan şafak anlamına gelmektedir (Çıtak, 2006: 14). 1B grubu soy metallerinden olan altının atom ağırlığı 197 ve atom numarası 79'dur. Altın, 1.063 °C ergime ve 2.600 °C kaynama noktasına, 25 birim sertliğe, 42 birim esnekliğe sahiptir. Altın, 119 kilogram (kg) / metrekare (m²) dayanıklılığı ile işlenmeye elverişli bir maddedir. 1 kg altından 119 m²'lik bir levha yapılabilir. Ayrıca altın oldukça yoğun bir maddedir. Özgül ağırlığı 19,3 gram (gr) / santimetreküp (cm³)'tür. 1 litre suyun sığıdığı bir yere yaklaşık 20 kg altın sığabilmektedir (Turgut, 2006: 4).

Altın, kolay şekil verilebilmesi, kimyasal maddelere karşı dayanıklı olması, korozyona uğramaması, oksitlenmeye karşı dirençli olması, ısı ve elektrik iletkenliğinin yüksek olması ve yansıtıcı özellik taşıması gibi özellikleriyle çok değerli

bir metaldir. Altın geçmişten günümüze önemini giderek artıran, yüzyıllar boyu önemli bir değer saklama aracı olan, para ve mücevher yapımında kullanılan ve son yıllarda da teknolojik gelişmeler neticesinde endüstriyel alanda da kullanılmaya başlayan bir madendir. 1870 - 1930 yılları arasında altın, başlı başına bir para sisteminin temelini oluştururken, 1944 – 1973 yılları arasında (Bretton Woods Sistemi) dolara konvertibilitesi tam olan bir anahtar rezerv aracı niteliği taşımıştır. Ancak altının geçmişte oynadığı likidite rolü günümüz koşullarında etkisini yitirmiş ve altın daha çok bir mal özelliği kazanmıştır (Aytekin vd., 2000: 13).

Saf altının başlıca kullanım alanı külçe yapımıdır. Dünyada mevcut altının yarısından fazlası külçe şeklinde ABD’de saklanmaktadır. İkinci kullanım alanı da bilindiği gibi kuyumculukta takı üretimidir. Altının diğer kullanım alanları ise şunlardır (Aras, 1996: 13);

- Ahşap, metal, deri gibi malzemeleri kaplamada kullanılır.
- Elektrik ve elektronik sanayilerinde kullanılır.
- Diş dolgu ve kaplamalarında kullanılır.
- Kızıl ötesi ışınların % 98’ini yansıtarak geri çevrilebilen ince altın levhalar, uzay elbiselerinde ve yapay uyduların yüzeyinde kullanılır.
- Tıp alanında, altın tuzu atardamar iltihabı ve cüzzam tedavisinde kullanılır. Radyoaktif altın ise kanser tedavisinde etkilidir.

Altını diğer metaller karşısında üstün duruma getiren temel özellikleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir (İAB, 2004: 3);

- **Üretim hacminin sınırlı olması:** Kullanım alanları coğrafi bölgelere ve toplumlara göre değişse de altının değerli olmasındaki temel neden üretim miktarının az olmasıdır.
- **İnelastik arz yapısı:** Altın arzının, altın fiyatlarında oluşan değişikliklere hemen cevap verebilmesi çok güçtür. Fiyat değişikliklerine karşı esnekliği düşüktür. Belirli bir üretim kapasitesine sahip olan maden ocaklarında altın fiyatlarındaki artış ve düşüşe göre üretim yapmak söz konusu değildir.

- **Altına benzer başka bir metalin olmaması:** Altının diğer önemli bir özelliği yerine konabilecek bir metalin olmamasıdır. Altından daha değerli olan platinin altın kadar kullanım değeri yüksek değildir.
- **Rezerv (tasarruf) aracı olması:** Altının diğer metaller karşısındaki önemli bir diğer üstünlüğü dünya ülkelerinin birçoğunda rezerv aracı olarak kullanılmasıdır.
- Altının yukarıda sıralanan özelliklerinden başka **değişim aracı** olma özelliği de değerini artırmaktadır (Aslan, 2001: 7).

1.5.1.2. Gümüş

Gümüş beyazımsı gri bir metaldir. Bu özelliği ve parlaklığı nedeniyle gümüşe, Latince'de Argertum adı verilmiştir. Argertum, beyaz ve parlak anlamına gelmektedir (Aslan, 2001: 422). Gümüşün atom numarası 47, atom ağırlığı 107,88 ve simgesi Ag'dir. Gümüşün yoğunluğu 10,5 gr/cm³ olup, ergime noktası 960 °C, kaynama noktası ise 2.212 °C'dir (Zeytin, 2004: 18). Uluslararası piyasalarda saf gümüş değeri 1000 kabul edilir. Ticari gümüş ise minimum 999 saflıktadır.

Gümüşün kendine has özellikleri; dayanıklı olması, dövülebilmesi ve kolayca şekil alabilmesi, elektrik ve ısı iletkenliği, ışığa karşı hassas olması, ışığı yansıtması ve kolaylıkla kimyasal tepkimeye girebilmesidir (Kaplan, 2004: 47). Bu kadar özelliğe sahip olabilmesi ve fiyatının diğer değerli metallere nazaran oldukça düşük olması gümüşü birçok uygulamada tercih edilebilir kılmaktadır.

Kuyumculuk sektöründe de altının saflığının ayarlanmasında gümüşe oldukça ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nedenle altın piyasalarının kurulduğu ülkelerde gümüşün de işlem görmesi kaçınılmaz olmaktadır. Gümüşün kullanım alanları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Aslan, 2001: 423):

- Süs eşyaları,
- Elektrik ve elektronik,
- Kaplamalar (örneğin aynalar),
- Mühendislik çalışmaları ve kuyumculukta lehim,
- Fotoğrafçılık,

- Toplumların kültürlerinde, örneğin gümüşün değişik form ve şekilde kullanımının insanları kem gözlerden, kötülüklerden ve hastalıklardan koruduğuna inanılır.

1.5.1.3. Platin

Platin, paladyum, rodyum, iridyum, rutenyum ve osmiyumdan oluşan platin grubu metaller doğada aynı maden damarında bulunurlar. Platin grubu metaller doğada sınırlı miktarda bulduklarından dolayı değerli metaller sınıfına girmektedir.

Platin, periyodik cetvelde Pt simgesiyle gösterilen bir element olup, atom numarası 78, atom ağırlığı 195,09'dur. Ergime noktası 1.768,3 °C, kaynama noktası ise 3.825 °C'dir. Platin dünyada bilinen en değerli metallerden biridir. Platin bu yüzden Kral XV. Louis tarafından krallara layık metal şeklinde tanımlanmıştır (<http://tr.wikipedia.org>).

Dünyada en büyük platin üreticisi ülke Güney Afrika'dır. Rezervin % 88'lik bölümü bu ülkede yer almakta ve üretimin yaklaşık % 80'lik bölümü bu ülke tarafından karşılanmaktadır. Bu nedenle platin arzı, Güney Afrika'nın politik yapısı ve işçi hareketlerine bağlı olarak değişmektedir. Platin talebi çoğunlukla endüstriyel olmaktadır. Platin fiyatı diğer değerli metaller ile etkileşim içinde hareket etmektedir. Platin, özellikle altın ile aynı yönde fiyat seyri nedeniyle yatırımcılar tarafından tercih edilmektedir. Platinin % 50'si endüstride, % 40'ı kuyumculukta ve % 10'u da yatırım amaçlı kullanılmaktadır. Japonya platin mücevher talebinde ilk sırada yer almaktadır (Kaplan, 2004: 50).

Platin grubu metaller, oksitlenme ve korozyona karşı güçlü direnç, yüksek erime sıcaklığı, asit çözünürlükleri içinde çözünmeme ve yüksek elektrik iletkenliği özellikleri nedeniyle kuyumculuk sektörü ile birlikte, kimya, petrol rafinasyonu, otomotiv, elektrik ve elektronik, seramik ve cam sanayi, dişçilik ve tıp alanlarında oldukça kullanım alanı bulmaktadır (Aytekin vd., 2000: 104).

Türkiye'de platin, endüstride, otomobil sanayinde ve kuyumculuk sektöründe kullanılmaktadır. Kuyumculuk sektöründe talep alyans talebi şeklindedir. Platin

mücevher üretimi Kapalıçarşı'da 20 – 25 kuyumcu tarafından yapılmaktadır (Kaplan, 2004: 51). Platin diğer değerli metallerle birlikte İAB'de de işlem görmektedir.

1.5.2. Kıymetli Taşlar

Kıymetli taşlar doğada yaygın olarak bulunan karbon, alüminyum, silisyum, kalsiyum ve magnezyum gibi elementler tarafından oluşturulmaktadır. Bu taşlar çeşitli fiziksel ve kimyasal koşullar özellikle yüksek basınç altında oluşmuştur. Kıymetli taşlar kullanım alanlarına göre üç grup altında incelenmektedir (İme, 2007: 98);

- **Endüstriyel süs taşları:** Yapay elmas, kristal kuvars gibi, çeşitli endüstri dallarında kullanılmaktadır.
- **Mücevher taşları:** Ziyet eşyalarına monte edilen zümrüt, yakut, elmas (pırlanta) gibi kıymetli süs eşyalarıdır.
- **Süsleme taşları:** Kıymetli ve hatıra amacıyla eşyaların süslemesinde kullanılan taşlardır.

Aşağıda ismi en çok duyulan ve kuyumculuk sektöründe yaygın olarak kullanılan kıymetli taşlardan zümrüt, yakut, elmas, pırlanta ve inci kısaca açıklanmaktadır.

1.5.2.1. Zümrüt

Zümrüt, beril mineralinin bir türü olarak yeşil renkli, saydam ve çok değerli bir taştır. Geçmiş MÖ 1650'lere dayanan zümrüt yüzyıllardır mücevher olarak kullanılmaktadır. Bazı kültürlerde zümrüt evlilik yıl dönümü için geleneksel bir hediyedir (<http://tr.wikipedia.org>).

Zümrüt'ün sertlik derecesi 7,5 – 8'dir. Renksiz, beyaz, mavimtrak yeşil, yeşilimsi sarı, pembemsi turuncu, koyu ve parlak renkteki olanları zümrüt, mavimsi gri olanı da akuamarin olarak adlandırılır (İme, 2007: 101).

Zümrüt'ün ağırlık birimi olarak karat kullanılır.

1.5.2.2. Yakut

Yakut, erime noktası 2.050 °C olan değerli bir taştır. Kırmızının çeşitli tonlarında olabilmektedir. Yakuta kırmızı rengini veren içindeki krom elementidir (<http://tr.wikipedia.org>).

Yakutun setlik derecesi 9'dur. Yakutun kırmızı dışında gök rengi ve sarı renkli olanları da mevcuttur. Sarı renkli olanı kıymetli değildir. Yakutun şeffaflığı arttıkça değeri de artmaktadır. Gök rengi olanına safir, kırmızı ya da pembe renkli olanına lal denmektedir. En ünlü yakut cinsi ise damla yakuttur. Bu yakut, temiz, şeffaf ve yarım fındık kubbelidir (Bekar, 1999: 8).

Yakutun ağırlık birimi olarak karat kullanılmaktadır.

1.5.2.3. Elmas ve Pırlanta

Elmas, billurlaşmış saf karbondan ibaret olup billur gibi şeffaftır. Doğada az bulunduğu için çok kıymetli bir taştır. Dünyanın merkezindeki magma tabakasında çok yüksek sıcaklıklarda eriyip gaz haline dönen karbon lavlarla birlikte yeryüzüne çıktığında yanardağ eteklerinde su ile karşılaşmakta ve ani soğumayla sertleşerek kristalize olmaktadır. Bu işlemlerin dünyada yaklaşık 900 milyon yıl önce olduğu tahmin edilmektedir. Elmasın hammaddesi ve oluşum şekli bilinmesine rağmen insanoğlu tarafından üretilmesi mümkün görülmemektedir (İme, 2007: 99).

Elmasın pembesi, mavisi hatta siyahı da mevcuttur. Beyaz olan elmasın büyük parçaları işlenerek pırlanta yapılır. Esasında elmasın lübüne pırlanta denilmektedir. Ancak, her elmastan pırlanta elde edilmez (Bekar, 1999: 8). Ham elmas kesim şekline göre elmas ya da pırlantaya dönüşmektedir. Ham elmas yukarıya doğru 12 ile 37 façeta olarak kesildiğinde elmas, aşağı doğru kesildiğinde pırlanta adını alır. Pırlantanın kesimi daha zordur. Bu yüzden işçiliği daha incedir. Çıkarılan elmasların yarıya yakını sanayi de kalan bölümü de kuyumculuk ve diğer iş alanlarında kullanılmaktadır. (İme, 2007: 100-101). Elmasın en önemli özellikleri; güneş ışınlarını tamamen ve yedi renk olarak yansıtması ve dünyanın en sert maddelerinden biri olmasıdır. Elmas ve pırlanta arasındaki temel fark ise; pırlantanın

elmasa göre daha beyaz ve daha parlak olmasıdır. Elmasın parlak ve ışıklı görünmesi için altına foya denilen parlak veya boya konulur ve ardından mihlama yapılır (Bekar, 1999: 8). Elmas ve pırlantanın da ağırlık ölçüsü karattır.

Pırlanta sektörü, kuyumculuk pazarında önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Son birkaç yıl içinde Türkiye pazarında % 25 büyüme gösteren sektör, kuyumcu işletmelerin pırlantaya yönelmesini sağlamıştır. Türkiye pırlantalı mücevher pazarının 1 milyar Amerikan Doları seviyesine ulaştığı tahmin edilmektedir.

1.5.2.4. İnci

Denizlerin diplerinde yaşayan midye ve istiridyeler vücutlarının içine giren kum taneciklerini çıkaramadıkları için salgıladıkları özel bir salgı ile yabancı maddeyi açarak kapatırlar. Kumun çepeçevre sarılması sonucu meydana gelen cisme inci denilir. Doğada kendiliğinden oluşanlara hakiki ya da naturel inci, özel havuzlarda beslenen istiridyelerin içine yerleştirilen özel cisimleri örerek meydana gelenlere de kültür incisi denilmektedir (Ayter, 1996: 100). İnciler her türlü süs eşyasında özellikle gerdanlık olarak kullanılmaktadır. Bilinen beyaz ve pembe renginden başka çok nadir de olsa siyah renkli inciye de rastlanır. Ancak siyah inci oldukça değerlidir.

İnciler büyük çoğunlukla Japonya, Avustralya, Endonezya, Myanmar, Çin, Hindistan, Filipinler ve Tahiti'den gelmektedir. Japonya dünya inci piyasasının yaklaşık % 80'ini kontrol etmektedir. Japonya'yı sırasıyla Avustralya ve Çin takip etmektedir (İme, 2007: 103).

İncinin yusuvarlak, naturel ve iri olanları makbul sayılmaktadır. İnci denizden çıkarılmadan yumuşaktır. Delme işlemi sudan çıkmadan yapılır. Sudan çıktıktan sonra sertleşme özelliği vardır. Bugüne kadar ki en büyük ve en yüksek değerli inci 1934 yılında Filipinler'de çıkarılmıştır. Bu incinin ağırlığı 6.037 gr çapı ise 24 santimetre (cm)'dir. Dünya'nın en büyük incisi olarak Guinness Rekorlar Kitabı'na giren bu inci San Francisco'da bir bankada korunmaktadır. 1982 yılında bu inciye 32 milyon 640 bin Amerikan Doları tutarında değer biçilmiştir (Bekar, 1999: 9). İnciye değer biçilirken bir takım etmenlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bunlar (Ayter, 1996: 100);

- Ağırlığı (karat, miskal),
- Rengi (beyaz, pembe, gri, siyah),
- Düzgünlüğü ve biçimidir (yuvarlak, armut gibi).

İncinin düşük kaliteli olanlarında ağırlık ölçüsü miskal, çok kaliteli olanların da ise karattır.

1.6. Kuyumculuk Sektöründe Özel Konular

Her sektörde olduğu gibi kuyumculuk sektörü de kendine has birçok özelliğe sahiptir. Altın ve diğer kıymetli metal ile değerli taşların imalata girmesinden kuyumcu vitrinine gelinceye kadar olan süreçteki işlemlerin iyi bilinmesinde yarar bulunmaktadır. En önemli hammadde olan altının ne olduğunu, nasıl imal edildiğini, üretimde nelerin hangi miktarlarla nasıl altının içine katıldığını, hesaplamaların nasıl yapıldığını ve üretim sürecinin hangi aşamalardan oluştuğunu bilmeden kuyumculuğun muhasebesini yapmak mümkün değildir.

Kuyumculuk muhasebesi yukarıda ifade edildiği gibi farklı ve uzmanlık gerektiren bir muhasebedir. Bu sektörde denetim yapacak denetçilerin özellikli olan konularda bilgi sahibi olmaları yapılacak denetimin kalitesini artıracak, sektör hakkında bilgiye gereksinim duyulanlara verilecek bilgilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlayacaktır.

Çalışmamızın konusu olan stoklar hesap grubunun denetiminde denetçiye yardımcı olacak özellikli konular aşağıda açıklanmaktadır. Bu konular, kuyumculuk sektöründe kullanılan ölçü birimleri ve ayar hesaplamalarıdır. Denetçinin denetim sürecinde bu hususları iyi bilmesi, ihtiyaç duyması halinde ise uzman bir kişiden yardım istemesi denetimin amacına ulaşmasını sağlayacaktır.

1.6.1. Kuyumculukta Kullanılan Ölçü Birimleri

Kuyumculukta ölçü birimi olarak gram, libre (ons), karat, miskal, mikron ve façeta (faset) kullanılmaktadır. Söz konusu ölçü birimlerini bilmeden kuyumculukta hesaplama yapmak mümkün değildir.

Kuyumculuk sektöründe yapılan işlemin şekline göre kullanılan ölçü birimleri aşağıda açıklanmıştır.

Gram: Ağırlık (kütle) temel birimi kilogramdır ve kısaca kg ile gösterilir. Kilogram, 1889 yılında Paris'te toplanan Uluslararası Tartılar ve Ölçüler Genel Konferansı'nda kabul edilerek Sevr'de Breteuil Pavyonunda saklanmakta olan iridyumlu platinden yapılmış uluslararası kilogram prototipinin kütlesidir.

Gram, kilogramın binde biridir. Ağırlık ölçü birimleri biner biner büyür ve küçülür. Tablo 1. Gramın Ast Katları'nı göstermektedir.

Tablo 1. Gramın Ast Katları

Gram (gr)	Desigram (dg)	Santigram (cg)	Miligram (mg)	Mikrogram (ug)
1	10	100	1.000	1.000.000
	1	10	100	100.000
		1	10	10.000
			1	1.000

Kaynak: www.maden.org.tr, (Erişim: 10.05.2009).

Kuyumculukta, tartılan bir ziynet eşyası, örneğin yüzük, 3,15 gram ise bu 3 gram 15 santigram anlamına gelmektedir. Günlük hayatta kuyumcular santigram yerine santim demektedir (Bekar, 1999: 19).

Libre: Lb veya P ile ifade edilir, İngiliz ağırlık ölçüsü birimidir. Libreye pound da denir. İki türlü Libre vardır (Bekar, 1999: 19);

- Adi libre,
- Troy libresi.

Adi Libre; yaklaşık 453,60 gramdır. Genellikle eşyalar için kullanılır. Adi librenin ast katları Ounce (ons) ve Dram (dr) dir.

$$\text{Ounce (ons)} = 1/16 \text{ Lb} = (1/16) \times 453,60 \text{ gr} = 28,35 \text{ gr}$$

$$\text{Dram (dr)} = 1/16 \text{ ons} = (1/16) \times 28,35 \text{ gr} = 1,77 \text{ gr}$$

Troy Libresi (Lbt); yaklaşık 373,24 gram olup, değerli madenlerin ağırlık birimi olarak kullanılmaktadır. Troy Libresi'nin ast katları aşağıdaki gibidir (İme, 2007: 121-122):

$$\text{Ouncetroy (ozt)} = (1/12) \text{ Lbt} = (1/12) \times 373,24 \text{ gr} = 31,103 \text{ gr}$$

$$\text{Pennyweight (pwt)} = (1/20) \text{ ozt} = (1/20) \times 31,103 \text{ gr} = 1,555 \text{ gr}$$

$$\text{Grain (Gn)} = (1/24) \text{ pwt} = (1/24) \times 1,555 \text{ gr} = 0,065 \text{ gr}$$

Grain (Gn), 1 buğday tanesidir. Diğer bir ifadeyle, 1 buğday tanesi = 0,065 gramdır.

Kuyumculukta ağırlık ölçüsü olarak uncetroy kullanılmaktadır. Buna sadece ons denilmektedir. 1 ons, 31,103 gramdır.

$$1 \text{ kg has altın}; 1.000 \text{ gr} / \underbrace{31,103 \text{ gr}}_{1 \text{ ons}} = 32,15 \text{ onsa eşittir.}$$

1 ons

Karat: Kıymetli taşların ölçülmesinde karat kullanılır. Karat ile ölçülebilen kıymetli taşlara örnek olarak, elmas, pırlanta, zümrüt, safir, yakut, opal, zirkonia verilebilir. Karat, Latince ceratonia siliqua kelimesinden gelmekte olup, keçi boynuzu (harnup) ağacı demektir. Keçi boynuzu ağacının küçük tohumları şekil ve ağırlık olarak aynıdır. Standart bir ölçü sistemi oluşturulana dek, pırlanta ve diğer kıymetli taşların ağırlık ölçümünde bu tohumlar kullanılmıştır (İme, 2007: 121).

$$1 \text{ karat (crt)} = 1/5 \text{ gram} = 0,20 \text{ santigramdır.}$$

Miskal: Kuyumculukta inci ağırlığını ifade etmek için miskal ölçü birimi olarak kullanılmaktadır. İnci, miskal ölçüsü ile fiyatlanır (Bekar, 1999: 21).

1 miskal = 4,80 gram = 24 karattır.

Mikron: Milimetrenin binde birine karşılık gelen bir uzunluk ölçüsüdür. Mikrometre olarak da bilinmektedir (Bekar,1999: 21). Mikron, kuyumculukta altın kalınlığının ölçülmesi için bir ölçü birimine dönüştürülmüştür. Altın çok ince levhalara kadar inceltilebilen bir maden olduğundan kalınlık ölçüsü için çok hassas bir ölçü gerekmiş ve mikron bu amaçla kullanılmaya başlanmıştır (İme, 2007: 121).

1 mikron = 1 / 1.000.000 metre

Façeta: Elmas ve pırlantanın kesimindeki geometrik şekillerin yüzey sayısına verilen isimdir (Bekar, 1999: 21). Bir pırlantada façetaların sayısı ve bunların ışık yansıtma şekilleri oldukça önemlidir. Elmas kesim işlemlerinde ortaya çıkan yan parçalara ve kalitesiz olanlara vitvit ya da karavana denilmektedir. Bunların içinde yıldız, bazel, kemer üstü, kemer altı, külah üstü ve ucu türünde olanlar yer almaktadır (İme, 2007: 123).

1.6.2. Kuyumculukta Ayar Hesaplamaları

Kuyumculuk sektöründe muhasebe ve denetim işlemlerinin sağlıklı yürütülmesi için bilinmesi gereken en önemli şey ayar hesaplamalarıdır. Ayar konusu, altın, gümüş gibi değerli madenleri satın alanlar açısından benzersiz bir koruma yöntemidir. Ayar damgasının ilgili ürünün üzerinde bulunması ve bir standardının olması tüketiciler açısından bir tip garanti özelliği taşımaktadır. Nitekim, 3516 sayılı Ölçüler ve Ayar Kanunu'nun 15 ve 16. maddelerinde, ölçü ile ilgili usulsüzlüklere, hem idari para cezaları uygulanmakta hem de Türk Ceza Kanunu'nun dolandırıcılık suçu hükümlerine göre cezalandırma öngörülmektedir.

Kıymetli madenlerin ayar ölçümleri için kullanılan bir takım yöntemler bulunmaktadır. Söz konusu yöntemler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

- **Deney (Mihenk) Taşı Yöntemi:** Oldukça popüler olan yöntem, bir alışımın belli bir altın içeriği standardına uyup uymadığını kolay ve hızlı bir şekilde tespit etmeyi amaçlamaktadır. Her çeşit ürüne ve

ürünün parçasına kolayca uygulanabilmesi ve ayarına bakılan ürüne zarar vermemesi açısından avantajlı olan bir yöntemdir. Yöntem, yüzde 10 – 20 gibi sapmayla ayar tespiti yapabilmektedir (Kaplan, 2004: 55). Ayarı 920 milyemden yüksek olan altın alaşımları ile bazı beyaz altın alaşımları için bu yöntem kullanılamamaktadır (Aras, 1996: 202).

- **Potada Arıtma (Eritme) Yöntemi:** Bu yöntemin esası, ayarı ölçülecek numunedeki altının ayrıştırılarak kazanılması ve ayrıştırılan altın ağırlığının numune ağırlığı ile kıyaslanarak altın içeriğinin hesaplanmasıdır. Deney taşı yöntemine göre daha doğru sonuçlar vermektedir (Fidan, 2005: 100).
- **X Işını Flüoresans Yöntemi:** Bir kontrol tekniği olarak kullanılabilen, aynı zamanda işlenmemiş ve üzerinde bir üst tabakası olmayan yani herhangi bir işlem uygulanmamış numuneler için pratik sonuç verebilen bir yöntemdir (Kaplan, 2004: 56).
- **Kolometri Yöntemi:** Son yıllarda kullanılmaya başlayan modern bir teknik olup, renk ayırımına dayanmaktadır. Kullanımı sınırlı olan bir yöntemdir (Kaplan, 2004: 56).

Açıklanan yöntemler denetim faaliyetini gerçekleştiren denetçiye ayar ölçümlerinin doğruluğu hakkında önemli kanıtlar sağlayabileceğinden yöntemlerin ne olduğunun bilinmesinde yarar bulunmaktadır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için aşağıdaki kavramların da bilinmesi gerekmektedir.

1.6.2.1. Ayar

Ayar, altın ve gümüş alaşımlarda altın ve gümüşün miktar ve oranını belirten bir deyimdir. Bir külçedeki değerli maden (saf) miktarının ağırlığa oranına ayar denilmektedir. Ayarlar bindeye göre ya da kırat esasına yani 24 paydasına göre ifade edilir (Fidan, 2005: 101).

Milyem, altın saflığının binde (örneğin, 0,001 veya 1/1.000) olarak ifade edilmesidir. Ayarları milyem cinsinden ifade etmek gerektiğinde 1 rakamını 24'e bölmek gerekmektedir (Bekar, 1999: 26). Binde olarak ifade edilen ayarlar 0,333-

0,585-0,750-0,916-0,999 şeklinde gösterilir. 0,916 Ayar (milyem); 1.000 gr.'lık bir külçede 916 gr saf, 84 gr saf olmayan madenin olduğunu ifade eder.

Kırat esasına göre ayarlar ise 24 paydasına göre ifade edilir. Örneğin, 18 ayar denildiğinde 18/24 şeklinde ifade edilir. 18/24 ayar demek, 24 gr ağırlığındaki bir külçede 18 gr saf, 6 gr da saf olmayan maden var demektir.

Tablo 2., yukarıda anlatılanları özet olarak ifade etmektedir. Tüm altın ayarlamalarında, imalatında ve alım satımında aşağıda belirtilen milyem cinsinden ifadeler kullanılmaktadır. Türk Standartları (TS): 7000, Türk Standartları Enstitüsü tarafından 1989 yılında kabul edilen bir standarttır. TS: 7000, ayar altından imal edilmiş ziynet eşyalarına ilişkin standartları belirlemektedir.

Tablo 2. Milyem Cetveli

I	II	III=I / II	
Ayar		Milyem (Binde Altın)	TS: 7000'e göre Ayarlar
1	24	0,041	
2	24	0,083	
3	24	0,125	
4	24	0,166	
5	24	0,208	
6	24	0,250	
7	24	0,291	
8	24	0,333	0,333 Milyem (8 Ayar)
9	24	0,375	
10	24	0,416	
14	24	0,583	0,585 Milyem (14 Ayar)
18	24	0,750	0,750 Milyem (18 Ayar)
22	24	0,916	0,916 Milyem (22 Ayar)
24	24	1,000	0,999 Milyem (24 Ayar)

Kaynak: İme, M. (2007), Kuyumculuk İşletmeciliği ve Muhasebesi, İstanbul: İSMMMO Yayınları, s: 124.

Tam saflıkta altın elde etmek oldukça zor, hatta imkansızdır. İthal edilen külçe altınlar bile 999,99 milyem olarak Türkiye'ye gelmektedir. Doğada da tam saflıkta altın madenine rastlamak pek mümkün değildir. Türkiye'de ise bu saflık

derecesine 0,995 milyem olarak ulaşılabilmekte ve kuyumcu piyasasında astar şeklinde tabir edilen bu has altın kullanılmaktadır (Bekar, 1999: 27).

Kuyumcu şletmelerin stok denetiminde aşağıdaki esaslar oldukça önemlidir (İme, 2007: 124):

- Sadece has altın satışı yapan şletmelerde stoklar TS: 7000'e göre milyem olarak değerlendirilmek zorundadır.
- İmalat yapan şletmelerde; has stoklar (hammadde) milyem - gr cinsinden, yarı mamul ve mamul stoklarının ise içindeki milyem - gr cinsinden ve adet bazında takip edilmesi gerekmektedir.
- Mamul satan şletmelerin (perakendeci) ise, stoklarını adet ve milyem – gr cinsinden takip etmeleri gerekmektedir.
- Kıymetli taşlardan mamul satan şletmelerde ise, stokların has miktarını milyem – gr, taş miktarını da kırat şeklinde, ayrıca mamul malları da adet olarak takip etmek gerekmektedir.

1.6.2.2. Külçe

Külçe, değerli maden ile değersiz madenin belli bir oran ile birleşmelerinden meydana gelen karışımı ifade etmektedir (Bekar, 1999: 25).

1.6.2.3. Alaşım

Alaşım (Alloy – Halita), iki ya da daha fazla madenin bir arada eritilmesiyle meydana gelen karışımın adıdır (Fidan, 2005: 102). Farklı bir ifadeyle alaşım, bir metale bir veya birden fazla metal veya ametal katılarak ısıl, mekanik gibi işlemlerle elde edilen üründür (Parlak, 2006: 195).

Altın, gümüş, çinko, nikel ve krom en çok bilinen alaşım maddeleridir. Altın, gümüş ve platin gibi değerli madenler bakır, nikel ve alüminyum ile karıştırılarak gerek maliyet düşürmede gerekse de daha sağlam ve kullanışlı ürünler elde etmede kullanılmaktadır. Bir alaşımı meydana getiren üç unsur vardır. Bunlar (İme, 2007: 125);

- Alaşımın Ayarı (A),
- Alaşımın Hası (H),
- Alaşımın Ağırlığı (V)'dir.

Daha önce de tanımlandığı üzere ayar, saf maden miktarının külçe ağırlığına oranıdır. O halde ayarı aşağıdaki gibi formüle etmek mümkündür;

$$\text{Ayar} = \text{Alaşımın Hası} / \text{Alaşımın Ağırlığı} \text{ yani } A = H / V \text{ dir.}$$

Örneğin, içindeki has miktarı 750 gr olan ve ağırlığı da 1.000 gr olan külçenin (alaşımın) ayarı; $A = H / V$ formülünde yerlerine konduğunda $A = 750 / 1.000 = 0,750$ milyem yani 18 ayar bulunur.

Söz konusu formülde $H = V$ olması halinde alaşımdan bahsetmek mümkün değildir. Çünkü $H = V$ demek, $A = 1$ demektir bu da hesaplanan külçenin saf madenden oluştuğunu diğer bir ifadeyle has olduğunu gösterir. Oysaki külçede belirli bir orana göre karıştırılmış değerli ve değersiz madenlerin her ikisi de mevcuttur. $H = 0$ olması durumunda ise, külçenin içinde has olmadığından ayar olmayacaktır. Bu durum külçenin değersiz madenden oluştuğunu gösterir. Yukarıdaki formül incelendiğinde, bir alaşımın ortaya çıkabilmesi için en az iki madenin bulunması ve bunlardan birisinin kıymetli maden olmasının zorunlu olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla alaşımdan bahsedebilmek için ayarın sürekli 0 ile 1 arasında yani $1 > A > 0$ olması gerekmektedir.

Yukarıda bahsedilen ayar bulma formülünden hareketle bir alaşımın hasını ya da ağırlığını bulmak oldukça basittir. Basit bir matematiksel işlemle alaşımın hası ya da ağırlığı şu formüllerle bulunur:

Alaşımın Hası (Saf maden miktarı) = Alaşımın Ayarı x Alaşımın Ağırlığı yani $H = A \times V$ dir. Söz konusu formül kuyumculuk sektöründe yaygın olarak kullanılır.

$$\text{Alaşımın Ağırlığı} = \text{Alaşımın Hası} / \text{Alaşımın Ayarı} \text{ yani } V = H / A \text{ dir.}$$

1.6.2.4. Külçe Karıştırmak

Bilindiği gibi altın madeni oldukça yumuşak bir madendir. Bu yüzden alaşım haline dönüştürülerek altının sertleşmesi sağlanır. Karışımlardan kalan parçalar dökümde birleştirilerek bilinen ayarlara getirilir. Bu işlem ise farklı ayarlardaki madenlerin karıştırılması ile gerçekleştirilir (İme, 2007: 125).

Külçe karıştırmak, çeşitli ağırlık ve ayarlarda külçeleri eritmek için potaya koymaktır (Bekar, 1999: 29). Ancak bu karışık külçelerin oluşturduğu yeni alaşımın nasıl bulunacağı burada bir sorun oluşturmaktadır. Böyle bir alaşımın ayarı ise aşağıdaki formülle bulunmaktadır (İme, 2007: 126):

Külçe Ağırlıkları : $V_1, V_2, V_3, \dots, V_n$;

Saf Maden (Has) miktarları : $H_1, H_2, H_3, \dots, H_n$ olursa,

Alaşımın ağırlığı;

$$A = H_1 + H_2 + H_3 + \dots + H_n / V_1 + V_2 + V_3 + \dots + V_n \text{ olur.}$$

Örneğin, 735 gr 16 ayar altın alaşımını 346 gr 18 ayar altın alaşımı ile tekrar eriterek yeni bir alaşım oluşturulduğunda yeni alaşımın ayarı aşağıdaki gibi hesaplanır.

Parça (1)

Parça (2)

$$A_1 = 0,667 \text{ (16/24) milyem}$$

$$A_2 = 0,750 \text{ (18/24) milyem}$$

$$V_1 = 735 \text{ gr}$$

$$V_2 = 346 \text{ gr}$$

$$H_1 = 0,667 \times 735 = 490,25 \text{ gr}$$

$$H_2 = 0,750 \times 346 = 259,50 \text{ gr}$$

$$A = 490,25 + 259,50 / 735 + 346 = 749,75 / 1.081 = 0,694 \text{ milyem.}$$

1.6.2.5. Ayar Yükseltmek

Düşük ayarlı külçelerin ayarını yükseltmek ancak külçenin ağırlığını yükseltmek ile mümkün olmaktadır. Bunun için kullanılan iki yöntem vardır. Birinci yöntem, külçeden değersiz maden çıkartmak, ikinci yöntem ise, külçeye saf (has) maden eklemektir (Fidan, 2005: 103). Bu işlem matematiksel olarak aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$A = H / V$ eşitliğinde A 'nın değerini yükseltmek için ya kesrin paydasının yani V'nin küçültülmesi ya da kesrin payının yani H'nin artırılması gerekmektedir.

Yukarıda bahsedilen iki yöntemden külçeden bir miktar değersiz maden çıkarılması ile ayar yükseltme yönteminde çıkaracağımız maden miktarına (X) denildiğinde formül aşağıdaki gibi olmaktadır;

$$A = H / V - X$$

Formülden hareketle çıkarılacak maden miktarı (X) ise şu şekilde bulunacaktır;

$$X = (A \times V) - H / A$$

Dikkat edileceği üzere $(A \times V) = H$ olduğundan formülün paydasındaki $(A \times V) - H$ 'nin 0 olacağı akla gelmektedir. Oysaki formüldeki bu değer $(A \times V)$ sıfırdan büyük bir değerdir. Farklı bir ifadeyle $(A \times V) > H$ 'dir. Çünkü bu değer, yükseltmek istenilen ayarla külçe ağırlığının çarpımı neticesindeki saf maden miktarıdır. Formüldeki H ise külçenin mevcut ayarı ile külçe ağırlığının çarpımı neticesinde ortaya çıkan saf maden miktarıdır. Konuyu bir örnek ile açıklamak gerekirse;

100 gr ağırlığında 0,585 ayarda bir külçenin ayarı 0,750 milyeme yükseltmek istendiğinde, söz konusu külçeden 22 gr değersiz metalin çıkarılması gerekir. Şöyle ki;

$X = (A \times V) - H / A$ şeklindeki formülde mevcut değerler yerine konduğunda sonuç aşağıdaki gibi olur.

$$X = (0,750 \times 100) - (0,585 \times 100) / 0,750 = 22 \text{ gr}$$

Yukarıda görüldüğü gibi 0,750 milyeme yükseltilecek külçeden 22 gr değersiz metalin çıkarılması gerekmektedir. O halde külçenin yeni ağırlığı $100 - 22 = 78$ gramdır.

Ancak, külçeden değersiz maden çıkartarak ayar yükseltme yöntemi oldukça zor ve maliyetli bir yöntem olduğundan kuyumculuk sektöründe yukarıda ikinci yöntem olarak ifade ettiğimiz külçeye saf maden (has) ilave etmek suretiyle ayar yükseltme yönteminin tercih edildiği görülmektedir. Yöntemin esası aşağıda açıklanmaktadır.

Genel formül olan $A = H / V$ eşitliğinde H / V kesrinin payının büyütülmesi halinde külçedeki has miktarı da artmış olacaktır. Farklı bir ifadeyle, ayar yükseltmek için düşük ayarlı külçeye has altın ilave edilmelidir. Eklenecek has miktarına (Y) dersek formül aşağıdaki gibi olmaktadır;

$$A = (H + Y) / (V + Y)$$

Yukarıdaki formül sadece saf maden katılarak ayar yükseltme durumunda geçerli olmaktadır. Formülden (Y)'yi çekersek eklenecek has miktarı (Y) aşağıdaki gibi bulunur;

$$Y = (A \times V) - H / 1 - A$$

Örneğin, 400 gr 14 ayar altın alaşımını 18 ayara yükseltmek için 264 gr saf altın ilave edilmelidir. Şöyle ki;

$$Y = (0,750 \times 400) - (0,585 \times 400) / 1 - 0,750 = 264 \text{ gr has altın.}$$

Üretim sürecinde işletmelerde has altın her zaman bulunmayabilir. Bu nedenle mevcut külçenin ayarından yüksek olan değişik saflıktaki külçe altınlar ayar yükseltmede kullanılabilir. Bu durumda eklenecek olan yüksek ayarlı külçenin miktarı aşağıdaki formülle tespit edilecektir (Bekar, 1999: 34):

$Y = (A \times V) - H / B - A$. Formüldeki (B) eklenecek olan külçenin ayarını (milyem) ifade etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken eklenecek külçenin ayarının (milyem) yükseltilmesi istenen külçenin ayarından büyük olmasıdır.

Örnek: Ayarı 0,333 milyem olan 100 gr ağırlığındaki külçenin ayarı 0,585 milyeme yükseltmek istenmektedir. İşletme stoklarında ayar yükseltmede kullanılacak mevcut altın 0,750 ayarında hurda zincirdir. Külçenin ayarını 0,585 milyeme yükseltmek için kaç gram hurda zincire ihtiyaç vardır?

Veriler formüldeki yerine konduğunda sonuç aşağıdaki gibi olmaktadır:

$Y = (0,585 \times 100) - (0,333 \times 100) / 0,750 - 0,585 = 152,72$ gr hurda zincire ihtiyaç vardır.

1.6.2.6. Ayar Düşürmek

Ayar düşürmek yukarıda ifade edilen ayar yükseltmenin tam tersi bir işlemdir. Ayar düşürmek de yükseltmekte olduğu gibi iki yöntemle gerçekleştirilir. Bunlar (İme, 2007: 127):

- Ayarı yüksek olan külçeden değerli maden çıkararak ayar düşürmek,
- Külçeye değersiz maden katmak suretiyle değer düşürmektir.

Külçeden değerli maden çıkarmak suretiyle yapılan ayar düşürme işleminde, hem külçe ağırlığı hem de külçedeki has miktarı azalmaktadır. Çıkarılacak has miktarına (Y) denildiğinde $A = H / V$ şeklindeki genel ayar formülü aşağıdaki gibi olmaktadır:

$$A = H - Y / V - Y$$

Gerekli matematiksel düzenleme yapıldığında çıkarılacak has miktarını gösteren (X) değeri ise şu şekilde bulunacaktır:

$$Y = H - (A \times V) / 1 - A$$

Örnek: 166 gr ağırlığında 0,750 saflıkta bir külçenin ağırlığı 0,585 milyeme düşürülmek isteniyor. Bu işlem için mevcut külçeden ne kadar has çıkartmak gerekmektedir?

Değerler yukarıdaki formülde yerlerine konduğunda çözüm aşağıdaki gibi olmaktadır:

$Y = (0,750 \times 166) - (0,585 \times 166) / 1 - 0,585 = 66$ gr has altın çıkartmak gerekir. Bu durumda yeni külçenin ayarı 0,585 milyem ağırlığı ise 100 gr olmaktadır. Ancak, bu yöntemin kullanımı oldukça zor ve maliyetlidir. Bu nedenle kuyumcular daha çok külçeye değersiz maden eklemek suretiyle külçenin ayarını düşürme yöntemini tercih etmektedir.

Külçeye değersiz maden eklemek yoluyla ayar düşürme yönteminde ise $A = H / V$ şeklindeki genel formülümüz aşağıdaki gibi olmaktadır:

$A = H / V + X$; (X) , eklenecek değersiz maden miktarıdır. Görüldüğü gibi ilave maden ekleme ile külçenin ağırlığı artacaktır. Matematiksel olarak ise kesrin paydasındaki artış (A) değerinin azalmasına neden olmaktadır. Yine, formülden hareketle (X) değerini şu şekilde bulmak mümkündür:

$$X = H - (A \times V) / A$$

Örnek: 166 gr ağırlığında 0,750 milyemlik bir külçenin ayarı 0,585 milyeme düşürülmek istendiğinde mevcut külçeye ne kadar değersiz maden ilave etmek gerekmektedir?

Yukarıdaki formül uygulandığında, $X = (0,750 \times 166) - (0,585 \times 166) / 0,585$
 $= 46,82$ gr değersiz maden ilave etmek gerekmektedir.

1.6.2.7. Ayar Dönüşümleri

Kuyumculukta sıklıkla rastlanan ve uygulanan işlemlerden biri de ayar dönüşümleridir. Üretici işletmelerin stoklarından her zaman has altın bulunması mümkün olmayabilir. Bu durumda hurda tabir edilen değişik ayarlardaki altın parçalar birbirine karıştırılmak suretiyle yeni ve istenilen ayarda külçeler hazırlanabilmektedir. Sektördeki perakendeciler (kuyumcu mağazalar) bir yandan piyasaya mamul arz ederken diğer yandan da tüketicilerden hurda altınları geri almaktadırlar. Sonrasında bu hurda altınlar ya işçilik (fason) yaptırılan atölyelere ya da toptancılara yeni satın aldıkları veya yaptırdıkları malın altın karşılığı verilir (Bekar, 1999: 39).

Kuyumculuk muhasebeciliğinde yapılan tüm işlemlerin hasa göre hesaplanması ve değerlemelerin has cinsinden yapılması gerekmektedir. Yapılan hesaplamaların denetçiler tarafından gözden geçirilmesi oldukça önemlidir. Ayar dönüşümleri konusu aşağıda verilen bir örnekle açıklanmaktadır:

Örnek: Bir kuyumcu mağazası tüketiciden satın aldığı 350 gr 0,910 milyem saflıkta hurda bilezikler ile 150 gr 0,730 milyem saflıktaki zincir hurdasına ilaveten elinde bulunan 100 gr 0,995 saflıktaki has altını sürekli çalıştığı atölyeye gönderip, 0,585 milyemlik diğer bir ifadeyle 14 ayar çeşitleri yaptırmak istemektedir. Teslim ettiği bu hurda ve külçeler ile ne kadar 14 ayar yaptırabilir (Bekar, 1999: 39)?

Yukarıda da ifade edildiği gibi öncelikle tüm hurda ve külçeleri hasa çevirmek gerekmektedir. Bu durumda $H = A \times V$ formülü kullanıldığında haslar aşağıdaki gibi hesaplanır:

350 gr x 0,910	= 318,50 gr
150 gr x 0,730	= 109,50 gr
100 gr x 0,995	= <u>99,50 gr</u>
Toplam	527,50 gr

Soruda istenen 14 ayarı hesaplamak için $V = H / A$ formülü kullanılır. O halde;

$$V = 527,50 / 0,585 = 901,71 \text{ gr (14 ayar) olur.}$$

1.6.3. Altın Alaşım Çeşitleri

Belirli bir ayarda ziynet eşyası üretebilmek için mutlaka saf bir maden ile değersiz bir ya da birden fazla madenin birleşmesi gerektiği daha önce de açıklanmıştı. Eğer bir ziynet eşyasının içinde saf bir maden (örneğin, altın, gümüş, platin) bulunmazsa bu ziynet eşyasının ayarından söz edilemez, bu tür bir ziynet eşyasına bijuteri denir.

Kıymetli taşlardan mamul bir ziynet eşyası söz konusu olduğunda da belirli bir ayarda değerli madene (genellikle altın) mutlaka ihtiyaç vardır (Bekar, 1999: 42). Kuyumculuk sektöründe kullanılan ve yukarıda zaman zaman adı geçen kavramlar aşağıda kısaca açıklanmıştır. Altın alaşım çeşitlerinin anlaşılmasında bu kavramların bilinmesi gerekmektedir;

- **Saf altın:** İçinde hiçbir yabancı madde bulunmayan bir madendir. Genellikle ayarı 1000 milyem (999,9) olarak işleme tabi tutulur.
- **Altın alaşımı:** Altın ile diğer metal ya da metallerin birleştirilmesi ile oluşan alaşımdır.
- **Ayar altın:** Ağırlıkça en az 333/1000 oranında saf altın içeren altın alaşımıdır.
- **Altın ziynet eşyası:** Ayar altından imal edilen ziynet veya süs eşyasıdır. Altın ziynet eşyasının en az 333/1000 oranında saf altın içermesi gerekmektedir.
- **Altın saflığı:** Altın ziynet eşyasında bulunan saf altın miktarının toplam külçe ağırlığına oranıdır. Toplam külçe ağırlığını bulmak için tartı yaparken altın içermeyen kısımlar külçe ağırlığından düşülmelidir (Bekar, 1999: 43).

Altın alaşım çeşitleri, altın katkı maddeleri ile aldıkları renge göre isimlendirilir. Bu renkler ve karışım oranları aşağıdaki gibidir (İme, 2007: 127):

- **Kırmızı altın:** Ayar altına eklenen katkı maddesi miktarının yaklaşık 1/3'ü gümüş, yaklaşık 2/3'ü bakır olan alaşım kırmızı altın olarak isimlendirilir. 1000 gramlık 18 ayar bir kırmızı altın alaşımının içinde 750 gr has altın, 83 gr gümüş ve 167 gr bakır bulunur.
- **Yeşil altın:** Ayar altına eklenen katkı maddesi miktarının yaklaşık 1/3'ü bakır, 2/3'ü gümüş ise alaşımın rengi yeşile çalar ve yeşil altın olarak isimlendirilir. 1000 gramlık 18 ayar bir yeşil altın alaşımının içinde 750 gr has altın, 83 gr bakır ve 167 gr gümüş vardır.
- **Sarı altın:** Ayar altına eklenen katkı maddesi miktarının yaklaşık 4/5'i bakır, 1/5'i gümüş olan alaşımın rengi sarıdır.
- **Beyaz Altın:** Ayar altına eklenen değişik oranlardaki gümüş, paladyum, nikel, çinko vb. (bakır hariç) katkı maddelerinden oluşan alaşımın rengi çok açık griye çalar. 1000 gr 18 ayar beyaz altın alaşımı içinde 750 gr has altın, 130 gr gümüş, 85 gr nikel, 35 gr çinko vardır.

Yukarıdaki alaşımlarda görüleceği üzere has altın miktarı her zaman aynı kalmakta ancak katkı maddelerinin miktarları değişmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. STOK HESAPLARININ DENETİMİ

Günümüzde hızla değişen ve gelişen ekonomik koşullar ekonomik faaliyetleri giderek karmaşık bir hale getirmektedir. Karmaşık hale gelen bu yapıda güvenilir bilgi elde etme ihtiyacı daha da önem kazanmaktadır. Küreselleşme sonucunda değişen koşullar, işletmeleri bu koşullara uyum sağlamaya zorlamaktadır. İşletmelerin değişen koşullara uyum sağlayabilmeleri ve sermaye piyasalarına girebilmeleri için mevcut muhasebe sistemlerini karşılaştırılabilir, şeffaf ve doğru bilgi üretmeye programlamaları gerekmektedir.

İşletmelerin ana faaliyetlerini oluşturan stoklar, kar ya da zarar tutarını doğrudan etkilemesi açısından oldukça önemli varlıklardır. Stok kalemlerinde yapılan hata ve hileler işletmelerin kar ya da zararını azaltmakta veya artırmaktadır. Stok kalemlerinin, işletmelerin varlık yapısı içinde önemli bir yer tutması, nitelik ve nicelik olarak fazla olmaları gibi nedenler bu hesap kaleminin denetimini güçleştirmektedir. Stok hesap grubunun, tutarlılık ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre kayıtlara geçirildiğinin ve finansal tablolarda doğru ve dürüst bir biçimde raporlandığının saptanması ve bilgi kullanıcılarına raporlanması için denetim çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

2.1. Denetime Duyulan Gereksinim

Ekonominin en önemli unsuru olan işletmeler, yaşanan ekonomik ve teknolojik gelişmeler neticesinde daha büyük boyutlara ulaşmakta, bunun bir sonucu olarak işletmelerin faaliyetleri ile ilgilenen kişi ve kuruluşların sayısı da artmaktadır. Çıkar grupları şeklinde isimlendirilebilen bu kişi ya da kuruluşlar işletme sahipleri, ortaklar, yatırımcılar, işletmeye kredi sağlayanlar, yöneticiler, işletme çalışanları, mal ya da hizmet alıcı veya satıcıları ve devletten oluşmaktadır.

Yukarıda sayılan çıkar grupları kendi ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli finansal kararlar almak ve uygulamak durumundadır. Bu nedenle işletme ilgililerinin her zaman güvenilir bilgiye ihtiyacı bulunmaktadır (Bozkurt, 2006: 16). Bu bilgiler ise

İşletmenin muhasebe bilgi sisteminden elde edilmektedir. Muhasebe sistemi, işletmenin finansal durumu ve faaliyet sonuçlarıyla ilgili bilgi üreten ve bu bilgiyi kullanacak olanlara rapor halinde sunma gibi ortak bir amaç etrafında birbiriyle ilişkili olan öğeler bütünüdür. Bu sistemin en önemli iki noktası öğelerin birleşmesi sonucunda muhasebe bilgisinin elde edilmesi ve raporlanmasıdır. Elde edilen bilginin güvenilir ve doğru olması bilgiyi kullanacakların alacakları kararları etkilemesi açısından oldukça önemlidir (Kardeş, 1995: 4). Muhasebe sisteminin sunduğu finansal bilgiler, sadece geçmiş olayları görmeyi sağlayan bir bilgi olmaktan çıkarak, faaliyetlerin planlanması ve sonuçların anlamlı bir şekilde yorumlanmasına izin veren etkili bir araç haline gelmiş bulunmaktadır (Kalmış vd., 2006: 142). Bu yüzden finansal kararların alınmasında kullanılacak bilgilerin doğruluğu, finansal işlem ve olayların sınıflandırılmasında, kaydedilmesinde, özetlenmesinde ve raporlanmasında genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine, muhasebe standartlarına ve yasalara bağlı kalmakla sağlanabilir. Bilgilerin güvenilirliği ise, gerçekleşen tüm işlem ve olayların öncelikle belgelenip tamamının kaydedilmesi ile mümkündür. İşletme yönetiminin sorumluluğu doğru ve güvenilir bilgiyi ona ihtiyaç duyanlara sağlamaktır (Kardeş, 1995: 5).

İşletme yönetimleri doğru ve güvenilir bilginin sağlanmasında ne kadar sorumluluk sahibi olsalar da bilgilerin güvenilir olmama olasılığı her zaman söz konusu olabilir. İşletmelerin giderek büyümeleri, muhasebe bölümleri üzerindeki iş yükünün artması gibi nedenler hatalı işlemlerin yapılması olasılığını artırmaktadır (Bozkurt, 2006: 20). Diğer yandan bilgi kullanıcılarının kendisine sunulan bilgileri doğrudan kaynağına kadar giderek incelemesi mümkün olmadığından, başkaları tarafından hazırlanmış bilgileri veri kabul ederek bunların doğruluğuna güvenmesi gerekmektedir. Başkalarınca hazırlanmış bilgilerin ise kasıtlı ya da kasıtlı olmayan hata ve yanlışlıkları içerme olasılığı yüksektir. Bilgiyi sunanın iyi niyetli çıkarları olabileceği gibi yanıltma amacı ile kötü niyetli bilgiyi hazırlaması da mümkündür (Güredin, 2007: 9). Bu da bilginin güvenilirliğini ortadan kaldırmaktadır.

Bilgiyi talep eden ile bilgiyi sunan arasında çıkar çatışması söz konusu olduğunda sunulan bilginin yanıltıcı olma riski söz konusudur. Bu durumda bilgiyi talep edenin yapabileceği üç şey vardır (Selimoğlu vd., 2008: 1);

- İstenen bilgiyi kendi başına kontrol etmek,
- Bilgiyi sunana güvenerek risk almak,
- Bağımsız denetim görüşüne başvurmaktır.

Birinci seçenek yani bilgiyi talep edenin bilgiyi kendi başına kontrol etmesi, gerek deneyimsizliği gerekse de bilgisizliği yüzünden mümkün değildir. Olsa dahi sunulan bilginin bilgiyi talep eden tarafından incelenmesi hem maliyetli hem de zaman açısından güçtür. Bilgiyi sunana güvenerek risk almak, finansal bilginin içereceği hata ya da yanlışlıklar düşünüldüğünde tüm toplumu olumsuz etkileyebilecek kararların alınmasına yol açabilecektir. Keza bilgilerin güvenilir olmadığı bir piyasada işlem yapmak oldukça güçtür. Bu nedenlerle, finansal bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sağlamada en etkili yöntem bu konuda yetki ve deneyime sahip üçüncü bir kişinin görüşüne başvurmaktır.

Ulusal ve uluslararası para ve sermaye piyasalarında yaşanan önemli gelişmeler neticesinde işletmelerle ilgili kişi ya da kuruluşlar tarafından alınan finansal kararların toplumun geniş kesimlerini etkilemesi gerçeğinden hareketle, toplumu etkileyen kararlara temel olan bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğinin kamu adına bağımsız denetçiler tarafından denetlenmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır (Çömlekçi vd., 2004: 5). Bu yönüyle denetim önemini giderek artıran önemli bir kavramdır.

2.1.1. Denetim Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Denetim kelimesinin İngilizce'deki karşılığı audit, denetim ya da denetleme faaliyeti kavramının karşılığı ise auditing şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Audit kelimesi Latin kökenli bir kelime olup, dikkatlice dinleme anlamına gelmektedir (Türker vd., 2002: 1). Denetimin dilimizde yaygın olarak kullanılan anlamı Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlüğü'nde denetleme şeklinde yer almakta olup, "Bir görevin yolunda yürütülüp yürütülmediğini anlamak için yapılan araştırma, denetim, bakı, teftiş, murakabe, kontrol" anlamına gelmektedir (www.tdk.gov.tr).

Denetimin bugünkü anlamını ve kapsamını ortaya koyabilmek için tarihsel süreçte göstermiş olduğu gelişimi izlemekte fayda vardır. Tarihte ilk denetim işine

Eski Mısır'da rastlanılmaktadır. Bu dönemde firavunların alacakları verginin tespiti amacıyla tarım ürünlerinin, özel olarak yetiştirilen kişiler tarafından denetlendiği ifade edilmektedir (Akbiyık, 2005: 3).

Sonraki süreçte ise özellikle Atina'da kamu hesaplarının belirli kişilerce denetlendiği, kamu çalışanlarının hesaplarının da denetçiler tarafından denetlenmeye başladığı gözlenmektedir (Akbiyık, 2005: 4). Dolayısıyla denetimin gerek ticari hayatın gerekse de kamu maliyesinin gelişimi ile birlikte geliştiği söylenilebilir. Dikkati çeken önemli bir nokta, günümüz denetim anlayışının tam tersine eski dönemlerde denetimin, aslında gücü elinde bulunduran yöneticilerin kuşkucu yapısına dayandığı ve yönetilenleri baskı ve kontrol altında tutma isteğinden kaynaklandığıdır (Erol, 1999: 2).

Uygulama olarak eski dönemlerde var olmasına karşın, denetimin bugünkü anlamda gelişimi sanayi devriminden sonra gerçekleşmiştir (Gürbüz, 1995: 2). Sanayi devriminden 1900'lü yıllara kadar süren ilk süreçte ekonomideki gelişmelerin etkisi ile işletme yapıları giderek kurumsallaşmış ve yönetimleri profesyonel yöneticiler devralmıştır. Sermayeyi elinde bulunduranların sahip oldukları işletmelerinden doğru bilgi alma ihtiyaçları denetimin gelişimini hızlandırmada önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde denetçiler belgelerde ortaya çıkabilecek hata ya da hileleri ortaya çıkarma amacıyla çalışmalarını daha çok belge incelemesinde yoğunlaştırmışlardır (Bozkurt, 2006: 17). Bu dönemdeki denetim çalışmaları belge denetimi üzerinde yoğunlaşmıştır.

Muhasebedeki hata ve hileleri ortaya çıkarmak için yapılan belge denetimi şeklindeki denetim çalışmaları 1900 ve 1930 yılları arasındaki süreçte yerini mali tablo denetimine bırakmıştır. Bu dönemde denetçiler hata ve hileleri ortaya çıkarma amacı yerine günümüz modern denetim anlayışına paralel bir anlayışla mali tablolar hakkında görüş bildirme amacını gütmüşlerdir. Amaçlardaki değişme denetim tekniklerinin de gelişmesine ve değişmesine yol açmıştır. Bu dönemde işletme dışından elde edilen kanıtlar büyük önem kazanmıştır (Gürbüz, 1995: 3). Örneğin, borç ve alacaklar hakkında yapılan bilgi isteme talepleri, denetçinin stok sayımında bizzat bulunması gibi denetim çalışmaları zorunlu hale gelmiştir.

1930'lu yıllarda muhasebe denetimi ile ilgili yayınların hızla artması neticesinde teori gelişmiş ve uygulamanın önüne geçmiştir. Hızlı gerçekleşen bu denetim karşısında denetçiler çalışmalarında örnekleme yöntemlerini kullanmaya başlamışlardır (Güredin, 2007: 15). Örnekleme yönteminin uygulamada yaygınlaşması iç kontrol sisteminin önemini artırmış, iç kontrol yapılarının nitelik düzeyleri, işletmelerin mali tablolarının güvenilirliklerinin göstergesi şeklinde algılanmıştır (Bozkurt, 2006: 18). Dolayısıyla denetim çalışmalarında iç kontrol sisteminin incelenmesi örnekleme yönteminin başarılı şekilde uygulanabilmesinde olmazsa olmaz bir koşul olarak nitelendirilmiştir. Tüm bu gelişmelerin yaşandığı bu süreçteki denetim yaklaşımı sistemlere dayalı denetim şeklinde ifade edilmektedir.

Elektronik bilgi işlem sistemlerinin gelişmesi denetim çalışmalarında bilgisayar programlarından yararlanmayı sağlamış, çeşitli istatistik ve matematik yöntemler ile analitik incelemeler denetimin vazgeçilmez parçası olmuştur (Bozkurt, 2006: 18). Bu değişimlerle birlikte denetim çalışmalarının kapsamının genişletilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Denetim çalışmalarını sürdüren denetçiler sadece muhasebe çalışmalarının denetlenmesini değil aynı zamanda muhasebe dışındaki diğer işletme faaliyetlerinin de değerlendirilmesi şeklinde bir denetim çalışması eğilimine yönelmişlerdir. Literatürde yönetim denetimi olarak isimlendirilen bu yaklaşımda denetimin kapsamı daha da genişlemiştir.

Denetimin tarihsel süreci özetlendiğinde, önceleri mali tabloların doğruluğu noktasından hareket eden denetim anlayışının artık yerini mali tabloların doğruluğu ve gerçeği dürüst olarak yansıtmayı yansıtmadığı konusunda makul güvence sağlanması eksenine yöneldiği görülmektedir (Okur, 2007: 6). Yolsuzluk ve buna benzer girişimlere tanık olduğumuz günümüzde güven ve istikrar ihtiyacının sağlanmasındaki rolüyle denetim olgusu kaçınılmaz bir rol üstlenmeye devam etmektedir.

2.1.2. Denetim Kavramıyla Benzer Kavramlar

Konuşma dilinde denetim anlamını taşıyan ya da aynı anlamda kullanılan birçok sözcük bulunmaktadır. Bu sözcükler ile denetim arasında henüz kesin sınırlar

çizilememiştir (Gürbüz, 1995: 8). Denetim kavramı ile yakın anlam taşıyan kavramlar aşağıda açıklanarak aradaki farklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Murakabe, Türk Dil Kurumu'nun Güncel Türkçe Sözlüğü'nde denetleme, denetim karşılığı bulmaktadır. Arapça gözetlemek anlamına gelen rakabe kökünden türetilmiştir (www.tr.wikipedia.org). Murakabe, olması gereken ile fiili durum arasındaki karşılaştırma işlemini ifade etmektedir. Kavram, denetim, revizyon, teftiş ve kontrol kavramlarını da kapsayan geniş anlamli bir deyimdir (Gürbüz, 1995: 8).

Revizyon, Latince revidere kökünden gelmekte olup, kelime olarak düzeltme, yeniden gözden geçirme anlamına gelmektedir. Genellikle inceleme ya da denetim karşılığı olarak kullanılan revizyon, bir işletmenin iktisadi yapısının, faaliyet ve işlemlerinin ve bunlara ilişkin kayıtlarının sistemli bir şekilde ve eleştirisel bir yaklaşımla incelenmesi şeklinde tanımlanabilmektedir (Duman, 2008: 141).

Teftiş, bir şeyin aslını, doğrusunu veya işlerin iyi yürütülüp yürütülmediğini anlamak için yapılan inceleme anlamında kullanılmaktadır (Kenger, 2001: 5). Teftiş, bir gözden geçirme ile işlerin yasa, emir ve yönergelere göre yürütülüp yürütülmediğini tespit etmektir (Gürbüz, 1995: 9). Günümüzde teftiş kelimesi daha çok resmi kuruluşların incelemelerinde kullanılmaktadır.

Denetim literatüründe teftiş bir denetim tekniği olarak var olmaktadır. Özellikle bir iktisadi kıymetin gerçekten işletmede var olup olmadığını tespit etmek işlemi teftiş yöntemi olarak adlandırılır (Gürbüz, 1995: 9). Bu yonteme en iyi örnek, işletmelerdeki stokların denetiminde rastlanmaktadır. Teftiş yöntemiyle sağlanan kanıtlar denetçiler açısından en güvenilir kanıtlardır.

Kontrol, çok kapsamlı ve geniş anlamli bir terim olup, bakıp gözetme, gözaltında bulundurma anlamlarını taşımaktadır (Kenger, 2001: 5). Kontrol, denetimin başlangıcı veya denetimden önce gelen bir faaliyettir.

2.1.3. Denetimin Tanımı ve Unsurları

Kavram ve tarihi sürecini incelediğimiz denetim olgusu muhasebe biliminde “bağımsız denetim”, “finansal denetim”, “dış denetim” ya da “muhasebe denetimi” gibi farklı şekillerde isimlendirilmektedir.

Denetim, iktisadi faaliyet ve olaylara ilişkin iddiaların, önceden belirlenmiş ilkelere uygunluk derecesini araştırmak ve sonuçlarını ilgililere bildirmek amacıyla bu faaliyet ve olaylara ilişkin iddialarla ilgili nesnel kanıtların toplanması, değerlendirilmesi ve sonuçlarının raporlanması sürecidir (Erdoğan, 2006: 1; Kaval, 2005: 3; Kepekçi, 2004: 1).

Denetim ile ilgili en kapsamlı ve kabul gören tanım, American Accounting Association bünyesinde yer alan Temel Denetim Kavramları Kurulu tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre denetim, “Denetlenecek unsurların, bu unsurlara ilişkin olarak önceden belirlenmiş ölçütlere uygunluk derecesini belirlemek için denetlenecek unsurlar hakkında tarafsız bir şekilde kanıt toplanması ve bu kanıtların değerlendirilmesi ve elde edilen sonuçların ilgililere raporlanması faaliyetlerinden oluşan sistematik bir süreçtir.” (Türker vd., 2002: 4).

ABD’de 2002 yılında yürürlüğe giren Sarbanes Oxley Yasası’nda ise denetim, “halka açık şirketlerin finansal tablolarının bağımsız denetim konusunda düzenleme ve denetleme yetkisi bulunan Halka Açık Şirket Muhasebe Gözetim Kurulu (Public Company Accounting Oversight Board) ve Menkul Kıymetler Komisyonu (Securities Exchange Commission – SEC) tarafından kabul edilen standart ve kurallar çerçevesinde görüş bildirmek amacıyla incelenmesi” şeklinde tanımlanmıştır (www.pcabous.org).

İfade edilen denetim tanımlarında ortaya çıkan denetim unsurları şöyledir:

- Denetim bir süreçtir.
- Denetim iktisadi faaliyet ve olaylara ilişkin iddialarla ilgilidir.
- Denetim önceden belirlenmiş ölçütlere dayanmaktadır.
- Denetim nesneldir.

- Denetim çalışmaları sonucunda bir görüş oluşturulur ve oluşturulan görüş raporlanır.

2.1.4. Denetimin Fonksiyonları

Güvenilir ve doğru bilginin önemini artırdığı bir ortamda sağlıklı ve ileriye dönük yerinde kararların alınabilmesi açısından denetimin üstlendiği rol oldukça önemlidir. Denetimin gerek işletmeler ve yönetimleri gerekse de ekonomi ve toplum açısından oldukça önemli fonksiyonları bulunmaktadır. Bu fonksiyonların açıklanabilmesi için denetimin genel amacının ortaya konmasında fayda bulunmaktadır.

Muhasebe ve denetim uygulamalarına önemli etkisi olan bir kurum niteliğindeki Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Federation of Accountants – IFAC)'na bağlı bulunan Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board – IASB) tarafından yayımlanan 200 No'lu Uluslararası Denetim Standardı (International Auditing Standard – IAS) ile finansal tabloların denetiminin amacı açıkça ortaya konmuştur. Standarda göre denetimin amacı, finansal tabloların finansal raporlama standartları doğrultusunda bir işletmenin finansal durumunu ve faaliyet sonuçlarını tüm önemli yönleriyle gerçeğe uygun ve doğru bir şekilde gösterip göstermediği konusunda denetçinin görüş vermesini sağlamaktır (IFAC, 2007: 214).

Denetimin işletme açısından olduğu gibi ekonomi ve toplum açısından da oldukça önemli fonksiyonları bulunmaktadır. Bu önemli fonksiyonlar aşağıda açıklanmaktadır.

2.1.4.1. Denetimin İşletme Açısından Fonksiyonları

Denetimin işletmeye, işletmenin ortaklarına, çalışanlarına ve işletme ile ilişkisi olan diğer üçüncü kişilere birçok yararı söz konusudur. Bu yararlar kısaca şu şekilde açıklanabilir.

Bağımsız bir denetim faaliyeti sonucunda denetçinin düzenlediği raporlar işletme yönetimine işletmenin finansal durumu ve faaliyet sonuçları konusunda tarafsız ve objektif bir bilgi sağlar. Denetçi, denetim süreci sonunda işletmenin aksayan yönlerini ve yanlış uygulamaları tavsiye niteliğindeki bir mektupla işletme yönetimine bildirir (Kaval, 2005: 5). Bu da işletme yönetimine daha sağlıklı ve doğru karar verme imkânı sağladığı gibi, yanlışlıkların düzeltilmesi konusunda işletme personelinin eğitimine de destek sağlar.

İşletme içinde ya da dışındaki eksik, yanlış veya haksız uygulamaların ortaya çıkmasını sağlaması nedeniyle denetim, gizlenmeye çalışılan bir takım olayları gün yüzüne çıkarması yönünden işletmeden uzakta bulunan işletme ortakları ve yatırımcıların haklarını da koruma fonksiyonunu üstlenir. Denetimin bir diğer fonksiyonu da işletmeleri yönetenler açısından hesap verebilme olanağı ve aklanma konusunda destek sağlamasıdır.

Finansal tabloları ve diğer faaliyetleri denetimden geçmiş bir işletme denetim raporunda belirtilen koşullar ve kayıtlar çerçevesinde güvenilir ve tercih edilir bir işletmedir (Erdoğan, 2002: 62). Bu nedenle finansal tabloları denetlenmiş işletmeler hem ticari ilişkilerinde hem de devlet ve yatırımcılar gözünde şeffaf, sorumluluk sahibi ve dürüst kabul edilmektedir.

2.1.4.2. Denetimin Ekonomi ve Toplum Açısından Fonksiyonları

Günümüzde işletmelerin yöneticileri ve ortakları dışında işletmelerle ilgili birçok kişi ya da kuruluş işletmeler hakkında verecekleri kararlarda işletmelerin finansal durumu ve faaliyet sonuçlarını yansıtan finansal tablolardan yararlanmaktadır. İşletmeler tarafından hazırlanan finansal tabloların ise yanlış ve hatalı bilgiler içermesi olasıdır.

Yanlış ve hatalı bilgilerin finansal tablolarda yer alması işletme yönetimince kasten yapılabileceği gibi, işlemlerin karmaşıklığı ve çokluğu, personel ve yöneticilerin bilgi eksikliği gibi nedenlerle ortaya çıkabilmektedir (Kaval, 2005: 6). Kasıtlı yapılan işlemlere örnek olarak muhasebe manipülasyonu örnek verilebilir.

Literatürde, alternatif muhasebe politikaları arasında yapılan seçimlerle raporlanan dönem karını isteğe göre artırabilme ya da azaltabilme yeteneği olarak tanımlanan muhasebe manipülasyonu, finansal bilgi kullanıcılarının işletmenin finansal durumu ve faaliyet sonuçları üzerindeki algılarını etkilemeye yöneliktir (Demir ve Bahadır, 2007: 104).

Finansal bilgi manipülasyonu nedeniyle, şirketlerin gerçek finansal durumlarının ve faaliyet sonuçlarının finansal bilgi kullanıcılarına yansıtılmaması, bir taraftan bu şirketlere yatırım yapan yatırımcıların zarar görmesine ve sisteme olan güvenlerinin azalmasına neden olduğu gibi, yanlış bilgi üzerinden alınan kararlar neticesinde kaynakların yanlış ve gereksiz alanlara tahsis edilmesine yol açmaktadır (Küçükkoçaoğlu ve Küçüksözen, 2005: 161).

Son yıllarda başta ABD olmak üzere gelişmiş pek çok ülkede ortaya çıkan şirket skandalları dünyanın en önde gelen denetim şirketlerinin mesleki kurallarını göz ardı ederek güvensizlik unsurunun doğmasına yol açsa da, alınan önlemlerle denetim olgusu önemini daha da artırmaktadır.

İşletme ile çıkar grupları olarak isimlendirilebilen işletme içi ve dışındaki kişi ya da kuruluşlar arasındaki bilgi güvenilirliğinin sağlanması ancak ve ancak denetim ile mümkün bulunmaktadır.

2.1.5. Denetçi Kavramı ve Denetçi Türleri

Denetim faaliyeti uzman kişiler tarafından yerine getirilmekte ve bu kişilere denetçi adı verilmektedir. Denetçinin tanımı genel olarak aşağıdaki gibidir (Güredin, 2007: 19; Gürbüz, 1995: 17; Kardeş, 1995: 7);

“Denetçi, denetim faaliyetlerini sürdüren, mesleki bilgi ve tecrübeye sahip, bağımsız davranabilen ve yüksek ahlaki nitelikleri taşıyan uzman kişidir.”

Bir denetim faaliyetinin ve bunun sonucunda denetim raporunun güvenilir olabilmesi için denetçinin bir takım özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Denetçi, yeterli mesleki bilgi ve tecrübeye sahip olmalıdır.
- Denetçi, bağımsız davranma özelliğine sahip olmalıdır.
- Denetçi, çalışmalarında mesleki özen göstermelidir.
- Denetçi, yüksek ahlaki ve kişisel özellikler taşımalıdır.

Denetçiler çeşitli alanlarda faaliyet gösterdiklerinden dolayı teoride ve uygulamada çeşitli denetçi türlerine rastlamak mümkün olmaktadır. Genel kabul gören sınıflandırmada denetçiler, yaptıkları denetim türleri açısından bağımsız denetçiler, iç denetçiler ve kamu denetçileri olarak üç gruba ayrılmaktadır.

2.1.5.1. Bağımsız Denetçiler

Bağımsız denetçi, denetimini yaptığı işletme ile işçi-işveren ilişkisi içinde olmayan, müşterisi olan işletmeye denetim ve diğer hizmetleri sunan, tek başına ya da bir denetim işletmesinde görevli olan uzman kişidir (Güredin, 2007: 19). Denetledikleri işletmenin bir çalışanı durumunda olmadıklarından bağımsız denetçilere dış denetçi de denilmektedir.

Uygulamada bağımsız denetçiler çeşitli ülkelerde “Diplomalı Kamu Muhasibi”, “Fermanlı Muhasip”, “İktisat Murakıbi” ve “Hesap Uzmanı” gibi isimlerle anılmaktadır (Bozkurt, 2006: 31). Türkiye’de ise bu kapsama giren bağımsız denetçiler Yeminli Mali Müşavirler ve bağımsız denetim kuruluşlarında çalışan denetçilerdir.

Bağımsız denetçi olabilmek için belirli eğitim ve mesleki tecrübe koşulları yanında mesleğe giriş için de gerekli olan sınavlardan geçmek gerekmektedir. Çeşitli ülkelerde var olan bu sınav sisteminin bir benzeri Türkiye’de de söz konusudur. Bağımsız denetçi olacak denetçi adaylarının Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)’nın açtığı lisanslama sınavlarında başarılı olup belirli bir süre staj yapmaları ve belirlenen süreler kadar mesleki tecrübeye sahip olmaları gerekmektedir.

Bağımsız denetçilerin işletmelerce hazırlanan finansal tabloları inceleme ve doğruluğu hakkında görüş bildirme sorumlulukları bulunmaktadır. Bu açıdan denetçilerin asıl görevi, işletmelerin finansal tablolarını denetlemektir. Dolayısıyla

denetçi, ileride ayrıntılarıyla açıklanacak genel kabul görmüş denetim standartlarını da dikkate alarak sürdürdüğü denetim faaliyeti sonucunda, işletmelerce hazırlanan finansal tabloların doğruluğu hakkında görüş niteliğindeki denetim raporunu hazırlamaktadır.

Bağımsız denetçilerin yukarıda bahsedilen asıl sorumlulukları yanında bir takım ikincil sorumlulukları da yerine getirmesi gerekmektedir. Bunlar (Kardeş, 1995: 8);

- Finansal tablolardaki önemli hata ve hilelerin bulunması,
- Müşteri tarafından yapılan tüm yasal olmayan işlemlerin tespiti ve ortaya çıkarılması,
- İşletmenin gelecekteki finansal durumunun yeterli derecede güvence altında olup olmadığının belirlenmesidir.

Bağımsız denetçiler; eğitimleri, uzmanlıkları, yetenek ve bağımsızlık özellikleriyle denetim sürecinde çok önemli bir işlevi yerine getirmektedirler. Bu nedenle denetledikleri işletmeye karşı sorumluluklarının yanında toplumsal bir sorumluluk da taşımaktadırlar (Erdoğan, 2006: 6).

2.1.5.2. İç Denetçiler

İç denetçiler, işletmelerin bünyelerinde çalışan, ücretli ve işletmeye hizmet sözleşmesi ile bağlı olan denetçilerdir (Acar, 2007: 36). İç denetçilerin asıl amacı işletme üst yönetiminin istekleri doğrultusunda denetim hizmeti vermektir. Bu amaca ulaşmak için iç denetçiler aşağıdaki faaliyetleri yerine getirirler (Sezal, 2006: 37);

- İşletme faaliyet ve işlemlerinin belirlenmiş politika, plan ve yönergelere uygunluğunu sorgulamak,
- Uygun maliyetli etkin iç kontrol sistemlerini geliştirmek ve uygulamak,
- İşletme varlıklarının yeterince korunup korunmadığını araştırmak,
- İşletme yönetimince sunulan her türlü belge ve bilginin doğruluğu ile güvenilirliğini araştırmak,
- İşletme yönetiminin istediği özel araştırmaları yapmak,

- İşletme faaliyetleri ile ilgili gerekli iyileştirme önlemleri konusunda yönetime tavsiyelerde bulunmak,
- Bağımsız denetçilere çalışmalarında yardımcı olmak.

İç denetçiler, işletmenin iç bilgi sistemini inceleyerek, sistemin yönetimin belirlediği emirlere göre yürütülüp yürütülmediği ile ilgili bilgileri toplamakta ve üretim faaliyetine ilişkin sonuçların yönetime raporlanmasında etkili bir düzenlemenin olup olmadığını tespit etmektedirler (Tuan ve Sağlar, 2004: 2). Bu tip faaliyetler, iç denetçilerin işletmelerde uygunluk ve faaliyet denetimleri yaptıklarını ortaya koymaktadır.

İşletme yönetimine kaliteli bir denetim hizmeti sağlayabilmek için iç denetçilerde bulunması gereken bir takım özellikler vardır. Bu özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Johnson, 1992: 47):

- İç denetçi, bilgili olmalıdır,
- İç denetçi, atılgan ve önder olmalıdır,
- İç denetçi, dürüst olmalıdır,
- İç denetçi, tamamen önde olmalıdır,
- İç denetçi, küresel olmalıdır.

Sayılan bu özellikler yanında iç denetçiler bağımsız bir şekilde düşünebilmeli, eleştirel düşünme yeteneğine sahip bir şekilde doğru yargılara ulaşabilmelidirler (Greenawalt, 1997: 80).

2.1.5.3. Kamu Denetçileri

Kamu denetçileri kamusal örgütlere bağlı olarak çalışmaktadırlar. Kamu denetçilerinin diğer denetçilerden farklı özelliği, kamu yararı ön planda tutularak denetim faaliyetlerinin tarafsız ve objektif bir şekilde yürütülmesidir.

Kamu denetçileri, çeşitli devlet kurumları içinde kurulup örgütlenmiş olan denetçiler olup, kamu ya da özel işletmelerin yasa, yönetmelik, devletin ekonomik

politikaları ve kamu yararına bağlılık derecesini izlemekte ve denetlemektedirler (Güredin, 2007: 21).

Kamu denetçileri, kendi kurumlarındaki çalışmalarda iç denetim, özel sektör kuruluşlarında ise kamu denetimi görevini yerine getirmektedirler. Her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de görev yapan çok sayıda kamu denetimi örgütü bulunmaktadır. Bunlardan kimileri sadece kamu kuruluşlarında, kimileri hem kamu kuruluşları hem de özel sektör işletmelerinde görev yapmaktadır. Kamu denetçilerinin bağlı oldukları kamu kuruluşlarından bazıları aşağıdaki gibidir;

- Devlet Denetleme Kurulu,
- Sayıştay,
- Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu,
- Maliye Bakanlığı bünyesindeki Maliye Müfettişleri,
- Hesap Uzmanları, Gelirler Kontrolörleri ve Vergi Denetim Kurulları,
- Hazine Müsteşarlığı Bankalar Yeminli Murakıplar Kurulu,
- Sermaye Piyasası Denetleme Kurulu,
- Ticaret Bakanlığı Teftiş Kurulu,
- Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Teftiş Kurulu.

2.1.6. Denetim Türleri

Denetim faaliyetlerinin farklı şekillerde sınıflandırılması mümkün bulunmaktadır. Genellikle denetim; amaçlarına, denetçilerin statülerine, kapsamına, uygulama zamanı ve yasalara göre sınıflara ayrılabilir.

Denetim tanımından da anlaşılacağı üzere denetimin asıl amacı işletmelerin finansal tablo ya da faaliyet sonuçları hakkında bilgi gereksinimine ihtiyaç duyanlara, bilginin doğruluğu ve güvenilirliği hakkında görüş vermektir. Bu nedenle amaçlarına göre denetim sınıflandırması öne çıkmaktadır.

Denetimde ulaşılmak istenen amaç denetim türlerini farklılaştırmaktadır. Amaçlarına göre denetim çalışmalarında dört farklı türden bahsedilmektedir (Çömlekçi vd., 2004: 6; Gürbüz, 1995: 11;). Bunlar;

- Finansal tabloların denetimi,
- Uygunluk denetimi,
- Faaliyet denetimi,
- Özel amaçlı denetimdir.

Sayılan bu denetim türleri hakkında açıklamalar aşağıda yer almaktadır.

2.1.6.1. Finansal Tabloların Denetimi

Denetim alanında en fazla gelişmiş ve uygulama alanı bulmuş denetim türü finansal tabloların denetimidir. Uygulamada bu denetim türüne bağımsız denetim veya dış denetim isimleri de verilmektedir. Finansal tabloların denetimindeki amaç, finansal tabloların bir bütün olarak önceden belirlenmiş ölçütlere uygun olup olmadığını belirlemektir (Tuan, 2008: 78). Finansal tabloların denetiminde, bir işletmeye ait finansal tabloların, ait oldukları işletmenin finansal durumu ve faaliyet sonuçlarını doğru ve dürüst, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri (GKGMİ) ve yasal düzenlemelere uygun olarak yansıtip yansıtmadığı konusunda görüş bildirilmeye çalışılır (Bozkurt, 2006: 27).

Finansal tablolar denetiminde denetçinin dayanağı olan en temel ölçüt, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleridir. GKGMİ; muhasebede, işletmenin ilgili taraflarının yararlarını dengeli biçimde göz önünde tutan, mantık ve tecrübeden doğan, sağladığı yararlar genellikle kabul edildikten sonra ilke haline gelen çok sayıda ve değişik kurallardır (Erdoğan, 2006: 3). GKGMİ dışında bir diğer ölçüt ise yasal düzenlemelerdir. Yasal düzenlemelerden kasıt, yasa, tebliğ, yönetmelik vb. dir.

Finansal tablolar denetiminde denetçiler finansal tablo ve eklerinin doğru ve dürüst bilgiler içerip içermediklerini incelemektedir. Doğruluk, incelenen unsurun şekil yönünden istenen özellikleri taşıyıp taşımadığının araştırılması, dürüstlük ise doğru olarak kabul edilen unsurun içerik yönünden gerçekleşip gerçekleşmediğinin incelenmesidir (Bozkurt, 2006: 28). Örneğin, bir stok kaleminin muhasebe tekniği açısından istenen şekilde bilançoda yer alması işlemin doğruluğunu göstermekte, ancak gerçekten işletmenin deposunda bulunduğunu göstermemektedir. Bu stok

kaleminin fiziksel olarak da işletmenin deposunda yer alması işlemin dürüst olduğunu göstermektedir.

Mali tablolar denetimin genel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Duman, 2008: 13);

- Finansal tablolar denetiminde amaç, önemli hataların olup olmadığını tespit ederek incelenen mali tablolara güvenilirlik kazandırmaktır.
- Denetim, bağımsız ve uzman kişiler tarafından yapılır.
- Denetim sonunda tek tek hataların neler olduğu üzerinde durulmaz, finansal tablolar hakkında tek bir görüş oluşturulur.
- Oluşturulan görüşle hiçbir zaman % 100 güvenilirlik sonucuna varılmaz, sonuç mantıklı bir güvenilirlik temeline dayandırılır.

2.1.6.2. Uygunluk Denetimi

Uygunluk denetiminin amacı yetkili bir üst makam tarafından saptanmış olan kurallara uyulup uyulmadığının araştırılmasıdır (Güredin, 2007: 17). Bu üst makam işletme içinden olabileceği gibi (örneğin, işletmenin üst yönetimi), işletme dışından da (örneğin, devlet kurumları) olabilir.

Uygunluk denetiminde denetimin konusu, denetlenen işletmenin personeli tarafından yapılan işlemler, tutulan kayıtlar ve düzenlenen finansal tablolardır. Denetim ölçütleri ise şirket ana sözleşme hükümleri, kanun, tüzük ve yönetmelikler, işletme üst yönetimince belirlenen politika ve yöntemler ile üçüncü kişilerle yapılan sözleşme hükümleridir (Çömlekçi vd., 2004: 7). Bu denetimin nihai hedefi kıstas alınan herhangi bir mevzuata uygun davranılıp davranılmadığını ortaya koymaktır.

Uygunluk denetimleri genellikle iç denetçiler tarafından yapılmaktadır. Denetim sonucunda ulaşılan sonuçlar sadece işletme içindeki yetkili kişilere raporlanır. Bu nedenle bu denetim türünde ilgili taraf işletme yönetimi olmaktadır. Uygunluk denetimleri işletme dışı kişiler tarafından da yapılabilir. Bunlara en iyi örnek kamu idareleri tarafından yapılan denetimlerdir. Vergi idareleri tarafından

gerçekleştirilen vergi denetimleri, SGK müfettişleri tarafından yapılan denetimler bu kapsamda değerlendirilebilir.

2.1.6.3. Faaliyet Denetimi

Faaliyet denetimi, örgütsel faaliyetlerin sistematik bir şekilde incelenerek, bu faaliyetler için kullanılan kaynakların etkenlik ve etkinliğe ilişkin sonuçlarının saptanması şeklinde tanımlanabilir (Erdoğan, 2006: 6). Bir diğer tanıma göre faaliyet denetimi; işletmenin büyüme, karlılık, gelişme gibi şanslarını ortaya koymaya ya da bu amaçla tespit edilmiş işletme hedeflerinin uygulanabilirlik ve başarısını test etmeye, işletme hedeflerine ulaşmada engel ve olumsuz gelişmeleri ortaya çıkararak yönetimi desteklemeye yönelik sistematik incelemelerdir (Kaval, 2005: 9).

Faaliyet denetimi 1960'lı yıllardan itibaren gelişmeye başlayan bir denetim türüdür. Bu tür denetimlerin sonucunda durumun belirlenip, işletme yönetimine önerilerde bulunma işlevi bulunmaktadır. Bu açıdan faaliyet denetimi, danışmanlık hizmeti olarak da kabul edilmektedir (Bozkurt, 2006: 29). Literatürde bu denetim türüne performans denetimi de denilmektedir.

Faaliyet denetiminin konusu, işletmedeki faaliyetler ile ilgili amaçları içeren yönetim politikaları ve bu politikaların uygulanmasına ilişkin sayısal sonuçlardır. Faaliyet denetiminde değerlendirme ölçütleri oldukça öznedir. Etkenlik (amaçlara ulaşmada başarılı olup olunmadığı) ve etkinlik (amaçlara ulaşmada kaynakların verimli kullanılıp kullanılmadığı) kavramları şartlara göre farklılık göstermektedir. Dolayısıyla bu denetim türünü gerçekleştiren denetçilerden analitik zihin yapısına sahip olmaları beklenmektedir (Gürbüz, 1995: 13). Kullanılan ölçütler genelde bütçeler, başarı ölçüleri, oranlar ve sektör ortalamalarıdır.

Faaliyet denetimi uygulamada iç denetçi ve devlete bağlı kamu denetçileri tarafından sürdürülen bir denetim türüdür (Sezal, 2006: 15). Vergi inceleme elemanları tarafından imalatçı işletmelerde yapılan randıman analizleri faaliyet denetimlerine örnek gösterilebilir. Faaliyet denetiminin inceleme alanına işletmenin örgüt yapısı, üretim yöntemleri, pazarlama politikaları gibi faaliyetler girdiğinden

uygulama alanı oldukça geniş bir denetim türüdür (Bozkurt, 2006: 29). Dolayısıyla bu denetim türünün uygulanması oldukça karmaşıktır.

2.1.6.4. Özel Amaçlı Denetim

Özel amaçlı denetim, belirli bir konuda belirli bir karar birimine ayrıntılı bilgi sağlamak ve önerilerde bulunmak amacıyla bir işletmenin finansal tablolarını ve bu tablolara dayanak teşkil eden belgeleri incelemek şeklinde tanımlanabilir.

Özel amaçlı denetimler sonucunda denetim talebinde bulunan bilgi kullanıcısına karar vermesine yardımcı olacak bilgiler ve önerileri içeren bir rapor sunulur. Bu tip bir denetimde denetlenecek bilgiler ve bunların karşılaştırılacakları ölçütler denetimden beklenen amaca göre değişeceği için yapılan her denetim faaliyeti farklı konularda uzmanlık gerektirmektedir (Çömlekçi vd., 2004: 8). Dolayısıyla özel denetim yapan denetçilerin denetim yaptıkları konularda yeterince bilgi sahibi olmaları oldukça önem taşımaktadır.

Bankaların kredi vermeden önce yaptıkları incelemeler, vergi incelemeleri, satın alma, devir veya birleşmeden önce yapılan incelemeler, devlete bağlı birimlerce yapılan teftiş ve incelemeler ve mahkemeler tarafından yaptırılan incelemeler özel amaçlı denetimlere örnek gösterilebilir.

2.1.7. Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları

Her meslekte olduğu gibi denetim mesleğinde de denetçilerin uyması gerekli ilke ve kurallara ihtiyaç bulunmaktadır. Ancak bu ilke ya da kuralların tarafsızlığı sağlayabilmesi için yasalarca ya da meslek örgütlerince belirlenmeleri veya genel kabul görmüş olmaları gerekmektedir (Gürbüz, 1995: 34).

Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları (GKGDS), finansal tablolarda açıklanan muhasebe bilgilerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini denetlemeye yetkin bir denetçinin sahip olması gereken özellikleri, denetim uygulamalarında izleyeceği yol ve yöntemleri, elde ettiği bulgularla denetçi görüşünün nasıl oluşturulacağını ve nasıl açıklanacağını genel bir çerçevede belirleyen ve her denetçinin uyması

gerekli olan ilke ve kurallar dizisini ifade etmektedir (Çömlekçi vd., 2004: 17). GKGDS, denetçilere mesleki sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olan ve denetim faaliyetlerinde ışık tutan genel ilkelerdir. Bu standartlar genel olarak kaliteli bir denetimin çerçevesini belirler. Bu nedenle standartlar, denetçilere ayrıntılı olarak yol gösteren ve bilgi veren standartlar değildir (Güredin, 2007: 41). Kaliteli bir denetim çalışması ancak GKGDS'ye uygun olarak yürütülen çalışmadır. Yapılan açıklamalar çerçevesinde GKGDS'nin temel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Bozkurt, 2006: 35);

- GKGDS'nin amacı denetim çalışmasının kalitesini üst düzeyde tutabilmektir.
- Standartlar, denetçilerin sorumluluklarını, taşımaları gereken özellikleri, yapmaları gerekli çalışmaların neler olması gerektiğini genel olarak belirleyen kurallar topluluğudur.
- Denetim çalışmalarında uyulması gereken asgari standartlardır.

GKGDS, ilk olarak Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (American Institute of Certified Public Accountants – AICPA) tarafından 1947 yılında geliştirilerek kabul edilmiş ve bu standartlar birçok ülke tarafından da benimsenmiştir (Çömlekçi vd., 2004: 17). Standartlar, 1972 yılından sonra Denetim Standartları Komitesi (Auditing Standards of Board – ASB) tarafından gözden geçirilerek Denetim Standartları Açıklamaları (Statement on Auditing Standards – SAS) adı altında tekrar yayımlamıştır. AICPA, denetim konusunda çıkan sorunlara yönelik çözümlerini ya da ayrıntılı yorum ve açıklamalarını söz konusu SAS'larla yayınlamaktadır.

AICPA dışında, IFAC da bir denetim faaliyeti yürütülürken başından sonuna uyulması gereken genel ilkeleri belirlemiştir. Örneğin, bu ilkelerden birincisi denetçinin sahip olması gereken özellikler ve davranış biçimi ile ilgilidir. Buna göre; denetçinin, bağımsız, dürüst, nesnel, sır saklayan, mesleki uzmanlığa sahip, mesleki özen ve titizlik göstermesi, profesyonel davranış sergilemesi ve teknik bilgiye sahip olması gerekmektedir (Türker vd., 2002: 11). Ayrıca her ülkenin kendi meslek örgütleri ve ilgili kuruluşları tarafından geliştirilen denetim standartları da bulunmaktadır (Çömlekçi vd., 2004: 17).

AICPA tarafından yayınlanan ve denetçilere denetim faaliyetlerini sürdürürken yol gösteren GKGDS, üç ana bölümde olmak üzere toplam on adet standarttan oluşmaktadır. Bu standartlar aşağıda açıklanmaktadır.

2.1.7.1. Genel Standartlar

Genel standartlar, denetimin kalitesi ve güvencesi ile ilgili standartlardır (Kavut, 2000: 13). Söz konusu standartlar denetimin üstlenilmesinde, planlanmasında, yürütülmesinde ve sonucun raporlanmasında denetçinin yetkisini, mesleki kişiliğini ve sorumluluğunu hedef almaktadır (Selimoğlu vd., 2008: 10). Genel standartlar denetçinin uzmanlığını, bağımsızlığını ve mesleki davranışını ölçtüğü gibi, denetçinin çalışma alanına ve raporlamasına da etki etmektedir (Kepekçi, 2004: 17). Bu standartlar bir denetçinin taşıması gerekli olan asgari şartları ifade etmektedir.

Bu gruba giren standartlar şunlardır;

- Mesleki Eğitim ve Deneyim Standardı,
- Bağımsızlık Standardı,
- Mesleki Özen ve Titizlik Standardı'dır.

Mesleki Eğitim ve Deneyim Standardı: Bu standart, denetim faaliyetinin yeterli teknik bilgi, deneyim ve uzmanlığa sahip kişiler tarafından gerçekleştirilmesini öngörmektedir. Mesleki eğitim ve deneyim bu standart tarafından zorunlu bir koşuldur.

Denetçinin mesleki yönden yetkinliğini biçimsel olarak kanıtlayan unsur, eğitim ve öğretim düzeyidir. Denetçinin, özellikle muhasebe, denetim, finans, hukuk ve istatistik konularında lisans düzeyinde öğrenim görmesi birçok ülkede denetçilik mesleğine giriş için ön koşul kabul edilmiştir (Kepekçi, 2004: 17). Ancak denetçi biçimsel olarak ne kadar eğitim alırsa alsın, eğitim tek başına bu standardı karşılayamamaktadır. Denetçilikte başarılı olmanın bir diğer koşulu da deneyim sahibi olmaktır. Bu da ancak denetçi adayının belirli bir süre uzman bir meslek mensubu yanında eğitimine devam etmesi ile mümkün olmaktadır. Denetçilerin

sadece muhasebe ve denetim bilgileri ile donatılmış olmaları da yeterli değildir. Yaptıkları işle kamusal bir işlevi de yerine getiren denetçilerin genel bilgi düzeyleri ve beşeri ilişkilerinin de iyi olması gerekmektedir (Güredin, 2007: 44). Ayrıca, denetçiler sürekli kendilerini yenilemeli, mesleki eğitim programları, seminer, kongre, mesleki kitap, dergi ve benzerlerini takip etmelidir.

Bağımsızlık Standardı: Bağımsızlık, tarafsız ve dürüst davranma olarak tanımlanmakla birlikte, denetçilerin vazgeçemeyeceği bir özelliktir (Sezal, 2006: 23). Denetçinin, denetim faaliyeti süresince uzmanlığına ve yargı gücüne güven duyarak, dış etkenlerin etkisinde kalmadan, yani objektif düşünerek ve davranarak denetimini yürütmesi gerekmektedir. Denetçi denetimini bu şekilde yürütebilecek bağımsız düşünme yeteneğine ve mantığına ulaşmış ve bunu içselleştirmiş olmalıdır (Erdoğan, 2006: 12). Bağımsızlık standardı, denetim faaliyetinin her aşamasında denetçilerden bağımsız davranmalarını zorunlu kılmaktadır.

Denetçiler, denetledikleri işletmelerin ortakları ya da yöneticilerinin etkisinde kalmadan, taraflar arasında çıkar birliğini kurmada tarafsız ve dürüst bir şekilde denetim çalışmalarını sürdürmelidir. Denetçinin ve incelenen finansal tabloların güvenilirliği bağımsızlık ile doğru orantılıdır (Bozkurt, 2006: 38). Bilgi kullanıcıları denetçinin bağımsızlığını kuşku ile karşıladıklarında denetçinin görüşü ve dolayısıyla raporu değer taşımayacaktır.

Mesleki Özen ve Titizlik Standardı: Genel standartların üçüncüsü, denetim faaliyetinin her aşamasında, gerekli olan mesleki özen ve titizliğin gösterilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu standart, denetim faaliyetinin planlanmasında, yürütülmesinde, denetim kanıtlarının toplanmasında ve değerlendirilmesinde ve denetim faaliyeti sonucunda ulaşılan görüşün raporlanmasında gösterilmesi gereken bir davranış biçimini amaçlamaktadır (Türker vd., 2002: 11). Mesleğin gerektirdiği özen ve titizliğin gösterilmesi, aynı veya benzer koşullarla karşılaşan basiretli ve uzman bir denetçiden belenen dikkat ve özenin gösterilmesi demektir (Kepekçi, 2004: 19). Denetçi her ne kadar bağımsız ve uzman olsa da mesleğinin gerektirdiği özen ve

titizliği göstermedikçe, vardığı görüşün bir değeri olmayacağı gibi, onun görüşüne güvenen ve karar veren kimselerin de zarara uğramasına neden olacağı açıktır.

2.1.7.2. Çalışma Alanı Standartları

Çalışma alanı standartları, denetim kapsamının ve denetim işlemlerinin belirlenmesinden denetim bulgularının raporlanmasına kadar olan süreçte, uygulamanın ne şekilde olması gerektiğini belirleyen standartlardır (Çömlekçi vd., 2004: 20). Bu standartlar, genel standartlara göre daha özel olmakla birlikte, denetçiye güvenilir bir denetim görüşüne ulaşmak için gerekli kanıtları toplamada ve değerlendirmede rehber olan standartlardır (Güredin, 2007: 45). Söz konusu standartlar aynı zamanda denetim sürecinin kavramsal alt yapısını da oluşturmaktadır. Çalışma alanı standartları üç alt grupta incelenmektedir:

- Planlama ve Gözetim Standardı,
- İç Kontrol Sisteminin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi Standardı,
- Kanıt Toplama Standardı.

Planlama ve Gözetim Standardı: Planlama, amaç saptama ve saptanan amaçlara ulaştıracak davranış biçimini kararlaştırma işlemidir (Sucu, 2000: 183). Özel bir planlama türü olan denetim planlaması ise, denetim görüşüne ulaşmada denetçilerin faaliyetleri ne şekilde yürütecekleri hususundaki davranış düzenini ifade etmektedir (Güredin, 2007: 184). Denetçinin ileriye görebilmesi ve denetim standartlarına uygun davranabilmesi açısından denetim uygulamalarında kullanılacak zamanın, işgücünün, araç, gereç ve diğer kaynakların belirlenmesi bir zorunluluktur (Çömlekçi vd., 2004: 20). Denetim planlaması yapılmasının temel amaçları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Bozkurt, 2006: 39):

- Yeterli sayı ve kalitede kanıt elde etmek,
- Denetim maliyetlerini kabul edilebilir bir seviyede tutabilmek,
- Denetlenen işletme ile yaşanabilecek yanlış anlaşılmaları en aza indirmektir.

Denetçi, uygun bir denetim planlaması yapabilmek için denetlenen işletmenin organizasyon yapısı, ürün ve hizmetlerinin özellikleri, finansal yapısı, ilişkili kişilerle olan iş ilişkileri ve buna benzer konularda, hatta işletmenin faaliyet gösterdiği sanayi dalı hakkında dahi bilgi toplaması gerekmektedir (Güredin, 2007: 45). GKGDS'de öngörülen kalitede bir denetim çalışması için denetçinin yukarıda sayılan bilgileri topladıktan sonra buna uygun bir denetim planını hazırlaması gerekmektedir. Uygun bir denetim planında yer alması gereken unsurlar ise şunlardır (Bozkurt, 2006: 39-40):

- Uygulanacak politika ve prosedürler,
- Hazırlanan denetim programları,
- Denetim ekibi,
- Denetimin zamanlaması,
- İç denetçilerden yararlanma biçimleri,
- Uzmanlığına başvurulacak kişiler.

Denetim görevinin yürütülmesi sırasında denetim ekibinde yer alan denetçi yardımcılarının gerçekleştirdiği faaliyetlerin uzman denetçi tarafından kontrol edilmesi de bir zorunluluktur. Gözetim olarak da adlandırılan bu işlem, uygun ve kaliteli bir denetim faaliyetinin gerçekleştirilmesi ve denetçi yardımcılarının deneyim kazanmaları açısından oldukça önem taşımaktadır.

İç Kontrol Sisteminin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi Standardı:

Genel kabul görmüş denetim standartlarında iç kontrol, "bir işletmenin varlıklarını korumak, muhasebe bilgilerinin doğruluk ve güvenilirliğini kontrol altına almak ve yönetim politikalarına uygunluk sağlamak amacıyla geliştirilen yöntem, önlem ve örgütlenmelerdir" şeklinde ifade edilmiştir (Dönmez vd., 2005: 56). İç kontrol yapıları, denetçilerin çalışmalarında dayanak noktası olarak kullandıkları önemli düzenlemeler olarak kabul edilmektedir.

İç kontrol sisteminin incelenmesi ve değerlendirilmesi standardı, denetimin kapsamı ve sınırlarının denetlenen kuruluşun iç kontrol sisteminin değerlendirilmesinden sonra kararlaştırılmasını istemektedir. Bunun nedeni ise, etkin bir iç kontrol sisteminin yayınlanan bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini

artırmasıdır. Çünkü etkin bir iç kontrol sistemi, bilgilerin hatalı olma riskini azaltmaktadır (Sezal, 2006: 26). Bu durum denetim riskini de azaltmış olacaktır. Denetim riskinin azalması sonucunda denetçinin yapması gereken işlemlerin ve toplaması gereken kanıtların sayısı da azalacaktır (Dönmez vd., 2005: 56). Sonuç olarak denetçi çalışmalarının kapsamını daraltmış olacaktır.

Kanıt Toplama Standardı: Bu standart, denetçilerden finansal tablolar hakkında görüş oluşturabilmeleri için yeterli sayı ve kalitede kanıt toplamaları gerektiğini ifade etmektedir. Denetim kanıtı, denetlenen bilgilerin önceden belirlenmiş ölçütlere uygunluk derecesini belirlemek amacıyla denetçi tarafından kullanılan her türlü bilgi, belge ve kayıtlardır (Bozkurt, 2006: 53).

Standartta, yeterli sayı ve kalitede kanıt ifadesi yer almakta, yeterli miktarın ne olacağı ise denetçinin yargısına bırakılmaktadır. Denetçi toplayacağı denetim kanıtlarının miktarını işletmenin iç kontrol sisteminin etkinliğine, denetlenen hesabın niteliğine ve denetlediği işletmenin durumuna göre belirleyecektir (Güredin, 2007: 46). Standartta, yeterli sayıda kanıt istenmekte ancak toplanan kanıtların uygun ve güvenilir olması da büyük önem taşımaktadır. Uygun ve güvenilir diğer bir ifadeyle kaliteli kanıt konusundaki takdir hakkı toplanacak kanıt sayısında olduğu gibi yine denetçiye ait bulunmaktadır (Tuan, 2008: 89). Toplanacak kanıtların güvenilirliğini etkilen unsurlar aşağıdaki gibi sıralanabilir. (Akbiyık, 2005: 71):

- Kanıtın geçerliliği,
- Kanıtın kaynağı,
- Kanıtın zamanlılığı,
- Kanıtın nesneliliği.

Denetim kanıtları denetçi tarafından çeşitli teknikler kullanılarak elde edilebileceği gibi denetlenen işletme tarafından hazırlanarak da denetçiye verilebilir. İşletme içinden ya da işletme dışından toplanabilecek kanıtları elde edildikleri kaynaklar açısından aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Sezal, 2006: 27):

- Denetçinin fiziki incelemeleri sonucu elde edilen kanıtlar (Örneğin, stokların fiziken var olduklarının tespiti gibi),

- Yönetimin koyduğu kurallara uyulup uyulmadığının tespiti amacıyla denetçinin gözlemlerine dayalı olarak elde edilen kanıtlar (Örneğin, varlıkların çalınmasını engellemek amacıyla alınan güvenlik önlemlerinin uygulanıp uygulanmadığının gözlem yoluyla tespiti),
- Denetlenen işletmenin dışındaki kişilerden elde edilen sözlü kanıtlar,
- İşletme yönetiminden ve/veya iş görenlerden elde edilen sözlü kanıtlar,
- Satış faturaları, muhasebe fişleri, defter dökümleri gibi işletme içinde hazırlanan belge niteliğindeki kanıtlar,
- Banka hesap özetleri, cari hesap özetleri, satıcı faturaları gibi işletme dışında düzenlenen ve işletmeye gönderilen yazılı kanıtlar,
- İşletme dışında hazırlanıp doğrudan denetçiye gönderilen yazılı kanıtlar
- Denetçi tarafından düzenlenen analitik kanıtlar (örneğin, yeniden hesaplamalar, tutar aktarmaların doğruluğu konusundaki incelemeler, oran analizleri gibi).

2.1.7.3. Raporlama Standartları

Genel kabul görmüş denetim standartlarından üçüncü grubu oluşturan raporlama standartları, denetim faaliyeti sonucunda denetçinin ulaştığı görüşün ilgililere sunulmasında hazırlanacak raporların kapsam ve düzenlemeleriyle ilgili standartlardır. Bu grubu oluşturan standartlar, daha ziyade finansal tabloların denetimi içindir. Uygunluk denetimi ve performans denetiminde farklı standartlar olabilmektedir. Ancak AICPA tarafından yayınlanan raporlama standartları yukarıda da ifade edildiği gibi tamamen finansal denetime yöneliktir (Sezal, 2006: 29).

Raporlama standartlarının temel amacı, denetim raporu kullanıcılarının ihtiyaç duyduğu bilgilerin yeterli, açık ve kesin olarak belirli bir sistematik içerisinde sunulmasını sağlamaktır (Küçüksözen ve Sayar, 2002: 51). Dolayısıyla, denetim raporunun mesleki bir görüşle hazırlanması hem kullanıcılar hem de denetçi açısından çok önemlidir (Kepekçi, 2004: 22).

Raporlama standartları aşağıdaki gibi dört grupta incelenmektedir:

- Uygunluk Standardı,
- Devamlılık Standardı,
- Yeterli Açıklama Standardı,
- Görüş Bildirme Standardı.

Uygunluk Standardı: Raporlama standartlarından ilki olan uygunluk standardı, denetim süreci sonunda düzenlenecek denetim raporunda, incelenen finansal tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığının belirtilmesini zorunlu kılmaktadır.

GKGMİ, ABD’de Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (Financial Accounting Standards Board – FASB) tarafından yayımlanan Finansal Muhasebe Standartları’nın genel adını oluşturmaktadır (Türker vd., 2002: 13). Muhasebenin temel kavramları ile belirlenen çerçevede işlenen veriler sonucunda elde edilen finansal bilgilerin ne şekilde raporlanacağı genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ile belirlenmektedir. Söz konusu ilkelere göre, işletme ile ilgili gerçekleşen tüm finansal işlemlerin muhasebe kuralları çerçevesinde muhasebe kayıt ortamında yer alması; gerçekleşmeyen ya da finansal nitelik taşımayanların da söz konusu kayıt ortamında yer almaması gerekmektedir (Çömlekçi vd., 2004: 23).

Denetçi, denetimini yaptığı işletmenin finansal tablolarının; işletmenin finansal durumunu, finansal durumundaki değişiklikleri ve faaliyetlerle ilgili sonuçlarını doğru ve dürüst bir biçimde yansıtıp yansıtmadığı konusunda bir görüş bildirmektedir. Denetçinin bu şekilde bir görüş bildirebilmesi için dürüstlükle ilgili belirli ölçütlerden yararlanması kaçınılmazdır. Bu ölçütler ise genel kabul görmüş muhasebe ilkeleridir (Güredin, 2007: 50). Bu nedenle, işletmenin finansal tablolarının genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olup olmaması, uygun değilse hangi ilkelere uygun olmadığının denetim raporunda açıkça belirtilmesi gerekmektedir.

Devamlılık Standardı: Raporlama standartlarından ikincisi olan devamlılık standardı, denetimi yapılan işletmede önceki dönemde uygulanan muhasebe ilkelerine denetimin yapıldığı dönemde de uyulup uyulmadığının denetim raporunda belirtilmesini istemektedir (Selimoğlu vd., 2008: 13). Farklı bir anlatımla, denetim

faaliyeti sonucunda düzenlenecek raporda, cari dönem finansal tablolarını etkileyen muhasebe yöntem ve teknikleri ile bir önceki dönem muhasebe yöntem ve teknikleri arasında farklılıklar var ise bunların ayrıntılı bir şekilde açıklanması gerekmektedir. Bu standart, finansal tabloların muhasebenin temel kavramlarından tutarlılık kavramına uygun olup olmadığının raporlanmasını amaçlamaktadır (Türker vd., 2002: 13).

Denetçi, denetim faaliyeti süresince bir önceki dönemde uygulanan ilke ve yöntemlerde sapmaların olup olmadığını araştırır. Eğer bir önceki döneme göre bir farklılık yok ise bunu raporunda belirtmez. Ancak, bir farklılığa rastlamışsa ve bu farklılık yönetim tarafından finansal tablo dipnotlarında belirtilse dahi, denetçi tarafından da denetim raporunda belirtilmelidir (Kepekçi, 2004: 23).

Yeterli Açıklama Standardı: Finansal tablolar, ekonomik kararlar alan çeşitli gruplar için gerekli bilgileri sunduklarından kullanıcılarının anlamalarına olanak sağlayacak şekilde hazırlanmalı ve yeterli bilgiyi içermelidir. Denetçi, finansal tabloda yer alan bilgilerden kimlerin ne şekilde yararlandığını bilemediğinden finansal tabloların çok sayıda kullanıcıya hitap edebilir şekilde geniş amaçlı düzenlenmesi gerekmektedir (Duman, 2008: 56). Bu nedenle finansal tabloların formatında yer alan bilgiler dışında özellikli kalemlere ait ek bilgilerin dipnotlarda yer alması gerekmektedir.

Muhasebede tam açıklama kavramı finansal tabloların, bu tablolardan yararlanacak kişi ya da kuruluşların doğru karar vermelerine yardımcı olacak ölçüde yeterli, açık ve anlaşılır olmasını ifade etmektedir (Sevilengül, 2005, 27). Ancak, bu kişi ya da kuruluşların kararlarında kullanacakları tüm bilgilerin önceden bilinmesi ve finansal tablolarda açıklanması mümkün olmadığından tam açıklama kavramı yerine yeterli açıklama kavramının kullanılması daha uygundur. Denetçi de, mesleki yargısını kullanarak finansal tablolarda yapılan açıklamaların ne ölçüde bilgi kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılayacağına karar verecektir (Kepekçi, 2004: 23).

Genel kabul görmüş denetim standartlarına göre denetçi, onayladığı finansal tablolarda belirtilenlerin sayısal doğruluğundan, kullanılan terimlerden,

sınıflandırmalardan ve parantez içi notlar biçiminde belirtilen kavramların doğruluğundan sorumludur (Dönmez vd., 2005: 57).

Denetçi, denetim faaliyeti sürecinde finansal tablolarda yer alan açıklayıcı bilgilerin yeterli olup olmadığını araştırmalı ve yeterli görmediği takdirde bu durumu denetim raporunda belirtmelidir.

Görüş bildirme standardı: Bu standart, denetlenen finansal tabloların bir bütün olarak ele alınıp, denetim raporunda bir denetçi görüşünün bildirilmesini ya da bir denetim görüşüne ulaşılamamış olması halinde durumun nedenleri ile açıklanmasını öngörmektedir. Yine bu standarda göre, denetçinin finansal tablolarla olan ilişkisinin ve aldığı sorumluluğun derecesinin de belirtilmesi mecburidir. Standardın uygulanmasında denetlenen işletmenin kamu ya da özel sektör işletmesi olması raporlama açısından bir farklılık arz etmemektedir (Güredin, 2007: 52).

Söz konusu standart kapsamında denetçi, denetim faaliyeti sonunda ulaştığı yargısını dört farklı şekilde raporlar. Bunlar aşağıdaki gibi açıklanabilir (Türker vd., 2002: 14);

- **Olumlu görüş içeren rapor:** Denetçi denetlediği finansal tablolarda; GKGMİ'ne uyulduğu, tüm gerekli bilgilerin yeterli biçimde belirtildiği, devamlılık ilkesine uyulduğu ve önemli aksaklık ve düzensizliklerin bulunmadığı görüşüne ulaşmış ise yargısını bu rapor yoluyla açıklar (Güredin, 2007: 52).
- **Şartlı görüş belirten rapor:** Denetçi bir bütün olarak mali tabloların güvenilirliğini bozmayacak aykırılıkların var olması halinde şartlı görüş belirten rapor düzenler (Gücenme, 2004: 58). Bu aykırılık halleri denetim kapsamında sınırlamalar, muhasebe ilkelerinden sapmalar ya da belirsizlik şeklinde sıralanabilir (Gürbüz, 1995: 226). Karşılaşılan bu tür durumların etkisi finansal tablonun bütünü hakkında olumlu görüş bildirmeye engel değil ya da önemsizse denetçi şartlı görüş bildirir. Ancak bu tür durumları denetim raporunda açıklar.

- **Görüş bildirmekten kaçınma:** Denetim faaliyeti sırasında yeterli kanıtın toplanamaması ve buna bağlı olarak olumlu ya da olumsuz bir görüşe ulaşılamaması durumunda herhangi bir görüşün belirtilememesi söz konusudur. Denetçiyi görüş bildirmekten alıkoyan koşullara şunlar örnek verilebilir (Kaval, 2005: 184; Ataman vd., 2001: 100); denetçinin çalışmalarının önemli ölçüde engellenmesi, iç kontrol ve muhasebe sisteminin yeterli olmaması nedeniyle yeterli kanıt toplanamaması veya toplanan kanıtların güvenilir olmaması, işletmenin önünde önemli belirsizliklerin olması, finansal tablo düzenleme ilkelerinin geçerliliğini yitirmesi gibi.
- **Olumsuz görüş bildiren rapor:** Bu tip bir rapor önceden belirlenmiş ölçütlerden çok önemli bir şekilde sapmalar söz konusu olduğu durumda ortaya konmaktadır. Denetçiyi olumsuz görüş bildirmeye yönelten koşullar ise şunlardır (Ataman vd., 2001: 99); GKGMİ'ndeki önemli sapmalar, muhasebe politikalarının devamlılığında önemli sapmalar ve tam açıklama kuralından çok önemli seviyede ayrılma.

2.1.8. Denetim Teknikleri

Denetim teknikleri, denetim kanıtı elde etmek için kullanılan araç ve yöntemlerdir (Gürbüz, 1995: 101). Denetim kanıtları elde edilirken doğru denetim tekniklerinin uygulanması oldukça önemlidir. Ayrıca, uygulanacak tekniklerin birbirinden bağımsız ve ayrı düşünülmesi doğru değildir (Dönmez, 2002: 128).

Denetçiler denetim tekniklerini aşağıda sıralanan üç amacı gerçekleştirmek için kullanırlar (Selimoğlu vd., 2008: 134);

- Denetlenen işletme ile ilgili bilgi toplamak ve riskleri belirlemek,
- Denetlenen işletmenin iç kontrol sisteminin etkinliğini test etmek,
- Yönetimin iddiaları hakkında bilgi toplamak.

Üç adet ana, yedi adet de yardımcı olmak üzere gerek muhasebe kayıt ortamında oluşan kanıtları gerekse de destekleyici kanıtları elde etmede on adet denetim tekniği kullanılmaktadır. Bunlar aşağıda sıralanmış ve açıklanmıştır:

- Fiziki İnceleme Tekniği,
- Doğrulama Tekniği,
- Belge İncelemesi Tekniği,
- Kayıt Sürecinin İncelenmesi Tekniği,
- Yeniden Hesaplama Tekniği,
- Gözlem Tekniği,
- Derinlemesine Araştırma Tekniği,
- Soruşturma Tekniği,
- İlgili Hesaplar Arası İlişki Kurma Tekniği,
- Analitik İnceleme Tekniği,

Fiziki İnceleme Tekniği: Denetçilerin yaygın olarak kullandıkları bir denetim tekniği olan fiziki inceleme tekniği, özellikle kasa, stok ve maddi duran varlıklara uygulanabilen ve fiziki kanıtları elde edebilmek için sürdürülen faaliyetlerden oluşan bir tekniktir (Bozkurt, 2006: 65). Denetçinin fiziki inceleme tekniğini uygulamasındaki temel hedefi, işletmenin finansal tabloları aracılığıyla var olduğunu iddia ettiği fiziki varlıkların gerçekten işletmede bulunup bulunmadığını anlamaktır (Ataman vd., 2001: 41). Bu şekilde işletmedeki mevcutların finansal tablolara doğru aktarılıp aktarılmadığı da kontrol edilmiş olacaktır.

Fiziki inceleme tekniği, kasadaki mevcutlar, alacak senetleri, stoklar, hisse senetleri ve tahviller, arsa, bina, makine, teçhizat, demirbaş ve sigorta poliçeleri gibi elle tutulur ve gözle görülür varlıkların denetiminde kullanılır. Bu tekniğin uygulama aşamaları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Bozkurt, 2006: 65; Gürbüz, 1995: 102);

- Fiziki olarak incelenecek varlık tespit edilir.
- Varlığın sayımı yapılır. Sayım sırasında duruma göre örnekleme yapılabilir. Elde edilen sonuçlar kayıtlar ile karşılaştırılır.
- Fiziki varlığın değerinin belirtilen nitelikte olup olmadığını tespit etmek amacıyla, gerektiğinde bir uzamanın görüşüne de başvurarak, sayımı yapılan varlığın kalitesi araştırılır.
- Sayılan varlığın sahte olup olmadığına bakılır. Özellikle çalışmamızın konusu olan “kuyumcu” denetimlerinde bu husus oldukça önemlidir. Bu aşamada uzman görüşüne başvurmak gerekebilmektedir.

Doğrulama Tekniği: Denetlenen işletmenin muhasebe kayıtlarında yer alan bilgilerin üçüncü şahısların defter ve belgeleri üzerinde araştırılarak tespit yapılmak suretiyle doğrulanması şeklinde yapılan kanıt toplama tekniğidir (Türker vd., 2002: 157). Uygulamada hesap bakiyelerinin ve işlemlerin doğruluğunun araştırılmasında yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir.

Doğrulama tekniğinde denetçi, isteyeceği bilgiyi ve bilgi isteyeceği kişi ya da kuruluşları denetlediği işletmeye bildirerek doğrulama isteğiyle ilgili mektupların hazırlanmasını ister. Doğrulama istekleri ile ilgili mektuplar işletme tarafından hazırlanarak bilgi istenecek kişi ya da kuruluşa postalanır. Denetçi postalama işine sadece nezaret eder. Doğrulamaya verilecek yanıt üçüncü kişi tarafından doğrudan denetçiye gönderilir. Bu şekilde denetlenen işletmenin belge üzerinde değişiklik yapma olasılığı ortadan kalkmış olur (Kepekçi, 2004: 110). Bilgisine başvuru alan kişinin kendisinden istenileni anlayacak ve gerekli bilgiyi özenli bir şekilde hazırlayıp denetçiye bildirebilecek düzeyde olması oldukça önemlidir. Gereken koşullar sağlandığında doğrulama tekniği ile toplanan kanıtların güvenilirlik derecesi çok yüksek olmaktadır (Güredin, 2007: 272). Çünkü doğrulama tekniğinde bilgiler işletmeden bağımsız kaynaklardan geldiği için son derece güçlü kanıt özelliği gösterirler.

Bilgi isteme türüne göre tür doğrulama vardır. Bunlar aşağıda kısaca açıklanmaktadır;

- **Olumlu Doğrulama:** Bu tür bir doğrulamada denetlenen işletmenin kayıtlarında gözükken bilgi üçüncü kişiye bildirilerek bunun doğru olup olmadığı sorulur. Bu aşamada, karşı taraftan sadece yanıt vermesi istenmektedir. Bildirilen bilginin doğru ya da yanlış olduğuna bakılmamaktadır (Bozkurt, 2006: 66).
- **Olumsuz Doğrulama:** Bu şekilde bir doğrulamada, üçüncü kişiden yalnızca bilginin yanlış olması durumunda yanıt vermesi istenir. Bilgi doğru ise yanıt verilmesi istenmez (Duman, 2008: 102). Dolayısıyla yanıt alınmadığı takdirde sorulan bilginin doğru olduğu kabul edilmektedir.

- **Boş Kalanlı (Bakiyeli) Doğrulama:** Doğrulama mektubunda doğruluğu araştırılan bilgi hakkında herhangi bir bakiye ya da bilgi yazılmaz (Gürbüz, 1995: 104). Karşı tarafın kendi kayıtlarında gözüken bilgi istenir.

Doğrulama tekniğinin uygulanabileceği hesap kalemlerine; bankalar, alacak senetleri, konsinye verilen mallar, alınan avanslar, borçlar, borç senetleri, verilen avanslar ve hisse senetleri örnek verilebilir.

Belge İncelemesi Tekniği: Belge incelenmesi, muhasebede yapılan bir kaydın doğru olup olmadığını tespit etmek amacıyla bu kaydın dayanağı olan belgelerin incelenmesine dayanmaktadır (Ataman vd., 2001: 46). Tüm belgelerin tek tek incelenmesi önemli bir zaman kaybına neden olabileceği gibi ekonomik olmadığından tüm hesap kalemleri ya da hesap gruplarını incelemek yerine seçilen örnek kütledeki belgeler incelenmektedir. Bu açıdan bu tekniğe, örnekleme yöntemi de denilmektedir (Güler, 2006: 90). Seçilen örnek kütlelerin ana kütle temsil edebilecek özelliklere sahip olmasında denetçinin mesleki bilgi ve tecrübesi oldukça önem taşımaktadır.

Belge incelemesi kapsamında denetlenen işletmenin muhasebe sistemindeki kayıtlar ile karşılaştırılacak belgeler; faturalar, perakende satış belgeleri, gider pusulaları, müstahsil makbuzları, serbest meslek makbuzları, ücret bordroları, taşıma ve sevk irsaliyeleri, yolcu listeleri, sigorta poliçeleri, çek, senet, bono, sözleşmeler, mahkeme ilanı gibi belgelerdir.

Kayıt Sürecinin İzlenmesi Tekniği: Denetlenen işletmede bulunan belgelerin örnekleme yoluyla seçilerek ilgili kayıtların başlangıçtan sona kadar aşamalar halinde izlenmesidir (Bozkurt, 2006: 70). Tekniğin amacı, seçilen belgelerin kayıtlara nasıl alındıklarının muhasebe süreci içinde takip edilmesi varsa kayıt sürecindeki hata veya düzensizliklerin ortaya çıkarılmasıdır (Türker vd., 2002: 160).

Denetçi, denetlenen işletmenin kayıtlarının doğruluğunu incelerken hata ya da hile yapıma ihtimallerini iki yoldan izlemektedir; birinci yolda, denetçi muhasebe sistemi boyunca geriye doğru giderek kayda dayanak teşkil eden kaynak belgeleri

bulmaya ve doğruluğunu saptamaya çalışır. İkinci yolda ise, denetçi kaynak belgeden ileriye doğru giderek kayıt sistemini incelemektedir (Duman, 2008: 110).

Yeniden Hesaplama Tekniği: Denetlenen işletmenin kayıt ve belgelerinde yer alan aritmetik işlemlerin doğruluğunun araştırılması ve yeniden hesaplanmasıdır (Kepekçi, 2004: 111; Gürbüz, 1995: 106). Muhasebe işlemlerinin büyük çoğunluğu aritmetik işlemlere dayandığından hata ya da hile olasılığı yüksektir. Denetçi, örnekleme yoluyla seçtiği bir takım işlemleri yeniden hesaplayarak, bu işlemlerin doğruluğunu test etmeye çalışmaktadır (Ataman vd., 2001: 47). Söz konusu teknik ile denetçi, var olma ve değerlendirme gibi maddi doğruluğu destekleyen matematiksel denetim kanıtları elde etmektedir.

Gözlem Tekniği: Denetlenen işletmenin iş akışının izlenmesi şeklinde tanımlanabilir (Güler, 2006: 102). Gözlemin konusunu kişiler, işlemler ve süreçler oluşturmaktadır. Denetçi bu tekniği kullanmakla tanıklık yaptığı faaliyet hakkında görsel kanıt türünden bilgi toplar. (Güredin, 2007: 268). Gözlem tekniği ile fiziki inceleme tekniği çoğu zaman karıştırılabilmektedir. Ancak iki teknik birbirinden farklı amaca hizmet etmektedir. Gözlem tekniğinde amaç işletmede, işlemlerin nasıl ve ne şekilde yapıldığını tespit etmek iken, fiziki inceleme tekniğinde amaç işletme varlıklarının işletmede var olup olmadığını araştırmaktır.

Derinlemesine Araştırma Tekniği: Diğer denetim tekniklerinin uygulanması sonucunda elde edilen kanıtlar çerçevesinde ayrıntılı incelenmesi gereken, şüphe uyandıran işlem, kayıt ya da hesaplar üzerinde yine diğer tekniklerin de kullanılarak ek kanıtların toplanmasına yönelik bir tekniktir (Güler, 2006: 103). Muhasebe ilkelerine aykırı kayıtlar, normal olmayan büyük ya da küçük tutardaki hesap bakiyeleri ve anormal dalgalanmalar gösteren hesaplamalar derinlemesine araştırmaya konu olmaktadır. Denetçiler sayılan bu halleri derinlemesine inceleyerek hata ya da hile ihmalleri tespit edebilmektedir (Bozkurt, 2006: 72). Derinlemesine araştırma tekniği, çok iyi muhasebe bilgisini ve denetlenen işletmenin iyi tanınmasını gerektirmektedir. Söz konusu tekniğin deneyimli ve dikkatli denetçiler tarafından kullanılması gerekmektedir (Gürbüz, 1995: 109). Bunun nedeni yalnızca dikkatli, bilgili ve deneyimli denetçilerin herhangi bir olumsuz durumu derhal tespit edebilme yeteneklerine sahip olmasıdır.

Soruşturma Tekniği: Denetlenen işletmenin çalışanlarına yazılı veya szlı Şekilde çeşitli sorular sorarak denetim kanıtı elde etme tekniğidir. Denetçi, konuyu ya da verilen cevapları önemli gördüğünde yazılı cevaplar ister ve bir tutanak düzenlenir. Cevapların yazılı olarak elde edilmesi her zaman daha güvenilir bir yöntemdir. Tekniğin uygulanması neticesinde elde edilen cevaplar tek başına güvenilir kanıt özelliği göstermez. Diğer tekniklerle desteklenmedikçe soruşturma ile tutarlı ve tatmin edici kanıtlar elde edilemez (Gürbüz, 1995: 110). Bu yüzden denetçilerin soruşturma tekniği ile elde ettikleri kanıtları diğer kanıtlar ile desteklemeleri gerekmektedir. Soruşturma tekniği dikkatli kullanıldığında yararlı sonuçlar veren bir tekniktir. İşletmenin iç kontrol sisteminin tanınmasında ve maddilik testlerinin uygulanması aşamasında kullanılmaktadır (Ataman vd., 2001: 49).

İlgili Hesaplar Arasında İlişki Kurma Tekniği: Denetçilerin denetlediği işletmenin muhasebe sisteminde yer alan ilişkili hesapları inceleyerek bu hesaplar arasında uygunluk olup olmadığını araştırması gerekmektedir (Duman, 2008: 111). Çift yönlü muhasebe kayıt sisteminde hesaplar arasında karşılıklı ilişki söz konusu olduğundan hesaplardan birindeki hareket diğerini de etkilemektedir (Gürbüz, 1995: 111). Farklı bir anlatımla, bir hesaptaki artış diğer hesapta azalmaya neden olmaktadır. Dolayısıyla hesaplar arası ilişki kurularak hatalı hesapların tespiti mümkün bulunmaktadır.

Analitik İnceleme Tekniği: Bu teknik, AICPA tarafından yayınlanan 56 No'lu denetim standardında (SAS No: 56) aşağıdaki gibi tanımlanmıştır (AICPA, 2008: 465)

“Analitik inceleme tekniği, çeşitli finansal ve finansal olmayan veriler ile işletmenin kayıtları arasındaki anlamlı ilişkilerin incelenmesi sonucu elde edilen bilgilerin, denetçi tarafından geliştirilen beklentilere uyup uymadığına bakılması işlemleridir”

Bir başka tanıma göre analitik inceleme, finansal tablolarda yer alan verilerin karşılaştırılması ve aralarındaki ilişkilerin araştırılarak gözden geçirilmesidir (Güredin, 2007: 188). Analitik incelemede temel amaç, denetçinin işletme içi ya da dışından elde ettiği veriler ile denetlenen işletme tarafından doğrudan denetçiye

verilen verilerin çeşitli şekillerde karşılaştırılarak ortaya konulan sonuçlar ile denetim çalışmalarına yön verilmesidir (Bozkurt, 2007: 66). Analitik incelemeler denetim planının yapılması, denetimin yürütülmesi ve rapor yazılmadan önceki son aşamada dahi kullanılan bir tekniktir. Esas itibarıyla destekleyici kanıt özelliği taşısa da olağan üstü etkileri olan bir denetim yöntemidir (Kaval, 2005: 147).

Analitik inceleme teknikleri diğer denetim tekniklerine göre zaman ve maliyet açısından oldukça avantajlıdır. Dolayısıyla birçok denetçi tarafından tercih edilen bir yöntemdir (Ataman vd., 2001: 69). Bağımsız denetim sırasında analitik inceleme yapılırken genellikle denetlenen işletmenin ilgili yıla ait finansal tablolarından hesaplanan oranlar, önceki yılın oranlarıyla ve sektördeki diğer işletmelerin oranlarıyla karşılaştırılır (Dönmez, 2002: 136).

Analitik inceleme tekniğinin kullanılması sırasında; trend analizleri, rasyo analizleri ve ussallık testlerinden yararlanılır (Kardeş, 1995: 28).

2.2. Stok Hesaplarına Genel Bakış

İşletmelerin asıl amaçlarının sürdürülebilir kar elde etmek olduğu gerçeğinden hareketle, en uygun kar seviyesini yakalamak, faaliyetleri istikrarlı şekilde sürdürebilmek, rakiplere karşı avantaj sağlayabilmek ve pazar payını koruyabilmek üretim, pazarlama ve satış faaliyetlerinin etkinliği ile yakından ilgilidir. Sayılan bu faaliyetlerin temeli ise stok kavramına dayanmaktadır.

Stoklar, işletme aktiflerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Farklı bir ifadeyle, stoklar işletmelerin en önemli varlık kalemleri içinde yer almaktadır. Gerek üretim gerekse ticaret işletmelerinin faaliyetlerini aralıksız sürdürebilmeleri etkin bir stok yönetimi ve denetimi ile mümkündür. Bu sayede daha güvenilir ve doğru finansal tabloların hazırlanması da mümkün olacaktır.

2.2.1. Stok Kavramı ve Stokların İşletmeler Açısından Önemi

Günlük hayatta stok kavramı oldukça yaygın kullanılmaktadır. Stok kavramının çeşitli şekillerde kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, devlet iç borç, dış borç stoku, mal stoku, nakit stoku, stok fazlası gibi. O halde para, hammadde, tüketim malzemeleri vb. gibi her türlü fiziksel varlık stok kapsamında değerlendirilebilmektedir. Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlüğü'nde stok aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır (www.tdkterim.gov.tr):

Stok; (1) Bir satış yerinde satışa hazır bulundurulan malların tümü, istif, (2) Bir sanayi dalında yararlanılan ham, işlenmiş veya yarı işlenmiş maddelerin tümü, (3) Bir ihtiyacı karşılayacak maddeden çok miktarda yığılma, istif, (4) Satılmamış, istif edilmiş mal.

Ticari işletmeler açısından stok; işletmelerin satmak, yeni malların üretiminde veya işletme faaliyetlerinde tüketmek üzere önceden edindikleri veya elde tutmak durumunda oldukları maddelerin tümüdür (Sevilengül, 2005: 291). Diğer bir tanıma göre stok; işletmenin normal faaliyet döneminde satılacak, tüketilecek ya da faaliyetler içinde değişime uğrayacak fiziksel maldır (Sayın, 2001: 1).

Stoklar, işletme türleri ve büyüklüklerine göre farklılık göstermektedir. Üretim işletmelerinde stoklar, hammadde ve malzeme, yarı mamul ve mamulden oluşurken, ticari işletmelerin stokları alım satım konu olan ticari mallardan oluşmaktadır. Bu durumda stok kavramı işletmelerin faaliyet alanları ve hukuki yapılarına göre farklılık göstermektedir. Üretim işletmelerinde stok, üretim sisteminde üretilen mamule dolaylı ve dolaysız olarak katılan bütün fiziksel varlıklarla mamulün kendisini ifade etmektedir (Kobu, 1999, 292). Buna göre, işletmelerde ortaya çıkabilecek ani ihtiyaçları karşılamak ve üretimin kesintiye uğramadan sürdürülmesini sağlamak amacıyla her an el altında bulundurulan hammadde, malzeme, yarı mamul ve mamul miktarına stok denir (Seyidoğlu, 1992: 794).

Ticari işletmelerde stok ise, satılmak amacıyla bulundurulan malların belirli bir tarihteki miktarıdır. Ayrıca, yoldaki madde ve malzemeler ile konsinye olarak

başkalarında bulundurulan mallar da stok kavramı içinde yer almaktadır (Kaya, 2004: 5).

1 Sıra No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde stoklar (www.gib.gov.tr);

“İşletmenin satmak, üretimde kullanmak veya tüketmek amacıyla edindiği, ilk madde ve malzeme, yarı mamul, ticari mal, yan ürün, artık ve hurda gibi bir yıldan az bir sürede kullanılacak olan veya bir yıl içerisinde nakde çevrilebileceği düşünülen varlıklar” şeklinde tanımlanmıştır.

Stoklara İlişkin 2 No'lu Türkiye Muhasebe Standardı'nın 2. maddesinde stoklar aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır (www.tmsk.org.tr);

Stoklar;

(a) İşin normal akışı içinde (olağan işletme faaliyetleri kapsamında) satılmak için elde tutulan (örneğin ticari mallar, mamuller);

(b) Satılmak üzere üretilmekte olan (örneğin, yarı mamuller); ya da

(c) Üretim sürecinde ya da hizmet sunumunda kullanılacak ilk madde ve malzemeler şeklinde bulunan varlıklardır.

İşletmeler açısından bakıldığında stoklar, en büyük işletme yatırımlarıdır. Diğer işletme yatırımlarından en büyük farkı ise, hammadde ve mamullere bağlanan fonların bir süre başka amaçlar için kullanılmasının mümkün olmamasıdır. Bu ise başka yatırım fırsatlarının başka bir ifadeyle muhtemel kazançların kaybedilmesi demektir (Yeşiltaş, 2007: 4). Bu nedenle, işletme yönetimlerinin ilk amacı stokları optimum noktada tutmaktır. Az stok bulundurmak satış kayıplarına yol açabileceği gibi fazla stok bulundurmak da stok bulundurma maliyetlerine neden olabilecektir. Bu olumsuzluklar ise işletme performansı üzerinde önemli etkilerde bulunabilecektir. Stoklara ilişkin giderlerin, sermaye, banka kredileri ya da dağıtılmamış karlardan karşılanması daha uygun olacaktır (Yıldız, 2008: 98).

İşletme varlıkları dönen ve duran varlıklardan oluşmaktadır. Dönen varlıklar, işletmenin tam kapasite ile çalışabilmesi, üretiminin sürekli devam edebilmesi, olağan üstü durumlarda finansal açıdan zor durumlara düşmesini engellemesi, faaliyetini karlı ve etkin bir biçimde yürütebilmesi açısından oldukça önemlidir (Özmen, 2008: 4). Stoklar dönen varlıklar içinde en önemli kalemlerden biridir. Stoklar, gerçek esaslara göre faaliyet gösteren ve ekonomik ortamda fonksiyonunu gerektiği gibi yerine getirmek isteyen işletmeler için kaçınılmaz varlıklardır. Stok bulundurmadan işletme faaliyetlerini yürütmek oldukça güçtür. Gereğinden az stok bulundurmak satış kayıplarına neden olabileceği gibi, müşteri ve dolayısıyla kazanç kayıplarını ortaya çıkarabilmektedir (Mutlu, 2006: 10).

Gereğinden fazla stok bulundurmak ise, stok giderlerinin artmasına ve sermayenin büyük bir kısmının bağlı kalmasına neden olacaktır. Bu da işletmenin finansman sıkıntısına düşmesini beraberinde getirecektir. İşletmeler genel olarak; belirsizliklere karşı korunmak, işlemlerin bağımsızlığını sağlamak, hammadde teslim süresindeki değişmelere hazırlı olmak, üretim ve satın alma işlemlerini gerçekleştirmek, müşteriye yüksek düzeyde hizmet sunmak, üretim seviyesini korumak, işgücünün kalıcılığını sağlamak ve fiyat spekülasyonu ile yokluk tehlikesine karşı önlem almak nedenleriyle stok bulundurmaktadır (Yeşiltaş, 2007: 6-8).

2.2.2. Tek Düzen Muhasebe Sistemine Göre Stok Hesapları

İşletmelerin faaliyet ve sonuçlarının sağlıklı ve güvenilir bir biçimde muhasebeleştirilmesi, finansal tablolar ile ilgililere sunulan bilgilerin tutarlılık karşılaştırılabilirlik özelliklerini koruyarak gerçek durumu yansıtmasının sağlanması ve işletmelerde denetimin kolaylaştırılması amacıyla 26.12.1992 tarihli 21447 sayılı mükerrer Resmi Gazete'de 1 Sıra No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği yayınlanmıştır.

Söz konusu tebliğin beşinci bölümü tek düzen hesap çerçevesi, hesap planı ve hesap planı açıklamalarını içermektedir. Buna göre, işletmeler, muhasebe sistemlerini tek düzen hesap çerçevesi ve hesap planı doğrultusunda kurmak

zorundadır. Hesapların çalışması hesap planı açıklamalarında belirtildiği gibi gerçekleşmelidir. Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde stoklar grubunda aşağıdaki hesaplar yer almaktadır:

- 150- İlk Madde ve Malzeme,
- 151- Yarı Mamuller–Üretim,
- 152- Mamuller,
- 153- Ticari Mallar,
- 157- Diğer Stoklar,
- 158- Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-),
- 159- Verilen Sipariş Avansları.

150- İlk Madde ve Malzeme Hesabı: Hesap, Tek Düzen Hesap Planı (TDHP)'nda aşağıdaki gibi açıklanmıştır;

“Üretimde veya diğer faaliyetlerde kullanılmak üzere işletmede bulundurulan hammadde, yardımcı madde, işletme malzemesi, ambalaj malzemesi ve diğer malzemelerin izlendiği hesaptır.”

İlk madde ve malzeme olarak nitelendirilen maddeler aşağıdaki gibidir (Sevilengül, 2005: 303):

- Hammadde (İlk madde): Üzerinde ilk defa değişim işlemleri uygulanan ve üretilen şeyin bünyesini oluşturan maddelerdir. (Kuyumculukta altın, gümüş, elmas gibi)
- Yardımcı madde: Üretilen şeyin bünyesini oluşturmakla birlikte, üretilmesine katkı da bulunan maddelerdir. (Bakır, kaynak gibi)
- İşletme malzemesi: Mal ve hizmet üretim faaliyeti sırasında tüketilen maddelerdir. (Bakım işinde kullanılan makine yağı gibi)
- Ambalaj malzemesi: Ürünün korunması ve müşteriye ulaştırılması için bir defa kullanılan ve alıcıdan geri alınması mümkün olmayan maddelerdir. (Poşet, kutu gibi)

- Diğer malzemeler: İşletme çalışmalarında tüketilen ve yukarıda sayılanlar dışındaki maddelerdir. (Kırtasiye malzemeleri, kartuş vb. gibi)

İlk madde ve malzeme hesabının işleyişi tek düzen hesap planı açıklamalarında şu şekilde ifade edilmiştir:

“Satın alındıkları ya da üretildikleri maliyet bedelleri ile hesabın borcuna üretime verildiğinde, tüketildiğinde satıldığında ya da devredildiğinde ise hesabın alacağına kaydedilir.”

İlk madde ve malzemeler, satın alma ya da işletmede üretim yoluyla edinildiklerinde “150- İlk Madde ve Malzeme” hesabına borç yazılır. Satın alınan ya da üretilen maddenin işletme stoklarına alınmasına kadar yapılan harcamalar ilgili maddenin maliyetini oluşturur. İlk madde ve malzeme, üretime sevk edildiğinde, satıldığında ya da stok noksanı olması durumunda “150- İlk Madde ve Malzeme” hesabının alacağına kaydedilir. Dönem sonlarında ilk madde ve malzeme niteliğindeki stokların sayımı yapılarak stok kartları ve yardımcı hesap bakiyeleri ile kontrolü yapılmalıdır. Farklılık olması durumunda, sayım farklarının kesin nedenlerinin tespit edileceği zamana kadar “197- Sayım ve Tesellüm Noksanları” veya “397- Sayım ve Tesellüm Fazlaları” hesaplarına aktarılmalı gerekmektedir. Bu şekilde İlk Madde ve Malzeme hesabının bakiyesi mevcut miktarı gösterir duruma getirilir.

Fiziki nedenlerle değer kaybına uğrayan ilk madde ve malzeme hurda haline dönüşmüşse, ilk madde ve malzeme hesabına alacak kaydedilerek, “157- Diğer Stoklar” hesabına aktarılır. Ayrıca, beklenen zarar için karşılık ayrılır (Akdoğan ve Sevilengül, 2007: 165).

151- Yarı Mamuller – Üretim Hesabı: Hesap, maliyet muhasebesi uygulayan işletmelerde kullanılmaktadır. Maliyet dönemi sonunda direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim giderleri tutarı kadar bu hesap borçlandırılır. Üretimi tamamlananların tutarı bu hesabın alacağı karşılığında ilgili stok hesaplarına aktarılır. Hesabın kalanı maliyet dönemleri sonunda henüz üretimi

devam eden yarı mamullerin değerini gösterir. Dönem sonlarında hesabın kalanı başka bir stok hesabına aktarılmaz.

151- Yarı Mamuller – Üretim hesabı defteri kebir hesabı olarak tutulur. Eş zamanlı kayıt esasına göre çalışan esas üretim, yardımcı üretim ve yardımcı hizmet gider yerleri hesaplarının kalanları bu hesabın ayrıntısını oluşturur. Hesap; 711- Direkt İlk Madde ve Malzeme Yansıtma Hesabı, 721- Direkt İşçilik Giderleri Yansıtma Hesabı ve 731- Genel Üretim Giderleri Yansıtma Hesabı karşılığında borçlanarak toplam üretim giderlerini yüklenir (Akdoğan ve Sevilengül, 2007: 168).

151- Yarı Mamuller–Üretim hesabı üzerinde toplanan giderler, maliyet muhasebesinde gerekli işlemler yapıldıktan sonra ilgili varlık ya da sonuç hesaplarına bu hesaptan aktarılır. Hesap, maliyet bedeli ile değerlenir.

152- Mamuller Hesabı: Tek düzen hesap planında mamuller hesabının açıklaması ve işleyişi şöyledir:

“Üretim çalışmaları sonunda elde edilen ve satışa hazır hale gelmiş bulunan mamullerin izlendiği hesaptır. Bu hesap, üretimi tamamlanan mamullerin ambarlara alınmasıyla borçlandırılır. Satılması veya herhangi bir nedenle ambardan çekilmesi ile alacaklandırılır.”

Üretimi tamamlanan mamuller, “151- Yarı Mamuller – Üretim” hesabının alacağına karşılık “152- Mamuller” hesabının borcuna yazılarak mamul stoklarına alınır. Mamuller hesabının işleyişi işletmede uygulanan envanter yöntemlerine göre farklılık göstermektedir. Şöyle ki;

- Aralıklı envanter yönteminin kullanılması halinde satış bedelleri dönem içinde “600- Yurtiçi Satışlar” ya da “601- Yurtdışı Satışlar” hesaplarına alacak kaydedilir. Dönem sonunda yapılan fiili sayım ile tespit edilen mamullerin değerlemesi sonucunda bulunan mevcut mamullerin maliyet değerinden hareketle satılanların maliyeti hesaplanır ve “152- Mamuller” hesabından “620- Satılan Mamuller Maliyeti” hesabına aktarılır (Akdoğan ve Sevilengül, 2007: 169).

- Sürekli envanter yönteminin uygulanması durumunda ise mamuller, açılacak yardımcı hesaplarda mamul türüne göre izlenir. “152- Mamuller” hesabı satılan mamullerin maliyet bedeli üzerinden borçlanır, “620- Satılan Mamuller Maliyeti” hesabı alacaklanır. Aynı değer ile borçlanıp alacaklanacağı için de “152- Mamuller” hesabının kalanı mevcut mamullerin değerini gösterir.

Dönem içinde geri alınan mamuller için, sürekli envanter yöntemini uygulayan işletmelerde “620- Satılan Mamuller Maliyeti” hesabı ters çalışılır (yani bu hesaba borç yazılır), aralıklı envanter yöntemini uygulayanlarda ise geri alınan mamuller için “610- Satıştan İadeler” hesabı kullanılır.

153- Ticari Mallar Hesabı: TDHP’de ticari mallar hesabı şu şekilde açıklanmıştır;

“Herhangi bir değişikliğe tabi tutulmadan satmak amacı ile işletmeye alınan ticari mallar (emtia) ve benzeri kalemler bu hesapta yer alır. Satın alınan ticari mallar (emtia) maliyet bedeli ile bu hesaba borç, satılması veya herhangi bir nedenle ambardan çekilmesinde ise maliyet bedeli ile alacak kaydedilir.”

Satın alınan ticari malların alış bedelleri ile bunların maliyetine girmesi gereken diğer harcamalar “153- Ticari Mallar” hesabının borcuna kaydedilir. Hesabın işleyişi kullanılan envanter yöntemine göre farklılık göstermektedir. Hesap, “sürekli envanter” ve “aralıklı envanter” yöntemine göre aşağıdaki gibi izlenmektedir.

“153- Ticari Mallar” hesabı sürekli envanter yönteminde, satın alınan malların maliyet bedeli üzerinden borç, satılan malların maliyet bedeli üzerinden ise aynı bedel ile alacak kaydedilir. Bu kayıt sonucunda hesabın bakiyesi mevcut malın değerini gösterir. Sürekli envanter yöntemi, mal mevcudunu sürekli olarak göstermesi ve yapılan satışlardan elde edilen kar ya da zararın bilinmesine olanak veren elverişli bir yöntemdir. Ancak bu yöntemin uygulanması için her türlü malı ayrı bir alt hesapta izlemek gerekmektedir. Bu ise mal yelpazesi geniş olan işletmeler açısından büyük iş yükü getirebilmektedir. Sayılan nedenden ötürü yöntemin kullanım alanı oldukça sınırlıdır. Sürekli envanter yöntemi; birim değeri yüksek olan

malları satan perakendeci işletmelerde, süpermarketlerde, toptancı işletmelerde ve sanayi işletmelerinde kullanılabilir (Sevilengül, 2005: 308). Bu yöntemde satılan bir ticari malın geri alınması halinde satılan malın maliyeti “153- Ticari Mallar” hesabına borç yazılır.

Aralıklı envanter yönteminde, satılan malların maliyeti fiili sayım sonuçlarına dayanılarak belirlenir. Satılan malların satış bedeli “600- Yurtiçi Satışlar” ya da “601- Yurtdışı Satışlar” hesaplarına kaydedilir. Dönem sonunda ise satılan ticari malların maliyeti hesaplanarak “621- Satılan Ticari Mallar Maliyeti” hesabına aktarılır. Dönem içinde satılan bir ticari malın geri alınması durumunda “610- Satıştan İadeler” hesabı kullanılır.

157- Diğer Stoklar Hesabı: TDHP’de “157- Diğer Stoklar” hesabının içeriği ve işleyişi aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“Yukarıdaki stok kalemlerinin hiçbirinin kapsamına alınmayan ürün, artık, hurda gibi kalemler bu hesap grubunda yer alır. Elde edilen bu stoklar maliyet bedeli ile bu hesaba borç, satıldığında, devredildiğinde veya kullanıldığında alacak kaydedilir.”

“157- Diğer Stoklar” hesabında fiziksel nedenlerle değeri düşen mallar, mülkiyeti işletmeye geçtiği halde henüz teslim alınmamış mallar ile komisyoncuya satması için gönderilen mallar (stoklar) izlenir. Fiziksel bir takım nedenlerle değer düşüklüğüne uğramış olan mallar “153- Ticari Mallar” ya da “152- Mamuller” hesaplarından çıkarılarak “157- Diğer Stoklar” hesabına alınır. Değer düşüklüğünün kesin olması halinde ticari mal ya da mamul saptanan yeni değeri ile, değer düşüklüğünün kesin olmaması halinde ise maliyet değeri ile “157- Diğer Stoklar” hesabına alınır. Değer düşüklüğü ise “158- Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)” hesabında gösterilir (Sevilengül, 2005:357).

İşletmenin mülkiyetine geçmekle birlikte henüz işletme tarafından teslim alınmayan ilk madde ve malzeme ile ticari mallar işletme ambarına fiilen girdiği ana kadar “157- Diğer Stoklar” hesabında izlenebilir. Bu tür mallara “yoldaki mallar (stoklar) da denilebilir. Bu durumda yoldaki mallara ilişkin nakliye ve sigorta giderleri

ile maliyetine eklenmesi gereken diğer harcamalar “157- Diğer Stoklar” hesabında takip edilerek, söz konusu mallar işletme stoklarına girdiğinde “157- Diğer Stoklar” hesabında oluşan maliyet bedeli ile ilgili stok hesaplarına borç kaydedilir.

158- Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) Hesabı: Hesabın niteliği ve işleyişi tek düzen hesap planı açıklamalarında şu şekilde ifade edilmiştir;

“Bu hesap, yangın, deprem, su basması gibi doğal afetler ve bozulmak, çürümek, kırılmak, çatlamak, paslanmak, teknolojik gelişmeler ve moda değişiklikleri nedenleriyle stokların fiziki ve ekonomik değerlerinde önemli azalışların ortaya çıkması veya bunların dışında diğer nedenlerle stokların piyasa fiyatlarında düşmelerin meydana gelmesi dolayısıyla, kayıpları karşılamak üzere ayrılan karşılıkların izlendiği hesaptır. Stok değer düşüklüğü tespit edildiğinde “654 Karşılık Giderleri Hesabı”nın borcu karşılığında bu hesaba alacak kaydedilir. Karşılık ayrılan stok kaleminin işletme içinde kullanılması ya da satılması halinde; ilgili stok hesabının alacağı ile karşılaştırılarak, daha önce ayrılan karşılık “644 Konusu Kalmayan Karşılıklar Hesabı”na aktarılarak kapatılır.”

159- Verilen Sipariş Avansları Hesabı: Yurt içinden ya da yurt dışından satın alınmak üzere siparişe bağlanan stoklarla ilgili olarak yapılan avans ödemelerinin izlendiği hesaptır. Yapılan ödemeler bu hesaba borç, malın teslimi üzerine alacak kaydedilir. Siparişin iptal edilmesi ya da sipariş bedelinin avans tutarından daha az olarak oluşması durumunda avansın tamamının ya da bir kısmının geri alınması durumunda “159- Verilen Sipariş Avansları” hesabı alacaklanır. Hesap, kayıtlı değeri ile değerlendirilir. Yurt içi ve dışındaki bir satıcıya nakden ödeme, hesaba virman, havale ya da herhangi bir değeri satıcıya verme şeklinde avans oluşturmak mümkündür. Sipariş avansları hesabının işleyişi üç farklı biçimde incelemek mümkündür (Sevilengül, 2005: 369-373):

- **Yurt İçi Sipariş Avansı:** Bu tip bir sipariş avansı, sipariş üzerine imal edilecek ya da satıcı tarafından yurt dışından ithal edilecek ticari mal ya da malzeme için ödenir.
- **Yurt Dışı Sipariş Avansları:** Yurt dışı firmalara olan sipariş avanslarını kapsamaktadır. “159- Verilen Sipariş Avansları”

hesabında açılacak bir alt (yardımcı) hesabın borcuna ithal edilecek mal ya da malzemeye ilişkin mal bedeli, banka masrafları, kredi kullanılmış ise kredi faizleri, navlun, sigorta, gümrük vergisi, gümrükte ödenen ardiye, yükleme, boşaltma gibi giderler, fonlar, komisyonlar ve gümrük komisyoncusu ücreti kaydedilir (Ataman ve Sumer, 2003: 307). Verilen Yurt Dışı Sipariş Avansları hesabının bakiyesi ithalatı henüz gerçekleşmemiş mal ya da malzeme partileri için yapılmış harcamaları gösterir. Bu hesabın bakiyesi ithalat tamamlanıp söz konusu mal ya da malzemelerin işletmenin ambarına girmesinin ardından ilgili stok hesabına devredilir.

- **Akreditif Açılması:** Yurtdışından mal ya da hizmet ithali olduğunda peşin ödeme, mal mukabili (karşılığı) ödeme, vesaik mukabili ödeme, kabul kredili ödeme, açık vadeli ödeme, akreditifli ödeme gibi ödeme şekilleri söz konusudur.

Açtırılan akreditif karşılığında satıcının emrine hazır tutulan meblağ satıcıya gönderilen avans olarak düşünüldüğünde "159- Verilen Sipariş Avansları" hesabına sadece akreditif tutarı kaydedilir. Akreditif hesabının akreditif konusu mal ya da hizmet maliyetinin oluşacağı hesap olarak da düşünülmesi mümkündür (Sevilengül, 2005: 373).

2.2.3. Stokların Değerlemesi

İşletmelerde iktisadi kıymetler sürekli hareket halindedir. Örneğin, hammaddeler yarı mamul, yarı mamuller de mamul mal haline gelir. Aynı şekilde, demirbaşlar, makineler ve taşıtlar ile gayrimenkuller de kullanımları nedeniyle zamanla yıpranırlar. Sayılan bu tür iktisadi kıymetlerin yanında diğer kıymetlerin de (borç, alacak gibi) değerlerinde artma ya da azalmalar olabilir. Böyle durumlarda defterdeki kayıtlar ile gerçek değerler birbirine uymaz hale gelir ve finansal tablolarda gözüken değerler gerçekteki değerlerden uzaklaşır.

İşletmelerde stok değerlemesi oldukça önemlidir. Değerlemenin hatalı yapılması dönem kazancının az ya da fazla gösterilmesine neden olabilmektedir. Daha öncede ifade edildiği gibi işletmelerin finansal tabloları birçok işletme ilgisinin

kararlarında etkili bulunmaktadır. Finansal tablolarda gözükten değerlerin gerçek, tam ve güvenilir olması gerekmektedir. Bunu sağlamak için ise belirli zamanlarda sayım yapmak suretiyle miktarı tespit edilen iktisadi kıymetlerin belirli bir para birimi ile değerlendirilmesi gerekmektedir.

Değerleme, Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü'nde "*Değer biçme, bir malın değerini belirleme*" şeklinde açıklanmaktadır. Vergi Hukuku'nda değerlendirme, "*vergi matrahının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespitidir*" şeklinde tanımlanmıştır.

Ticari işletme açısından ise değerlendirme, bir iktisadi kıymetin belirli bir zamandaki değerinin tespit edilmesidir (Acar, 2007: 72). O halde değerlendirme, işletmenin envanterinde yer alan mevcutlar, alacaklar ve borçların para birimi cinsinden ifade edilmesidir şeklinde tanımlanabilir (Öztürk, 2007: 11).

Stokların değerlemesi aslında vergisel bir kavram olmakla birlikte, Türk Ticaret Kanunu (TTK), Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ve Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) mevzuatlarında da çeşitli hükümlerle yer almaktadır. Denetçilerin stok değerlendirme konusunda bilgi edinmesini sağlamak amacıyla konu, dört ayrı başlık altında anlatılacaktır.

2.2.3.1. Türk Ticaret Kanunu'na Göre Stokları Değerleme

Stok değerlendirme ile ilgili olarak TTK'nın 461. maddesinde; "Hammaddeler, işlenmiş ve yarı işlenmiş eşya, emtia ve satılık diğer mallar en fazla maliyet değerleri üzerinden bilançoya geçirilebilir. Bununla beraber bu malların maliyet değeri bilançonun tanzimi zamanında cari fiyattan fazla ise bunlar bilançoya en fazla cari değer üzerinden geçirilebilir" hükmü yer almıştır.

TTK'nın 75. maddesinde de; "İlgililerin; işletmenin iktisadi ve mali durumu hakkında mümkün olduğu kadar doğru bir fikir edinebilmeleri için, envanter ve bilançoların ticari esaslar gereğince eksiksiz, açık ve kolay anlaşılır bir şekilde memleket parasına göre tanzimi lazımdır. Bütün aktifler, en çok bilanço gününde işletme için haiz oldukları değer üzerinden kaydolunur. Borsada kote edilen emtia ve

kıymetler o günün borsa rayicine göre ve tahsil edilemeyen veya ihtilafli bulunanlar müstesna olmak üzere, bütün alacaklar da itibari miktarlarına göre hesab edilir...” denilmektedir.

TTK'nın 461. maddesi stok değerlemesini sermaye şirketleri için düzenlemektedir. Buna göre, stoklar en çok maliyet ya da imalat değeri ile bilançoya geçirilir. Ancak bilançonun düzenlendiği tarihte maliyet veya imalat değeri, cari değerden fazla ise stoklar, cari değer ile bilançoya geçirilir. Başka bir ifadeyle; değerlendirme ölçüsü olarak stokların maliyet değeri cari değerden (fiyat) fazla ise cari (piyasa) değeri, maliyet değeri cari fiyattan düşük ise maliyet değeri uygulanır.

Şahıs işletmeleri (ferdi teşebbüsler, kolektif ve komandit şirketler) ise stoklarını TTK'nın 75. maddesine göre değerleyeceklerdir. Yarı mamuller ve mamuller ile ilgili ayrı bir hüküm bulunmadığına göre şahıs işletmeleri bu türdeki stoklarını yine TTK'nın 75. maddesi hükümlerine göre değerleyeceklerdir. Ancak, borsada kayıtlı olan malların ise borsa rayicine göre değerlendirilmesi gereği açıktır.

TTK'nın “Gizli Yedek Akçe” başlıklı 458. maddesine göre sermaye şirketlerinin stokların bilanço günündeki kıymetlerinden daha düşük bir kıymetle bilançoda gösterilmesi de mümkün bulunmaktadır.

2.2.3.2. Sermaye Piyasası Kurulu Mevzuatı'na Göre Stokları Değerleme

Sermaye Piyasası Kurulu mevzuatında stok değerlemesi; Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İske ve Kurallar Hakkında Tebliğ (Seri: XI, No: 1)'de yer almaktadır. Tebliğ'in “Stokları Değerleme” başlıklı 22. maddesi şu şekildedir;

“Bu maddenin dördüncü fıkrasındaki hüküm saklı kalmak kaydıyla, stoklar, elde etme maliyeti ve net gerçekleştirilir değerin düşük olanı ile değerlendirilir. Stokların elde etme maliyeti yerine net gerçekleştirilir değer ile değerlendirilmesi için, net gerçekleştirilir değerin elde etme maliyetine göre % 10 veya daha fazla bir değer

düşüklüğü göstermesi ve bu değer düşüklüğünün yakın bir tarihte ortadan kalkacağına dair objektif ve makul bir gerekçenin var olmaması gerekir.

Stok maliyetinin hesaplanmasında “ilk giren ilk çıkar”, “son giren ilk çıkar”, “ağırlıklı ortalama maliyet” veya “hareketli ortalama maliyet” yöntemlerinden birinin uygulanması şarttır. Stoklarda, türler itibariyle aynı değerlendirme yönteminin esas alınması zorunludur. Ancak, kısmen özel siparişlerin olması veya başlı başına maliyetlerinin saptanması gerekli kalemlerin bulunması halinde, bunlara özgü olarak “özel sipariş maliyeti” yöntemi uygulanabilir.

Stokların elde etme maliyetine göre düşük değerle değerlendirilmesi halinde karşılık ayrılması şarttır. Stok değer düşüklüğü karşılık tutarları esas olarak “genel yönetim giderleri” içinde muhasebeleştirilir.

Borsalar veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören altın ve kıymetli madenler, işlem gördükleri borsalar veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda bilanço gününden önceki 5 iş günü boyunca oluşan ağırlıklı ortalama fiyatların ortalaması üzerinden değerlendirilir. Bilanço gününden önceki 5 iş günü içinde elde edilen altın ve diğer kıymetli madenler ise, elde etme maliyeti ve bilanço gününde ilgili borsa veya piyasada oluşan ağırlıklı ortalama fiyatın düşük olanı ile değerlendirilir. Normal ticari şartlar altında rayiç bedeli, ihtiva ettiği altın ve kıymetli madenlere bağlı olarak belirlenen maddelerin içindeki altın ve diğer kıymetli madenler de bu fıkrada belirtilen şekilde değerlemeye tabi tutulur.”

Tebliğ’in 22. maddesinde yer alan muhasebe terimlerinin anlamları birbirleriyle bağlantılı olarak şu şekilde açıklanmıştır;

- **Etme Maliyeti:** Varlıkların satın alma, üretim veya inşa maliyetini ifade eder.
- **Satın Alma Maliyeti:** Varlıkların satın alma bedeli ile buna bağlı olarak yapılan giderler toplamından oluşur.
- **Üretim Maliyeti:** Mamullerin elde edilmesi için sarf olunan ilk madde ve malzeme ile işçilik ve üretimle ilgili diğer giderlerden oluşur.

- **İnşa Maliyeti:** İşletme tarafından imal veya inşa edilen duran varlıklarla doğrudan ilişkilendirilebilen maliyet unsurları ile imal veya inşa işleriyle ilgili olup söz konusu varlıklara yüklenebilen giderler toplamından oluşur.
- **Net Gerçekleşebilir Değer:** Varlık unsurlarının gerçekleşmesi beklenen satış bedelinden, yapılması gerekli tamamlama maliyeti ile satış giderlerinin indirilmesinden sonra kalan değeri ifade eder.
- **Gerçekleşmesi Beklenen Satış Fiyatı:** Bir varlığın satılması halinde sağlanması beklenen hasılatı ifade eder.
- **Tamamlama Maliyeti:** Yarı mamullerin tamamlanması veya mamullerin satılabilir hale getirilmesi için gerekli ek maliyetleri ifade eder.
- **Rayiç Bedel:** Varlıkların değerlendirme günündeki normal alım satım değeridir.
- **Özel Sipariş Maliyet Yöntemi:** Özel bir proje veya sipariş için ayrılan, satın alınan veya üretilen stokların, dönem sonunda değerlemesinde kullanılan yöntemdir. Bu yöntemde, stoka giren maddenin, üretim işlemleri tamamlanıncaya kadar elde etme maliyetiyle ilişkisi sürdürülür.

2.2.3.3. Vergi Usul Kanunu'na Göre Stokları Değerleme

Değerleme amaca göre çeşitli usul ve esaslar uygulanarak yapılır. Vergi Usul Kanunu (VUK)'nda değerlemenin amacı mali bilançonun düzenlenmesi farklı bir ifadeyle vergi matrahının tespitidir. Nitekim VUK'un 258. maddesinde "*değerleme, vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespitidir*" şeklinde ifade edilmiştir.

Stokların değerlendirilmesi, VUK'un 274–278. maddelerinde belirtilen esaslara göre yapılmaktadır. VUK'da stoklar "emtia" olarak isimlendirilmiştir. Ancak çalışmanın bütünlüğü açısından açıklamalarda "stok" kelimesi kullanılacaktır.

VUK'un 274. maddesine göre stoklar, "maliyet bedeli" ile değerlendirilmektedir. Satın alınan ya da üretilen stokların değerlendirme esasları bazı farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar aşağıda açıklanmaktadır.

Satın Alınan Stoklarda Değerleme: VUK'un 262. maddesinde belirtilen maliyet bedeli ile ilgili tanım stokun maliyet bedelini oluşturan unsurların belirlenmesinde önem taşımaktadır. Söz konusu maddede maliyet bedeli, iktisadi bir kıymetin elde edilmesi ya da değerinin artırılması için yapılan ödemeler ve bunlara ilişkin giderlerin toplamı şeklinde ifade edilmiştir. Bu durumda stok maliyet bedeli, satın alma bedeli ve satın alma ile ilgili yapılan giderleri içermektedir. Stokların yurt içindeki bir satıcıdan alınması durumunda maliyet bedeli şu unsurlardan meydana gelmektedir (Uysal ve Eroğlu, 2009: 508):

- Satın alma bedeli,
- İşyerine getirilmesi için ödenen nakliye giderleri,
- Sigorta giderleri,
- Ödenen komisyonlar,
- Ödenen finansman giderleri.

Satın alma bedeli, stokların maliyetini oluşturan temel unsurdur. Stokların işletme deposuna getirilmesi için ödenen nakliye ve diğer taşıma giderleri stok maliyetine ilave edilir. Ayrıca, nakliye sırasında ortaya çıkabilecek bir olumsuzluk nedeniyle stoklar sigorta ettirilmişse ödenen sigorta gideri de stokların maliyetine eklenmelidir. Bunun dışında stoklar komisyoncular aracılığıyla satın alınmış ise bu kişilere ödenen komisyon ücretleri de maliyet bedeline ilave edilmelidir. Stokların satın alınması için kredi kullanılmışsa bu kredi için ödenen faiz ve komisyon giderleri (finansman gideri) de stokların maliyet bedeline eklenmelidir. Stokların maliyet bedeline giren unsurlar sadece stokların işletme deposuna girinceye kadar olanları kapsamaktadır. Stokların işletme deposuna girmesinden sonra, gerçekleştirilen harcama ya da giderler stok maliyet bedeline eklenemez.

Stokun yurt dışından satın alınması (ithal edilmesi) durumunda maliyet bedeli, satın alma bedeli, ithalat nedeniyle ödenen gümrük vergisi ve diğer giderler, nakliye, sigorta, yükleme ve boşaltma giderleri, komisyon giderleri ve malın

işletmeye getirilmesi için ödenen diğer giderlerin toplamından oluşmaktadır. İthalat için ödenen giderler, emtianın ithal şekline göre değişebilir. Genellikle bu giderler emtianın ithali için açılan akreditifler nedeniyle bankalara ödenen faiz, komisyon gibi giderler, haberleşme, yükleme, boşaltma, liman, gümrük ve antrepo giderleri, gümrükte ödenen vergi, resim, harç, ekspertiz vb. giderler, gümrük komisyoncularına ödenen komisyonlar, emtianın işletme deposuna götürülmesi için yapılan nakliye ve sigorta gibi giderlerdir. Tüm bu giderler ithal edilen stokun maliyetine ilave edilmelidir. Ayrıca ithal edilen stoklar için kredi alınmışsa bu kredi için ödenen faiz ve komisyon giderlerinin de yurt içinden satın alınan stoklarda olduğu gibi stok maliyetine eklenmesi gerekmektedir (Öztürk, 2008: 63).

Üretilen Stoklarda Değerleme: Üretilen mamul ya da yarı mamuller de maliyet bedeli ile değerlendirilmektedir. VUK'un 275. maddesinde de üretilen stokların maliyet bedeline giren unsurlar maddeler halinde sıralanmıştır. Üretilen stoklarda maliyet bedelini oluşturan unsurlar şunlardır;

- Mamulün üretilmesinde kullanılan hammaddelerin bedeli,
- Üretilen mamule ait işçilik,
- Genel üretim giderlerinden mamule düşen hisse,
- Genel yönetim giderlerinden mamule düşen hisse,
- Ambalajlı olarak piyasaya verilmesi zorunlu olan stoklarda ambalaj malzemesinin bedeli.

Tek tip mamul üreten işletmelerde imal edilen mamulün maliyet bedeli, bu mamulün üretiminde kullanılan hammaddelerin bedeli ile yukarıda sayılan diğer giderlerin toplamının, belirli bir dönemde işletmede üretilen mamul miktarına bölünmesi ile bulunabilir. Ancak, birden fazla mamulün üretildiği işletmelerde üretilen mamullerin maliyet bedelinin tespitinde, yukarıda sayılan gider unsurlarından hangi mamulün maliyet bedeli tespit edilmek isteniyorsa o mamule düşen payın hesaplanıp mamul maliyetine eklenmesi gerekmektedir.

Stok Maliyet Bedelinin Tespitinde Özel Durumlar: Ticari malların alım ve satımları sırasında prim veya iskonto adı altında bir takım indirimler yapılmaktadır. Bu tür indirimler stokun satın alınması sırasında yapılacağı gibi yılsonlarında da

yapılabilmektedir. Prim, genellikle yılsonlarında satıcı işletme tarafından alıcı işletmenin bir yıl içinde satın aldığı stok miktarı göz önünde bulundurularak verilen bir tutardır. İskonto ise, yapılan satış nedeniyle daha sonra yapılan peşin ödeme gibi nedenlerle alıcıya yapılan indirimlerdir (Uysal ve Eroğlu, 2009: 511). Eğer indirim fatura üzerinde yapılmışsa, stokun maliyet bedeli faturadaki indirimden sonra kalan net tutardır. Faturada birden fazla stok kalemi varsa yapılan iskonto tutarı stok bedelleri dikkate alınarak orantılı bir şekilde dağıtılır.

İndirim fatura üzerinde değil de, örneğin yıl sonunda satıcı tarafından dekont ya da yazı ile bildirildiğinde, indirim yapılan stok belli ise dönem sonunda mevcut bulunan stokun değerlemesi sırasında bu indirim dikkate alınmalıdır. Bu şekildeki uygulamada alıcı, satıcı adına indirim tutarına ait fatura düzenlemektedir. Alıcı bu durumda, indirim miktarını dikkate alarak değerlendirme yapmalıdır. Şayet, indirim yapılan stok belli değilse alıcı yapılan indirimi değerlendirme esnasında dikkate almamalıdır. İndirim doğrudan kar/zarar hesabına aktarılmalıdır. Ayrıca, satıcı işletme tarafından satışların artırılması amacıyla yapılan ve toplam satış bedeli üzerinden hesaplanan indirimler, satıcı işletme açısından satış gideri niteliğindedir ve ilgili hesap döneminde kar/zarar hesabına devredilir. Alıcı işletme açısından ise indirim yapılan stok biliniyorsa yılsonunda stok değerlendirme sırasında dikkate alınmalıdır.

Stok maliyet bedelinin tespitinde özellik arz eden diğer durumlar; satın alınan stoklar için ödenen kredi faizleri, verilen vade farkları ve döviz cinsinden satın alınan stoklar için ortaya çıkan kur farklarıdır. Aşağıda bahsedilen bu özellikli durumlar açıklanmaktadır.

Daha önce de ifade edildiği gibi stok satın alınırken kullanılan krediye ilişkin finansman giderlerinin stokun maliyetine eklenmesi gerekmektedir. Bu finansman giderleri krediye ilişkin faiz ve komisyon giderlerinden oluşmaktadır. Bazı durumlarda ise alınan kredilerin kullanıldığı yerler tam olarak belli olamayabilmektedir. 238 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği'nde bu gibi durumlarda kredi faizlerinin doğrudan gider yazılabileceği ya da stokta bulunan mallara isabet eden kısmının stok maliyetine ilave edilebileceği ifade edilmiştir. 238 Sıra No'lu Tebliğ'de ayrıca alınan kredinin döviz cinsinden olması nedeniyle ortaya çıkan kur farklarının,

stokların işletme depolarına girdiği tarihe kadar olan kısmının stok maliyet bedeline ilave edilmesinin zorunlu olduğu açıklanmaktadır.

Vadeli olarak satın alınan stoklar için “vade farkı” verildiğinde bunun da stok maliyet bedeline ilave edilmesi gerekmektedir (Ceylan, 2007: 63). Ancak, satın alınan stokun hesap dönemi içinde satılmasından sonra ya da sonraki hesap dönemlerinde ortaya çıkan vade farkları doğrudan gider yazılmalıdır.

Vadeli olarak satın alınan ve bedelinin ödeme tarihindeki döviz kuru ya da döviz cinsinden belirlendiği stok alımlarında, stokun satın alınarak işletme deposuna girdiği tarihe kadarki kur farklarının da maliyet bedeline ilave edilmesi gerekmektedir. 238 Sıra No’lu VUK Genel Tebliği’nde stokun işletme deposuna girmesinden sonraki süreçte oluşan kur farklarının ise, gider yazılabileceği gibi söz konusu stokun işletme aktifinde yer alması halinde stok maliyetine ilave edilebileceği ifade edilmiştir.

Maliyet bedelinin tespitinde özellik arz eden bir diğer durum da, stok satış bedelinin maliyet bedeline göre % 10 ve daha fazla bir düşüklük göstermesi halinde stok değerlemesinin nasıl yapılacağıdır. VUK’un 274. maddesinde “Emtianın maliyet bedeline nazaran değerlendirme günündeki satış bedelleri % 10 ve daha fazla bir düşüklük gösterdiği hallerde mükellef, maliyet bedeli yerine 267. maddenin ikinci sırasındaki usul hariç olmak üzere, emsal bedeli ölçüsünü tatbik edebilir” denilmiştir. Ancak bu gibi durumlarda mükellefler stoklarını maliyet bedeli ile değerleyebilmektedir. VUK’da ifade edilen “satış bedelleri” açık bir şekilde ifade edilmemiştir. Satış bedelleri deyiminden işletmenin yaptığı satışların mı yoksa piyasadaki genel satış fiyatının mı kastedildiği tartışmalı bir konudur. Ancak, bu konudaki yorumlar kanundaki ifadenin, ekonomik kriz dönemlerinde stok fiyatlarının aşırı düştüğü dönemlerde ve stokun maliyet bedelinin altında satılmasının dahi güç olduğu durumlarda mükelleflere bir imkân sağlamak olduğu şeklindedir (Uysal ve Eroğlu, 2009: 528).

Değeri Düşen Stoklarda Değerleme: VUK’un 278. maddesinde; yangın, deprem, su basması gibi afetler veya bozulmak, çürümek, kırılmak, çatlamak, paslanmak gibi haller neticesinde iktisadi değerinde önemli bir azalış gerçekleşen

stokların maliyet bedeli yerine emsal bedel ile değeri düşeneceği ifade edilmiştir. Ayrıca, maliyet bedelinin hesaplanması mutlak olmayan hurda ve döküntüler, deşe ve iskartaların da emsal bedel ile değerlendirilmesi gerekmektedir (Öztürk, 2008: 66).

Değeri düşen stokun emsal bedeli ise, VUK'un 267. maddesi gereğince takdir komisyonu tarafından belirlenmektedir. Değeri düşen stokların değerlendirilmesi diğer stoklarda olduğu gibi genellikle yılsonlarında yapılmaktadır. Eğer yılsonunda değeri düşen stok, işletme aktifinde yer alıyorsa bu stokun emsal bedelinin tespiti için dönem sonunda takdir komisyonuna başvurmak gerekmektedir.

Doğal bir afet sonucunda meydana gelen ya da iktisadi boyutu büyük olan ve ticari hayatın bir sonucu olarak meydana gelen değer düşüşlerinde, emsal bedel tespitinin olayın meydana geldiği tarihte takdir komisyonuna başvurarak yapılması oldukça önemlidir. Farklı bir anlatımla, böyle bir durumda tespit ettirmek için yılsonunu beklemeye gerek bulunmamaktadır (Uysal ve Eroğlu, 2009: 531).

Uygulamada değer düşüklüğü ile firelerin birbiriyle karıştırıldığı görülmektedir. Ancak bu iki kavram tamamen farklıdır. Değeri düşen stok fiziken mevcuttur. Ancak yukarıda da bahsedildiği gibi çeşitli nedenlerle stokun değerinde bir azalma meydana gelmiştir. Firede ise çeşitli nedenlerle yok olma ya da tamamen kayıp söz konusudur. Yine, değeri düşen stokların emsal bedelinin tespiti için takdir komisyonuna başvurulması gerekirken, normal fireler için takdir komisyonuna emsal bedel tespit ettirmeye gerek bulunmamaktadır.

VUK'un 278. maddesinde belirtilen sebepler nedeniyle değer kaybına uğrayan stok kalemi, ilgili stok hesabından çıkarılarak değeri düşen mallar hesabına aktarılır. Bu işlem değerlendirme gününde farklı bir ifadeyle hesap döneminin son gününde yapılır. Ancak yıl içinde takdir komisyonu tarafından emsal bedeli tespit edilen stoklar, yıl içinde ait oldukları hesaptan değeri düşen malların takip edildiği hesaba alınır. Burada önemli olan durum ilgili stok meydana gelen afet sonucunda tamamen zayı olsa dahi takdir komisyonuna başvurmanın gerekli olduğudur. Takdir komisyonu sıfır bedel takdir etse bile bu durumun tespit edilmesi gerekmektedir (Uysal ve Eroğlu, 2009: 532).

Stok Sayım Farkları: Sayım farkları, envanter çalışması sonucunda tespit edilebilmektedir. İşletmede mevcut olan tüm iktisadi kıymetlerin ölçülmek, tartılmak veya sayılmak suretiyle tespit edilmesi genellikle hesap dönemi sonunda yapılmaktadır. Bu şekilde tespit edilen fiili stok mevcudunun normal şartlarda kaydi envanter sonucu ile aynı olması gerekmektedir.

Kaydi envanteri aşağıdaki formülle ifade etmek mümkündür:

$$(DBS + DİA) - DİS = DSS$$

(DBS: Dönem Başı Stoklar, DİA: Dönem İçi Alışlar, DİS: Dönem İçi Satışlar, DSS: Dönem Sonu Stoklar)

Yukarıdaki formülde yer alan bir değerde yanlışlık bulunması halinde dönem sonundaki kaydi stok mevcudu ile fiili envanter sonucunda tespit edilen stok miktarı arasında farklılık olacaktır. Bu farklılık, formülde belirtilen yanlışlıkların araştırılması ve bulunması ile düzeltilmelidir.

Dönem sonunda fiili envanter sonucunda tespit edilen stok mevcudunun, kaydi envanter sonucunda bulunan stok mevcudundan noksan olması halinde kaydi envanter sonuçları fiili envanter sonuçları dikkate alınarak düzeltilmelidir. Öncelikle fiili envanter sonucunda noksan çıkan stokun niçin noksan olduğu araştırılmalıdır. Dönem başı stok miktarı genellikle değişmeyen ve yanlışlık içermeyen bir değerdir. Dönem içi stok alışlarında, alışların mükerrer kaydı stok miktarlarında yanlışlıkların yapılmasına neden olmaktadır. Fiili envanterde yanlışlık ya da noksanlığın nedenleri en çok satışlar grubunda ortaya çıkmaktadır. Özellikle faturasız mal satışları ve işletme sahip ya da ortaklarının işletmeden çektiği mallar sonucunda kaydi envanter ile fiili envanter birbirinden farklılık gösterir ve fiili envanter noksan çıkar. Fatura düzenlenmeden satışı yapılan ve kayıtlara geçirilmeyen stokun emsal bedeli tespit edilir ve bu bedel üzerinden satıldığı kabul edilerek hasılat yazılır. Aynı durumda, işletme sahip ya da ortaklarının işletmeden çektiği mallar neticesinde fiili envanterde bir noksanlığın olması durumunda, bu malın emsal bedeli tespit edilerek, bu bedel üzerinden kanunen kabul edilmeyen giderlere alınmak yoluyla vergi matrahına ilave edilir (Uysal ve Eroğlu, 2009: 537).

Fiili envanter sonucunda tespit edilen stok miktarı, kaydi envanter sonucunda bulunan stok miktarından noksan olabileceği gibi fazla da olabilir. Bu durumda ise, stok fazlasından söz edilebilir. Noksan çıkan stok miktarında olduğu gibi bu sefer de fazla çıkan stokun nedeni araştırılmalıdır. Araştırmaya rağmen sebebi bulunamıyorsa, eğer stokun maliyet bedeli biliniyor ise bu bedelle, maliyet bedeli bilinmiyorsa emsal bedel ile gelir kaydı ile muhasebeleştirilmesi gerekmektedir.

2.2.3.4. Türkiye Muhasebe Standartları'na Göre Stokları Değerleme

Farklı ülkelerdeki farklı mevzuatlar ve muhasebe uygulamaları, finansal tablo hazırlanmasında ortak bir muhasebe dilinin kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Günümüzde dünya genelinde finansal raporlamaya yön veren ve bu konuda tek otorite olan standartlar, IASB tarafından hazırlanan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (International Financial Reporting Standards – IFRS)'dir. Bugün, başta ABD ve AB ülkeleri olmak üzere, dünyada yüzden fazla ülkede standartlar kullanılmakta ve mevcut yasal düzenlemeler Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS)'na uyumlaştırılmaktadır.

Türkiye'de ise muhasebe standartları konusunda farklı kurumların kendi mevzuatları uyarınca çeşitli standartlar yayınladıkları göze çarpmaktadır. Muhasebe standartları konusunda ilk çalışma 1994 yılında kurulan Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMUDESK) tarafından yapılmıştır. TMUDESK, bugün yürürlükte olmayan ancak bu kurulun şimdiki yerini alan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK)'nin çalışmalarına dayanak teşkil eden 19 adet standart yayınlamıştır. 2002 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), bankacılık sektörü ile ilgili 19 adet muhasebe standardı yayınlamıştır. 2003 yılında SPK ise UFRS ile uyumlu 33 adet muhasebe standardı hazırlayarak bu standartları çıkardığı bir tebliğ ile yayınlamıştır. Görüldüğü gibi, çeşitli kurumların kendi mevzuatları gereğince yayınladıkları muhasebe standartları tek düzeni sağlamadan oldukça uzak bulunmakta ve karmaşıklığa neden olmaktadır. Bu karmaşıklığı önlemek ve uluslararası standartlara uyum sağlamak amacıyla 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na 1999 yılında eklenen Ek-1. madde uyarınca idari ve mali özerkliği bulunan TMSK kurulmuştur. Kurul, 2002 yılında ilk toplantısını yaparak

faaliyete geçmiştir. TMSK, IASB ile yaptığı telif anlaşması gereğince IFRS'leri aynen yayınlama politikasını izlemiştir.

Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) seti aşağıdaki unsurlardan oluşmaktadır;

- Kavramsal Çerçeve,
- Türkiye Muhasebe Standartları,
- Türkiye Finansal Raporlama Standartları,
- TMS/ Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) Yorumları.

TMSK tarafından şu ana kadar 1 adet Kavramsal Çerçeve, 39 adet TMS/TFRS ve 27 adet yorum yayımlanmış bulunmaktadır. Halen yürürlükte olan SPK ve BDDK standartlarının ileride TMS/TFRS'ler ile tek çatı altında toplanması öngörülmektedir. Keza, Yeni Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nda tüm işletmelere TMS'ye uyma zorunluluğu getirilmektedir.

Stoklara İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 2), özellikle ticaret işletmelerinde ticari malların, üretim işletmelerinde ise ilk madde, yarı mamul ve mamullerin stoklanmasına yönelik muhasebeleştirme işlemlerinin nasıl gerçekleştirileceği hakkında bir tek düzenlik sağlamayı amaçlamaktadır. Bu standartta ayrıca hizmet işletmeleri de dahil tüm işletmelerin çıktı maliyeleri konusunda bilgiler yer almaktadır (Sağlam vd., 2007: 73). Stoklara İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 2) Hakkında Tebliğ'de standardın amacı, stoklarla ilgili muhasebe işlemlerini açıklamak şeklinde ifade edilmiştir. Sonrasında şu açıklamalar yapılmıştır:

“Muhasebede stokların muhasebeleştirilmesi ile ilgili temel konu, stokların bir varlık olarak muhasebeleştirilmesinde, kullanılmasında ve elden çıkarılmasında gerçekleşen gelirler ile karşılaştırılacak olan ilgili maliyetin belirlenmesidir. Bu standart, stok maliyetlerinin net gerçekleştirilebilir değere indirgemeyi de içererek, nasıl saptanacağını ve gidere dönüştürüleceğini açıklar. Standart ayrıca stok maliyetlerinin oluşumu, içeriği ile uygulanacak değerlendirme yöntemleri hakkında da bilgi verir.”

Bu standart, aşağıdakiler dışında tüm stoklar için uygulanır;

- İnşaat sözleşmeleri ve bu sözleşmelerle doğrudan ilişkilendirilebilen hizmet sözleşmeleri,
- Finansal araçlar,
- Tarımsal faaliyetlerle ilgili canlı varlıklar ve hasat zamanındaki tarımsal ürünler.

Standartta yer alan tanımlar ise şöyledir;

- **Stoklar;** işin normal akışı içinde satılmak üzere elde tutulan (ticari mallar), satılmak üzere üretimde olan (mamuller) ve üretim sürecinde (yarı mamuller) veya hizmet sunumunda kullanılacak ilk madde ve malzemeleri ifade etmektedir.
- **Net gerçekleştirilebilir değer;** işin normal akışı içinde, stokların satılması halinde beklenen satış bedelinden, tahmini tamamlanma maliyetleri (yarı mamullerin tamamlanması, mamullerin satışa hazır hale getirilmesi gibi ek maliyetler) ve satışı gerçekleştirmek için tahmini satış giderleri toplamının düşülmesi ile elde edilecek tutardır.
- **Gerçeğe uygun değer;** karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi veya bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutardır.

TMS 2'ye göre stoklar, maliyet veya net gerçekleştirilebilir değerden düşük olanı ile değerlendirilir. TMS 2'ye göre stokların maliyeti, tüm satın alma maliyetlerini, dönüştürme maliyetlerini ve stokların mevcut durumuna ve konumuna getirilmesi için katlanılan diğer maliyetlerden oluşur. Buna göre standartta ifade edilen maliyetler şu şekilde açıklanabilir:

Satın Alma Maliyeti; satın alma fiyatı, ithalat vergileri ve diğer vergiler (firma tarafından vergi dairesinden iade alınabilecekler hariç), nakliye maliyeti, yükleme ve boşaltma maliyetleri ile mamul, malzeme ve hizmetlerin elde edilmesiyle doğrudan bağlantısı kurulabilen diğer maliyetleri içerir. Ticari iskontolar ve benzeri diğer indirimler, satın alma maliyetinin belirlenmesinde indirim konusu yapılır.

Dönüştürme maliyetleri; mamullerin ve yarı mamullerin üretim maliyeti; ilk madde ve malzeme giderleri, direkt işçilik giderleri ve genel üretim giderlerinden oluşmaktadır. Yönetim ve maliyet muhasebesinde bu unsurlar temel ve dönüştürme maliyetleri şeklinde sınıflandırılmaktadır. Temel maliyeler; direkt ilk madde ve malzeme giderleri ile direkt işçilik giderlerinden oluşurken; dönüştürme maliyetleri de direkt işçilik giderleri ile genel üretim giderlerinden meydana gelmektedir.

Diğer Maliyetler: Satın alma ve dönüştürme maliyetleri dışında kalan maliyetler, stokları mevcut duruma getirdikleri ölçüde stok maliyetine ilave edilir. Örneğin, özel bir müşteri siparişine ait ürün tasarım ve geliştirme maliyetlerinin stok maliyeti kapsamına alınması gibi.

Stokların maliyetine alınmayan ve oluştukları dönemin giderleri olarak kabul edilen giderlere aşağıdaki örnekler verilebilir:

- Normalin üstünde gerçekleşen, ilk madde ve malzeme (fire ve kayıplar), işçilik ve diğer üretim maliyetleri,
- Bir sonraki üretim aşaması için zorunlu olanlar dışındaki depolama giderleri,
- Stokların bulunduğu konum ve duruma gelmesinde katkısı olmayan genel yönetim giderleri,
- Satış giderleri.

TMS 2'de stok maliyetinin ölçümünde; stok maliyetine yaklaşık sonuçlar vermesi koşuluyla iki yöntem ifade edilmiştir. Bunlar; standart maliyet yöntemi ve perakende yöntemidir. İki yöntem standartta aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

Standart Maliyet Yöntemi: Standart maliyet, belirli faaliyet hacimlerinde ve belirli koşullar altında olması gereken maliyetleri ifade etmektedir (Gürdal, 2007: 34). TMS 2'ye göre, standart maliyet hesabında ilk madde ve malzemelerin, işçiliğin, verimliliğin ve kapasite kullanım oranlarının normal düzeyleri dikkate alınır. Standart maliyetler düzenli olarak gözden geçirilir ve gerek görülürse mevcut koşullar dikkate alınarak yeniden belirlenir.

Perakende Yöntemi: Bu yöntem, perakende satış yapan işletmeler tarafından, diğer maliyet yöntemlerini uygulamanın pratik olmadığı, benzer kar marjlarına sahip, hızla değişen çok sayıda kalemden oluşan stokların değerlemesinde kullanılır.

TMS 2: Stoklar standardında stok maliyetlerini hesaplama yöntemleri; gerçek parti maliyet yöntemi, ilk giren ilk çıkar (FIFO) yöntemi ve ağırlıklı ortama maliyet yöntemi olarak düzenlenmiştir.

Gerçek Parti Maliyet Yöntemi: Normal şartlarda birbirleri ile ikame edilmeyen stok kalemleri ile özel projeler için üretilen veya satın alınan mal ya da hizmetlerin maliyeti, her bir varlığa ilişkin özel maliyeti dikkate alınarak belirlenir.

İlk Giren İlk Çıkar Yöntemi (FIFO): Bu yöntemde, ilk satın alınan veya üretilen stok kaleminin ilk kullanıldığı ya da satıldığı ve dönem sonunda stokta kalan kalemlerin en son satın alınanlardan veya üretilenlerden olduğu varsayılmaktadır.

Ağırlıklı Ortalama Maliyet Yöntemi: Bu yöntemde, her bir stok kaleminin maliyeti, dönem başındaki benzer varlıkların ağırlıklı ortalama maliyeti ile dönem içinde satın alınan veya üretilen benzer varlıkların maliyetinin ağırlıklı ortalamasının alınması suretiyle tespit edilir.

TMS 2: Stoklar standardına göre stoklarla ilgili aşağıdaki açıklamaların finansal tablo dipnotlarında yapılması gerekmektedir (Gökçen vd., 2006: 60):

- Stokların değerlemesine ilişkin muhasebe politikaları, maliyet hesaplama yöntemleri,
- Stokların toplam kayıtlı değerleri ve stokların işletmeye uygun şekilde sınıflandırılmış ayrı ayrı tutarları,
- Gerçeğe uygun değerlerinden satış için katlanılan maliyetler düşüldükten sonraki değerle izlenen stokların finansal tablolardaki tutarı,
- Dönem içinde gider kaydedilen stokların tutarı,
- Stok değer düşüklüğü karşılık gideri,

- Stok değer düşüklüğü karşılığından iptal edilen tutarlar,
- Stok değer düşüklüğü karşılığı olarak gider kaydedilerek kayıttan düşülen stokların iptaline neden olan olaylar veya koşullar,
- Yükümlülükler için teminat olarak gösterilen stokların kayıtlı değeri.

2.2.4. Stok Değerleme Yöntemleri

İmalat işletmelerinde stoklar kalemi işletmelerin aktif hesapları içinde ağırlığı olan bir kalemdir. Bu nedenle stokların gerek fiziki miktarlarının gerekse parasal tutarlarının doğru olarak tespit edilmesi oldukça önemlidir.

Yıl içinde satılan mallar (mamuller) ile hizmetlerin maliyetine giren girdilerin maliyetleri, satılan mal ya da hizmetin maliyetini oluşturduğundan, kullanılan maliyet bedeli hesaplama yöntemi dönem kar veya zararını doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla stokların değerlemesinde kullanılacak yöntemlerin doğru tespit edilmesi tüm işletmeler önemlidir (Topaloğlu, 2004: 173). Ayrıca, stok hesaplarının işletmelerin finansal tablolarında hatalı yer alması, işletmelerin faaliyet sonuçlarını olumsuz etkileyebileceği gibi, finansal tablo kullanıcılarının finansal bilgiler üzerinde yapacağı analizleri ve bunun sonunda alacakları kararları da olumsuz etkileyecektir.

Stokların değerlemesinde esas alınacak değerlendirme yöntemi maliyet bedeli olmakla birlikte her stok kaleminin tek tek maliyetinin tespiti mümkün değildir (Öztürk, 2007: 204). Stokların değerlendirilmesinde kullanılan ve maliyet bedeli temeline dayanan stok değerlendirme yöntemleri aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

2.2.4.1. Fiili Maliyet Yöntemi

Literatürde bu yöntemde spesifik maliyet, has maliyet, belirli maliyet veya tarihi maliyet yöntemi de denilmektedir.

Fiili maliyet yöntemi, stokların gerçek maliyet bedeli ile değerlendirilmesini ifade etmektedir. Bu yöntemde, stokların fiilen satın alındıkları bedeller ile stok maliyetine eklenmesi gereken giderler tespit edilerek fiili maliyet bulunur. Yöntemin uygulanabilmesi için yıl içinde (hesap dönemi) satın alınan her parti maldan dönem sonuna kalan miktarların ayrı ayrı tespit edilmesi gerekmektedir (Bulut, 2007: 89).

Ancak, işletmenin mal alışlarının çok fazla sayıda partiden oluşması halinde hesap dönemi sonunda hangi partiden kaç birim mal kaldığının tespiti oldukça güçtür. Bu nedenle yöntemin uygulanmasında güçlükler hatta imkânsızlıklar olabilmektedir (Akyol ve Küçük, 2000: 14). O halde yöntemin uygulanabilmesi için (Dökümcü, 2008: 178);

- Satın alınan her bir parti malın satın alma fiyatının,
- Satışların hangi parti mallardan yapıldığının,
- Envanterde bulunan henüz satılmamış malların her bir partisinin gerçek alış fiyatlarının bilinmesi gerekmektedir.

Çok sayıda ve küçük birimler halinde ya da sıvı haldeki stoklar için fiili maliyet yönteminin uygulanması olanaksızdır. Bu yöntem yüksek bedelli ve az sayıda alınıp satılan mallarda uygulanabilir. Fiili maliyet yönteminin uygulanabileceği stoklara, ziynet eşyaları, mobilya, taşıt araçları örnek verilebilir. Günümüzde stokların kaydı ve izlenmesinde bilgisayar kullanımı yöntemin uygulanma olanağını artırmaktadır (Öztürk, 2007: 205).

2.2.4.2. Ortalama Maliyet Yöntemi

Ortalama maliyet yönteminde de temel nokta, stokların fiili maliyetle değerlendirilmesidir. Ortalama maliyet yöntemlerinde işletmeye çeşitli tarihlerde girmiş olan malların toplam maliyetinin ortalaması alınmakta ve dönem sonundaki stoklar bu ortalamaya göre değerlendirilmektedir (Öğredik, 2006: 40). Bu yöntemde yeni mallar satın alındıkça yeni bir ortalama birim maliyet oluşmaktadır.

Ortalama maliyet yöntemi geleceğe yönelik güvenilir ve sağlıklı maliyet tahminine olanak sağladığından uygulamada oldukça sık kullanılan bir yöntemdir (Dökümcü, 2008: 180). Ortalama maliyet çeşitli yöntemlerle hesaplanabilir. Bunlar;

- Basit ortalama maliyet yöntemi,
- Ağırlıklı ortalama maliyet yöntemi,
- Hareketli ağırlıklı ortalama maliyet yöntemidir.

Basit Ortalama Maliyet Yöntemi: Maliyetler, yıl içinde satın alınan malların her partiye ait birim maliyetler toplamının parti toplamına bölünmesi suretiyle bulunur (Topaloğlu, 2004: 175). Basit ortalama maliyet, yıl içinde fiyatlarda büyük değişiklikler olmadığı ve her partide alınan miktarların eşit olduğu durumlarda anlamlı sonuçlar vermektedir (Öztürk, 2007: 206). Fiyatlarda büyük değişikliklerin olması ve alışların çok farklı miktarlarla yapılması halinde ise gerçek durumdan farklı sonuçlar elde edileceğinden yöntemin değerlendirilmede kullanılması güçleşecektir.

Ağırlıklı Ortalama Maliyet Yöntemi: Bu yöntemde dönem başında mevcut stoklar ile dönem içinde satın alınanların toplam maliyeti toplam miktara bölünerek birim maliyet bulunur.

Satılan ya da üretime verilen stokların miktarı birim maliyet ile çarpıldığında satılan ya da üretime verilen stokun maliyeti bulunur. Elde kalan stoklar da birim fiyatla çarpıldığında dönem sonu stok değeri elde edilmektedir (Özmen, 2008: 64). Yönteme tartılı ortalama maliyet de denilmektedir.

Ağırlıklı ortalama maliyet, basit ortalama maliyete nazaran daha sağlıklı sonuçlar vermektedir. Bu yöntemde hesaplama belli dönemler itibariyle yapıldığından herhangi bir anda stok birim maliyetinin tespiti mümkün değildir (Acar, 2007: 75).

Hareketli Ağırlıklı Ortalama Maliyet Yöntemi: Bu yöntemde yürüyen ağırlıklı ortalama maliyet de denilmektedir. Yöntemin esası, her mal satışında ya da imalata sevk edilmişinde yeni bir ağırlıklı ortalama maliyetin hesaplanmasına dayanmaktadır.

Dönem içinde her partinin alınmasından sonra stok tutarları toplamı, stok miktarları toplamına bölünmek suretiyle ağırlıklı ortalama maliyet bulunur ve stoktan çıkışlar bu maliyetle değerlendirilir. Yöntemin sağlıklı bir şekilde uygulanması için sürekli envanter tutulması gerekmektedir (Öğredik, 2006: 41).

Hareketli ağırlıklı ortalama maliyet yöntemi, fiyat hareketlerinin stok değerleri üzerindeki etkisini hafifletmek amacını gütmektedir (Acar, 2007: 75).

2.2.4.3. İlk Giren İlk Çıkar Yöntemi

Satılan ya da üretime verilen malların stoka ilk girenlerden olduğunu varsayan değerlendirme yöntemidir.

İlk Giren İlk Çıkar (First In First Out – FIFO) yönteminde stoka ilk giren malların, yine stoktan ilk olarak çıktığı ve bu nedenle envanter gününde işletmede mevcut olan malların en son parti alışlarından kaldığı kabul edilir (Güredik, 2006: 39). Bu yöntem, stok kalemlerinin fiziki akımına bakılmaksızın, stoktan çıkan malların, giriş sırası ile çıktığı ve elde kalan stokların en son alımlardan oluştuğu varsayımına dayanır. Söz konusu yöntemle, çıkan stoklar en eski tarihli girişlere ilişkin maliyet bedeli ile, hesap dönemi sonunda kalan stoklar ise, en yeni tarihli girişlerin maliyet bedeli ile değerlendirilir (Akyol ve Küçük, 2000: 23).

FIFO yöntemi, enflasyonun yüksek olduğu ekonomilerde faaliyette bulunan işletmelerde, satılan ticari mal maliyetinin düşük, mal satış karının yüksek çıkmasına neden olmaktadır (Özmen, 2008: 66). Çünkü enflasyonist dönemlerde her satın alınan mal bir öncekinden daha yüksek fiyatlı olmaktadır. Bu aynı zamanda dönem sonu stok değerinin de yüksek olmasına neden olmaktadır (Erdoğan ve Baydemir, 2003: 15). Aksi durumda, yani, enflasyonun olmadığı bir ortamda bu yöntemin kullanılması, karların düşük, satılan mal maliyetinin yüksek ve dönem sonu stok değerinin düşük çıkmasına neden olacaktır.

İlk giren ilk çıkar yöntemi, fiyatlar genel düzeyinin düşme eğilimi gösterdiği dönemlerde işletmeleri fiktif kar (görünüştaki kar) oluşumundan korumaktadır (Öztürk, 2007: 207).

2.2.4.4. Son Giren İlk Çıkar Yöntemi

Son Giren İlk Çıkar (Last In First Out – LIFO) yöntemi, imalata verilen hammadde ve malzemelerin ya da satılan malların, en son alımlardan veya en son imalat partisinden olduğu, dönem sonu stokların ise, satın alınan veya imal edilen en eski partilerden kaldığı varsayımına dayanır (Öztürk, 2007: 206). Yöntemin temel varsayımı, stoka giren malın ilk çıkan mal olduğudur.

Enflasyonist dönemlerde işletmeler üretimlerinde kullanacakları hammaddeleri sürekli olarak aynı fiyatlarla satın alma şansına sahip olmadıklarından bu durum finansal yapılarını olumsuz etkilemektedir. FIFO yönteminin aksine, LIFO yöntemi fiyat artışlarının olduğu dönemlerde karın düşmesine neden olmaktadır. Bu da işletmeler açısından daha az vergi ödemek anlamına gelmektedir. İşletmeler LIFO yöntemini bu tip ortamlardan öz varlıklarını koruma amacıyla kullanmaktadır.

FIFO yöntemi, finansal raporlama tekniği olarak hemen her ülkede kullanılmasına rağmen, LIFO yöntemi tartışmaya açık bir şekilde sistemdeki yerini korumaktadır. Uluslararası muhasebe otoriteleri tarafından yayınlanan standartlarda LIFO yönteminin uygulanmaması ifade edilmektedir. Bunun yanında birçok ülkedeki vergi otoriteleri LIFO yönteminin uygulanmasını yasaklamıştır (Özmen, 2008: 69).

LIFO yönteminin Türkiye'deki uygulaması ise, VUK'na 5024 sayılı Kanun'la eklenen enflasyon düzeltmesi uygulaması nedeniyle 01.01.2004 tarihinden itibaren mümkün bulunmamaktadır.

2.2.4.5. Diğer Stok Değerleme Yöntemleri

Üretime gönderilen ilk madde ve malzeme ile, stokları değerlemede kullanılan diğer yöntemler aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

Standart Maliyet Değeri ile Değerleme: Yöntemde, belli bir faaliyet düzeyinde ve şartlar altında bir mamulün maliyetini oluşturan unsurlar, bilimsel esaslara dayanarak önceden tespit edilmektedir. Stoklar, sektör ve işletme özelliklerine göre belirlenmiş bu maliyetler üzerinden değerlendirilmektedir (Acar, 2007: 78).

Piyasa Fiyatı veya Alış Maliyetinden Düşük Olanı ile Değerleme: Alış maliyeti ile cari piyasa fiyatı değerinden hangisi düşük ise, hammadde ve malzemeler o değerle değerlendirilmektedir (Elitaş, 2007: 5). Bu yöntem maliyete dayalı olmayan bir değerlendirme yöntemidir.

Satış Fiyatı Üzerinden Hesaplanan Maliyet Bedeli ile Değerleme:

Perakende satış yapan büyük ticari işletmelerde uygulanan bir yöntemdir. Belli bir oranın satış fiyatıyla mevcut stoklara uygulanması ile stokların maliyeti bulunur (Ataman, 2005: 121).

Yeni Giren İlk Çıkar Yöntemi (Next In First Out - NIFO): Yöntem, enflasyonun çok yüksek olması durumunda kullanılması önerilen bir maliyet değerlendirme sistemidir. NIFO yönteminde, üretime verilen, satılan mallar ile dönem sonunda mevcut stoklar yeni alınacak malın fatura fiyatı ile değerlendirilir. Dolayısıyla, satılan ya da kullanılan malların maliyeti ile dönem sonunda kalan stokların maliyet değeri fiilen katlanılan harcamaya göre değil, tahmin edilen en son fiyata göre hesaplanır (Elitaş, 2007: 5). Aynı yöntem, en son alınan malların birim alış fiyatının değerlendirme ölçüsü olarak kabul edilmesi şeklinde uygulanabilmektedir.

2.3. Stok Denetimi

Stoklar, işletmelerin satmak amacıyla elinde bulundurduğu ya da üretim süreçlerinde; satışa sunacakları mal veya hizmetlerin üretiminde kullandıkları maddi varlıklardır. Dolayısıyla stoklar, işletmelerin bilançolarında önemli yere sahip kalemlerdir. Dönen varlıklar grubunda yer alan stokların devir hızları yüksek olmakla birlikte, gerek likiditeyi gerekse satışların maliyetini etkilemeleri nedeniyle denetimleri de oldukça önemlidir. Bilanço hilelerinde, özellikle kar ayarlamalarına müsait bir kalem olduğundan denetçilerin stoklar üzerinde kapsamlı incelemeler yapması gerekmektedir. Literatürde stokların, denetçilerin en çok zamanını alan ve kapsamı geniş bir denetim kalemi olduğu kabul edilmektedir.

2.3.1. Stok Denetiminin Amaç ve Önemi

Stok denetiminin amacı, bu varlıkların devamlılık temeline göre ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri doğrultusunda kayıtlara geçirildiğinin ve finansal tablolarda dürüst bir şekilde rapor edildiğinin tespit edilmesidir. Bu amacı gerçekleştirmek için denetçiler, stokların fiziken var olduklarını, işletmenin sahipliğinde bulduklarını, kullanılabilir ya da satılabilir durumda olduklarını ve uygun bir biçimde fiyatlandırıldıklarını saptamak durumundadır (Güredin, 2007:

429). Yapılacak bu saptamalar sırasında stokların sayımı, stok değerlemesinde kullanılan yöntemler ve yapılan hesaplamaların aritmetik doğruluğu da incelenmelidir.

Stok denetimini önemli kılan unsurlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Bozkurt, 2006: 307):

- Stoklar varlık yapısı içinde en önemli kalemlerden birisidir.
- Stoklar, işletme sermayesi içinde nitelik ve nicelik bakımından önemli yer tutmaktadır.
- Stokların denetiminde fiziki sayım ve gözlem işlemleri oldukça önemlidir, ancak bu işlemler zaman alıcı ve maliyetlidir.
- Çok sayıda türden oluştukları için stokların denetimi kolay değildir.
- Tanınmaları ve değerlemeleri denetçiler açısından pek kolay olmadığı için çoğu zaman uzman bir kişinin yardımına ihtiyaç vardır.
- Stoklar, işletmelerin ana faaliyet konularını oluşturmakta, kar ya da zararı doğrudan etkilemektedir. Yapılabilecek hata ve hileler kar ya da zarar tutarının azalmasına ya da artmasına neden olmaktadır.

Stok denetimindeki amaç ve ulaşılmak istenen hedefler aşağıdaki gibi olmaktadır (Kaval, 2005: 256):

- Stok hesaplarına girişlerin gerçek giriş olduklarından emin olmak,
- Stokların maliyet bedellerine uygun şekilde kayıtlara alındığından emin olmak,
- Yıl içinde tükenen ya da satılan stok kalemlerinin tam olarak Üretim Maliyeti, Mamul/Yarı Mamul Maliyeti, Satılan Malın Maliyeti hesaplarına verildiğinin görülmesi,
- İşletmenin sahip olduğu tüm stokların (örneğin, hurdalar) envantere eklendiğinden emin olmak,
- Envanterde yer alan stokların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre değerlemeye tabi tutulduğundan emin olmak.

2.3.2. Stok Denetiminde İç Kontrol Sistemi

İşletme yönetimleri etkin bir iç kontrol sistemini çeşitli amaçları gerçekleştirmek amacıyla oluşturmak istemektedir. Bu amaçlardan biri de işletme varlıklarının ve kayıtlarının korunmasıdır. İşletmenin fiziki varlıkları yeterli bir şekilde kontrol edilmez ve korunmazsa zarar görmeleri, çalınmaları ya da kötüye kullanılabilmesi mümkün bulunmaktadır. Bu gibi durumlar işletmelerin muhasebe kayıtları ve belgeleri için de söz konusu olabilir (Yıldız, 2008: 52).

Denetçiler açısından iç kontrol sistemi; denetçinin yapacağı denetimde kullanacağı yöntemi belirlemede, denetim planını yapmada, süreçleri saptamakta ve kullanacağı kanıtları ve güvenilirliklerini belirlemede önem taşımaktadır (Acar, 2007: 54). Stokların iç kontrolü, mal ve ürünlerin satın alınması, üretimi ve muhasebeleştirilmesiyle doğrudan ilgilidir. Stokların etkin iç kontrolü, malların uygun şekilde siparişini, teslim alınmasını, kontrolünü, sınıflandırılmasını, kullanımını, sayılmasını, değerlemesini zorunlu kılmaktadır (Özmen, 2008: 93). Bunlara ek olarak, stok hesaplarına girişlerin gerçek girişler olup olmadığı iç kontrol sisteminin etkinliği ve denetimi ile sağlanabilir.

Stokların dönem sonundaki değeri işletme faaliyetlerinin sonuçlarını doğrudan etkilediğinden, stok miktarlarının ve değerinin gerçeğe uygun olması oldukça önemlidir. Bunun için de stokların iyi korunup, giriş ve çıkış kayıtlarının düzenli tutulması gerekmektedir. Hata ve hile gibi durumlar da dikkate alındığında, işletmelerde çeşitli iç kontrol politika ve prosedürlerinin oluşturulması gerekmektedir. Denetçi de bu politika ve prosedürleri incelemeli ve kontrolleri test etmelidir.

Stoklarla ilgili iç kontrol sisteminin aşamaları aşağıda ayrıntılarıyla açıklanmaktadır.

2.3.2.1. Örgütsel Yapı

İşletmelerin örgüt yapısı, stokların satın alınması, stok hareketlerinin muhasebeleştirilmesi ve stokların fiziki olarak korunması sorumluluklarını birbirinden ayıracak şekilde organize edilmelidir (Güredin, 2007: 430). Bu şekildeki bir

organizasyon yapısı stoklarla ilgili etkin bir iç kontrolün sağlanmasına imkan vermektedir. İşletmede iyi bir örgüt yapısının kurulması, denetim kanıtlarının güvenilirliğini artıracak gibi, stokların maddi doğruluğunun denetiminde de önemli ölçüde tasarruflar sağlayacaktır.

Aşağıdaki gibi gerçekleştirilen bölümler arası görev ve sorumluluk ayrımı stok denetiminde etkin bir iç kontrolün sağlanmasına yardımcı olabilecektir (Güredin, 2007: 430):

Muhasebe Departmanı: Alış kayıtlarının tutulması, borçlarla ilgili yardımcı hesapların tutulması, büyük defterlerin tutulması, alışlarla ilgili onayların gözden geçirilmesi, teslim alınan mallarla ilgili belgelerin gözden geçirilmesi, stok sayımlarının yapılması ve kontrolü, dönem sonu stok ve satışların maliyetinin genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri çerçevesinde hesaplanması işlemleri mümkün olduğunca ayrı kişilerce yapılmalıdır.

Finansman Departmanı: Bu bölümün stok alım sistemi ile ilgili özel bir sorumluluğu yoktur.

Muhasebe ve Finansman Departmanları Dışındaki İşlevler: Üretim ve satış departmanı; satın alma isteğinin yapılması, satın alma departmanı; satın alma isteğinin onaylanması, teslim alma departmanı; işletmeye gelen malların teslim alınması ve ambarlar; teslim alınan malların depolanmasından sorumlu olmalıdır.

2.3.2.2. Stok Alımlarının Yapılması

Stok alımlarının kontrolü denetçi açısından önemli risk alanlarından biridir. Bunun nedeni, muhasebe kayıtlarında yer alan stokların fiziken işletmede var olup olmadıklarının tespitinde, işlemlerin zaman alıcı ve zor olmasıdır.

Stok hesaplarına girişlerin gerçek olup olmadığı iç kontrol sisteminin etkinliği ve denetim sonrasında yapılacak mantıklılık incelemeleri neticesinde ortaya çıkarılabilir. Bu amaçla satın alma işlemlerinin iç kontrolü ve bu kapsamda sistem analizleri ve kontrol testleri yoluyla sağlıklı veriler elde edilebilir (Kaval, 2005: 256).

Daha önce de belirtildiği gibi stoklar kar ya da zararı doğrudan etkileyebildiğinden denetçilerin üzerinde en fazla vakit harcadıkları hesap grubu stoklardır. Özellikle, işletmelerin karlarını fazla göstermek ya da kayıt dışı satış yapabilmek için fiili stok girişlerinin bir kısmını kayıtlara almaması, tersi durumda karı az göstermek ve bu nedenle daha az vergi ödemek ve daha az temettü dağıtmak gibi amaçlarla fiilen var olmayan bir alış kayıtlara almak gibi yöntemleri tespit edebilmek oldukça zor ve zaman alıcı olabilmektedir.

Kurumsallaşmamış ya da tek bir ortağın yönetiminde ağırlıklı olduğu işletmelerde stok hesaplarının denetimindeki risk daha yüksek olabilmektedir. Çünkü, bu işletmelerde iç kontrol sistemi ya hiç yoktur ya da zayıftır. Dolayısıyla bu tür işletmelerde gerçek olmayan belgeleri kayda alma şeklindeki hileli işlem yapmak daha kolaydır (Uzay, 1999: 50).

Stok alımında güvenilirliğin sağlanabilmesi için iç kontrol sisteminde bulunması gereken bazı unsurlar vardır. Bu unsurlar; denetlenen işletmenin verimini artıracak gibi, denetçiye kontrol riskini düşük belirleyebileceği ve güvenebileceği bir ortamı da yaratacaktır. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Acar, 2007: 61-62; Kaval, 2005: 257-261);

- Stoklarla ilgili satın alma, ambar ve muhasebe bölümleri işletme organizasyonu içinde ayrı ayrı örgütlenmelidir.
- Satın alma bölümünün satın alma sürecinde kullanacağı kural, yöntem ve prosedürleri belirleyen bir satın alma yönetmeliği ya da talimatnamesi bulunmalıdır.
- İşletmede mevcut üretim planlamasına uygun bir stok takip mekanizması oluşturulmalıdır.
- Stok alım isteği doğrudan ilgili üretim ya da stok kontrol biriminden gelmelidir.
- Stok alımı öncesinde satın almaya onay veren birimler belirlenmeli ve yazışmalarda basılı ve seri-sıra numaralarının yer aldığı belgeler kullanılmalıdır.

- Satın alma talebinde bulunacak birimin malın işletmeye teslimine kadar geçecek süreyi de dikkate alacak biçimde istekte bulunmasını sağlayacak, stok kontrol sisteminin bulunması gerekmektedir.
- İşletmede bağımsız bir teslim alma birimi oluşturulmalıdır. Bu birim, malları sayıp, ölçüp, gerekli kalite, satın alma talep belgesi, sevk irsaliyesi ve faturada bulunan bilgilerle uyumlu olup olmadığının kontrollerini yaparak işletmeye kabulünü yapmalı, noksan ve kusurlu teslim edilen malları bir tutanakla tespit etmelidir.
- Teslim alınan malların ambara teslimi sırasında, birbirini takip eden sıra numaralı ve farklı birimlerce kontrolü yapılan teslimat belgelerinin ve stok kartlarının kullanılması ve girişi olan malların ambar defterine kaydedilmesi gerekmektedir.
- Satın alınan malların ödemelerinin vadesinde ve doğru tutarlar üzerinden yapılıp yapılmadığını takip ve kontrol edilecek bir yapıya sahip olunmalıdır.
- İşletmede etkin bir maliyet muhasebesi sistemi olmalıdır. Böylece, satın alınan malların maliyet bedeli ile kayıtlara alınması sağlanmalı, alışlarla birlikte doğan nakliye, sigorta ve komisyon giderleri gibi giderlerin alış maliyetlerine ilavesi sağlanmalıdır. Ayrıca, malların ithalat yoluyla gelmesi halinde başta akreditif giderleri olmak üzere, gümrük vergileri, gümrük komisyonları, sigorta ve komisyon giderleri, malın indirilmesi ve depolanması sürecinde dışarıdan hizmet alınıyor ise bunlara ödenen ücretlerin de malın maliyetine intikal ettirilmesi sağlanmalıdır.
- Alımı yapılan stokların ait oldukları dönemde ve doğru tutarlar üzerinden ilgili muhasebe hesaplarına geçirildiğini kontrol eden mekanizmaların olması gereklidir.

2.3.2.3. Stokların Korunması

Denetçiye kontrol riskini düşük belirleyebileceği ve güvенеbileceği bir ortamı oluşturması açısından işletme stoklarının korunması oldukça önemlidir. İşletme yönetimleri, işletme varlıklarının hırsızlık, kötü kullanım, kaybolma, çürüme ve

kırılma gibi durumlarla karşılaşmasını önlemek için gerekli tedbirleri almak durumundadır. Oluşturulacak iç kontrol sistemi bu amacı da gerçekleştirebilmelidir.

Kurulacak iç kontrol sisteminin aşağıdaki unsurlara sahip olması gerekmektedir (Güredin, 2007: 433; Acar, 2007: 62-63; Kaval, 2005: 263-264):

- Stokların saklanmasına uygun depolama sisteminin var olması,
- Stokların güvenlik ve doğa olaylarına karşı korunması için gerekli tedbirlerin alınmış olması ve bu konuda yeterli personelin istihdamı,
- Stoklara erişimin kısıtlandırılması,
- Stok hareketleri sırasında basılı ve sıra numaralı belgelerin kullanılması,
- Stok kartlarında yer alan bilgiler ile depolarda fiilen var olan stoklara ait bilgilerin o birimde görevli kişiler dışında yetkilendirilmiş kişiler tarafından belirlenmiş bir sayım yönergesi doğrultusunda kontrol edilmesi,
- İşletmedeki konsinye stoklar ile işletme sahipliğindeki stokların birbirlerinden ayrılabilmesi,
- Üretime sevk edilen ancak henüz üretimde kullanılmamış stokların takibinin yapılabilmesi ve üretilen mamul maliyetlerinin muhasebe kayıtlarına doğru intikal edilebilmesi için gerekli olan bilgi akışının sağlanabilmesi gerekmektedir.

2.3.2.4. İşlemleri Kayda Alma ve Muhasebe Sistemine Aktarma

İşletmelerdeki iç kontrol sistemi, alımı yapılan stokların ait olduğu muhasebe döneminde doğru tutarlar üzerinden doğru hesaplara kaydedilmesini sağlayacak şekilde organize edilmelidir. İşlemlerin muhasebe kayıtlarına geçirilmesinde sorumluluk muhasebe bölümündedir. Muhasebe bölümü kendisine iletilen onaylı belgelere dayanarak kayıt etme işlevini yürütmektedir (Güredin, 2007: 431). Stok alışlarının kayıtlara geçirilmesinde işletme içinde düzenlenen belgeler (satın alma emri, teslim alma raporu vb.) ile işletme dışından gelen belgeler (sevk irsaliyesi ve

fatura) öncelikle karşılaştırılmalı, belgeler arasında uyumsuzluk yoksa muhasebe kaydı yapılmalıdır.

Stokların doğru bir şekilde raporlanabilmesi için etkin bir belgeleme düzeni ve ayrıntılı bir kayıt düzenine ihtiyaç bulunmaktadır. Sürekli envanter yöntemine göre işletilen etkin bir sistemin varlığı güvenilir ve ayrıntılı bir kayıt düzeni ile mümkündür (Güredin, 2007: 431). Ayrıca uygun olarak işletilen bir maliyet muhasebesi sisteminin varlığı stokların doğru olarak raporlanabilmesini sağlamaktadır (Özmen, 2008: 96). Bunun aksi bir durumda stok maliyetlerinin doğru saptanması mümkün olamamaktadır.

Stok ve üretim döngüsü işletmeler için oldukça önemli olmakla birlikte, akış sürecinde gerekli belge ve kayıtların kullanılması etkin bir iç kontrol sisteminin varlığına işaret etmektedir. Bu belge ve kayıtlar aşağıdaki gibi olabilir (Bozkurt, 2006: 310-313):

İlk Madde ve Malzeme Giriş Formu: Bu belge, satın alınan ve teslim alan birim tarafından depoya gönderilen stokların girişi için düzenlenir. Bu belgedeki bilgiler stok kartlarına aktarılır.

Hammadde ve Malzeme İç İstek Formu: Belge, üretim sürecinde ilgili gider yerinin ihtiyaç duyduğu ilk madde ve malzemeyi depodan teslim alabilmek için düzenlenir. Üç kopya olarak düzenlenen belgenin aslı üretim gider yerinde, bir kopyası depoda, diğer kopyası ise planlama bölümünde kalır.

Depo İç Çıkış Formu: Üretim gider yerlerinin iç istek formuna istinaden istediği ilk madde ve malzemelerin depodan çıkış esnasında düzenlenir. Bu belge ile çıkan stok bilgileri stok kartlarına işlenir.

Depo İç Giriş Formu: Daha önce üretim gider yeri tarafından alınan ilk madde ve malzemelerin bir takım nedenlerle depoya iade edilmesi sırasında bu belge düzenlenir. Bu belgenin düzenlendiği başka bir durum da, üretimi tamamlanan mamullerin depoya teslim edilmesi sırasındadır.

Depo Çıkış Formu: Depodan satışı yapılan mamullerin gönderme bölümüne teslimi sırasında düzenlenen belgedir.

İlk Madde ve Malzeme Hareket Kartı: Bu belge, üretim sürecinde bir üretim gider yerinde tamamlanıp, diğer üretim gider yerine teslim edilen stok hareketlerinin izlenmesi için kullanılır. Belge, sipariş ve safha maliyet sistemlerinde maliyetlerin oluşumu için önemli bir belgedir.

Stok Kartları: Depoya giren, çıkan ilk madde ve malzeme ile mamul hareketlerini fiziki olarak izlemek için düzenlenir. Depo muhasebesinin en önemli belgelerindendir.

Mamul Ürün Ağacı Formu: Üretimine karar verilen mamulün bünyesine girecek olan ilk madde ve malzeme bilgilerini gösteren bir formdur. Form, planlama bölümünce düzenlendikten sonra, ilgili üretim gider yerlerine ve muhasebe bölümüne de gönderilir.

İşlemler Listesi Formu: Bu formda ise, üretimine karar verilen mamulün üretiminde hangi işlemlerden geçeceği düzenlenir.

Üretim Emirleri: Sipariş üzerine ya da belirlenmiş üretim programına göre yapılacak üretim bilgilerini içeren bir belgedir. Bu belge ekine, mamul ürün ağacı formu ile işlemler listesi formu eklenir.

Zaman Kartları ve İşçilik Maliyet Dağıtım Kartları: Üretimde kullanılan işçilik zaman ve tutarlarını belirli dönemlere ilişkin olarak gösteren ve bunların mamullere maliyet olarak dağıtımını içeren kartlardır.

Üretim Faaliyet Raporu: Dönemi, işletmenin gereksinimine göre belirlenen ve kullanılan ilk madde ve malzeme ile işçilikleri toplu olarak gösteren raporlardır.

Yevmiye Maddeleri: Stok hareketlerinin ve üretim işlemlerine ait yevmiye maddelerinin kaydedildiği maddelerdir.

Büyük Defter Kayıtları: Döngüde yer alan hesaplardaki işlemlerin sınıflandırıldığı hesaplardır.

Muavin Hesaplar: Ana hesaplarda yer alan hareketlerin türe göre düzenlendiği hesaplardır. Stok türlerinde ve üretim hareketlerinin izlenmesinde oldukça önemlidirler.

İşletmenin sahip olduğu fiziki stoklar ile muhasebe kayıtlarındaki kaydi stokların karşılaştırılması belirli dönemler itibariyle gerçekleştirilmelidir. Dönem sonlarında ise mutlaka fiziki stok sayımı yapılmalıdır. Stokların fiili envanterinin yapılması ve denetçinin bu sayımda hazır bulunması, genel kabul görmüş denetim standartlarının bir gereğidir (Güredin, 2007: 434).

2.3.3. Stoklarla İlgili Uygunluk Denetimi

Denetlenen işletmenin iç kontrol sistemi ana faaliyet konusunu oluşturan stoklarda yapılabilecek hata ve yolsuzluklara karşı iyi oluşturulmuş olmalıdır. Dolayısıyla denetçi, uygunluk testlerini çok iyi uygulamalı ve fazla sayıda kanıt toplamalıdır. Bu şekilde stoklarla ilgili her şey netleştirilmelidir (Çömlekçi vd., 2004: 105).

İşletmedeki muhasebe sistemi stoklara yüklenecek maliyetlerin doğru olarak dağıtılabilmesi ve satılan malın maliyetinin doğru olarak hesaplanabilmesini sağlayacak biçimde tasarlanmış olmalıdır (Özmen, 2008: 97). Stokların uygunluk denetiminde iki genel yöntemden söz edilebilir. Bunlar (Bengü, 1996: 45);

- Satın alma, hammadde-malzeme istek, üretim ve yollamalar ile ilgili ayrıntılı stok kayıtlarının incelenmesi,
- Büyük defter hesaplarının olağandışı kayıtlar açısından gözden geçirilmesidir.

Yukarıda açıklanan çalışmaların dışında stokların denetimi, nakdin, ödeme belgelerinin, işçilik tahakkuk ve ödemelerinin ve satışların denetimi ile birlikte ele alınıp denetlenmelidir (Güredin, 2007: 434).

2.3.4. Stoklarla İlgili Maddi Doğruluk Denetimi

Stok hesaplarının denetimi, dikkatli bir planlamayı gerektirir. Denetimde harcanacak zaman ve maliyetin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Denetim standartları, stokların fiilen var olduklarının saptanmasını öngördüğünden, denetçi mutlak suretle stokların fiziki sayımını gözlemlemelidir (Güredin, 2007: 435). Bunun gerçekleşmemiş olması halinde denetçi diğer denetim yöntemlerini uygulayarak stok tutarının dürüstlüğü hakkında tatmin olmalıdır.

Stoklara ilişkin uygunluk testlerinin ardından denetçi, maddi doğruluk testlerini uygulamaya koymalıdır. Maddi doğruluk testleri, finansal tablolardaki tutarların ve açıklamaların doğruluğuna ilişkin kanıt toplamak için uygulanan denetim teknikleridir.

Stokların özelliğinden ötürü denetçi, hesap kalanı testlerine çok önem vermelidir. Bunun nedeni, stokların hata ve hilelere müsait bir hesap kalemi olmasıdır. Denetçinin satın alınan stoklar için uygulayacağı maddilik testlerindeki özel denetim amaçları aşağıdaki gibidir (Çömlekçi vd., 2004: 107):

- **Var olma:** Bilançonun stoklar grubunda görünen tutar kadar stok gerçekten işletmede var olmalıdır.
- **Tamlık:** Stoklara ait tüm alış işlemleri kayıtlara miktar ve tutar olarak tam geçirilmiş olmalıdır.
- **Değerleme ve dağıtım:** Dönem sonunda işletmede sayımı alınmış stoklara ilişkin değerlendirme işlemleri yapılmış olmalıdır. Stok değerlendirme yöntemlerinin seçimi ve bu yöntemlerin uygulanmasında eksiklik veya hesaplama hataları bulunmamalıdır. İşletmenin stokları içinde demode olma gibi sebeplerle değer kayıpları söz konusu ise karşılıklar ayrılmalıdır. Stoklar için hesaplanan birim maliyetler ve bu maliyetlerin mamul maliyetlerine yüklenişinde belirlenen esaslar netleştirilmelidir.
- **Sunum ve açıklama:** Stoklar grubu bilançonun ilgili ana grubunda ve içerik olarak doğru sunulmalı, stoklara ilişkin önemli bilgiler dipnotlarda açıklanmalıdır.

Satılan stoklar için denetçi tarafından uygulanacak maddilik testlerinde ise özel denetim amaçları şu şekildedir (Çömlekçi vd., 2004: 107):

- **Gerçekleşme:** Gelir tablosunda görülen tüm satış tutarları içinde bulunulan dönemde gerçekleşmiş olmalıdır.
- **Tamlık:** Satışa ait tüm işlemler eksiksiz olarak kayıtlara geçirilmiş ve kayıt dışı hiçbir işlemin kalmamış olması gerekmektedir.
- **Sunum ve açıklama:** Stokların satışı sonucu elde edilen hasılat ve katlanılan giderler gelir tablosunda yer almalı ve gerektiğinde dipnotlarla açıklamalara yer verilmelidir.

Denetçi, yukarıda belirtilen ve stokların maddi doğruluk testleri için oluşturulmuş özel amaçlar çerçevesinde gerekli kanıtları toplayarak stoklar hakkında bir görüşe ulaşmalıdır.

2.3.5. Maliyet Hesaplarının Denetimi

Üretim işletmelerinde stok denetimi ile ilgili üzerinde durulması gereken diğer bir konu da maliyet hesaplarının olması gereken biçim ve miktarda izlenip izlenmediği konusundaki uygunluk denetimidir. Denetçi, stok hesaplarının denetiminde iyi düzeyde maliyet muhasebesi bilgisine de sahip olmalıdır.

Aşağıda denetçilere denetim sürecinde yardımcı olacak temel maliyet muhasebesi bilgileri kısaca açıklanmaya çalışılmaktadır.

2.3.5.1. Tek Düzen Muhasebe Sisteminde Maliyet Hesapları

1 Sıra No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde yer alan Tek Düzen Hesap Planı'nda 7. Grup maliyet hesaplarına ayrılmıştır. TDHP'de maliyet hesapları aşağıdaki gibi tanımlanmıştır;

“Maliyet hesapları, mal ve hizmetlerin planlanan biçim ve niteliğe getirilmesi için yapılan giderlerin toplandığı ve maliyet unsurlarına dönüştürülerek izlendiği hesaplardır.

Bu bölümde yer alan gider hesapları uygulamada esneklik sağlamak üzere iki seçenek halinde 7/A ve 7/B olarak sunulmuştur. 7/A seçeneğinde giderler defter-i kebirde fonksiyon hesabına göre, 7/B seçeneğinde ise çeşit esasına göre belirlenmiştir. Bu suretle, işletmelere giderlerin bölümlenmesinde ve defter-i kebirde izlenmesinde kendi organizasyon yapılarına, büyüklüklerine ve ihtiyaçlarına göre düzenleyebilmeleri için kolaylık sağlanmış, farklı maliyet hesaplama yöntemlerine uyulabilmesi açısından da geniş bir esneklik tanınmıştır.”

Giderlerin bölümlenmesi ve defter-i kebirde izlenmesi için iki farklı seçenek sunulmuşsa da 1 ve 10 Sıra Numaralı Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğlerinde 7/A ve 7/B seçeneklerini kullanmak durumunda olan işletmeler için zorunluluklar getirilmiştir. Şöyle ki;

- Bir önceki yıl aktif ve net satışlar toplamı Maliye Bakanlığı'nca belirlenen limitleri aşan üretim ve hizmet işletmeleri 7/A seçeneğini uygulamak zorundadır.
- Ticaret işletmeleri ve Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen limitleri aşmayan üretim ve hizmet işletmeleri ise 7/B seçeneğini uygulayacaklardır.

Uygulamada 7/A seçeneğinin işletmeler tarafından daha yoğun kullanıldığı görülmektedir. Bu yüzden çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde bu seçenek üzerinde anlatım yapılmaktadır.

7/A uygulamasında maliyet hesap grupları fonksiyon esasına göre aşağıdaki gibi bölümlenmiştir;

- 70 Maliyet Muhasebesi Bağlantı Hesapları (Maliyet muhasebesinin genel muhasebeden bağımsız çalışması durumunda bu grup çalıştırılır.)

- 71 Direkt İlk Madde ve Malzeme Giderleri
- 72 Direkt İşçilik Giderleri
- 73 Genel Üretim Giderleri
- 74 Hizmet Üretim Maliyeti
- 75 Araştırma Geliştirme Giderleri
- 76 Pazarlama Satış ve Dağıtım Giderleri
- 77 Genel Yönetim Giderleri
- 78 Finansman Giderleri

Bu bölümde yer alan maliyet hesap gruplarının her biri defter-i kebir hesabı düzeyinde gider, yansıtma ve fark hesapları olarak bölümlenir. Bu hesap türleri tebliğde aşağıdaki gibi açıklanmıştır;

Gider Hesapları: Dönem içinde yapılan ve tahakkuk ettirilen giderlerin izlendiği ve borçlarına kaydedildiği hesaplardır.

Gider Yansıtma Hesapları: Fiili maliyetlerin uygulanması halinde gider hesaplarında toplanan giderlerinin tümünün; önceden saptanmış maliyet yöntemlerinin kullanılması durumunda ise, bunlara göre saptanan giderlerin ilgili hesaplara yansıtılmasını sağlamak amacıyla kullanılır.

Fark Hesapları: Önceden saptanmış maliyet yöntemlerinin uygulanması halinde fiili giderler ile önceden saptanmış giderler arasındaki farkların kaydedildiği hesaplardır. Fark hesapları borç ve alacak kalanı verebilmektedir.

Üretim işletmelerinde stok denetimi ile ilgili üzerinde durulması gereken maliyet hesapları aşağıda açıklanmaktadır. Bu bölümün açıklanmasında 1 Sıra No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nden geniş ölçüde yararlanılmıştır.

Direkt İlk Madde ve Malzeme Giderleri: 71- Direkt İlk Madde ve Malzeme Giderleri hesap grubunda yer alan hesaplar, üretilen mamulün bünyesine ana madde olarak katılan ve hangi mamulden ne kadar tüketildiği, ekonomik bakımdan ayrı olarak izlenebilen ilk madde ve malzemelerle ilgili gider, yansıtma ve fark

hesaplarını kapsamaktadır. Bu hesaplar tek düzen hesap planında aşağıdaki gibi yer almaktadır.

710- Direkt İlk Madde ve Malzeme Giderleri: Esas üretim gider yerleri ile ilgili olup, mamulün bünyesine giren, mamulün temel ögesini oluşturan ve mamulün bünyesine doğrudan yüklenebilen maddelerin kullanımı fiili tutarlarla bu hesapta izlenmektedir. Üretimde kullanılmayan ve satılan ilk madde ve malzemenin maliyeti bu hesapta izlenmez. Dönem içinde üretimde kullanılmak üzere ana ve yardımcı üretim gider yerlerinde ambardan çekilen direkt maddeler bu hesabın borcuna, 150- İlk Madde ve Malzeme Hesabı'nın alacağına kaydedilir. Dönem sonlarında bu hesap, 711- Direkt İlk Madde ve Malzeme Yansıtma Hesabı ile karşılaştırılarak kapatılır.

711- Direkt İlk Madde ve Malzeme Giderleri Yansıtma: Fiili maliyet yönteminin uygulandığı durumlarda 710- Direkt İlk Madde ve Malzeme Giderleri Hesabı'nın borcuna gider çeşidi olarak kaydedilen giderler ile, önceden saptanmış maliyet yöntemlerinin uygulandığı durumlarda, önceden hesaplanmış giderler, maliyet unsuru olarak bu hesabın alacağı karşılığında 151- Yarı Mamuller-Üretim Hesabı'na borç kaydedilir. Dönem sonlarında 710- Direkt İlk Madde ve Malzeme Giderleri Hesabı ile karşılaştırılarak kapatılır.

712- Direkt İlk Madde ve Malzeme Fiyat Farkı: Önceden saptanmış maliyet hesaplama yöntemlerinin uygulandığı durumlarda fiili direkt ilk madde ve malzeme giderleri ile önceden saptanmış ve maliyetlere yüklenmiş, direkt ilk madde ve malzeme giderleri arasındaki olumlu veya olumsuz fiyat farklarının izlendiği hesaptır.

713- Direkt İlk Madde ve Malzeme Miktar Farkı: Önceden saptanmış maliyet yöntemlerinin uygulandığı durumlarda fiili direkt ilk madde ve malzeme giderleri ile önceden saptanmış direkt ilk madde ve malzeme giderleri arasındaki olumlu veya olumsuz miktar farklarının kaydedildiği hesaptır.

Direkt İşçilik Giderleri: Bu grup bir mal veya hizmetin üretim maliyetine doğrudan doğruya verilebilen işçilik giderleri ile ilgili gider, yansıtma ve fark hesaplarından oluşur. Bu grupta yer alan hesaplar aşağıdaki gibidir:

720- Direkt İşçilik Giderleri: Esas üretim gider yerleri ile ilgili olup, belli bir mamul veya hizmetin üretim maliyetine doğrudan doğruya yüklenebilen işçilik giderlerini kapsamaktadır.

721- Direkt İşçilik Giderleri Yansıtma Hesabı: Fiili maliyet yönteminin uygulandığı durumlarda 720- Direkt İşçilik Giderleri Hesabı'nın borcuna gider çeşidi olarak kaydedilen giderler ile önceden saptanmış maliyet yöntemlerinin uygulandığı durumlarda önceden saptanmış direkt işçilik giderleri, maliyet unsuru olarak bu hesabın alacağı karşılığında 151- Yarı Mamuller Üretim Hesabı'na borç kaydedilir.

722- Direkt İşçilik Ücret Farkları: Önceden saptanmış maliyet hesaplama yöntemlerinin uygulandığı durumlarda, fiili direkt işçilik giderleri ile önceden saptanmış ve maliyetlere yüklenmiş direkt işçilik giderleri arasındaki olumlu veya olumsuz ücret farklarının izlendiği hesaptır.

723- Direkt İşçilik Süre (Zaman) Farkları: Önceden saptanmış maliyet yöntemlerinin uygulandığı durumlarda fiili giderler ile önceden saptanmış giderler arasındaki olumlu ya da olumsuz süre (zaman) farklarının kaydedildiği hesaptır.

Genel Üretim Giderleri: Bu grup, işletmenin üretimi ve bu üretime bağlı hizmetler için yapılan direkt ilk madde ve malzeme ve direkt işçilik dışında kalan giderlerle ilgili gider, yansıtma ve fark hesaplarından oluşur. Bu bölümdeki hesaplar şöyledir:

730- Genel Üretim Giderleri: İşletmenin üretimi ve bu üretime bağlı hizmetler için yapılan direkt işçilik ve direkt ilk madde ve malzeme dışında kalan giderlerin izlendiği hesaptır. Bu giderlerin; üretim ve hizmet maliyeti ile ilgili bir gider niteliğini taşıması ve çeşit, değer yönü ile doğrudan doğruya değil ancak dağıtım yoluyla üretim ve hizmet maliyetlerine yansıtılabilir nitelikte olması gerekmektedir. Tahakkuk eden giderler bu hesabın borcuna kaydedilir. Dönem sonlarında 731- Genel Üretim Giderleri Yansıtma Hesabı ile karşılaştırılarak kapatılır.

731- Genel Üretim Giderleri Yansıtma Hesabı: Önceden saptanmış maliyet yöntemlerinin uygulandığı durumlarda, önceden saptanmış genel üretim

giderleri; fiili maliyet yönteminin uygulandığı durumlarda, 730- Genel Üretim Giderleri Hesabı'nın borcuna kaydedilen giderleri, bu hesabın alacağı karşılığında 151- Yarı Mamuller-Üretim Hesabı ile diğer aktif, gider ve zarar hesaplarına borç kaydedilir.

732- Genel Üretim Giderleri Bütçe Farkları: Fiili üretim genel giderleri ile maliyetlere yüklenen önceden saptanmış giderler arasındaki olumlu ya da olumsuz bütçe farklarının izlendiği hesaptır.

733- Genel Üretim Giderleri Verimlilik Farkları: Fiili üretim genel giderleri ile maliyetlere yüklenen önceden saptanmış giderler arasındaki olumlu ya da olumsuz verimlilik farklarının izlendiği hesaptır.

734- Genel Üretim Giderleri Kapasite Farkları: Fiili üretim genel giderleri ile maliyetlere yüklenen önceden saptanmış giderler arasındaki olumlu ya da olumsuz kapasite farklarının izlendiği hesaptır.

2.3.5.2. Maliyet Hesaplarının Denetimi

Denetçinin maliyet hesaplarını inceleyebilmesi için denetlediği işletmenin maliyet muhasebesi sistemi hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. İşletmenin kullandığı maliyet yöntemleri ve giderlerin mamul maliyetlerine dağıtım esasları, denetimin planlanmasında önem taşımaktadır. Denetçilerin maliyet hesaplarının denetimi sırasında dikkat etmesi gereken konular aşağıdaki gibi sıralanabilir (Acar, 2007: 69);

- Denetçi öncelikle giderlerin fonksiyonel ayrıma tabi tutulup tutulmadığını incelemelidir. Giderler; üretim, pazarlama, satış ve genel yönetim gideri gibi doğru bir ayrıma tabi tutulmuş olmalıdır.
- Üretim maliyetlerine yüklenen ilk madde ve malzeme giderlerinin gerçekten fiili olarak kullanıldığının tespiti yapılmalıdır.
- İşçilik giderlerinin direkt ve indirekt işçilik giderleri şeklinde ayrıma tabi olup olmadığı kontrol edilip, bunların doğru gider hesaplarına aktarılıp aktarılmadıkları incelenmelidir.

- Birden fazla ya da bileşik mamul üretiminin yapıldığı işletmelerde denetçi, maliyet dağıtımının uygun üretim giderlerine doğru dağıtım anahtarları kullanılmak suretiyle yapılıp yapılmadığını incelemelidir.
- Esas üretim gider yerlerinde oluşan giderlerin mamul maliyetlerine doğru yükleme anahtarları ile yüklenip yüklenmediği tespit edilmelidir.
- Üretim sürecinde oluşan firelerin normal oranlarda olup olmadığı, normal kabul edilmeyenlerin ilgili gider hesaplarına devrinin yapılıp yapılmadığı kontrol edilmelidir.
- Üretim sırasında oluşan hurda, döküntü ve ıskartaların emsal bedel ile değerlendirildiğinin, diğer stoklar hesabına aktarıldığının ve satılmaları halinde diğer satışların maliyetine verildiğinin kontrolü gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KUYUMCU İŞLETMELERDE STOK HESAPLARININ DENETİMİ

3.1. Kuyumcu İşletmelerde Stok Hesaplarının Denetiminde Önceden Saptanmış Ölçütler

Denetçiler, işletmelerin finansal tablolar aracılığı ile sunduğu iddialarını önceden saptanmış ölçütler ile karşılaştırarak bunların doğruluğu ve güvenilirliği hakkında karar vermektedir. Denetçilerin bu amaçla kullandığı ölçütler, kanunlar, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, işletme yönetimi tarafından saptanmış hedefler, anlaşmalar vb. olabilmektedir. Denetçilerin kullandıkları ölçütler denetimin türünü belirlemek açısından da önemlidir. Örneğin, vergi amaçlı bir denetim yapılıyorsa önceden saptanmış ölçüt vergi yasaları iken, muhasebe denetimi için ölçüt, muhasebe standartlarıdır.

Kuyumcu işletmelerin stok hesaplarının denetlenmesi denetim türü açısından muhasebe denetimini ifade etmektedir. Önceden saptanmış ölçütler muhasebe standartları ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri olması gerekirken, Türkiye’de “vergi için muhasebe” olgusunun egemen oluşu bu ölçütlere vergi yasalarının da eklenmesini zorunlu kılmaktadır.

3.1.1. Vergi Yasaları

Kuyumcu işletmeler diğer işletmeler gibi Türkiye’de uygulanan tüm vergi yasalarına uymak zorundadırlar. Bu bakımdan kuyumcu işletmelerin; vergi mükellefi ve/veya vergi sorumlusu olarak vergi kanunları karşısında yükümlülükleri bulunmaktadır.

Kuyumcu işletmeleri ilgilendiren vergi yasaları, usul ve esaslar aşağıda açıklanmaktadır. Denetçilerin denetim sürecinde bu esasları dikkate alması gerekmektedir.

3.1.1.1. VUK'a Göre Kuyumcu İşletmelerin Stok Denetiminde Önceden Saptanmış Ölçütler

VUK'da genel olarak mükelleflerin vergilendirmede uyması gereken usul hükümlerine yer verilmiştir. Denetim faaliyetini ilgilendirmesi nedeniyle bu kanun hükümlerine göre kuyumcular açısından özel önem arz eden konular aşağıda açıklanmaktadır.

Defter Tutma ve Süresinde Tasdik Ettirme: Kuyumcu işletmelerin VUK'daki esaslara göre defter tutmaları zorunludur. Kuyumculuk faaliyeti GVK'ya göre ticari kazanç kapsamında değerlendirilmektedir. Kuyumculuk faaliyeti şahıs, adi ortaklık ya da sermaye şirketi şeklinde sürdürülebilmektedir. GVK'ya göre kuyumcu işletmeler gerçek usulde vergilendirilmektedir.

Gerçek usulde kazancın tespiti bilanço esaslı ve işletme hesabı esaslı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ticari kazancın işletme hesabı esasına göre ya da bilanço esasına göre tespiti arasında tutulması gereken defterler açısından oldukça büyük farklar bulunmaktadır. Bilanço esasına tabi olan bir kuyumcu işletmesi (şahıs, adi ortaklık ya da şirket) yevmiye defteri, defteri kebir ve envanter defteri tutmak zorundadır. Devamlı olarak imalat ile uğraşan kuyumcu işletmeler ise yukarıda sayılı olan defterlere ilave olarak imalat defteri de tutmak zorundadır. İşletme hesabı esasına tabi olan kuyumcular sadece işletme hesabı defteri tutacaklardır. Kuyumcuların hangisinin bilanço hangisinin işletme hesabı esasına göre defter tutması gerektiği ise VUK'un 177 ve 178. maddelerinde açıklanmıştır.

Kuyumcuların defter tutma yükümlülüklerinin yanında kanunda yazılı zamanlarda yasal defterlerini tasdik ettirmeleri de gerekmektedir.

Belge Kullanma: VUK hükümlerine göre kuyumcuların kullanmak zorunda oldukları belgeler; fatura, sevki irsaliyesi, irsaliyeli fatura, perakende satış belgesi (yazar kasa-ödeme kaydedici cihaz fişi veya perakende satış fişi) ve gider pusulasıdır. Söz konusu belgeler stoklara girişi sağlayan belgeler olduğu gibi stoklardan çıkışı da gösteren belge niteliğindedir. Sayılan belgeler ve bunlara ilişkin bilgiler aşağıda açıklanmaktadır.

Fatura: VUK'da fatura şu şekilde tanımlanmıştır: *“Satılan emtia veya yapılan iş karşılığında müşterinin borçlandığı meblağı göstermek üzere emtiayı satan veya işi yapan tüccar tarafından müşteriye verilen ticari vesikadır.”*

VUK'da fatura düzenlenirken uyulması gereken kurallar belirtilmiştir. Şöyle ki;

- Faturalar sıra numaralı olarak birbirini takip etmelidir. Aynı işletmenin çeşitli şubelerinde her biri ayrı numara ile başlayan ayrı faturaların kullanılması halinde bu faturaların şube isimlerinin yazılması gerekmektedir.
- Faturalar mürekkepli kalem, daktilo ya da bilgisayarda düzenlenebilir.
- Faturalar en az bir asıl bir örnek şeklinde düzenlenmelidir. Birden fazla örnek düzenlendiği takdirde her birine kaçınıcı örnek olduğu belirtilmelidir.
- Faturaların üzerinde iş sahibinin ya da iş sahibi adına imzaya yetkili olanların imzası bulunmalıdır. Ticari uygulamada faturanın üst kısmına ya da alt kısmına kaşe basılarak imza atılması farklı şekillerde algılanmaktadır. Açık fatura – kapalı fatura şeklinde adlandırılan bu uygulamanın yasalar ile hiçbir ilgisi bulunmamaktadır.
- Fatura, malın teslimi ya da hizmetin yapıldığı tarihten itibaren en geç 7 gün içinde düzenlenmek zorundadır. Süresi içinde düzenlenmemiş faturalar hiç düzenlenmemiş sayılmaktadır. Fatura, bazı durumlarda malın tesliminden önce de düzenlenebilmektedir. VUK'un 173 Sıra No'lu Genel Tebliği bu konuya bir açıklık getirmektedir. Buna göre; *“Satılan mallara ilişkin faturaların malın tesliminden önce düzenlendiği ve malın daha sonra sevk edildiği durumlarda; faturayı düzenleyenler faturada malın daha sonra sevk edileceğini belirteceklerdir. Faturada bulunması gereken malın teslimi tarihi ve irsaliye numarası ise malın tesliminden sonra alıcı ve satıcı kendilerinde kalan sevk irsaliyesinden faydalanarak faturaya şerh verecekler, fatura ve sevk irsaliyesi arasındaki uyumu sağlayacaklardır.”*

- Fatura düzenlemek zorunda olanlar, müşterinin adı ve soyadı ile bağlı olduğu vergi dairesi ve hesap numarasının doğruluğundan sorumludur.

Sevk İrsaliyesi: Sevk irsaliyesi, ekonomi içindeki mal hareketlerini düzenli bir şekilde takip etmek, ticari malın nakli sırasında kolayca kontrol edilmesini sağlamak ve belge düzeninin daha sağlıklı işlenmesini temin etmeye yarayan bir belgedir (Uysal ve Eroğlu, 2009: 412). Sevk irsaliyesi ister işletmenin merkez ve şubeleri ya da merkezle ardiye, depo vb. yerler arasında, isterse başka işletmeler arasında olsun, ticari malın bir yerden başka bir yer nakli sırasında düzenlenmesi ve malın nakliyesi sırasında mal ile birlikte bulunması zorunlu olan bir belgedir. Ancak, irsaliyeli fatura düzenlenmesi halinde ayrıca sevk irsaliyesinin düzenlenmesine gerek bulunmamaktadır.

Kuyumculuk sektöründe de sıkça görülen önemli bir konu, bir kuyumcunun başka bir kuyumcuya talimat vererek, üçüncü bir kuyumcuya ya da şahsa mal sevk ettirmesidir. Böyle bir durumda sevk irsaliyesi malı sevk eden bir başka deyişle kendisine talimat verilen tarafından düzenlenmelidir. Örneğin, İstanbul'da bulunan toptancı kuyumcu (A), Antalya ilinde müşterisi olan perakendeci kuyumcuya (B) teslim edilmek üzere İzmir ilinde faaliyet gösteren imalatçı kuyumcuya (C) talimat vererek kendi nam ve hesabına mal sevkiyatı yapılmasını istemektedir. Bu durumda perakendeci kuyumcuya (B) karşı asıl malı satan toptancı kuyumcudur (A). İmalatçı kuyumcu (C) ise toptancı kuyumcuya (A) karşı satıcı durumundadır. Ancak malı toptancı kuyumcu (A) yerine perakendeci kuyumcuya (B) teslim etmektedir. O halde, perakendeci kuyumcuya (B) teslim edilmek üzere malın imalatçı kuyumcu (C) tarafından taşınması veya taşıtırılması halinde imalatçı kuyumcu (C), bir nüshası kendinde kalacak, bir nüshası perakendeci kuyumcuya (B) gönderilmek üzere sevk irsaliyesi düzenleyecektir. Ayrıca sevk irsaliyesinin bir örneği ya da fotokopisi İstanbul'da bulunan kuyumcu toptancısına gönderilecektir. Sevk irsaliyesinin müşteriler bölümüne de "Toptancı kuyumcu (A) adına perakendeci kuyumcuya (B) teslim edilmek üzere" ibaresi yazılacaktır. Ardından imalatçı kuyumcu (C) tarafından toptancı kuyumcuya (A) ve toptancı kuyumcu (A) tarafından perakendeci kuyumcuya (B) düzenlenecek satış faturalarına, imalatçı kuyumcu (C) tarafından

düzenlenmiş sevk irsaliyesinin tarih ve numarası yazılarak, mal alım satımına dair belgelerin düzenlenmesi sağlanmış olacaktır.

Kuyumculuk sektöründe sıkça rastlanan bir diğer durum da, yarı mamul ya da mamul malların bazı işlemler yapılmak üzere diğer mükelleflere gönderilmesi ve geri gelmeleri durumunda irsaliye düzenlenmesidir. Bu türde götürülen ve getirilen mallar için ayrı ayrı sevk irsaliyesi düzenlemek gerekmektedir. Bazı hallerde, numune üzerine veya tecrübe ya da muayene şartı ile satış yapılmak üzere, bir yerden diğer bir yere mal sevk edilebilmektedir. Böyle bir durumda da sevk irsaliyesi düzenlenmesi gerekmektedir.

Bir mükellefe ait merkez, şube gibi birden fazla işyerinin bulunması ve bu yerlerden bir diğerine mal naklinde de sevk irsaliyesi düzenlenmesi gerekmektedir

Kuyumculuk sektöründe en çok karşılaşılan bir diğer durum da konsinye satışlardır. Malın satılmak üzere konsinye gönderilmesi halinde sevk irsaliyesi "Konsinye Amaçlı Teslim Edilmiştir" ibaresi yazılarak düzenlenir. Bu durumda sevk edilen malın faturası komisyoncu tarafından 7 gün içinde malın teslim edildiği kişi adına düzenlenmelidir.

İrsaliyeli Fatura: Maliye Bakanlığı, fatura ve sevk irsaliyesini ayrı belgeler olarak değil de, irsaliyeli fatura adı altında tek belge olarak kullanılabilmesine izin vermiştir. İrsaliyeli fatura kullanılması durumunda ayrıca sevk irsaliyesi düzenlenmesine de gerek bulunmamaktadır. Ancak, irsaliyeli fatura kullanan mükellefler bunun yanı sıra normal fatura ve sevk irsaliyesi de kullanabilmektedir.

Satışa konu olmayan mal teslimlerinde irsaliyeli fatura düzenlenmesi mümkün değildir. Örneğin, kuyumculuk sektöründe işlenmek üzere gelen ve işlenmiş olarak işçilik faturası ile malın sahibine gönderilen malın kendisi ve işçiliğinin belgelendirilmesinde tek başına irsaliyeli fatura kullanılamamaktadır (İme, 2007: 301). Bu nedenle imalat ve toptan alım satım yapan kuyumcuların irsaliye ile faturayı ayrı ayrı kullanmaları daha uygundur. Ancak perakende satışlarda irsaliyeli fatura kullanılmasında bir sakınca bulunmamaktadır.

Perakende Satış Belgeleri: Birinci ve ikinci sınıf tüccarlar, kazancı basit usulde tespit edilenler ve defter tutmak mecburiyetinde olan çiftçilerin, fatura vermek mecburiyetinde olmadıkları satışları ve yaptıkları işlerin bedelleri perakende satış vesikalarından biri ile belgelendirilmek zorundadır. Başka bir ifadeyle, nihai tüketicilere yapılan ve tutarı VUK'da belirtilen fatura düzenleme haddini aşmayan satışlar için perakende satış belgelerinden birinin kullanılması mümkün bulunmaktadır. Perakende satış belgeleri şunlardır:

Makinelı kasaların kayıt ruloları: 3100 sayılı Katma Değer Vergisi (KDV) mükelleflerinin Ödeme Kaydedici Cihaz (ÖKC) Kullanma Mecburiyeti Hakkında Kanun'a göre ödeme kaydedici cihazların verdiği fişler, makinelı kasaların kayıt ruloları, satışların belgelendirilmesini sağlamaktadır.

Perakende satış fişi: Satılan mal ya da yapılan hizmetler karşılığında düzenlenen bir belgedir. Bu belge, fatura vermek zorunluluğu olmayan ve alıcının da fatura istemediği durumlarda düzenlenir. ÖKC kullanılmayan durumlarda (örneğin; elektrik kesintisi ya da arıza) mutlaka perakende satış fişi düzenlenmeli ve mal ya da hizmeti satın alana verilmelidir.

Gider Pusulası: Gider pusulasının düzenlenmesi zorunlu olan bir diğer durum da yine VUK'da belirtilmiştir. Buna göre, birinci ve ikinci sınıf kuyumcu işletmelerin zati eşyalarını satan kişilerden satın aldıkları altın, mücevher gibi kıymetli eşya için gider pusulası düzenlemeleri zorunludur. Kuyumculuk sektöründe nihai tüketicilerden hurda altın satın alınmasında gider pusulasının düzenlenmesi zorunludur. Kuyumcular açısından gider pusulası mal alış faturası hükmündedir.

Değerleme: Kuyumculuk sektöründe stok değerlemesi oldukça önemlidir. Değerlemenin hatalı yapılması dönem kazancının az ya da fazla gösterilmesine neden olabilmektedir. Daha öncede ifade edildiği gibi işletmelerin finansal tabloları birçok işletme ilgisinin kararlarında etkili bulunmaktadır. Finansal tablolarda gözükten değerlerin gerçek, tam ve güvenilir olması gerekmektedir. Bunu sağlamak için ise belirli zamanlarda sayım yapmak suretiyle miktarı tespit edilen iktisadi kıymetlerin belirli bir para birimi ile değerlendirilmesi gerekmektedir.

Stokların değerlemesi, VUK'un 274–278. maddelerinde belirtilen esaslara göre yapılmaktadır. Değerleme konusu çalışmanın ikinci bölümünde açıklandığından bu bölümde ayrıntılı açıklama yapılmayacaktır. Denetçilerin denetim sürecinde VUK açısından da ikinci bölümde açıklanan esasları göz önünde bulundurmasında yarar bulunmaktadır.

Stok Sigorta Tazminatı: Stok değerinde meydana gelen bir hasardan dolayı kayıp olduğunda, bu kayıp nedeniyle sigortadan alınan tazminat miktarı stok değerinde meydana gelen değer kaybı ile karşılaştırılır. Bu karşılaştırma sonucunda meydana gelen kar veya zarar bilanço usulüne göre defter tutan kuyumcu işletmelerde sonuç hesaplarına (kar/zarar) kaydedilir. İşletme hesabı esasına göre defter tutan kuyumcular meydana gelen karı hasılat olarak, zararı da gider olarak kaydederler.

Enflasyon Düzeltmesi: Enflasyonun yüksek seyrettiği ekonomilerde, tarihi maliyet esasına dayalı muhasebe sistemlerinden elde edilen finansal tablolardaki bilgiler, işletmelerin finansal durumunu ve faaliyet sonuçlarını doğru ve gerçeğe uygun bir biçimde yansıtmamaktadır. Ayrıca bu tür bilgiler karşılaştırma yapmaya da müsait olmamaktadır. Türkiye’de uzun yıllar boyunca süre gelen yüksek enflasyon, sosyal ve ekonomik hayatta birçok olumsuzluğa neden olmasının yanında finansal tabloların gerçek durumu yansıtmasından uzaklaşmasına sebep olmuştur. Kurum kazancı üzerinden alınan vergiler işletmelerin gerçek karlarından değil, öz kaynaklar üzerinden alınan bir enflasyon vergisi haline dönüşmüştür.

Mali idare enflasyonun işletmeler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla bir takım tedbirler almaya çalışmıştır. Yeniden değerlendirme, maliyet artışı, LIFO yöntemi ve yatırım indiriminde endeksleme bu konuda alınan tedbirlere örnek gösterilebilmektedir. Ancak, alınan bu tedbirlerin yetersiz kalması ve uluslararası muhasebe standartlarına uygunluğun sağlanması amacıyla çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.

SPK ve BDDK düzenlemelerine ek olarak, 5024 sayılı “Vergi Usul Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” (30.12.2003 tarih ve 25332 sayılı Resmi Gazete) ile VUK’un mükerrer 298.

maddesi değiştirilerek “Enflasyon Düzeltmesi”ne ilişkin esaslar Türk Vergi Sistemi’ndeki yerini almıştır.

5024 sayılı kanun enflasyon düzeltmesi ile ilgili ikili bir yaklaşım ortaya koymuştur. Bunlardan ilki VUK’a eklenen geçici 25. madde ile 31.12.2003 tarihli finansal tabloların (bilanço) düzeltilmesi, ikincisi ise sürekli uygulamaya yönelik mükerrer 298. maddeye göre düzeltmelerin yapılmasıdır.

Kuyumculuk sektörü uzun yıllardan beri yüksek enflasyonun olumsuz etkilerini yaşayan bir sektördür. Yüksek enflasyon nedeniyle gerçek olmayan değer artışlarının vergilendirilmesi sektörün en önemli vergisel sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle sektördeki işletmelerin altın stoklarını maliyet bedeli ile değerlemeleri sonucunda bu stoklar düşük fiyatlarla envanterde yer almış, ancak stokların satışı yüksek enflasyon nedeniyle gerçek olmayan karları ortaya çıkarmıştır.

Kuyumculuk sektöründe faaliyet gösteren ve yukarıda ana hatlarıyla değinilen sorunları yaşayan işletmelere 4811 sayılı “Vergi Barışı Kanunu” (27.02.2003 tarih 25033 sayılı Resmi Gazete) ile matrah artırımı ve stok affı imkanı tanınmıştır. Sektörün enflasyonun olumsuz etkilerinden arındırılmasına yönelik bir diğer önemli yasal düzenleme 4842 sayılı “Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” (24.04.2003 tarih ve 25088 sayılı Resmi Gazete) ile gerçekleştirilmiştir. Söz konusu kanun ile 193 sayılı “Gelir Vergisi Kanunu”nun 38. maddesine eklenen hüküm ile, sürekli olarak işlenmiş altın alım satım ve imalatı ile uğraşan mükelleflere satmış oldukları mamulün has altın maliyet bedelini devamlı olarak güncelleme olanağı getirilmiştir. Dolayısıyla kuyumcu işletmeler, buna göre altın satış tarihindeki İAB’de oluşan has altın değeri ile satılan mamulün has altın maliyet bedeli arasında oluşan farkı maliyet bedeline ilave etmişler, oluşan fark bilançonun pasifinde özel bir fonda izlenmiştir. 4842 sayılı kanunla getirilen düzenleme ancak 8 ay gibi bir süre uygulanabilmiştir. Zira 5024 sayılı kanunla getirilen enflasyon düzeltmesi uygulaması 01.01.2004 tarihinden geçerli olmak üzere GVK’nın 38. maddesine eklenen hükmü yürürlükten kaldırmıştır.

Yüksek enflasyonun olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaya yönelik VUK'un mükerrer 298. maddesinde yer alan enflasyon düzeltmesi uygulamasına ilişkin genel kurallar aşağıdaki gibidir;

- Bilanço esasına göre defter tutan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri enflasyon düzeltmesi yapacaktır.
- Fiyat endeksindeki artış (Üretici Fiyatları Genel Endeksi - ÜFE), içinde bulunulan hesap dönemi dahil son üç hesap döneminde % 100'den fazla olacak ve içinde bulunulan hesap döneminde %10'dan fazla olacaktır.
- Enflasyon düzeltmesi uygulaması her iki şartın birlikte gerçekleşmemesi halinde sona erecektir.

Geçici vergi dönemlerinde de enflasyon düzeltmesi yapılacaktır. Geçici vergi dönemlerinde, yukarıda belirtilen oranların tespitinde, son üç hesap dönemi yerine üçer aylık dönemlerin son ayı da dahil olmak üzere önceki 36 ay ve içinde bulunulan hesap dönemi yerine son 12 ay dikkate alınacaktır. Geçici vergi dönemlerinin herhangi birinde düzeltme yapılması halinde takip eden geçici vergi dönemlerinde ve içinde bulunulan hesap döneminin sonunda da düzeltme yapılacaktır.

31.07.2004 tarih ve 25539 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 5228 sayılı Kanun ile "münhasıran sürekli olarak altın, gümüş alım satımı ve imalatı ile uğraşan kuyumcu işletmeler" için yukarıda sayılan şartlara bakılmaksızın enflasyon düzeltmesi uygulaması yapma zorunluluğu getirilmiştir. Dolayısıyla 01.01.2004 tarihinden itibaren münhasıran sürekli altın, gümüş alım satımı ve imalatı ile uğraşan kuyumcu işletmeler hem geçici vergi dönemleri hem de hesap dönemi sonlarında enflasyon düzeltmesi yapmak zorundadırlar.

Uygulamadaki sorunları ortadan kaldırmak ve açıklayıcı bilgiler vermek amacıyla yayımlanan 19 No'lu VUK Sirküleri ile de, esas faaliyetleri olan kuyumculuk yanında bu faaliyetlerin bir parçası niteliğinde olan platin, kıymetli taş alım satımı ya da imalatı gibi faaliyetleri bulunan kuyumcu işletmelerin de enflasyon düzeltmesi yapacakları açıklanmıştır. Ancak, kuyumculuk faaliyeti yanı sıra bu nitelikte olmayan market işletmesi, gıda ticaret, beyaz eşya alım satımı, kafe

işletmesi gibi başka faaliyetlerinin bulunması durumunda münhasıran sürekli olarak işlenmiş altın, gümüş alım satımı ve imali faaliyetinden söz edilemeyeceğinden bu türdeki işletmelerin enflasyon düzeltmesi yapamayacakları ifade edilmiştir.

3.1.1.2. Katma Değer Vergisi Kanunu'na Göre Kuyumcu İşletmelerin Stok Denetiminde Önceden Saptanmış Ölçütler

Yüksek enflasyon ve Katma Değer Vergisi (KDV) oranları, kuyumcu işletmelerin yurt dışındaki üreticilerin fiyatlarıyla rekabet etmelerinde yıllar boyu olumsuz etkide bulunmuştur. Mali idare özellikle KDV konusunda önemli düzenlemelere giderek sektör işletmelerini bir derece rahatlatacak bir dizi iyileştirmeler yapmıştır.

3099 sayılı Kanun (15.12.1984 tarih ve 18606 sayılı Resmi Gazete) ve 9 Seri No'lu KDV Genel Tebliği ile (02.11.1984 tarih ve 18563 sayılı Resmi Gazete) has altın KDV dışında bırakılmıştır. 3099 sayılı Kanun ile KDV Kanunu'nun 23. maddesine e bendi eklenerek, "Altından mamul veya altın ihtiva eden ziynet eşyaları ile sikke altınların teslim ve ithalinde matrah, külçe altın bedeli düşüldükten sonra kalan miktardır" hükmü getirilmiştir.

4369 sayılı Kanun (29.07.1998 tarih ve 23417 sayılı Resmi Gazete) ile KDV Kanunu'nun 17/4-g maddesine külçe gümüş de eklenmiştir. 69 Seri No'lu KDV Genel Tebliği (14.08.1998 tarih ve 23433 sayılı Resmi Gazete) ile de altın da olduğu gibi gümüşün de KDV dışına alınması ile ilgili uygulamalar açıklanmıştır.

5228 sayılı Kanunla (31.07.2004 tarih ve 25539 sayılı Resmi Gazete) KDV Kanunu'nda yapılan değişiklikle bu defa, sektörün önemli girdilerinden olan kıymetli taşların KDV kapsamı dışına alınması sağlanmıştır. Bununla ilgili yayımlanan 93 Seri No'lu KDV Genel Tebliği ile düzenlemenin kapsamı ayrıntılarıyla açıklanmıştır.

KDV Kanunu'nun 1. maddesi verginin konusunu oluşturan işlemlerin neler olduğunu ifade etmektedir. Buna göre, "*ticari, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler katma değer vergisine tabidir*".

Ticari bir faaliyet olan kuyumculuk faaliyetinde yapılan teslimler de Katma Değer Vergisi'ne tabi olmaktadır. Ancak, Kanunun 17/4-g maddesine göre kuyumculuk faaliyetindeki teslimlerle ilgili bir istisna hükmü yer almaktadır. Maddeye göre, külçe altın, külçe gümüş ve kıymetli taşların (elmas, pırlanta, yakut, zümrüt, topaz, safir, inci ve kübik virconia) teslimi KDV'den istisna edilmiştir. Kanunun 17/4-g maddesinde yer alan hüküm kuyumcu işletmeleri tamamen KDV'nin kapsamı dışında bırakmamaktadır. Kuyumcu işletmelerin yapacakları teslimler özel matrah şekline tabidir. Buna göre, altından mamul veya altın ihtiva eden ziynet eşyaları ile sikke altınların teslim ve ithalinde matrah, külçe altın bedeli düşüldükten sonra kalan miktardır. Kuyumculuk sektöründe Katma Değer Vergisi'ni ilgilendiren işlemler aşağıda açıklanmaktadır.

Külçe Altın ve Altından Mamul Eşya Satışları: KDV Kanunu'nun 17/4-g maddesi gereğince külçe altın teslimleri KDV'den istisnadır. İthalat ya da dahilden (yurt içi) satın alınan külçe altından imal edilen ya da fason olarak imal ettirilen veya teslim edildiği şekilde satın alınan ziynet eşyası ile sikke altınların tesliminde, satış bedelinden teslim konusu mamulün bünyesinde yer alan külçe altına isabet eden has altın bedeli düşüldükten sonra kalan miktar KDV'nin matrahı olmaktadır. Külçe ya da hurda altından altın mamulü veya altın içeren eşya imalatı ile uğraşanların yaptıkları işler karşılığında aldıkları ücretler (işçilik) de KDV'ye tabidir.

Altın mamullerin tesliminde matrah, külçe altın bedeli düşüldükten sonra kalan miktardır. Kalan miktar da zaten işçilik tutarı olmaktadır. Bu nedenle düzenlenecek faturalarda altın bedeline KDV uygulamamak için altın ve işçilik bedellerini ayrı ayrı göstermek gerekmektedir. Fatura düzenlerken dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da, has altın bedelidir. Has altın bedelinin tespitinde İstanbul Altın Borsası'nda oluşan fiyatların esas alınması gerekmektedir.

Örneğin, 100 gr ağırlığında 18 ayar bir bilezik 4.500.- TL'ye satılmıştır. Bu satışa ait veriler ve hesaplamalar aşağıdaki gibidir.

Bileziğin satış anındaki 1 gr 18 ayar altının satış fiyatı 45.- TL/gr'dır. 1 gr külçe altının fiyatı İstanbul Altın Borsası'nda 46.- TL/gr'dır.

İlk olarak, 100 gr ağırlığında 18 ayar bilezikteki has altın miktarı bulunmalıdır. Bunun için ayar, milyeme çevrilmelidir. 18 ayar 0,750 milyemdir.

$100 \times 0,750 = 75$ gr yani 100 gr bileziğin 75 gramı has altındır. Has altın bedeli, $75 \text{ gr} \times 46 \text{ TL/gr} = 3.450$.-TL'dir. Saf olmayan kısım (alaşım) miktarı $100 \text{ gr} - 75 \text{ gr} = 25 \text{ gr}$ dır. Alaşım miktarı KDV'nin konusuna girmektedir. O halde KDV matrahı ve KDV aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$4.500 \text{ TL} - 3.450 \text{ TL} = 1.050 \text{ TL (KDV dahil tutar)}$$

Yukarıdaki tutara iç yüzde yöntemi uygulandığında matrah ve KDV tutarı;

$$1.050 / 1.18 = 889,83 \text{ TL (KDV Matrahı)}$$

$$89,83 \times 0,18 = 160,17 \text{ TL (KDV) dir.}$$

Külçe Gümüş ve Gümüşten Mamul Eşya Satışları: KDV Kanunu'nun 17/4-g maddesi gereğince külçe gümüş teslimleri KDV'den istisnadır. Konu ile ilgili ayrıntılı açıklama 69 Seri No'lu KDV Genel Tebliği ile yapılmıştır. Buna göre;

3065 sayılı Kanununun 17/4-g bendine külçe gümüş ibaresi eklenerek külçe gümüş teslimleri 01.08.1998 tarihinden itibaren istisna kapsamına alınmıştır. Mali İdare, KDV Kanunu'nun verdiği yetkiyi kullanarak gümüşten mamul ya da gümüş ihtiva eden eşyalar ile sikke gümüş teslimlerinde özel matrah uygulanmasını uygun görmüştür.

Kıymetli Taş ve Kıymetli Taştan Mamul Eşya Satışları: KDV Kanunu'nun 17/4-g maddesine göre kıymetli taşlardan elmas, pırlanta, yakut, zümrüt, topaz, safir, zebercet, inci, kübik virconia teslimleri istisna kapsamındadır. Dolayısıyla sayılan bu taşların oldukları gibi teslim ve ithalinde KDV uygulanmamaktadır.

Yukarıda sayılan taşları içeren ya da bu taşlardan yapılmış eşyanın tesliminde ise özel matrah şekli uygulanmaktadır. Bu nedenle, istisna kapsamına alınan kıymetli taşları içeren ve bu taşlardan yapılmış eşya teslimlerinde KDV

matrahı, teslim bedelinden varsa eşyanın içerdiği has altın ya da gümüş değeri ile kıymetli taşın maliyet bedeli düşüldükten sonra kalan tutar olacaktır. Eşyanın içerdiği has altın ya da gümüş değeri ise daha önce açıklandığı gibi hesaplanacaktır. Kıymetli taşın maliyet bedeli ise kayıtlar esas alınarak satıcı işletme tarafından tespit edilecektir.

Kıymetli taşlardan mamul eşyanın satışında düzenlenecek faturada, eşyanın KDV hariç satış bedeli, has altın veya gümüş değeri, kıymetli taşın cins, adet, kırat ve maliyet bedeli ayrıca gösterilmelidir. İthalatta alış faturasında ise, eşyanın içerdiği kıymetli taşların cinsi, adedi, kıratı ve bedeli gösterilecektir. KDV matrahı, mamul eşyanın toplam değerinden kıymetli taşın alış faturasında gösterilen değeri ile eşyanın içerdiği has altın veya gümüşün gümrük mevzuatına göre tespit edilen değeri toplamının düşülmesi suretiyle hesaplanacaktır.

3.1.1.3. Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunlarına Göre Kuyumcu İşletmelerin Stok Denetiminde Önceden Saptanmış Ölçütler

Daha önce de bahsedildiği gibi kuyumculuk faaliyeti; şahıs, adi ortaklık ya da şirket şeklinde sürdürülmektedir. Kuyumculuk faaliyeti gerçek kişi (şahıs ya da adi ortaklık) olarak sürdürülüyorsa Gelir Vergisi Kanunu (GVK)'nın 1. maddesine göre gelir vergisine tabi olunmaktadır. Kuyumculuk faaliyetinin sermaye şirketi olarak sürdürülmesi halinde de kurumlar vergisine tabi olunmaktadır.

Çalışmamızın konusu dikkate alındığında stok denetimi ile ilgili olarak bilinmesi gereken özel durumlar aşağıda açıklanmaktadır.

İşletmeden Çekilen Stoklar: İşletme sahibi ile eş ve çocuklarının işletmeden çektikleri stok veya benzeri kıymetler, GVK'nın 41. maddesine göre işletme açısından gider kabul edilmemektedir. Bu nedenle kuyumcu işletmelerde işletme sahibi, eş ya da çocuklarının kişisel ihtiyaçları için işletmeden aldıkları ziynet eşyaları ve benzerlerinin VUK'a göre emsal bedel ölçüsü ile değerlendirilerek kişisel cari hesaba kaydedilmesi ve işletmeden çekilen değer olarak dikkate alınması gerekmektedir.

Yukarıda ifade edilen durum Kurumlar Vergisi'ne tabi kuyumcu işletmelerin ortakları için de geçerlidir.

Çalınan Stoklar: Mücevherat stokların çalınması olayları günlük hayatta sık karşılaşılan durumlardır. Çalınan ya da kaybolma nedeniyle zayi olan stoklar; bozulma, çürüme, kırılma vb. şekillerde zayi olan stoklara göre farklı değerlendirilmektedir.

Zayi olan stoklara ilişkin bedellerin gider kabul edilmeleri için zayiliğin ticari kazancın elde edilmesi ve sürdürülmesi sebebiyle oluşması gerekmektedir. Ancak çalınma ve kaybolma durumlarında zayi olan stoklar vergi kanunlarınca ticari kazanç sağlama amaçlı bir harcama olarak kabul görmemektedir. Bu nedenle bu tür stoklara ait bedellerin kanunen kabul edilmeyen gider olarak dikkate alınması, aynı zamanda bu tür kayıplar için karşılık ayrılmaması gerekmektedir (Aksoyoğlu, 2009: 95).

Konuyla ilgili Danıştay 3. Dairesi'nin 11.01.1989 tarih ve E:1988/1787, K:1989/40 sayılı kararında, ticari işletmeden çalınan mal bedelinin ticari kazançtan indirilemeyeceğine hükmedilmiştir (www.hukukturk.com).

Mali idare de çalınan mallarla ilgili verilen 24.03.1999 tarihli bir özalgede, çalınan mal bedelinin vergi matrahının tespitinde zarar veya gider olarak indirilmesinin mümkün olmadığı konusunda görüş bildirmiştir (www.gib.gov.tr).

Diğer yandan, KDV Kanunu'nun 30/d maddesinde, Gelir veya Kurumlar Vergisi Kanunlarına göre kazancın tespitinde indirim kabul edilmeyen giderlere ait yüklenen KDV'nin indirim konusu yapılmayacağına hükmedilmiştir.

Çalınan ya da kaybolan mallar gider olarak kayıtlara alınamayacağı gibi, bunlara ait yüklenen KDV'nin indirimi de söz konusu değildir.

3.1.1.4. Özel Tüketim Vergisi Kanunu'na Göre Kuyumcu İşletmelerin Stok Denetiminde Önceden Saptanmış Ölçütler

Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) Kanunu 2002 yılında Türk Vergi Sistemi içindeki yerini almış bulunmaktadır.

Kuyumculuk sektöründe, stoklar ÖTV Kanunu'ndan önce KDV açısından iki şekilde vergilendirilmiştir. Altın, gümüş ve bunlardan üretilen mamuller özel matrah şekline tabi olarak genel oranda vergilendirilirken, kıymetli taş ve bunlardan üretilen mamuller yükseltilmiş oranda vergiye tabi tutulmuştur. Ayrıca kıymetli taştan üretilmiş mamuller altın içeriyorsa altın bedeli de istisna olarak işlem görmüştür.

Özel Tüketim Vergisi Kanunu'ndan sonra ise, KDV Kanunu'nun III sayılı listesindeki mallar ÖTV Kanunu'nda IV sayılı listeye alınmıştır. ÖTV Kanunu'nda IV sayılı listeye alınan değerli taşlara yönelik ise, ÖTV'ye ek olarak % 18 KDV uygulanmıştır. 2004 yılında ise KDV Kanunu'nda yapılan değişiklikle kıymetli taşlar (elmas, pırlanta, yakut, zümrüt, topaz, safir, zebercet, inci, kübik virconia) KDV'den istisna edilmiş ve özel matrah şekline tabi tutulmuştur. Kıymetli taşlara yönelik uygulanmakta olan ÖTV oranı % 20'dir.

Kuyumculuk sektörünün yetkilileri, üretim için ithal edilen değerli taşlardan alınan ÖTV'nin, sektörü kayıt dışına ittiğini ve uluslararası pazarda rekabet gücünün her geçen gün kaybedilmesi tehlikesi ile karşı karşıya olduklarını her fırsatta dile getirmektedir. Kuyumculuk sektöründe özellikle kriz dönemlerinde yaşanan iç piyasadaki talep yetersizliği dikkate alındığında krizden çıkış yolu ancak ihracatla sağlanabilecektir. Günümüzde dünya birinciliğine doğru hızla ilerleyen sektörde, üretim girdisi olan kıymetli taşlara uygulanan % 20'lik ÖTV'nin kaldırılması sektörün gelişimine önemli yarar sağlayacak, sektörün kayıt altına girmesini artıracaktır.

ÖTV'nin neden olduğu olumsuzlukları azaltmak için bir takım yollara başvurulduğu görülmektedir. Bunun en yaygın örneği, gider pusulası ile tüketicilerden satın alınan kıymetli taşlı ürünlerdir. Bu ürünler daha sonra kırılarak yeni ürünlerin yapımında kullanılmaktadır (İme, 2007: 315).

ÖTV'nin yarattığı olumsuzluklar neticesinde sektörün yüksek maliyetle ürettiği ürünleri satma şansı giderek azalmaktadır. Bu olumsuzlukların, kıymetli taşların yurda kaçak sokulması, yanıltıcı garanti sertifikaları ile tüketicinin kandırılması gibi davranışlara yol açacağından endişe duyulmaktadır. Kuyumcu işletmelerin yaptıkları işlerin türü; muhasebe kayıt ve belgelerini, stok maliyetlerini ve denetimini farklılaştırmaktadır. Çeşitli türdeki kuyumcu işletmeleri açısından ÖTV mükellefiyetleri, stok takip ve maliyetleri aşağıda açıklanmaktadır.

Altın, Gümüş ve Bunlardan Mamul Eşya Alım Satımı ve İmalatı Yapan Kuyumcu İşletmeler: Bu tür işletmelerin ÖTV ile ilgili herhangi bir sorumlulukları söz konusu değildir. KDV açısından da, altın dışında kalan kısım (işçilik) KDV kapsamındadır.

Bu işletmeler stoklarını aşağıdaki gibi takip etmelidir;

- Sadece külçe (has) altın alım satımı yapan işletmeler, stoklarını milyem cinsinden takip etmelidir.
- Üretim yapan kuyumcu işletmeler, has altın stoklarını milyem cinsinden, yarı mamul ve mamul stoklarını ise milyem cinsinden ve adet olarak takip etmelidir.
- Mamul satan kuyumcu işletmelerin ise stoklarını milyem cinsinden ve adet olarak takip etmeleri gerekmektedir.

Kıymetli Taş Alım Satım ve İmalatı Yapan Kuyumcu İşletmeler: Kuyumculuk sektöründe önemli ham maddelerden olan kıymetli taşların maliyet bedelini oluşturan unsurları yakından tanıyabilmek için bu tür işletmelerin incelenmesinde yarar bulunmaktadır.

Altın ve gümüş üzerine kıymetli taş işini yurt içinde yapan işletmeler, ÖTV açısından mükellef değillerdir. KDV açısından sadece işçilik için KDV'den sorumludurlar. Kıymetli taş ithalinde ödedikleri ÖTV maliyet unsuru olarak kabul edilir. Ancak satış fiyatında ÖTV gösterilmez. Sadece kıymetli taş ithal edip yurt içine satan işletmeler, ithal ettikleri kıymetli taş için gümrükte hem ÖTV hem de KDV öderler. Ancak bu işletmeler satış faturalarında ÖTV ve KDV'yi göstermezler. İthalat

sırasında ödenen ÖTV maliyet unsuru olurken, KDV için böyle bir şey söz konusu olmamaktadır (İme, 2007: 314).

Kıymetli Taşlardan Mamul Eşya İmalatı Yapan ve Satan Kuyumcu İşletmeler: Kıymetli taşlardan mamul eşya imalatı ve satışı yapan işletmelerin mamul eşyanın bünyesindeki has altını milyem, kıymetli taşlarını da kırat cinsinden ve adet olarak takip etmeleri gerekmektedir. Ayrıca ödenen ÖTV, bir maliyet unsuru olarak maliyet bedeli içerisinde yer almaktadır.

İhracat yapan işletmeler için de yukarıda ifade edilenler aynen geçerli olmaktadır. Bu işletmeler, ihraç edilen malların alış faturaları ve benzeri belgeler üzerinde gösterilen ve beyan edilen özel tüketim vergisini iade olarak alabilmektedir.

3.1.2. Temel Kavramlar ve Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri

Muhasebe sürecinde, finansal işlemlere ait verilerin hangi noktalarda nasıl tespit edileceği, bu veriler üzerinde ne tür işlemler yapılarak hangi bilgilerin elde edileceği ve bu işlemlerin hangi zaman dilimleri esas alınarak yapılacağı konuları muhasebenin temel kavramları ile belirlenen çerçevede işlenmektedir. Sürecin sonunda elde edilen bilgilerin ne şekilde raporlanacağı da genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ile belirlenmektedir (Çömlekçi vd., 2004: 23).

Esasen muhasebe denetiminde temel ölçüt genel kabul görmüş muhasebe ilkeleridir. Denetçi, denetim sürecinde elde ettiği kanıtlar çerçevesinde incelenen işletmenin finansal tablolarının işletmenin finansal durumunu, finansal durumundaki değişiklikleri ve faaliyet sonuçlarını tam ve doğru olarak açıklayıp açıklamadığını araştırmalı ve görüşünü açıkça ifade etmelidir.

Türkiye’de bilanço usulüne göre defter tutan işletmelerde, işlemlerin genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre muhasebeleştirilerek güvenilir bilgi üretilmesi ve bu bilgilerin tutarlı finansal tablolara rapor edilmesini amaçlayan Tekdüzen Muhasebe Sistemi, 01.01.1994 tarihinden beri uygulanmaktadır. Tekdüzen Muhasebe Sistemi’ne göre bilanço esasına göre defter tutan tüm gerçek

ve tüzel kişilerin (Banka ve Sigorta Şirketleri, Özel Finans Kurumları, Finansal Kiralama Şirketleri, Menkul Kıymet Yatırım Fonları, Aracı Kurumlar ve Yatırım Ortaklıkları hariç) “Muhasebe Temel Kavramları”na, “Muhasebe Politikalarının Açıklanması” esaslarına ve “Mali Tablolar İlkeleri”ne uymaları gerekmektedir. İşletme hesabı esasına göre defter tutanların da “Muhasebenin Temel Kavramları”na uyma yükümlülükleri bulunmaktadır.

Yukarıda ifade edilen kavram ve esaslar 1 Sıra No’lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği’nde ayrıntıları ile açıklanmıştır. Çalışmamızın konusu olan stok hesaplarının denetiminde denetçilerin özellikle dikkat etmesi gereken kavram ve esaslar aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

Muhasebenin temel kavramları 1 Sıra No’lu Tebliğde aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- Sosyal sorumluluk kavramı,
- Kişilik kavramı,
- İşletmenin sürekliliği kavramı,
- Dönemsellik kavramı,
- Parayla ölçülme kavramı,
- Maliyet esası kavramı,
- Tarafsızlık ve belgelendirme kavramı,
- Tutarlılık kavramı,
- Tam açıklama kavramı,
- İhtiyatlılık kavramı,
- Önemlilik kavramı,
- Özün önceliği kavramı.

Stoklara ilişkin harcama-maliyet-satış döngüsü çerçevesinde yapılan denetim çalışmasında yukarıda sayılan kavramlardan *dönemsellik*, *parayla ölçülme*, *maliyet esası*, *tarafsızlık ve belgelendirme*, *tutarlılık*, *tam açıklama*, *ihtiyatlılık* ve *önemlilik* kavramları ön plana çıkmaktadır.

Dönemsellik kavramı gereğince, işletmenin sonsuz kabul edilen ömrü belli aralıklara bölünmekte ve her bir dönem bağımsız bir dönemi oluşturmaktadır. İşletme faaliyetlerinin sonuçları bu dönemler itibariyle saptanmaktadır. Dönemler birbirinden bağımsız olup, muhasebede en uzun dönem bir yıldır.

Parayla ölçülme kavramı gereğince işlemler yapıldıkları anda yürürlükteki para birimi ile ifade edilirler. Bu şekilde muhasebe kayıtlarının nesnel belgelerle kanıtlanmasına da olanak sağlanmış olmaktadır (Sevilengül, 2005: 25). Örneğin, altın ve gümüş milyem cinsinden gram olarak alınıp satılsa da muhasebe kayıtlarında ortak ölçü olan TL üzerinden izlenmektedir.

Maliyet esasının önemi, değişmez nitelikte olmasıdır. Piyasadaki her değişikliğe göre işletme varlıklarının değerinin muhasebe kayıtlarında değiştirilmesi mümkün olamayacağından maliyet esasını kabul edilmiştir. Ancak para değerindeki değişimler maliyet değerini anlamsız kılabilir. Bu gibi durumlarda “enflasyon düzeltmesi” yoluna gidilerek, maliyet değeri o günün para değeri üzerinden yeniden belirlenebilir (Sevilengül, 2005: 26). Kuyumculukta enflasyon düzeltmesi VUK hükümleri gereğince zorunlu bir uygulamadır. Bazı durumlarda ise maliyet esasından sapmalar olabilir. Bu durumlara değeri düşen mallar örnek verilebilir. VUK’da değeri düşen mallar için emsal bedel ile değerlendirme hükmü yer almaktadır.

Tarafsızlık ve belgelendirme kavramı, örneğin; bir mal alış işleminde depo sorumlusunun ifadesi yerine, satıcının faturasına dayanılarak muhasebeleştirme yapılması gereğini ifade etmektedir. Bu nedenle, muhasebe kayıtlarının dayanağı beyan, tahmin gibi öznel öğeler yerine, sevk irsaliyesi, fatura, senet vb. nesnel belgeler olmalıdır.

Tutarlılık kavramı; muhasebe uygulamaları için seçilen muhasebe politikalarının, birbirini izleyen dönemlerde değiştirilmeden uygulanması gereğini ifade etmektedir. Maliyet uygulamasında bir değişiklik yapmak durumunda kalan işletme, bu değişikliğin stoklara ve satışların maliyetine yaptığı etkiyi bilanço ve gelir tablosu dipnotlarında açıklamalıdır.

Tam açıklama kavramı gereğince muhasebeleştirme, işlemleri tam açıklayacak şekilde yapılmalıdır. Bunun mümkün olmaması halinde ise finansal tablolarda dipnotlara yer verilerek gerekli açıklamalar yapılmalıdır. Tekdüzen Muhasebe Sistemi'ne göre bilançolarda kullanılmak üzere 30, gelir tablosunda kullanılmak üzere 13 adet dipnot önerilmiştir. Örneğin, gelir tablosunun 9 numaralı dipnotu; "Stok maliyet hesaplama sistemleri (safha veya sipariş) ve stok değerlendirme yöntemleri (ağırlıklı ortalama maliyet, ilk giren ilk çıkar, hareketli ortalama maliyet gibi.) TL." şeklindedir.

İhtiyatlılık kavramı, muhasebe olaylarında temkinli davranılması ve işletmenin karşılaşılabileceği risklerin göz önüne alınması gereğini ifade eder. Bu kavramın sonucu olarak, işletmeler, muhtemel giderleri ve zararları için karşılık ayırırlar, muhtemel gelir ve karları için ise gerçekleşme dönemlerine kadar herhangi bir muhasebe işlemi yapmazlar. Örneğin, stoktaki bir ticari malın piyasa değeri artarsa; bu artış, satışla gerçekleşmediği sürece gelirlere eklenmez. Ancak aksi olursa, ortaya çıkacağı beklenen zarar, satışın gerçekleşmesi beklenmeksizin giderlere katılır (Sevilengül, 2005: 28).

Önemlilik kavramı, bir hesap kalemi veya mali bir olayın nisbi ağırlık ve değerinin, mali tablolara dayanarak yapılacak değerlemeleri veya alınacak kararları etkileyebilecek düzeyde olmasını ifade etmektedir. Bu nedenle önemli hesap kalemleri, finansal olaylar ve diğer hususların mali tablolarda yer alması zorunludur.

Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, muhasebe temel kavramları çerçevesinde oluşturulmuştur. Bunlar, muhasebe uygulamasının kurumsal dayanaklarıdır. Muhasebe ilkeleri, ülkelerin özelliklerine ve zaman içindeki gelişmelere göre değişiklikler gösterebildiklerinden her yerde ve her zaman geçerli nitelikte kurallar değildir. Uygulamada tek düzeni sağlamak için genellikle kabul görenlerin belirlenmesi ve bunlara uyulması, böylece muhasebenin başlıca dayanaklarının genelleştirilmesi düşüncesi temelinde oluşturulmuşlardır (Sevilengül, 2005: 29).

1 Sıra No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde temel mali tabloların düzenleme ilkeleri bölümünde; temel mali tablolardan gelir tablosu ve bilançoya ait düzenleme kuralları sıralanmıştır.

Tebliğde gelir tablosu ilkelerinin amacı; *“satışların, gelirlerin, satışlar maliyetinin, giderlerin, kar ve zararlara ait hesapların ve belli dönemlere ait işletme faaliyeti sonuçlarının sınıflandırılmış ve gerçeğe uygun olarak gösterilmesini sağlamak”* şeklinde ifade edilmiş ve dokuz adet kural öngörülmüştür.

Aynı tebliğde bilanço ilkelerinin amacı ise; *“sermaye koyan veya sonradan kendilerine ait karı işletmede bırakan sahip ve hissedarlar ile alacaklıların işletmeye sağladıkları kaynaklar ve bunlarla elde edilen varlıkların muhasebe kayıt, hesap ve tablolarında anlamlı bir şekilde tespit edilmesi ve gösterilmesi yoluyla, belli bir tarihte işletmenin mali durumunun açıklıkla ve ilgililer için gerçeğe uygun olarak yansıtılmasıdır.”* şeklinde ifade edilmiştir. Bilanço ilkelerinde, varlıklarla ilgili on, yabancı kaynaklarla ilgili altı ve öz kaynaklarla ilgili beş kural öngörülmüştür.

Aşağıda gelir tablosu ve bilançoda stokları ilgilendiren muhasebe ilkeleri tebliğde yer alan düzenlemeler çerçevesinde ifade edilmektedir.

Gelir tablosu ile ilgili dokuz adet ilke belirlenmesine rağmen stokları ilgilendiren muhasebe ilkeleri şu şekilde sıralanabilir (Sevilengül, 2005: 30):

- **Gerçekleşmiş hasılat ilkesi:** *“Gerçekleşmemiş satışlar, gelir ve karlar; gerçekleşmiş gibi veya gerçekleşenler gerçek tutarından fazla veya az gösterilmemelidir. Belli bir dönem veya dönemlerin, gerçeğe uygun faaliyet sonuçlarını göstermek için, dönem veya dönemlerin başında ve sonunda doğru hesap kesimi işlemleri yapılmalıdır.”*
- **Dönemsel hasılat - maliyet eşleştirmesi ilkesi:** *“Belli bir dönemin satışları ve gelirleri bunları elde etmek için yapılan satışların maliyet ve giderleri ile karşılaştırılmalıdır. Belli bir dönem veya dönemlerin başında ve sonunda maliyet ve giderleri gerçeğe uygun olarak gösterebilmek için stoklarda, alacak ve borçlarda doğru hesap kesimi işlemleri yapılmalıdır.”*

- **Uygun maliyet dağıtım ilkesi:** *“Maliyetler; maddi duran varlıklar, stoklar, onarım ve bakım ve diğer gider grupları arasında uygun bir şekilde dağıtılmalıdır. Bunlardan direkt olanları doğrudan doğruya, birden fazla faaliyeti ilgilendirenleri zaman ve kullanma faktörü dikkate alınarak tahakkuk ettirilip, dağıtılmalıdır.”*
- **Uygun karşılık ilkesi:** *“Karşılıklar, işletmenin karını keyfi bir şekilde azaltmak veya bir döneme ait karı diğer döneme aktarmak amacıyla kullanılmamalıdır.”*
- **Değerlemede tutarlılık ilkesi:** *“Dönem sonuçlarının tespiti ile ilgili olarak uygulana gelen değerlendirme esasları ve maliyet yöntemlerinde bir değişiklik yapıldığı takdirde, bu değişikliğin etkileri açıkça belirtilmelidir.”*

Bilanço ilkeleri ile ilgili olarak daha önce de belirtildiği gibi yirmi bir adet ilke öngörülmüştür. Bu ilkeler varlıklar, yabancı kaynaklar ve öz kaynaklara ait ilkelerdir. Stoklar, varlık hesap grubu içinde yer aldığından bunları ilgilendiren bilanço ilkesi şu şekildedir;

- **Değer düşüklüğü için karşılık ayrılması ilkesi:** *“Bilançoda varlıkları, bilanço tarihindeki gerçeğe uygun değerleriyle gösterebilmek için, varlıklardaki değer düşüklerini göstererek karşılıkların ayrılması zorunludur. Dönen varlıklar grubu içinde yer alan menkul kıymetler, alacaklar, stoklar ve diğer dönen varlıklar içindeki ilgili kalemler için yapılacak değerlendirme sonucu gerekli durumlarda uygun karşılıklar ayrılır. Bu ilke, duran varlıklar grubunda yer alan alacaklar, bağlı menkul kıymetler, iştirakler, bağlı ortaklıklar ve diğer duran varlıklardaki ilgili kalemler için de geçerlidir.”*

3.2. Kuyumcu İşletmelerin Stok Denetiminde Muhasebe Sistemi

Kuyumculuk faaliyetinin kendine has özelliği nedeniyle, kuyumcu işletmelerin muhasebe sistemlerinde kullanılan hesap planları farklılık göstermektedir. Stok hesaplarının denetim işini gerçekleştiren denetçinin öncelikle denetlediği işletmenin

türüne göre doğru hesap planının kullanılıp kullanılmadığını incelemesi gerekmektedir. Aşağıda kuyumcu işletmelerin muhasebe hesaplarına ilişkin ayrıntılı örnekler verilmeye çalışılarak, yapılan işlem ve kayıtların finansal tablolara doğru aktarılmasına yönelik gerekli açıklamalar ifade edilmektedir.

3.2.1. Kuyumcu İşletmelerde Muhasebe İşlem ve Kayıtları

Kuyumculuk sektöründe faaliyet gösteren işletme türleri şu şekilde açıklanabilir (Bekar, 1999: 9-10);

Kuyumcu Toptancıları: Genellikle büyük sermaye sahiplerinin yaptığı bir iştir. Bu tür işletmeler, sermayeleri olan has altını imalatçılara verip üretim yaptırır. Üretim sonucunda ortaya çıkan mallar perakendeci kuyumculara (kuyumcu mağazaları) satılır. Bu işletmeler altın bedelini altın olarak aldıklarından sadece işçilik adı altında (fason) fatura düzenler. Bu açıdan bir nevi fason aracısındırlar. Toptancı kuyumcular ancak zorunda kalmaları durumunda doğrudan mamul satışı yapmaktadır. Bu işletmelerin gerçek karları, aldıkları fason ücreti ile ödedikleri fason ücreti arasındaki farktan oluşmaktadır.

İmalatçı Kuyumcular (Atölyeci – Üretici): İmalatçı kuyumcular da toptancı kuyumcular gibi doğrudan altın satmama eğilimindedir. Bu tür işletmeler ya sipariş üzerine ya da kendi sermayeleri olan altından ziynet eşyası yapmaktadır. Ancak ne şekilde olursa olsun yaptıkları bir işçilik satışdır. Dolayısıyla bu tür işletmelerin kazançları aldıkları fason (işçilik) bedelinden ibarettir.

Kuyumcu Mağazaları (Perakendeci Kuyumcular): Bu tür işletmeler sermaye olarak koydukları altınları bir imalatçıya ya da toptancıya vererek ziynet eşyası yaptırmaktadır. Yaptırdıkları mallara işçilik bedeli adı altında ücret ödemektedirler. Bu işletmeler mallarını borsa bedeli ile fiyatlandırmakta, ayrıca üretim için ödedikleri işçilik bedeli üzerine “işçilik” adı altında belirli bir kar ekleyip satış yapmaktadırlar. Kuyumcu mağazaları ayrıca tüketicilerden satın aldıkları hurda altınları tekrar üretim sürecine katmaktadır.

3.2.1.1. Kuyumcu İşletmelerde Muhasebe Kayıt Örnekleri

Denetçi yapacağı denetim çalışmasında muhasebe kayıtlarının genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve tek düzen muhasebe sistemine uygun olup olmadığını incelemelidir. Aşağıda kuyumcu işletmelerde dönem içinde sıkça karşılaşılan muhasebe işlem ve kayıtları yer almaktadır.

Hammadde Alım ve Satımı: A Kuyumculuk Anonim Şirketi (AŞ), üretimde kullanmak üzere 4 kg 0,995 milyem has altını B Döviz ve Kıymetli Maden AŞ'den satın almıştır (İAB'de satış günü altın fiyatı: 50.000.- TL/kg'dır.).

$$4.000 \text{ gr} \times 0,995 = 3.980 \text{ gr Has Altın}$$

$$3.980 \text{ gr} \times 50,00 \text{ TL/gr} = 199.000.- \text{ TL}$$

A Kuyumculuk AŞ tarafından yapılacak muhasebe kaydı;

----- / -----	
150. İLK MADDE VE MALZEME	199.000
- Hammadde (Has Altın)	
	320. SATICILAR
	199.000
----- / -----	

Montür Alım ve Satımı: Montür, döküm işlemi yapılmış çapakları temizlenmiş yarı mamul cinsindeki üründür.

I Kuyumculuk AŞ, J Kuyumculuk AŞ'den toplam 1.000 gr, 250 adet 18 ayar yüzük montürünü tanesi 150.- TL'den satın almıştır.

I Kuyumculuk AŞ satın aldığı montür bedelinin has altın kısmını J Kuyumculuk AŞ'ye vereceği külçe altın ile (mahsuplaşma şeklinde), geri kalan kısmını ise banka yoluyla nakit olarak ödeyecektir. (İAB'de satış günü altın fiyatı: 45.000.- TL/kg'dır.)

1.000 x 0,750	= 750 gr has altın, 250 gr alaşım
750 gr x 45.-TL/gr	= 33.750.- TL has altın bedeli
37.500 – 33.750	= 3.750.- TL (KDV Uygulanacak Kısım)
3.750 / 1,18	= 3.177,97 (KDV Matrahı)
3.177,97 x 0,18	= 572,03 (KDV Tutarı)

I Kuyumculuk AŞ tarafından yapılacak muhasebe kayıtları Őyledir;

----- / -----	
150. İLK MADDE VE MALZEME	33.750,00
191. İNDİRİLECEK KDV	572,03
- % 18 KDV	
320. SATICILAR	34.322,03
----- / -----	

Mahsuplaşma ve ödeme işlemlerinin muhasebe kayıtları ise Őyledir;

----- / -----	
320. SATICILAR	33.750,00
600. YURTİÇİ SATIŞLAR	33.750,00
750 gr has altın mahsuplaşması	
----- / -----	
320. SATICILAR	572,03
102. BANKALAR	572,03
Geri kalan bakiyenin ödenmesi	
----- / -----	

J Kuyumculuk AŞ'nin muhasebe kayıtları ise Şu Şekilde olacaktır;

----- / -----	
120. ALICILAR	34.322,03
600. YURTIÇI SATIŞLAR	33.750,00
391. HESAPLANAN KDV	572,03
----- / -----	
150. İLK MADDE VE MALZEME	33.750,00
120. ALICILAR	33.750,00
750 gr has altın mahsuplaşması	
----- / -----	
102. BANKALAR	572,03
120. ALICILAR	572,03
Geri kalan bakiyenin tahsili	
----- / -----	

Değerli Taş Alım ve Satımı (Yurtiçi): A Kuyumculuk AŞ, P Pırlanta Limited Şirketi'nden 1 crt = 900.- TL'den 500 crt pırlanta satın almıştır. P Pırlanta Limited Şirketi değerli taş ithal edip satan bir işletmedir.

A Kuyumculuk AŞ'nin muhasebe kayıtları şu şekildedir;

----- / -----	
150. İLK MADDE VE MALZEME	450.000
- Hammadde (Pırlanta)	
320. SATICILAR	450.000
----- / -----	

P Pırlanta Limited Şirketi'nin muhasebe kaydı ise;

----- / -----	
120. ALICILAR	450.000
600. YURTIÇI SATIŞLAR	450.000
----- / -----	

İthalatçı P Pırlanta Limited Şirketi, değerli taşı ithal ederken ithal ettiği malın maliyet bedeli üzerinden % 20 oranındaki ÖTV'yi gümrükte ödemektedir. P Pırlanta Limited Şirketi ithal ettiği değerli taşı işler ve bu taşı ihraç ederse, gümrükte ödediği ÖTV'yi, ÖTV Kanunu'nun ilgili maddeleri gereğince ihracat istisnasından yararlanarak iade alabilmektedir.

Ancak yukarıdaki örnekte olduğu gibi söz konusu değerli taşı yurt içindeki bir alıcıya sattığında ÖTV, maliyet bedeli içinde yer alacaktır. Bu tür teslimler KDV Kanunu'nun 17/4-g maddesi gereği KDV'den istisna olduğundan P Pırlanta Limited Şirketi teslim ettiği değerli taşın faturasında KDV'ye yer vermeyecektir.

İlk Madde Alımı: X Kuyumculuk AŞ, Y Metal Ürünleri AŞ'den üretimde kullanmak üzere 100.000.- TL'lik bakır satın almış ve bedelini bankadan ödemiştir (96 Seri No'lu KDV Genel Tebliği'ne göre bakır ve bakır alaşımlarından mamul teslimlerinde tevkifat oranı % 90'dır).

----- / -----	
150. İLK MADDE VE MALZEME	100.000
- İlk Madde (Bakır)	
191. İNDİRİLECEK KDV	18.000
- % 18 KDV	
102. BANKALAR	101.800
360. ÖDENECEK VER. VE FON.	16.200
- Sorumlu Sıfatıyla	
Ödenecek KDV	
----- / -----	

Yardımcı Madde Alımı: Y Kuyumculuk Limited Şirketi üretimde kullanmak üzere 5.000.-TL'lik mum satın almış ve bedelini peşin olarak ödemiştir.

Y Kuyumculuk Limited Şirketi tarafından satın alınan mumun bedeli 150- İlk Madde ve Malzeme hesabının altında açılacak bir yardımcı hesapta muhasebeleştirilecektir.

----- / -----		
150. İLK MADDE VE MALZEME	5.000	
- Yardımcı Madde (Mum)		
191. İNDİRİLECEK KDV	900	
- % 18 KDV		
		100. KASA
		5.900
----- / -----		

Ambalaj Malzemesi Alımı: Z Kuyumculuk Limited Şirketi ürettiği ürünlerin muhafaza edilmesi ve müşterilere ulaştırılmasında kullanmak amacıyla 20.000.- TL'lik kutu satın almış ve bunun için B Ambalaj Malzemeleri Limited Şirketi'ne bir çek keşide etmiştir.

----- / -----		
150. İLK MADDE VE MALZEME	20.000	
- Ambalaj Malzemesi (Kutu)		
191. İNDİRİLECEK KDV	3.600	
- % 18 KDV		
		103. VER. ÇEK. VE ÖDEME
		EMİRLERİ
		23.600
----- / -----		

İşçilik Alımı ve Satışı: B Kuyumculuk Limited Şirketi, 5 kg 0,995 milyem külçe altınını, 0,750 milyem kolye montürü olarak işlenmek üzere İ Kuyumculuk AŞ'ye 123456 No'lu sevk irsaliyesi ile göndermiştir. İ Kuyumculuk AŞ gerekli imalatı gerçekleştirmiş ve malı işçilik faturası düzenleyerek B Kuyumculuk Limited Şirketi'ne göndermiştir. İ Kuyumculuk AŞ'nin 1 gr kolye montürü için talep ettiği işçilik bedeli 1.-TL + KDV'dir.

$$(5.000 \text{ gr} \times 0,995) / 0,750 = 6.633,33 \text{ gr (18 Ayar Altın)}$$

$$6.666,67 \text{ gr} \times 1.-\text{TL/gr} = 6.633,33 \text{ TL (İşçilik KDV Matrahı)}$$

$$6.666,67 \times 0,18 = 1.194,00 \text{ TL KDV}$$

B Kuyumculuk Limited Şirketi'nin muhasebe kaydı;

----- / -----	
150. İLK MADDE VE MALZEME	6.666,67
- Montür İşçiliği	
191. İNDİRİLECEK KDV	1.200,00
- % 18 KDV	
320. SATICILAR	7.866,67
----- / -----	

B Kuyumculuk Limited Şirketi'nin montür imalatı için gönderdiği altının miktar olarak "Nazım Hesaplar"da gösterilmesi gerekmektedir.

İ Kuyumculuk AŞ'nin muhasebe kaydı;

----- / -----	
120. ALICILAR	7.866,67
600. YURTİÇİ SATIŞLAR	6.666,67
391. HESAPLANAN KDV	1.200,00
----- / -----	

Ziyet Altın Alım ve Satımı: C Kuyumculuk Limited Şirketi, 20 adet 22 ayar çeyrek altını tanesi 85.- TL'den D Kuyumculuk Limited Şirketi'nden satın almıştır. (İAB'de satış günü altın fiyatı: 50.000.- TL/kg'dır.)

Kuyumcular, altını ziyet eşyası ya da meskuk altın olarak arz etmektedir. Meskuk altın, basılmış altın demektir. Meskuk altınlar günümüzde hem ziyet eşyası hem de tasarruf aracı olarak kullanılabilir. Meskuk altınlar, Cumhuriyet Altın Sikkeleri ve Cumhuriyet Ziyet Altınları olarak 22 ayardan düşük olmamak üzere Darphane tarafından basılmaktadır.

Piyasada satışa sunulan meskuk altınlar **Tablo 3.** deki gibidir.

Tablo 3. Meskuk Altınlar

CİNSİ	CUMHURİYET ALTINLARI	ZİYNET ALTINLARI
¼ Çeyrek Altın	1,80 gr	1,75 gr
½ Yarım Altın	3,60 gr	3,50 gr
1 Lira	7,21 gr	7,01 gr
2,5 (İki Buçukluk)	18,04 gr	17,54 gr
5 (Beşlik)	36,08 gr	35,08 gr

Kaynak: www.darphane.gov.tr, (01.08.2009).

Buna göre C Kuyumculuk Limited Şirketi tarafından yapılacak muhasebe kaydı aşağıdaki gibidir;

1 adet çeyrek altın için hesaplama:

$$1,75 \text{ gr} \times 0,916 = 1,60 \text{ gr Has; } 0,15 \text{ gr Alaşım}$$

$$1,60 \text{ gr Has} \times 50 \text{ TL/gr} = 80.- \text{ TL}$$

$$20 \times 80.- \text{ TL} = 1.600.- \text{ TL (Has altın bedeli)}$$

Alaşım kısım (KDV'ye tabi):

$$20 \times 85.-\text{TL} = 1.700 \text{ TL} - 1.600 \text{ TL} = 100.- \text{ TL (KDV Dahil)}$$

İç yüzde uygulandığında;

$$100 / 1,18 = 84,75 \text{ TL KDV Matrahı}$$

$$84,75 \times 0,18 = 15,25 \text{ TL KDV Tutarı}$$

----- / -----	
153. TİCARİ MALLAR	1.700,00
191. İNDİRİLECEK KDV	15,25
320. SATICILAR	1.715,25
----- / -----	

D Kuyumculuk Limited Şirketi'nin muhasebe kaydı;

----- / -----	
120. ALICILAR	1.715,25
600. YURTIÇİ SATIŞLAR	1.700,00
391. HESAPLANAN KDV	15,25
----- / -----	

Cumhuriyet Altını Alım ve Satımı: E Kuyumculuk AŞ, 22 ayar 10 adet Ata Cumhuriyet Altını (1 Lira) tanesi 350.- TL'den F Kuyumculuk Limited Şirketi'nden satın almıştır. (İAB'de satış günü altın fiyatı: 50.000.- TL/kg'dır.)

10 adet Ata Cumhuriyet Altını = 10 x 7,21 gr = 72,10 gr

72,10 gr x 0,916 = 66,04 gr Has Altın; 6,06 gr Alaşım

66,04 gr x 50.- TL/gr = 3.302.- TL Has Altın Bedeli

3.500 (10 x 350) – 3.302 = 198,00 TL (KDV Uygulanacak Tutar)

198 / 1,18 = 167,80 TL KDV Matrahı

167,80 x 0,18 = 30,20 TL KDV Tutarı

E Kuyumculuk AŞ'nin muhasebe kaydı;

----- / -----	
153. TİCARİ MALLAR	3.500,00
191. İNDİRİLECEK KDV	30,20
320. SATICILAR	3.530,20
----- / -----	

F Kuyumculuk Limited Şirketi'nin muhasebe kaydı;

----- / -----	
120. ALICILAR	3.530,20
600. YURTIÇİ SATIŞLAR	3.500,00
391. HESAPLANAN KDV	30,20
----- / -----	

Altından Mamul Eşya Alım ve Satımı: G Kuyumculuk AŞ, H Kuyumculuk AŞ'den 10 adet 14 ayar 10 gr ağırlığında bileklik satın almıştır. Bilekliğin tanesi 400.- TL'dir. (İAB'de satış günü altın fiyatı: 45.000.- TL/kg'dır)

$$10 \times 10 \text{ gr} = 100 \text{ gr}$$

$$100 \text{ gr} \times 0,585 = 58,50 \text{ gr Has Altın, } 41,50 \text{ gr Alaşım}$$

$$58,50 \text{ gr} \times 45.- \text{ TL/gr} = 2.632,50 \text{ TL Has Altın Bedeli}$$

$$4.000 - 2.632,50 = 1.367,50 \text{ TL (KDV'li Kısım)}$$

$$1.367,50 / 1,18 = 1.158,90 \text{ TL (KDV Matrahı)}$$

$$1.158,90 \times 0,18 = 208,60 \text{ TL (KDV Tutarı)}$$

G Kuyumculuk AŞ'nin muhasebe kaydı;

----- / -----	
153. TİCARİ MALLAR	2.632,50
191. İNDİRİLECEK KDV	208,60
320. SATICILAR	2.841,10
----- / -----	

H Kuyumculuk AŞ'nin muhasebe kaydı;

----- / -----	
120. ALICILAR	2.841,10
600. YURTIÇİ SATIŞLAR	2.632,50
391. HESAPLANAN KDV	208,60
----- / -----	

şeklinde olmaktadır.

Değerli Taşlı Ürün Alımı: A Kuyumculuk AŞ, B Kuyumculuk Limited Şirketi'nden pırlanta, safir, zümrüt ve yakut gibi değerli taşlardan üretilmiş 18 ayar tanesi 700.-TL'den 100 gr 25 adet yüzük, tanesi 600.-TL'den 40 gr 10 adet küpe, tanesi 1.600.-TL'den 120 gr 10 adet kolye, tanesi 1.800.-TL'den 300 gr 20 adet bileklik ve tanesi 900.-TL'den 1.250 gr 250 adet pandantif (ince bir zincirle boyuna takılan değerli mücevher) satın almış; bunun karşılığında 109.601,50 TL tutarında çek ve 250.000.- TL tutarında 30 gün vadeli bir bono imzalayıp vermiştir.

Değerli taşlı ürün satışlarında satıcı, her bir ürünün tek tek ağırlığını ve taşların karat (crt) değerlerini fatura ekinde bir liste halinde vermesi gerekmektedir. Bu tür bilgileri faturadan tespit etmek mümkün değildir. Çünkü faturada bu tür bilgilerin tek tek yazılması imkânsızdır. Her ürünün fiyatı farklı olabileceği gibi ürünün üzerindeki değerli taşın fiyatı da farklı olabilir. Bu sorunu çözebilmenin yolu ürünle ilgili sertifikaların düzenlenmesidir. Bu nedenle alış faturalarında birim fiyat yerine toplam fiyat yazılmaktadır.

B Kuyumculuk Limited Şirketi'nin düzenlediği faturada yer alan bilgiler şu şekildedir:

CİNSİ	MİKTAR	AÇIKLAMA	ADET	BİR. FİYAT (TL)	TUTAR (TL)
Yüzük	100 gr	18 Ayar Altın ve Değ. Taşlı	25		70.000,00
Küpe	40 gr	18 Ayar Altın ve Değ. Taşlı	10		6.000,00
Kolye	120 gr	18 Ayar Altın ve Değ. Taşlı	10		16.000,00
Bileklik	300 gr	18 Ayar Altın ve Değ. Taşlı	20		36.000,00
Pendantif	1.250 gr	18 Ayar Altın ve Değ. Taşlı	250		225.000,00
TOPLAM	1.810 gr			TOPLAM SATIŞ BEDELİ	353.000,00
KDV'DEN İSTİSNA ALTIN - DEĞERLİ TAŞLAR					
CİNSİ	MİKTAR	AYAR/MİLYEM	HAS MİK.	FİYATI (TL)	TUTARI (TL)
Altın	1.600 gr	0,750	1.200,00	50,00	60.000,00
Pırlanta	525 crt				210.000,00
Yakut	200 crt				24.000,00
Zümrüt	150 crt				21.000,00
Safir	25 crt				125,00
İnci	50 crt				1.200,00
KDV'DEN İSTİSNA ALTIN - DEĞERLİ TAŞLAR TOPLAMI					316.325,00
KDV MATRAHI					36.675,00
KDV (% 18)					6.601,50
GENEL TOPLAM					359.601,50

A Kuyumculuk AŞ tarafından yapılacak muhasebe kaydı şöyledir;

----- / -----	
153. TİCARİ MALLAR	353.000,00
- 18 Ayar	
- Yüzük	
- Küpe	
- Kolye	
- Bileklik	
- Pandantif	
191. İNDİRİLECEK KDV	6.601,50
- % 18 KDV	
103. VER. ÇEK. VE ÖDEME EMİRLERİ	109.601,50
321. BORÇ SENETLERİ	250.000,00
----- / -----	

Gider Pusulası ile Hurda Altın Alımı: B Kuyumculuk AŞ, vergi mükellefi olmayan (nihai tüketici) Bay Ali'den 1 adet ziyet tam altın (1 Lira), 1 adet bilezik (22 ayar 12,36 gr), 1 adet yüzük (18 ayar 4,86 gr) ve 1 adet kolye (14 ayar 18,64 gr) satın almış ve bedelini peşin olarak ödemiştir. Düzenlenen gider pusulasındaki bilgiler aşağıdaki gibidir;

İŞİN MAHİYETİ	CİNSİ	MİKTARI	FİYATI	TUTARI (TL)
Tam Altın-Ziyet	7,01 gr x 0,916	6,42	50,00	321,00
22 Ayar Bilezik	12,36 gr x 0,916	11,32	50,00	566,00
18 Ayar Yüzük	4,86 gr x 0,750	3,65	50,00	182,50
14 Ayar Kolye	18,64 gr x 0,585	10,90	50,00	545,00
			TOPLAM	1.614,50
			Gelir Vergisi Oranı %	
			Tutarı	
			Fon Payı	
			Kesinti Toplamı	
			Ödenecek Net Tutar	1.614,50

B Kuyumculuk AŞ bu alışı aşağıdaki gibi muhasebeleştirecektir;

----- / -----	
153. TİCARİ MALLAR	1.614,50
- 22 Ayar	
- Ziyet (Tam Altın)	
- Bilezik	
- 18 Ayar	
- Yüzük	
- 14 Ayar	
- Kolye	
100. KASA	1.614,50
----- / -----	

Gider Pusulası ile Hurda Değerli Taşlı Ürün Alımı: C Kuyumculuk AŞ, vergi mükellefi olmayan (nihai tüketici) Bayan Vildan'dan 18 ayar altından mamul 400 gr muhtelif pırlanta ve zümrüt bulunan takı eşyası satın almış ve bedelini banka yoluyla nakit olarak ödemiştir.

Düzenlenen gider pusulasındaki bilgiler aşağıdaki gibidir;

İŞİN MAHİYETİ	CİNSİ	MİKTARI	FİYATI	TUTARI (TL)
18 Ayar Altın	400 gr x 0,750	300,00	50,00	15.000,00
Pırlanta	crt	3,41	450,00	1.534,50
Zümrüt	crt	6,23	50,00	311,50
TOPLAM				16.846,00
Tevkif Edilen				
Gelir Vergisi Oranı %				
Tutarı				
Fon Payı				
Kesinti Toplamı				
Ödenecek Net Tutar				16.846,00

B Kuyumculuk AŞ bu alışı aşağıdaki gibi muhasebeleştirecektir;

----- / -----	
153. TİCARİ MALLAR	16.846,00
100. KASA	16.846,00
----- / -----	

Konsinye Satışlar: İstanbul ilinde faaliyet gösteren A Kuyumculuk AŞ (imalatçı), 10 adet 18 ayar altın bilekliği (her biri 15 gr ağırlığında) tanesini 700.- TL'den satması için 01.08.2009 tarihinde Ankara'daki B Kuyumculuk Pazarlama Limited Şirketi'ne sevk irsaliyesi düzenleyerek göndermiştir. B Kuyumculuk Pazarlama Limited Şirketi söz konusu malları 03.08.2009 tarihinde teslim almıştır. B Kuyumculuk Pazarlama Limited Şirketi malların tamamını 15.08.2009 tarihinde C Kuyumculuk AŞ'ye satmıştır. (01.08.2009 günü borsadaki altın fiyatı 48.-TL/gr, 15.08.2009 günü borsadaki altın fiyatı 50.-TL/gr'dır.)

Konsinye suretiyle satış, günümüzde gerek ekonomik koşullar gerekse pazarlama stratejisi olarak bazı kuyumcu işletmeler tarafından da uygulanan bir satış işlemidir. Konsinye suretiyle satış, mülkiyet devri yapılmadan, malların satış sorumluluğunu yüklenen bir kişiye gönderilmesidir (Apak, 2003). Konsinye satışlar, iç ve dış ticarete konu olan mallar için söz konusu olabilmektedir. Bu tip bir satış işleminde; malı gönderen işletmeye "konsinyatör", malı satmak için teslim alan işletmeye de "konsinyi" denilmektedir.

Konsinye suretiyle satışlarda, gönderilme ile malın mülkiyetinin değil, sadece zilyetliğin devri söz konusu olmaktadır. Bu şekildeki bir satışta göndericinin belirleyeceği fiyatlarla müşterilere satılmak üzere ya da satılmadığında iade edilmek kaydıyla zilyedlik gönderilene bırakılmaktadır.

Konsinye satışlarla ilgili olarak yapılacak muhasebe kayıtları, satıcının, satış faturasını nihai alıcı ya da konsinyi adına düzenlemesine göre farklılık göstermektedir (Akışık, 2002). Bu tür satışlarda mallar emaneten konsinyide bulunduğundan satış faturasının doğrudan nihai alıcıya düzenlenmesi daha yaygın bir uygulamadır.

Konsinye satışlarda malın mülkiyeti, mal nihai alıcı tarafından satın alınana kadar satıcının üzerinde kaldığından, imalatçı A Kuyumculuk AŞ, aşağıdaki muhasebe kaydını yapacaktır (A Kuyumculuk AŞ'nin mal üzerindeki sahipliği devam etse bile mamuller fiziken stoklarında yer almayacaktır. Bu durumda konsinye olarak gönderilen malın 152- Mamuller hesabı altında açılacak bir alt hesapta gösterilmesi gerekmektedir. A Kuyumculuk AŞ satışını yaptığı malları aynı zamanda ürettiğinden 152- Mamuller hesabı kullanılmaktadır. Bu işlemle ilgili olarak düzenlenen sevk irsaliyesinde mamullerin konsinye olarak gönderildiği özellikle ifade edilmelidir.);

----- 01/08/2009 -----	
152. MAMULLER	5.400,00
- Konsinye Gönderilen Mamuller	
- B Kuyumculuk	
152. MAMULLER	5.400,00
(150 gr x 0,750) x 48.-TL/gr	
----- 15/08/2009 -----	
120. ALICILAR	7.209,75
- Yurtiçi Alıcılar	
- C Kuyumculuk AŞ	
600. YURTİÇİ SATIŞLAR	7.000,00
391. HESAPLANAN KDV	209,75
----- 15/08/2009 -----	
620. SATILAN MAMULLER MALİYETİ	5.400,00
152. MAMULLER	5.400,00
- Kon. Gönderilen Mamuller	
- B Kuyumculuk	
----- / -----	

İmalatçı A Kuyumculuk AŞ ile B Kuyumculuk Pazarlama Limited Şirketi arasında yapılan "Konsinye Mal Satış Sözleşmesi"ne göre B Kuyumculuk Pazarlama Limited Şirketi 20.08.2009 tarihinde 100.-TL + KDV şeklinde komisyon faturası keserek imalatçı A Kuyumculuk AŞ'e göndermiştir. Aynı gün içinde ulaşan faturayı A Kuyumculuk AŞ aşağıdaki gibi muhasebeleştirecektir:

----- 20/08/2009 -----		
760. PAZARLAMA, SATIŞ VE DAĞITIM GİDERLERİ		100,00
- Komisyon Giderleri		
191. İNDİRİLECEK KDV		18,00
- % 18 KDV		
	320. SATICILAR	118,00
	- B Kuyumculuk	
----- / -----		

B Kuyumculuk Pazarlama Limited Şirketi (konsinyi), sevk edilen altından mamul eşyayı, mülkiyeti imalatçı A Kuyumculuk AŞ'de olduğundan stoklarına ilave etmeyip Nazım Hesaplar'da muhasebeleştirmelidir. Şöyle ki;

----- 03/08/2009 -----		
932. EMANET ALINAN KIYMETLER		5.400
- Emanet Alınan Stoklar		
- 18 Ayar Altın Bileklik		
	933. EMANET KIYMET VERENLER	5.400
	- Emanet Verilen Stoklar	
	- A Kuyumculuk AŞ	

----- 15/08/2009 -----		
933. EMANET KIYMET VERENLER		5.400
- Emanet Verilen Stoklar		
	932. EMANET ALINAN KIYMETLER	5.400
	- Emanet Alınan Stoklar	
	- 18 Ayar Altın Bileklik	

----- 20/08/2009 -----		
120. ALICILAR		118,00
- A Kuyumculuk AŞ		
	600. YURTIÇİ SATIŞLAR	100,00
	- Hizmet Satışları	
	391. HESAPLANAN KDV	18,00
Komisyon gelirinin kayda alınması		
----- / -----		

Alış ve Satış İadeleri: G Kuyumculuk, H Kuyumculuk AŞ'den tanesi 400.- TL'den satın aldığı 10 adet 14 ayar 10 gr ağırlığındaki bilekliklerden beşinin kancalarının bozuk olduğunu tespit etmiş, H Kuyumculuk AŞ'ye iade faturası kesilerek söz konusu mallar iade edilmiştir.

G Kuyumculuk ve H Kuyumculuk AŞ'nin muhasebe kayıtları şu şekilde olacaktır;

5 x 10 gr	= 50 gr
50 gr x 0,585	= 29,25 gr Has Altın; 20,75 gr Alaşım
29,25 gr x 45.- TL/gr	= 1.316,25 TL İade Edilecek Has Altın Bedeli
2.000-1.316,25	= 683,75 TL (KDV'li Kısım)
683,75 / 1,18	= 579,45 TL (KDV Matrahı)
683,75 x 0,18	= 104,30 TL (KDV Tutarı)

G Kuyumculuk muhasebe kaydı;

----- / -----	
320. SATICILAR	1.430,55
153. TİCARİ MALLAR	1.326,25
391. HESAPLANAN KDV	104,30
- Alış İadeleri KDV	
----- / -----	

H Kuyumculuk AŞ'nin muhasebe kaydı;

- Mamullerin maliyetini saptamak,
- Maliyet kontrolüne yardımcı olmak,
- Planlamaya yardımcı olmak,
- Özel yönetim kararlarına yardımcı olmaktır.

Denetçi açısından maliyet muhasebesi, mamullerin maliyetinin saptanması bakımından öncelikli inceleme alanlarından biri durumundadır. Bu sayede üretilen mamulün, stoklar hesabında hangi değerle kayıt altına alınacağı ortaya çıkacaktır. Bununla birlikte, satılan mamulün maliyeti bilinecek ve satılan mamul maliyeti, mamulün satış hasılatı ile karşılaştırılarak gelir tablosunda brüt satış kar ya da zarara ulaşılacaktır. Ayrıca üretilen ancak henüz satılmayan mamullerin de bilanço hesaplarında hangi değerle gösterileceği de bilinmiş olunacaktır.

Maliyet muhasebesinin içe dönük maliyet verilerini ve genel muhasebenin de dışa dönük finansal tablolarını hazırlayabilmesi için birbirlerine sürekli ihtiyaçları bulunmaktadır (Kartal vd., 2003: 4). Denetçilerin imalatçı kuyumcu işletmelerde gerçekleştirecekleri denetim çalışmalarında iki muhasebenin ilişkisini ortaya çıkarmaları ve çalışmalarını buna göre yönlendirmeleri gerekmektedir. Bunun nedenleri aşağıda açıklanmaktadır.

Genel muhasebenin finansal tabloları hazırlayabilmesi için maliyet muhasebesinden, üretilen mamullerin maliyeti bilgisine ihtiyacı bulunmaktadır. Örneğin, gelir tablosunun hazırlanabilmesi için dönem içinde üretilen mamullerin maliyetinin bilinmesi buradan hareketle de satılan mamullerin maliyetinin hesaplanarak gelir tablosuna aktarımın sağlanması gerekmektedir. Öte yandan bilançonun hazırlanabilmesi için de dönem sonunda tamamlanan mamuller ile yarı mamullerin maliyetinin de bilinmesi gerekmektedir. Tüm bu veriler ise maliyet muhasebesinden sağlanmaktadır.

Maliyet muhasebesinin yukarıda açıklanan temel amacını (mamullerin maliyetini saptamak) gerçekleştirmek için de genel muhasebeden alınmak zorunda bulunan bilgiler söz konusudur. Örneğin, gerçek maliyetlerin kullanıldığı imalatçı kuyumcu bir işletmede; mamul, yarı mamul ile ilk madde ve malzeme, işçilik ve genel üretim giderlerine ait bilgiler genel muhasebeden temin edilecektir.

Aşağıda imalatçı işletmelerde stok denetimi konusunda denetçilerin ihtiyaç duyacağı bilgilere yer verilmektedir.

3.2.1.2.1. Kuyumcu İşletmelerde İşletme Giderlerinin Sınıflandırılması

Üretim faaliyeti ile uğraşan kuyumcu işletmelerde işletme giderleri muhasebe sistemi içinde farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Muhasebe sistemi içinde ilk sınıflandırma giderlerin ait oldukları işletme fonksiyonlarına göre bölümlenmesidir. Üretim faaliyeti gösteren kuyumcu işletmelerde bu giderler stok maliyet giderleri, dönem giderleri ve zarara dönüşen giderler şeklinde sınıflandırılabilir.

Stok maliyet giderleri; alış giderleri ve üretim giderlerinden oluşmaktadır. Alış giderleri, satın alınan ilk madde, malzeme ve ticari malların alış maliyetini oluşturan giderleri kapsamaktadır. Bu kapsamdaki giderler, ilgili stokların alış bedelleri ile bunların kuyumcu işletmeye getirilmesi için katlanılan nakliye, sigorta, gümrük vergisi gibi giderlerdir. Bu giderler alışla doğrudan bağlantılı olan giderlerdir. Bunların dışında kalan yani alışla doğrudan bağlantısı olmayan giderler (örneğin, malın işletmeye gelmesinden sonra ortaya çıkan giderler, depolama gibi.) duruma göre üretim ya da dönem giderleri içinde yer alır. Yukarıda sayılan giderlerden oluşan alış maliyeti, ilgili stokun satılması ya da tüketilmesine göre farklı giderlere dönüşmektedir. Örneğin, has altınla ilgili alış maliyeti has altının doğrudan satılması halinde satışların maliyeti içinde, üretime girmesi halinde ise genel üretim maliyetleri içinde yer alır.

Üretim giderleri ise, kuyumcu işletmenin üretim fonksiyonuyla ilgili giderlerden oluşmaktadır. Üretim süreci, hammaddenin üretime sevk edilmesiyle başlayıp mamul meydana getirmeyle sonuçlanan bir süreçtir. Üretim giderleri bu süreçte yer almaktadır. Üretim giderleri, üretilen mamullerin maliyetine yüklenir ve kuyumcu işletmenin finansal tablolarında yer alır (Örneğin, bilançoda yarı mamul ve mamul stokları ya da gelir tablosunda satışların maliyeti). Üretim giderleri daha önce de açıklandığı gibi, direkt ilk madde ve malzeme giderleri, direkt işçilik giderleri ve genel üretim giderlerinden oluşmaktadır. Direkt ilk madde ve malzeme giderleri, hangi mamul için ne kadar tüketildiği doğrudan takip edilebilen hammadde ve

malzemenin maliyetinden oluşmaktadır. Direkt işçilik giderleri, üretilen mamullerle doğrudan bağlantısı kurulabilen giderleri kapsar. Üretimi gerçekleştiren işçilere üretim sürecinde ödenen brüt ücretler hangi mamule ait ise, direkt o mamulün maliyetine yüklenmektedir. Örneğin, değerli taşlı bir yüzük üretiminde mihlayıcı işçisine ödenen brüt ücret doğrudan yüzük maliyetine yüklenir. Genel üretim giderleri ise, direkt ilk madde ve malzeme ile direkt işçilik dışında kalan tüm üretim giderlerini kapsamaktadır. Bu tür giderlerin üretilen mamullerle doğrudan bağlantısı bulunmamaktadır. Başlıca, endirekt malzeme, endirekt işçilik, memur ve teknik eleman giderleri, dışarıdan sağlanan fayda ve hizmetler, çeşitli giderler, vergi, resim ve harçlar ile amortisman ve tükenme payları şeklinde sayılacak olan bu giderler üretilen mamullere bir takım dağıtım anahtarları kullanılmak suretiyle yüklenmektedir.

Fonksiyon esasına göre sınıflandırdığımız giderlerden ikincisi olan dönem giderleri, kuyumcu işletmelerde alış ve üretim dışı fonksiyonlarla ilgili olan giderler dışındaki giderlerdir. Bunlar üretilen mamullerin maliyetine yüklenmeksizin doğrudan gelir tablosuna aktarılan giderlerden oluşur. Dönem giderleri; Araştırma ve Geliştirme Giderleri, Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri, Genel Yönetim Giderleri ve Finansman Giderleri şeklinde bölümlenmektedir. Zarara dönüşen giderler ise, Çalışmayan Kısım Giderleri (Olağan dışı nedenlerle çalışılmayan sürelerde tahakkuk eden işçi ücretleri, amortisman giderleri gibi), Önceki Dönem Gider ve Zararları, Arızı Satış (Olağandışı) Zararları (örneğin maddi duran varlık satışı) ve Diğer Zararlar'dan oluşmaktadır.

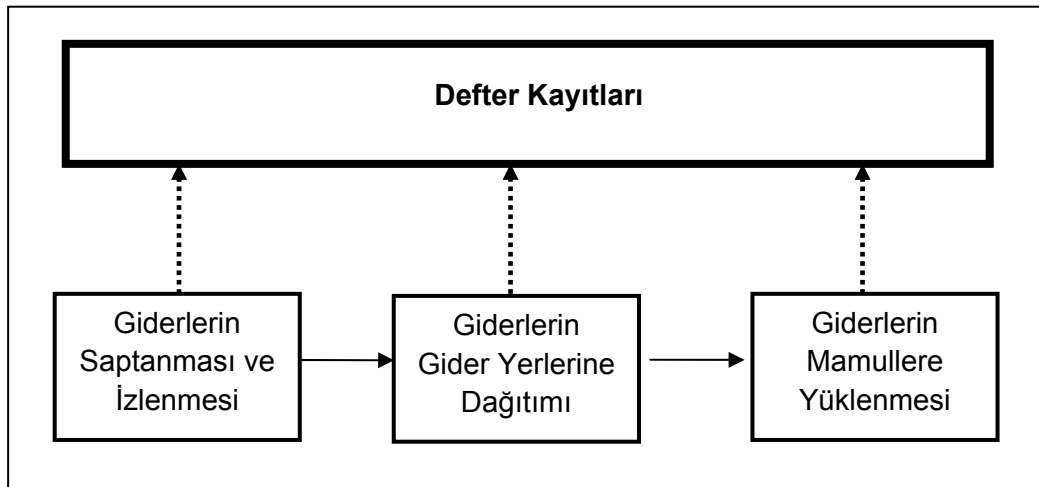
İşletme giderlerinin muhasebe sistemi içinde sınıflandırılmasında kullanılan ikinci esas çeşit esasıdır. Çeşit esasına göre sınıflandırma, giderlerin kaynaklarına veya ortaya çıkış şekillerine göre bölümlenmesini hedef almaktadır (Büyükmirza, 2008: 66).

Bu tür sınıflandırmadaki başlıca gider grupları; İlk madde ve malzeme giderleri, işçi ücret ve giderleri, memur ücret ve giderleri, dışarıdan sağlanan fayda ve hizmetler, çeşitli giderler, vergi, resim ve harçlar, amortismanlar ve tükenme payları ve finansman giderlerinden oluşmaktadır.

3.2.1.2.2. Kuyumcu İşletmelerde Maliyet Sistemi ve Hesap Akışı

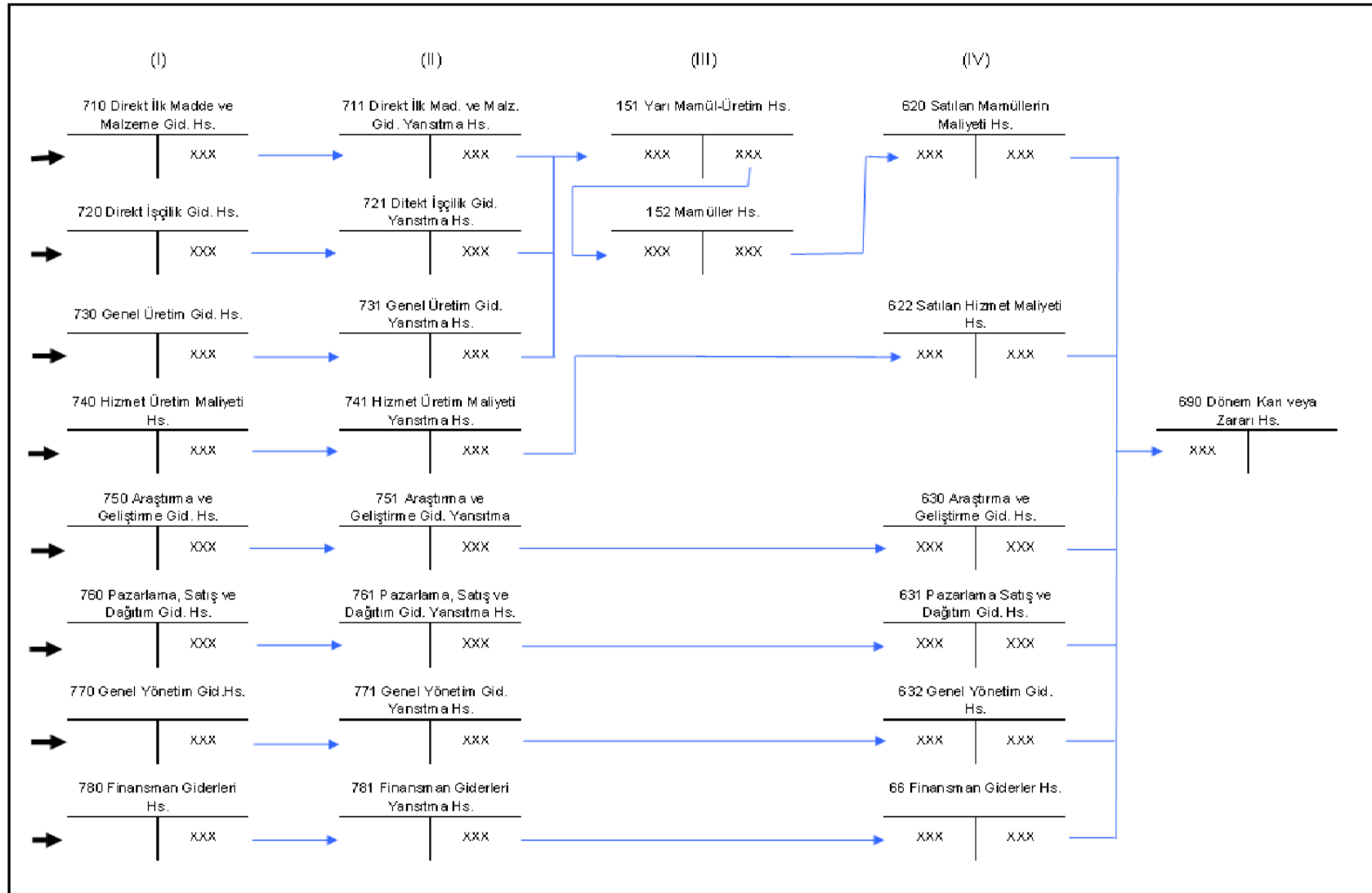
İşletme giderlerinin ihtiyaç duyulan şekil ve ayrıntıda tasnif edilmiş bir biçimde saptanıp izlenmesi, gider yerlerine dağıtılması, stok maliyet giderlerinin dönem giderlerinden ve zararlardan ayrılarak üretilen mamul maliyetlerine yüklenmesi ve böylece mamul birim maliyetlerinin saptanması amacıyla kullanılan belgelerden, düzenlenen tablolardan ve tutulan kayıtlardan oluşan sisteme maliyet sistemi denilmektedir (Büyükmirza, 2008: 82).

Kuyumcu işletmelerde maliyet sisteminin işleyişindeki süreçler Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Kuyumcu İşletmelerde Maliyet Sisteminin İşleyişi

Kaynak: Büyükmirza, K. (2008), Maliyet ve Yönetim Muhasebesi, Ankara: Gazi Kitabevi, s: 83.

Şekil 2. 7/A Seçeneğine Göre Hesapların Akış Şeması

Kaynak: Akdoğan, N. ve O., Sevilengül (2007), TMS ile Uyumlu Tek Düzen Muhasebe Sistemi Uygulaması, İstanbul: İSMMMO Yayınları, s: 647.

Şekil 2, imalatçı kuyumcu işletmelerde 7/A seçeneğine göre hesapların akışını göstermektedir. Çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde giderlerin fonksiyonel bölümlenmesini esas alan 7/A seçeneğine göre yapılacak muhasebe kayıtlarına örnekler verilecektir. Denetçilerin denetim çalışmalarında bu akış şemasına dikkat etmeleri oldukça önemlidir.

3.2.1.2.3. Kuyumcu İşletmelerde Maliyet Hesapları Defter Kayıt Örnekleri

Tek düzen hesap planında yer alan maliyet hesapları akış şeması göz önüne alınarak aşağıdaki gibi muhasebeleştirilmektedir.

İlk Madde ve Malzemenin Satın Alınması Örneği: A Kuyumculuk AŞ, B Döviz ve Kıymetli Madenler AŞ (Yetkili Müessese)'den 5 kg 0,995 milyem has altın satın almış, karşılığında 100.000.- TL'lik çek vermiş ve geri kalan bedeli banka aracılığıyla ödemiştir.

Altının nakliyesi için C Güvenlik ve Taşımacılık Limited Şirketi'ne % 18 KDV dahil 590.-TL peşin olarak ödenmiştir (İAB'de satış günü altın fiyatı: 50.000.- TL/kg'dır.).

----- / -----	
150. İLK MADDE VE MALZEME	248.750
102. BANKALAR	148.750
103. VER. ÇEK. VE ÖDE. EMİR.	100.000
(5.000 gr x 0,995) x 50.-TL/gr	
----- / -----	
150. İLK MADDE VE MALZEME	500
191. İNDİRİLECEK KDV	90
100. KASA	590
----- / -----	

İlk Madde ve Malzeme Tüketimi Örneği: A Kuyumculuk AŞ'nin üretim bölümünden gelen raporlara göre Aralık ayı ilk madde ve malzeme tüketiminin aşağıdaki gibi olduğu saptanmıştır:

Üretimde tüketilen hammadde	: 120.000 TL
Üretimde tüketilen bakım ve onarım malzemesi	: 5.000 TL

Verilen örnekteki ilk madde ve malzemelerden üretimle ilgili olup doğrudan mamullere yüklenenler 710- İlk Madde ve Malzeme Giderleri hesabına, üretimde indirekt malzeme olarak tüketilenler 730- Genel Üretim Giderleri hesabına borç kaydedilir. Karşılığında 150- İlk Madde ve Malzeme hesabı alacaklandırılır ve bu tutar kadar stoklardan düşülür.

Açıklamalar çerçevesinde yapılacak muhasebe kaydı aşağıdaki gibidir;

----- / -----		
710. DİREKT İLK MADDE VE MALZEME GİD.	120.000	
730. GENEL ÜRETİM GİDERLERİ	5.000	
	150. İLK MAD. VE MALZ.	125.000
----- / -----		

İşçilik Giderleri Tahakkuku Örneği: A Kuyumculuk AŞ'de Aralık ayı işçi ücretleriyle ilgili olarak üretim bölümünden gelen bordro bilgileri aşağıdaki gibidir:

Brüt Ücretler	: 60.000.- TL
Sosyal güvenlik işveren payları	: 10.000.- TL
Vergi Kesintileri (Gelir + Damga Vergisi)	: 8.000.- TL
Sosyal güvenlik kesintileri (İşçi + İşveren)	: 15.000.- TL
Ödenecek Net Ücret	: 47.000.- TL

Üretim bölümüne ait işçilik giderlerinin 40.000.- TL'lik kısmının direkt, 20.000.- TL'lik kısmının ise endirekt işçilik niteliğinde olduğu saptanmıştır.

----- / -----	
720. DİREKT İŞÇİLİK GİDERLERİ	40.000
- Direkt İşçilik (Brüt)	
730. GENEL ÜRETİM GİDERLERİ	30.000
- Endirekt İşçilik (Brüt)	
- Sosyal Güvenlik İşveren Payları	
335. PERSONELE BORÇLAR	47.000
360. ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR	8.000
- Gelir Vergisi	
- Damga Vergisi	
361. ÖDENECEK SOSYAL GÜVENLİK KESİNTİLERİ	15.000
----- / -----	

Diğer İşletme Giderleri Örneği: A Kuyumculuk AŞ'de üretim bölümüne ait elektrik santralindeki sayaç 31 Aralık günü akşamı üretim bölümünde görevli memur tarafından okunmuş ve 30 Kasım gününden sonra tüketilmiş elektrik enerjisi bedelinin 40.000.-TL olduğu hesaplanmıştır. İşletmenin elektrik enerjisi tüketimi ile ilgili faturası 15 Ocak gününde ulaşmış olup, tutarı KDV dahil 47.200 TL'dir (Fatura Tarihi 15.01.20XX'dir).

----- 31/12/.... -----	
730. GENEL ÜRETİM GİDERLERİ	40.000
373. MALİYET GİDERLERİ KARŞILIĞI	40.000
----- 15/01/.... -----	
373. MALİYET GİDERLERİ KARŞILIĞI	40.000
191. İNDİRİLECEK KDV	7.200
329. DİĞER TİCARİ BORÇLAR	47.200
----- / -----	

Örnek 2: A Kuyumculuk AŞ'nin Aralık ayı amortisman tutarı fabrika binası için 50.000.-TL, tesis, makine ve cihazlar için ise 85.000.-TL olarak hesaplanmıştır.

----- / -----	
730. GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	135.000
257. BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR	135.000
----- / -----	

Üretim Giderlerinin İlgili Hesaplara Yansıtılması: Yukarıdaki örneklerde kuyumcu işletmenin giderleri maliyet dönemi boyunca ilgili hesapların borcunda birikmiştir. Maliyet dönemi sonunda ise bu giderlerin dönemsel toplamı 711, 721 ve 731 No'lu Yansıtma Hesapları'nın borcuna aktarılmalıdır. Bu aktarmalarda, direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik giderlerinin tamamı, genel üretim giderlerinin ise çalışmayan kısım giderleri dışındaki bölümü 151- Yarı mamuller-Üretim hesabına gönderilir. Maliyet dönemi içinde çalışmamış bölümlerin kira, amortisman gibi sabit nitelikteki giderleri ise 680- Çalışmayan Kısım Gider ve Zararları hesabının önce borcuna yazılarak, ardından gelir tablosuna aktarılır. Aşağıdaki varsayım altında üretim giderleri ilgili hesaplara şu şekilde yansıtılmaktadır:

A Kuyumculuk AŞ'nin genel üretim giderlerinin 10.000.-TL'lik kısmı bozulan bir makinenin tamiri gerçekleşinceye kadar verilen 5 günlük üretim arasında tahakkuk eden sabit giderlerden oluşmuştur.

----- / -----	
151. YARI MAMULLER-ÜRETİM	360.000
680. ÇALIŞMAYAN KISIM GİDER VE ZAR.	10.000
711. D.İ.M.M. GİD. YAN.	120.000
721. DİR. İŞÇ. GİD. YAN.	40.000
731. GEN. ÜRETİM GİD. YAN.	210.000
----- / -----	

Tamamlanan Mamul Maliyetinin Mamul Stoklarına Aktarılması Örneği: A Kuyumculuk AŞ'de yapılan maliyet saptama çalışmaları sonucunda Aralık ayında

üretimi tamamlanan mamullerin toplam üretim maliyetinin 350.000.-TL olduğu anlaşılmıştır.

----- / -----	
152. MAMULLER	350.000
151. YARI MAMULLER- ÜRETİM	350.000
----- / -----	

151- Yarı Mamuller-Üretim hesabının daha önceki aylardan bir bakiyesinin olmaması varsayımı altında, hesap yılsonu itibariyle 10.000.-TL borç bakiyesi verecektir. Bu tutar kuyumcu işletmenin 31.12.20XX tarihli bilançosunda yarı mamul stoku olarak gözükecektir.

Satış ve Satılan Mamullerin Maliyeti Kaydı Örneği: A Kuyumculuk AŞ, 25 Aralık günü toptancı D Kuyumculuk Limited Şirketi'ne 400 adet 10 gr ağırlığında 14 ayar bileklik (tanesi 320.-TL'den) satarak, karşılığında çek almıştır (İAB'de satış günü altın fiyatı: 52.000.- TL/kg'dır.).

400 x 10 gr	= 4.000 gr
4.000 x 0,585	= 2.340 gr Has altın
2.340 gr x 52.- TL/gr	= 121.680.- TL Has altın bedeli
128.000 – 121.680	= 6.320.-TL (Kdv Dahil Tutar)

----- / -----	
101. ALINAN ÇEKLER	128.964,07
600. YURTIÇİ SATIŞLAR	128.000,00
391. HESAPLANAN KDV	964,07
----- / -----	

A Kuyumculuk AŞ'nin Aralık ayında tek bir satış yaptığı, bu satışın maliyetinin de 100.000.-TL olarak hesaplandığı varsayıldığında satışların maliyeti kaydı aşağıdaki gibi olacaktır;

----- / -----	
620. SATILAN MAMULLER MALİYETİ	100.000
152. MAMULLER	100.000
----- / -----	

152- Mamuller hesabının daha önceki aylardan bir bakiyesinin olmaması varsayımı altında, hesap yılsonu itibariyle 250.000.- TL borç bakiyesi verecektir. Bu tutar kuyumcu işletmenin 31.12.20XX tarihli bilançosunda mamul stoku olarak gözükecektir.

Maliyet Hesaplarının Kapatılması: A Kuyumculuk AŞ'nin, üretimle ilgili işletme giderlerinin defter-i kebir hesaplarının yılsonu itibariyle hesaplanan borç toplamları aşağıdaki gibi olmaktadır:

710- Direkt İlk Madde ve Malzeme Giderleri : 120.000.-TL

720- Direkt İşçilik Giderleri : 40.000.- TL

730- Genel Üretim Giderleri : 210.000.- TL

----- / -----	
711. D.İ.M.M. GİD. YAN.	120.000
721. DİR. İŞÇ. GİD. YAN.	40.000
731. GEN. ÜRETİM GİD. YAN.	210.000
710. D.İ.M.M. GİDERLERİ	120.000
720. DİR. İŞÇ. GİDERLERİ	40.000
730. GEN. ÜRETİM GİDERLERİ	210.000
----- / -----	

3.2.1.2.4. Kuyumcu İşletmelerde Üretim Giderlerinin Saptanması ve İzlenmesi

Yukarıda kuyumcu işletmelerde maliyet sisteminin işleyişi süreçler halinde gösterilmişti. Kuyumcu işletmelerde maliyet sisteminin işleyişindeki bir diğer aşama da giderlerin saptanmasıdır. Aşağıda ilk madde ve malzeme giderleri, işçilik giderleri ve genel giderleri ile ilgili özel durumlar açıklanmaktadır.

İlk Madde ve Malzeme Giderleri: Kuyumcu işletmelerde ilk madde ve malzeme giderleri, işletme faaliyetlerinde tüketilen her çeşit malzemeyi içermektedir. Bu anlamda bir malzeme giderinin söz konusu olabilmesi için, malzemenin tüketilmiş olması gerekmektedir. Giderin tutarı ise malzemenin alış maliyeti kadardır. İlk madde ve malzeme giderlerinin saptanıp izlenmesinde belge ve kayıt düzeni, alış maliyetlerinin saptanması, tüketimin saptanması ve fiyatlandırılması konuları denetçilerce incelenmelidir.

Kuyumcu işletmelerde ilk madde ve malzeme giderlerinin izlenmesi amacıyla; ilk madde ve malzeme stok kartı, ambar giriş fişi, malzeme istek fişi ve malzeme iade fişleri kullanılmalıdır.

Stok kartları; 150- İlk Madde ve Malzeme hesabının bir nevi yardımcı defteri olma özelliğini taşımaktadır. Esas itibarıyla giren, çıkan ve kalan bölümlerinden oluşan stok kartlarının kalan bölümündeki tutar toplamı ile 150- İlk Madde ve Malzeme hesabının borç kalanı toplamı aynı bakiyeyi vermelidir. Ambar giriş fişi; stok kartının giren malzeme bölümüne yapılacak olan kayıtların dayanak belgesidir. Malzeme istek fişi; stok kartının çıkan malzeme bölümüne yapılacak kayıtlar için tutulan bir belgedir ve malzemeyi isteyen bölüm yetkilileri tarafından düzenlenir. Malzeme iade fişleri de, artan malzemelerin ambara iade edilmesinde kullanılan bir belgedir (Büyükmirza, 2008: 149-153).

Kuyumcu işletmelerde denetim faaliyetini sürdüren denetçilerin özellikle ihtiyaçlarından fazla malzeme çeken bölümlerin fazla malzemeyi iade edip etmediklerini kontrol etmesi gerekmektedir. Çünkü bu gibi durumlarda söz konusu belgelerde yer alan bilgiler muhasebe bölümüne tüketilmiş malzeme olarak

algılanıp, gider kaydı yapılabilmektedir. Bu tür uygulamaların tespiti için denetçiler aralıklarla yapılacak sayımlara gözlemci olarak katılmalıdır.

İlk madde ve malzeme giderlerinin saptanabilmesi için ilgili malzemelerin alış maliyetleri de bilinmelidir. İlk madde ve malzemenin alış maliyeti daha öncede ifade edildiği gibi alış bedeli ve alış giderleri toplamından oluşmaktadır. Burada önemli olan, alış bedelinin ilgili malzemenin net fatura tutarını, alış giderlerinin ise malzemenin kuyumcu işletmenin ambarına girinceye kadar yapılan tüm giderleri kapsadığıdır (Büyükmirza, 2008: 154). Bazı durumlarda birden fazla malzeme türü bir arada satın alınabilir. Dolayısıyla giderler tüm malzeme türleri için ortak gider niteliği taşıyabilir. Bu durumlarda bir takım ölçütlerden yararlanarak doğrudan bağlantı kurulamayan giderler satın alınan malzeme türlerine dağıtılmalıdır.

Örneğin; imalat faaliyetinde bulunan bir kuyumcu işletme satın aldığı 3 kg altın ile aynı yerden satın aldığı 2 kg gümüşü işletmeye getirmek için bir güvenlik ve nakliyecilik işletmesine 1.000.- TL nakliye ücreti ödemiştir. Bu durumda nakliye ücreti her iki malzeme için de ortak gider niteliğinde olduğundan uygun bir ölçüt ile dağıtım tabii tutulması gerekmektedir. Örneğimizdeki veriler ile dağıtım aşağıdaki gibi olabilir;

$$\text{kg başına nakliye gideri} = 1.000.- \text{ TL} / 5 \text{ kg} = 200.- \text{ TL/kg}$$

$$\text{Altının nakliye payı} = 3 \text{ kg} \times 200.- \text{ TL/kg} = 600.- \text{ TL}$$

$$\text{Gümüşün nakliye payı} = 2 \text{ kg} \times 200.- \text{ TL/kg} = 400.- \text{ TL}$$

İlk madde ve malzeme tüketiminin saptanmasında sürekli envanter ve aralıklı envanter yöntemleri kullanılabilir. Sürekli envanter yönteminde malzeme tüketimleri sürekli olarak ve doğrudan saptanıp izlenmektedir. Bu yöntemin yaklaşımı aşağıdaki gibi formüle edilebilir (Büyükmirza, 2008: 156);

$$\text{Önceki Stok} + \text{Alışlar} - \text{Tüketimler} = \text{Kalan Stok}$$

Sürekli envanter yönteminde stok sayımları genellikle yıl sonlarında yapılmaktadır. Sayım sonuçları, kayıtlardaki stoklarla karşılaştırılarak, kayıt dışı malzeme hareketlerinin (örneğin, çalınma) olup olmadığı belirlenmektedir.

Aralıklı envanter yönteminde ise; maliyet dönemi içindeki malzeme tüketimlerinin kaydı tutulmamaktadır. Dönem sonunda sayım yapılarak eldeki mevcut stoklar belirlenmektedir. Dönem sonu stoku, dönem başı stoku ile dönem içi alım toplamından düşülerek, dönem içinde tüketilen malzeme stoku bulunur. Yöntemi aşağıdaki gibi formüle etmek mümkündür;

$$\text{Dönem başı stok} + \text{Alışlar} - \text{Dönem sonu stok} = \text{Tüketilen stok}$$

Aralıklı envanter yöntemi daha kolay uygulanabilen bir yöntem olmakla birlikte tüketilen malzemenin nerede, hangi mamul veya iş için tüketildiğini izlemeye olanak verememektedir. O halde bu yöntem daha çok; malzemenin tek bir yerde kullanılması ve malzeme tüketimini izlemede büyük zorluklarla karşılaşılması durumlarında kullanılabilen bir yöntemdir (Büyükmirza, 2008: 157-158). Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde kuyumcu işletmelerde sürekli envanter yönteminin kullanılması ilk madde ve malzeme tüketiminin saptanmasında daha etkili olan bir yöntemdir.

İlk madde ve malzeme giderlerinin fiyatlandırılmasında ise aşağıdaki formül geçerli olmaktadır (Büyükmirza, 2008: 158);

$$\text{Tüketim (Gider) Tutarı} = \text{Tüketim Miktarı} \times \text{Birim Alış Maliyeti}$$

Ancak bu genel formül değişik tarihlerde farklı birim maliyetlerle satın alınan ilk madde ve malzemelerde bir fiyatlandırma sorununa yol açmaktadır. Kuyumcu işletmelerde üretimin ana maddesi olan altın borsada her gün fiyatı değişen bir emtiadır. Bu yüzden kuyumcu işletmelerde dönem içinde üretime gönderilen ve dönem sonunda stokta kalan ilk madde ve malzemenin hangi birim maliyet esas alınarak fiyatlandırılacağı bazı yöntemler kullanılarak tespit edilebilecektir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde açıklanan bu yöntemlerden fiili maliyet, ilk giren ilk çıkar ve hareketli ortalama maliyet yöntemleri uygulamada en çok kullanılan yöntemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda sayılı yöntemler dışında enflasyonist ortamlarda sıkça kullanılan bir yöntem olan son giren ilk çıkar yöntemi ise vergi yasaları, IFRS ve TMS ile uygulama dışına çıkarılmıştır.

A Kuyumculuk AŞ'nin Aralık ayı hammadde (pırlanta) hareketleri aşağıdaki gibidir. Fiili maliyet, ilk giren ilk çıkar ve hareketli ortalama maliyet yöntemleri kullanılarak üretime gönderilen ve dönem sonunda stokta kalan altın miktarları aşağıdaki gibi hesaplanır.

Tarih	Açıklama	Miktar (crt)	Birim Alış Maliyeti (TL/crt)	Tutar (TL)
1 Aralık	Kasım ayından devir	400	175	70.000
3 Aralık	Alış	600	200	120.000
9 Aralık	Üretime gönderilen	300		
17 Aralık	Alış	500	214	107.000
23 Aralık	Üretime gönderilen	900		
31 Aralık	Ocak ayına devir	300		

Fiili Maliyet Yöntemi Örneği ve Yorumu: A Kuyumculuk AŞ'de satın alınan pırlantalar ayrı ayrı raflarda saklanmaktadır ve tüketim hangi raftaki pırlantadan yapılmışsa o raftaki pırlantanın birim maliyetiyle fiyatlandırılmaktadır.

Kasım ayından devreden 175.- TL/crt birim maliyetli pırlanta stoku 1 No'lu rafta bulunmaktadır.

3 Aralık'da alınan 200.- TL/crt maliyetli pırlanta 2 No'lu rafa, 17 Aralık'da alınan 214.- TL/crt maliyetli pırlanta ise 3 No'lu rafa konulmuştur.

9 Aralık'da üretime gönderilen 300 crt pırlanta 2 No'lu raftan, 23 Aralık'da üretime gönderilen 900 crt pırlanta ise 1, 2 ve 3. No'lu raflardan eşit miktarlarda alınmıştır.

Sürekli envanter yöntemini kullanan A Kuyumculuk AŞ'nin pırlanta stoku için düzenlenen stok kartı aşağıdaki gibi olacaktır:

PIRLANTA STOK KARTI											
Tarih	Açıklama	Rt	GİREN			ÇIKAN			KALAN		
			Miktar	Fiyat	Tutar	M	F	T	M	F	T
1 Aralık	Devir	1							400	175	70.000
		2									
		3									
3 Aralık	Alış	1							400	175	70.000
		2	600	200	120.000				600	200	120.000
		3									
9 Aralık	Üretime Gön.	1							400	175	70.000
		2				300	200	60.000	300	200	60.000
		3									
17 Aralık	Alış	1							400	175	70.000
		2							300	200	60.000
		3	500	214	107.000				500	214	107.000
23 Aralık	Üretime Gön.	1				300	175	52.500	100	175	17.500
		2				300	200	60.000			
		3				300	214	64.200	200	214	42.800
31 Aralık	Toplam		1.100		227.000	1.200		236.700	300		60.300

A Kuyumculuk AŞ'nin pırlanta hareketleri ile ilgili yevmiye kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır;

----- 03/12/20XX -----	
150. İLK MADDE VE MALZEME	120.000
- Hammadde (Pırlanta)	
100/102/103/320 ...	120.000
----- 17/12/20XX -----	
150. İLK MADDE VE MALZEME	107.000
- Hammadde (Pırlanta)	
100/102/103/320 ...	107.000
----- 31/12/20XX -----	
710. DİREKT İLK MADDE VE MALZEME GİDERLERİ	236.700
- Hammadde Giderleri	
150. İLK MADDE VE MALZEME	236.700
Aralık ayı pırlanta tüketimi (üretime gönderilen)	
----- / -----	

Fiili maliyet yöntemi, tüketilen ve stokta kalan malzemelerin gerçek maliyetleriyle kayıtlara geçirilmesini sağlamaktadır. Bu yüzden gerçeğe en uygun ve doğru yöntemdir. Ancak yöntem uygulanması zor bir yöntemdir. Örneğin, kuyumcu bir işletmede birim maliyetleri nedeniyle farklılık gösteren hammaddeyi ayrı yerlerde stoklamak veya bunları etiketleme yoluyla izlemek oldukça zordur.

Fiili maliyet yöntemi dönem sonuçlarının belli sınırlar içerisinde istenildiği gibi ayarlanmasına olanak veren, farklı bir anlatımla keyfi uygulamalara çok açık bir yöntemdir (Büyükmirza, 2008: 162). Bu yüzden hile yapmaya olanak sağlayan bir yöntemdir. Örneğin, işletmenin karını yükseltmek ya da az vergi ödemek isteyen bir işletme, fiili maliyet yöntemini kullanarak düşük maliyetli stokları tüketme şeklinde muhasebe hileleri yapabilmektedir.

İlk Giren İlk Çıkar Yöntemi Örneği ve Yorumu: A Kuyumculuk AŞ'de ilk giren ilk çıkar yöntemi uygulandığında stok kartı aşağıdaki gibi olacaktır (sürekli envanter yöntemine göre).

PIRLANTA STOK KARTI											
Tarih	Açıklama	Raf	GİREN			ÇIKAN			KALAN		
			M	F	T	M	F	T	M	F	T
1 Aralık	Devir	1							400	175	70.000
		2									
		3									
3 Aralık	Alış	1							400	175	70.000
		2	600	200	120.000				600	200	120.000
		3									
9 Aralık	Üretime Gön.	1				300	175	52.500	100	175	17.500
		2							600	200	120.000
		3									
17 Aralık	Alış	1							100	175	17.500
		2							600	200	120.000
		3	500	214	107.000				500	214	107.000
23 Aralık	Üretime Gön.	1				100	175	17.500			
		2				600	200	120.000			
		3				200	214	42.800			
31 Aralık	Toplam		1.100		227.000	1.200		232.800	300		64.200

Yukarıdaki stok kartından görüleceği üzere bu yöntemde tüketilen malzeme elde bulunan en eski stoktan başlanarak tüketilir. Enflasyonist bir ortamda bu yöntemin kullanılması halinde ilk madde ve malzeme giderleri piyasa fiyatlarına göre düşük çıkmaktadır. Bunun sonucunda ise gerek üretim maliyeti gerekse de satılan mamul maliyeti düşük çıkacağından dönem karının artması söz konusu olacaktır. Ancak, stokta kalan ilk madde ve malzemenin maliyeti piyasa fiyatına yakın olacağından stok hesapları bilançoda gerçek değerleriyle yer alacaktır.

Hareketli Ortalama Maliyet Yöntemi Örneği ve Yorumu: Ortalama birim maliyetin her alımdan sonra değiştiği bir yöntem olan hareketli ortalama maliyet yönteminde, her yeni malzeme alımında yeni bir ortalama birim maliyet hesaplanmaktadır. Bir sonraki alıma kadar tüm çıkışlar (üretim sevk ya da tüketim) bu birim maliyet ile fiyatlandırılır. Ortalama birim maliyet ise aşağıdaki formülle hesaplanır;

$$\text{Ort. Bir. Mal.} = \frac{\text{Kalan Tutarı} + \text{Giriş Tutarı}}{\text{Kalan Miktarı} + \text{Giriş Miktarı}}$$

A Kuyumculuk AŞ'de hareketli ortalama birim maliyet yöntemi uygulandığında stok kartı aşağıdaki gibi olacaktır;

PIRLANTA STOK KARTI										
Tarih	Açıklama	GİREN			ÇIKAN			KALAN		
		M	F	T	M	F	T	M	F	T
1 Aralık	Devir							400	175	70.000
3 Aralık	Alış	600	200	120.000				1.000	190	190.000
9 Aralık	Üretime Gön.				300	190	57.000	700	190	133.000
17 Aralık	Alış	500	214	107.000				1.200	200	240.000
23 Aralık	Üretime Gön.				900	200	180.000			
31 Aralık	Toplam	1.100		227.000	1.200		237.000	300		60.000

Stok kartından görüleceği gibi 3 Aralık ve 17 Aralık tarihlerindeki pırlanta alışları nedeniyle yukarıdaki ortalama birim maliyet formülü uygulandığında, yeniden yeni alış gerçekleşene kadar üretime verilen stokun birim maliyeti alış sonucunda oluşan yeni birim maliyetlere göre fiyatlandırılmıştır.

Hareketli ortalama maliyet yöntemi, gerçeğe en uygun ve doğru sonuç veren fiili maliyet yöntemine yakın sonuçlar vermektedir. Fiili maliyet yönteminin zorluğu dikkate alındığında kuyumcu işletmelerde hareketli ortalama maliyet yönteminin kullanılması ilk madde ve malzeme giderlerinin fiyatlandırılmasında ve finansal tablolara aktarılmasında doğru sonuçların alınmasını sağlayabilecektir.

İşçilik Giderleri: Direkt işçilik giderleri, kuyumcu işletmelerin temel üretim konusunu oluşturan kuyum üretiminde kullanılan ve üretilen ürünlerin maliyetine doğrudan yüklenebilen giderlerdir. Döküm bölümünde çalışan işçiler direkt işçilere örnek gösterilebilir. Endirekt işçilik giderleri ise üretimde kullanılan, direkt işçilik giderleri dışında kalan ve üretilen ürünlere doğrudan doğruya yüklenemeyen işçiliklerdir. Endirekt işçilik çeşitleri aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (Kartal vd., 2003: 53);

- Üretimle direkt ilgili olmayan işçilikler. Örneğin, tamir, bakım, temizlik ya da taşıma işlerinde çalışan işçilerin işçilikleri.
- Üretilen mamullere doğrudan yüklenemeyen işçilikler. Örneğin, usta başı ücreti.
- Direkt işçilik niteliğinde iş yapan işçilerin bazı koşullar altında elde ettikleri ücretler. Örneğin, döküm bölümünde çalışan işçinin işe yeni alınan işçileri eğitmesi, makine bakım onarımı gibi.
- Direkt işçilik niteliğinde iş yapan işçilerin normal ücretleri dışında elde ettikleri yasal ya da ihtiyari ek ücretler. Örneğin, hafta tatili, genel tatil, yıllık izin ücretleri, ikramiyeler, fazla mesai ücretleri ve primler gibi.

Kuyumcu işletmelerde işçilik maliyetlerinin tahakkuk ettirilip, üretim maliyetlerine aktarılması amacıyla çeşitli kart ve fişlerden yararlanmak mümkündür. Üretim maliyetlerini doğru tespit edebilmek için işçilerin iş yerinde geçirdikleri toplam zaman ile toplam zamanın hangi işler üzerinde ne kadarlık sürelerle geçirildiğini bilmek gerekmektedir.

Çok işçi çalıştıran kuyumcu işletmelerde otomatik saat uygulaması kullanılarak, işçinin çalışma ortamına giriş çıkış zamanları her işçi için düzenlenmiş çalışma kartları ile tespit edilebileceği gibi, az sayıda işçi çalıştıran işletmelerde

devam çizelgeleri (puantaj usulü) ile gerekli tespit yapılabilir. Veriler ücret bordrosunun temel bilgilerini oluşturur.

Ücret tahakkuku ve işçilik maliyetlerinin hesaplanması için işçilik miktarının belirlenmesinde farklı sistemler kullanılabilir. Bu sistemleri üç grupta incelemek mümkündür (Kartal vd., 2003: 56-58);

- **Zaman Temeline Göre Ücret Sistemi:** Bu sistemde hak edilen ücret sadece işçinin iş başında geçirdiği zamana bağlıdır. Zaman ölçüsü ise; saat, gün, hafta, ay ya da yıldır. Hak edilen ücret çalışma süresi ile ücretin çarpılması ile tespit edilir.
- **Parça Başına Ücret Sistemi:** Yukarıda açıklanan sistemin tam tersi olan bir sistemdir. Hak edilen ücret işletmede geçirilen zamana göre değil, fiilen yapılan üretim miktarına bağlı olarak hesaplanır. İşçi ne kadar çok üretirse o kadar ücreti hak etmektedir.
- **Primli ücret Sistemleri:** Bu sistemde, işçilere bir yandan zaman temeline dayalı ücretin sağladığı güvence verilmekte, diğer yandan da normal üretim düzeyini aştığı takdirde üretimi artıran işçiye yarattığı kazançtan belli bir oranda pay verilmektedir.

İşçilik giderleriyle ilgili özellik arz eden konular aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

Boşa Geçen Zaman Karşılığı Ücretler: Kuyumcu işletmelerde çeşitli zamanlarda üretimde kullanılan makineler bozulabilmekte, ilk madde ve malzemeler ya da yarı mamullerin üretim sürecinde aksaklıklar yaşanabilmekte, normal üretim kapasitesinin altında iş yapılabilen ve enerji kesintileri nedeniyle üretim durabilmektedir. Bu nedenle bir işçinin iş başında olduğu ancak yukarıda sayılan nedenlerle üretim faaliyetinde bulunmadığı zaman boşa geçen zaman olarak karşımıza çıkmaktadır. İşletme yönetimi tarafından önlenemez nedenden dolayı boşa geçen bir zaman söz konusu ise, boş işçilik karşılığı ücret genel üretim giderleri hesabına kaydedilir.

Örneğin, B Kuyumculuk Limited Şirketi'nde Platin döküm makinesindeki bir arızadan dolayı bu makinede normal zamanda 8 saat çalışan işçi Ahmet, günlük çalışma saatinin 1 saatlik kısmını boşa geçirmiştir İşçinin saat ücreti, brüt 4.-TL/saattir.

Örnekte makinenin bozulması kuyumcu işletme yönetimi tarafından önlenebilir bir neden olduğu için muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır;

----- / -----	
720. DİREKT İŞÇİLİK GİDERLERİ	28
- Esas işçilik brüt ücreti	
730. GENEL ÜRETİM GİDERLERİ	4
- Boşa geçen işçilik	
	İLGİLİ AKTİF/PASİF
	32
	HESAPLAR
----- / -----	

Fazla Çalışma Karşılığı Ek Ödemeler: Normal çalışma saatleri dışında yapılan çalışmalara ödenen ek ücretler fazla çalışma ödemesidir. Fazla çalışmalar karşılığında ödenen ücretlerin direkt işçilik olarak mı yoksa endirekt işçilik olarak mı kabul edileceği konusunda iki konuya dikkat etmek gerekmektedir (Kartal vd., 2003: 61);

Eğer fazla çalışma belirli bir siparişin yetişmesi için yapılıyorsa ve bu fazla çalışmanın ortaya çıkardığı maliyet artışı müşteri işletmece kabul ediliyorsa, ek ödeme farkı direkt işçilik olarak kabul edilir.

Örnek: B Kuyumculuk Limited Şirketi'nde normal çalışma süresi günde 8 saattir. İşletme yönetimi, İtalya'ya yapılacak bir ihracatı süresinde yetiştirebilmek için bir hafta boyunca her gün günde 2 saat fazladan çalışma yapılacağı ve işçilere fazla çalışmalar için % 50 zamlı ödeme yapılacağı kararını almıştır.

İşçilere ödenen günlük brüt ücret 4.-TL/saattir. Bu durumda işçilik maliyetleri aşağıdaki gibi hesaplanacak ve muhasebeleştirilecektir;

Normal çalışma ücreti	= 8 saat x 4.- TL/saat	= 32.- TL
Fazla çalışma ücreti	= 2 saat x 4.-TL/saat	= 8.- TL
Fazla çalışma zammı	= 2 saat x 2.- TL/saat	= <u>4.- TL</u>
	Toplam işçilik maliyeti	= 44.- TL

----- / -----	
720. DİREKT İŞÇİLİK GİDERLERİ	44
- Esas işçilik brüt ücreti	
- Fazla çalışma ücret zammı	
	İLGİLİ AKTİF/PASİF
	44
	HESAPLAR
----- / -----	

Eğer fazla çalışma, kapasite eksikliği nedeniyle düşen üretim düzeyini eski haline getirmek için yapılıyorsa bunun için yapılan ek ödeme farkı endirekt işçilik olarak kabul edilir ve genel üretim maliyeti olarak muhasebeleştirilir.

Yukarıdaki örneği bu kural çerçevesinde varsayarsak muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır;

----- / -----	
720. DİREKT İŞÇİLİK GİDERLERİ	40
- Esas işçilik brüt ücreti	
730. GENEL ÜRETİM GİDERLERİ	4
- Fazla çalışma ücret zammı	
	İLGİLİ AKTİF/PASİF
	44
	HESAPLAR
----- / -----	

İşçilere Ödenen Yıllık Ücretli İzin ve İkramiyeler: Yıllık ücretli izin ve ikramiyeler genel üretim giderlerinin bir unsurudur. Bu tür ödemeler yıl içinde belirli dönemlerde ödendiklerinden, ödeme yapılan dönemlerde genel üretim giderleri

artmakta, bu da üretim maliyetlerinde gereksiz yükselmelere neden olmaktadır (Kartal vd., 2003: 62). Bu sakıncayı ortadan kaldırmak için kuyumcu işletmelerde ödenecek yıllık izin ve ikramiyelerin önceden tahmini olarak belirlenmesi ve belirlenen tutarın on ikiye bölünerek her aya eşit dağıtılması gerekmektedir.

Örnek: B Kuyumculuk Limited Şirketi'nin işçilerine 20XX yılı içinde 60.000.- TL tutarında yıllık ücretli izin ücreti ödeneceği tahmin edilmektedir.

Bu durumda tahmini yıllık ücretli izin maliyeti toplamının on ikiye bölünerek her aya isabet eden tutarın belirlenmesi ve tahmini maliyetin aylık olarak muhasebeleştirilmesi gerekmektedir.

$60.000 / 12 = 5.000.-$ TL/ay her ay aşağıdaki gibi muhasebeleştirilir;

----- / -----	
730. GENEL ÜRETİM GİDERLERİ	5.000
373. MALİYET GİDER	5.000
KARŞILIĞI	
----- / -----	

B Kuyumculuk Limited Şirketi'nde Ağustos ayında yıllık ücretli izne çıkan işçilere 37.000.-TL izin ücreti ödenmiştir.

----- / -----	
373. MALİYET GİDER KARŞILIĞI	37.000
100. KASA	37.000
----- / -----	

Fiili ödeme tutarının tahmini yıllık izin ücretinden fazla olması halinde; fark eksik tutar kadar 730- Genel Üretim Giderleri hesabına borç kaydedilir. Yukarıda verilen örnekle bağlantılı olarak 20XX yılında gerçekleşen yıllık izin ücreti ödemesi 70.000.- TL olmuştur. Bu durumda gerçekleşen ödeme ile tahmini yıllık izin ücreti arasında 10.000.- TL fark oluşmaktadır. Bu farkı aşağıdaki gibi muhasebeleştirmek gerekmektedir;

----- / -----		
730. GENEL ÜRETİM GİDERLERİ	10.000	
373. MALİYET GİDER KARŞILIĞI	33.000	
	100. KASA	43.000
----- / -----		

Genel Üretim Giderleri: Direkt ilk madde ve malzeme giderleri ile direkt işçilik giderlerini açıklarken önemli ölçüde genel üretim giderlerinden bahsedildiğinden burada genel üretim giderleri ile ilgili özel konular üzerinde durulacaktır.

Kuyumcu işletmelerde genel üretim giderleri birbirinden farklı nitelikte birçok maliyet unsurunun birleşmesinden oluşmaktadır. Genel üretim maliyetlerinin türlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür;

- Direkt ilk madde ve malzeme maliyetleri dışında kalan ve üretimle ilgili tüm ilk madde ve malzeme maliyetleri (Yardımcı madde ve malzemeler, işletme malzemeleri gibi endirekt maliyetler),
- Direkt işçilik maliyetleri dışında kalan ve üretimle ilgili tüm işçilik maliyetleri (Bakım onarım işçilikleri, ambar görevlisi ücretleri, boşa geçen zaman ücretleri, fazla çalışma ücretleri gibi endirekt işçilikler),
- Üretimde kullanılan duran varlıkların amortisman giderleri,
- Üretimde kullanılan sabit kıymetlerin sigorta ve kira giderleri,
- Yakıt ve enerji giderleri,
- Servis (satın alma ve kontrol servisi, ambar servisi, yemekhane gibi).

Genel üretim giderleri üretilen mamuller için endirekt niteliktedir. Bu nedenle üretilen ürünlerin genel üretim giderlerinden ne kadar pay aldığı tespit edilebilmesi ve ilgili ürüne yüklenmesi için bir takım dağıtım anahtarı vasıtasıyla dağıtım yapılması gerekmektedir. Ürünler açısından endirekt nitelik gösteren genel üretim giderlerinin bir kısmı, gider yerleri açısından direkt ve diğer kısmı endirekt niteliktedir (Kartal vd., 2003: 75). Örneğin, bir kuyumcu işletmenin döküm bölümünde kullanılan bir makinesinin amortisman gideri ya da ustabaşı ücreti söz konusu gider yerine doğrudan kayıtlanabilir, bir başka ifadeyle bu giderler direkt

niteliktedir. Ancak, fabrika binasının amortisman gideri ve kira gibi giderleri gider yerlerine ancak dağıtım anahtarları kullanılarak yüklenebilir.

Belirli bir gider yerine direkt kayıtlanan genel üretim giderleri, söz konusu gider yerine dağıtım ile yüklenen genel üretim giderleriyle toplanır ve bu toplam ilgili gider yerinde üretilen ürünlerin merkezine dağıtım anahtarı aracılığıyla yüklenir. Kuyumcu işletmelerde bir ürünün ilk aşamasından son aşamasına kadar yapılan işlemler üretim akış şemaları ile açıklanabilir. Aşağıda orta ölçekli altından mamul üreten bir kuyumcu işletme (Şekil 3) ile mücevher üreten bir kuyumcu işletmede (Şekil 4) bulunması gereken asgari bölümler üretim akış şemaları olarak açıklanmaktadır. Üretim akış şemalarında yer alan bölümler işletmelerin özelliklerine göre farklı şekillerde organize edilebilmektedir.

Şekil 3. Altından Mamul Eşya Üreten Kuyumcu İşletmelerde Üretim Akış Şeması

Kaynak: İme, M. (2007), Kuyumculuk İşletmeciliği ve Muhasebesi, İstanbul: İSMMMO Yayınları, s: 224.

Şekil 4. Mücevher Eşya Üreten Kuyumcu İşletmelerde Üretim Akış Şeması

Kaynak: İme, M. (2007), Kuyumculuk İşletmeciliği ve Muhasebesi, İstanbul: İSMMMO Yayınları, s: 224.

Orta ölçekli imalatçı bir kuyumcu işletmede esas üretim gider yerleri aşağıdaki gibidir (İme, 2007: 226-230; Aras, 1996: 88; Ayter, 1996: 14-26);

- **Döküm Atölyesi:** Bu gider yerinde model ve kalıp yapımı, metal ya da alaşımın ergitilmesi, kalıba dökülmesi ve döküm parçalarının döküm sonrası temizlenmesi işlemleri yapılmaktadır.
- **Sade Atölyesi:** Bu atölyede çalışan sadekarlar döküm atölyesinden gelen altın ve gümüş montür parçalarının montaj ve temizleme işlerini yapmaktadır. Bu bölüm ürünün mamul hale getirilmesinin sağlandığı bölümdür.
- **Cila Atölyesi:** Bu bölümde çalışan işçiler polisaj motorlarının döner millerine ince zımpara gibi donanımlar bağlayarak, çeşitli kimyasal malzemeler ile cila işlemini yapmaktadır. Altının en çok fire verdiği bölüm cila bölümüdür. Ancak cila fireleri çeşitli işlemlere tabi tutularak tekrar üretime dönüştürülür.

- **Mıhlama Atölyesi:** Mıhlama atölyesinde değerli taşlar, altın ve gümüş gibi ürünlerde oluşturulan boşluklara yerleştirilmektedir. Mıhlama işlemleri tamamlanmış ürünler gerekli kontrollerin ardından ikinci kez cila atölyesine gönderilir.
- **Kalite Kontrol Bölümü:** Bu bölümde satışa sunulmaya hazır hale gelen ürünler öncelikle tartılmakta, üzerlerindeki taşlar sayılmakta ve imalat formu ile karşılaştırılmaktadır.

Orta ölçekli imalatçı bir kuyumcu işletmede yardımcı üretim gider yerleri ise aşağıdaki gibidir (İme, 2007: 225-226);

- **Tasarım ve Dizayn Bölümü:** Yeni ürünlerin tasarımı, çizimi ve yeni modellerin oluşturulması bu bölümde çalışanlarca yerine getirilmektedir.
- **Kalıp Atölyesi:** Şekilleri çizilen ürünlerin mum, gümüş ve altın kalıplarının hazırlanması ile diğer kalıp işlemleri bu atölyede gerçekleştirilmektedir.
- **Bilgi İşlem Bölümü:** Üretim sürecinin en başından sonuna kadar kayıt işlemlerinin tutulması ve kontrolü bu bölümce gerçekleştirilir. Bu bölümde, ürünlerin bölümler arasındaki akışlarında tartı ve fire kayıt işlemleri, dökümden çıkan ve temizlenip birinci cilası yapılan ürünlerin resimlerinin çekilmesi, her işlemde önce ve sonra tartı işlemlerinin yapılarak kaydedilmesi işlemleri yapılmaktadır. Ayrıca, ürünün son cilasının yapılmasının ardından tekrar resminin çekilmesi ve barkotlu etiketinin yazdırılması, ürünün mamul haldeki resmi ile garanti sertifikasının hazırlanması ve ürünün ambalajlanıp depoya sevki yine bu bölüm tarafından gerçekleştirilir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi açıklanan asgari gider yerleri işletmenin özelliklerine göre farklı şekillerde organize edilebilmektedir. Açıklanan bu gider yerleri dışında ramat (kaybedilen fireleri geri dönüştürme işlemi) işleme bölümü, ayar evi bölümü ve altın eritme-çekme-haddeleme bölümleri de üretim akışında yer alabilen gider yerlerine örnek olarak gösterilebilir.

Kuyumcu işletmelerde olduğu gibi, birden fazla mamul üreten ve her mamulün birden fazla üretim yerinde işleminden geçmesi durumlarında, her bir mamulün maliyetini hesaplayabilmek için üretim giderlerinin gider yerleri itibarıyla dağıtılması gerekmektedir. Gider dağıtımında üç türden söz edilebilir. Bunlar (Kartal vd., 2003: 99);

- Birinci dağıtım (Giderlerin gider yerlerine dağıtımı),
- İkinci dağıtım (Yardımcı üretim ve yardımcı hizmet gider yerleri giderlerinin esas üretim gider yerlerine dağıtılması),
- Üçüncü dağıtım (Esas üretim gider yerlerinde toplanan giderlerin ürünlere dağıtılması) dır.

Birden fazla gider yerini ilgilendiren ortak giderlerin, gider yerlerine dağıtımı güç olduğu kadar maliyetli bir işlemdir. Örneğin, kuyumcu bir işletmenin fabrika binasının amortisman gideri, ısıtma, bakım-onarım giderleri ve çeşitli atölyelerde taşıma ya da temizlik işi yapan personelin ücretleri gider yerlerine doğrudan yüklenemeyen giderlerdir. Bu tür durumlarda giderler gider yerlerine dağıtım anahtarları ile dağıtılmaktadır. Dağıtım sonrasında ise gider yeri ve çeşitlerine göre gerekli muhasebe kayıtları yapılmaktadır.

Dağıtım anahtarlarının seçimi oldukça önemli bir konudur. Denetçi, kuyumcu işletmede giderlerin dağıtımında kullanılan dağıtım anahtarlarını; dağıtılacak giderlerin niteliği, ölçülebilirliği, mantıklılığı ve pratikliği konularında dikkatle incelemelidir.

Değişik koşullarda değişik anahtarlar kullanılabilmeyle beraber; kullanılacak anahtar seçiminde, dağıtılacak giderin, işletme büyüklüğü ve muhasebe sistemindeki kayıt ve bilgi akışının, benimsenen yönetim politikalarının ve dağıtılacak giderin toplam tutarının göz önüne alınması gerekmektedir (Kartal vd., 2003: 103).

Tablo 3 kuyumcu işletmelerde ortak giderlerin dağıtımında kullanılabilecek dağıtım anahtarlarına ilişkin örnekleri içermektedir.

Tablo 3. Ortak Giderlerin Dağıtımında Kullanılabilecek Dağıtım Anahtarları

Ortak Gider Türü	Dağıtım Anahtarı
Fabrika binası amortismanı	Kapladığı alan (m ²)
Duran varlık amortismanı	Direkt yükleme
Isıtma giderleri	Kapladığı alan, radyatör dilim sayısı
Ustabaşı ücreti	Direkt yükleme
Endirekt ilk madde ve malzeme	Direkt yükleme
Aydınlatma giderleri	Ampul sayısı, watt toplamı
Su giderleri	İşçi sayısı, musluk sayısı
Bakım-onarım giderleri	Makine sayısı, makine saatleri
Enerji giderleri	Makinelerin gücü
Sosyal giderler	İşçi sayısı

Kaynak: Kartal, A., Sevim, A. ve Gündüz, H. E. (2003), Maliyet Muhasebesi, Eskişehir: TC. Anadolu Üniversitesi Yayını, s: 102.

Giderlerin gider yerlerine dağıtımından sonra yardımcı gider yeri giderlerinin esas üretim gider yerlerine dağıtımı yapılmaktadır. İkinci dağıtım olarak da ifade ettiğimiz bu dağıtımın amacı üretilen mamullerin maliyetlerini sağlıklı bir şekilde hesaplayabilmektir. Yardımcı gider yerlerinin giderlerinin dağıtımında hizmetten yararlanma temel ölçüdür. Yardımcı gider yerlerinde toplanan giderlerin dağıtımında; doğrudan dağıtım yöntemi, kademeli dağıtım yöntemi ve matematiksel dağıtım yöntemi kullanılabilir (Büyükmirza, 2008: 207).

Birinci ve ikinci dağıtımın ardından dönemin tüm üretim giderleri esas üretim gider yerlerine toplanmaktadır. Maliyet sisteminde bundan sonraki süreç, esas üretim gider yerlerinde biriken bu giderlerin o üretim yerlerinde üretilmiş yarı mamul ve mamullere yüklenmesi ve böylece mamullerin toplam ve birim maliyetlerinin saptanmasıdır. Üretim eylemlerinin niteliğine göre mamul maliyetini hesaplama sistemleri, sipariş maliyet sistemi ve safha maliyet sistemidir.

Sipariş maliyet sistemi; belirli partiler halinde birbirinden farklı mamuller üreten işletmelerde kullanılmaktadır. Bu sistemde her bir mamul ya da mamul grubunun maliyetleri ayrı ayrı izlenmektedir (Büyükmirza, 2008: 243; Kartal vd., 2003: 143).

Safha (evre) maliyet sistemi; tek bir mamulün üretimini yapan işletmelerde uygulanmaktadır. Ayrıca, birbirine çok benzediğinden tek mamul kabul edilebilecek ya da belirli ağırlık katsayılarından yararlanarak tek bir mamul türünden ifade edilebilecek çeşitli mamullerin üretimi durumunda da bu yöntem kullanılır (Büyükmirza, 2008: 250).

Kuyumculuk sektöründe ürün çeşitliliği fazla olmakla birlikte, ürünler birbirine benzer özellikler taşımaktadır. Kuyumcu işletmelerin üretim yapısı incelendiğinde, üretim sürecinde hammaddelerin mamule dönüşürken geçtiği safhalar aynıdır. Ayrıca, ilk madde ve malzemelerin aynı olması, özel nitelikli ya da birbirinden farklı özelliklere sahip mamullerin olmaması nedenleriyle mamul maliyetlerinin sipariş maliyet sistemine göre izlenmesine gerek bulunmamaktadır (Turgut, 2006: 131). Kuyumcu işletmelerde safha maliyet sisteminin uygulanması maliyetlerin doğru tespit edilebilmesi açısından önem taşımaktadır.

3.2.1.2.5. Kuyumcu İşletmelerde Fire, Kusurlu Ürün, Bozuk Ürün ve Artıklar

Her işletmede olduğu gibi kuyumcu işletmeler de ürettikleri mamulleri istenilen kalitede, maliyette ve zamanda üretmeyi hedeflemektedir. Ancak, üretim faaliyetleri sürdürülürken üretim kayıpları olarak adlandırılan sorunlar ile karşılaşmak mümkündür. Üretim kayıplarını dört grupta toplamak mümkündür. Bunlar;

- Fireler,
- Kusurlu mamuller,
- Bozuk mamuller,
- Artıklardır.

Yukarıda sayılan üretim kayıplarını ortaya çıkaran bir takım nedenler bulunmaktadır. Bu nedenleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Kartal vd., 2003: 210-211);

- Malzeme ile ilgili etkenler (İlk madde ve malzemenin kalitesi gibi.),

- İnsan unsuru ile ilgili etkenler (üretimde çalışanların yeterliliği, performansı ve kalitesi gibi.),
- Tesis, makine ve cihazlar ile üretim ve ölçme yöntemleri ile ilgili etkenler (Tesis, makine ve cihazların yenilik ve verimlilik düzeyi, bunların bakım ve onarımlarının yapılma sıklığı, üretim performansının düzeyi gibi.),
- Yönetim ile ilgili etkenler (İşletmenin ücret politikası, fazla mesai, çalışma koşulları ve sosyal haklar gibi.).

Kavram kargaşasını ortadan kaldırmak amacıyla üretim kayıpları olarak sıralanan fireler, kusurlu mamuller, bozuk mamuller ve artıklar aşağıda kısaca açıklandıktan sonra kuyumculuk sektöründeki uygulamalar hakkında bilgi verilecektir.

Fireler: Bir mamulün bünyesinde yer alan ilk madde ve malzemelerde kırılma, azalma, çekme, kısalma, buharlaşma gibi değişiklikler nedeniyle meydana gelen ve miktar azalması şeklinde ortaya çıkan fire, maliyet artırıcı bir unsurdur (Kartal vd., 2003: 208). Bir mamulün içerdiği net hammaddelerin miktarı ile üretim aşamasında harcanan brüt hammaddelerin tutarı arasındaki fark fire olarak tanımlanmaktadır (İme, 2006). Uygulamada fire ve artık kavramları karıştırılmaktadır. Bu iki kavramı birbirinden ayıran en önemli fark, firelerin üretimde yeniden kullanılamaması ve herhangi bir satış değerine sahip olmamasıdır. Ancak, artıklar üretimde yeniden kullanılabilen ve belirli bir satış değerine sahip olmaktadır. Fireler, normal ve anormal fire olmak üzere ayrıma tabi tutulabilmektedir. Normal firelerin maliyeti, üretilen birimlere yüklenebilirken, anormal firelerin maliyeti ise sonuç hesaplarına kanunen kabul edilmeyen giderler şeklinde aktarılmalıdır. Kuyumculuk sektöründe imalatta ortaya çıkan fireler imalatın yapılış şekline göre farklılık göstermektedir. Kuyumculukta imalat üç ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar (Kaplan, 2004: 115);

- El işi mamuller,
- Makineden imal edilen mamuller,
- Dökümden imal edilen mamullerdir.

Tablo 4. El işinden imal edilen altın mamuller için İstanbul Ticaret Odası (İTO) Kuyumculuk Meslek Komitesi tarafından hazırlanan fire oranlarını göstermektedir.

Tablo 4. El İşinden İmal Edilen Altın Mamuller İçin Fire Oranları

İşlemler / Ayar (%)	22 Ayar	18 Ayar	14 Ayar	10 Ayar	8 Ayar
Eritme İşlemi	0,3	1,2	1	1	1
Silindir ve haddemeleme işlemi	0,6	1	1	1	1
Şekillendirme ve form verme işlemi	0,6	1	1	1	1
Montaj ve tesfiye işlemi	1,4	4	3	3	3
Cila işlemi	4	4	4	4	4
Kalem atma işlemi	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5

Kaynak: Kaplan, Kemal (2004), Türkiye’de Kuyumculuk ve Altın, İstanbul: İTO Yayınları, s: 115-117.

Tablo 5.’de makine ile imal edilen mamuller için İTO tarafından hazırlanan fire oranları yapılan işlemlerin cinsi ve mamullerin ayarlarına göre ifade edilmektedir.

Tablo 5. Makine ile İmal Edilen Mamuller İçin Fire Oranları

İşlemler / Ayar (%)	22 Ayar	18 Ayar	14 Ayar	10 Ayar	8 Ayar
Eritme İşlemi	0,2	0,4	0,7	0,9	1,1
Silindir ve haddemeleme işlemi	0,4	1	1,5	2	2,5
Şekillendirme ve form verme işlemi	0,2	0,4	0,6	0,8	1
Makine örgüsü	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Dixodation - Sit vs. işlemi	0,1	0,2	0,5	0,7	1
Cila işlemi	2	2	2	2	2
Kalem atma işlemi	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5

Kaynak: Kaplan, Kemal (2004), Türkiye’de Kuyumculuk ve Altın, İstanbul: İTO Yayınları, s: 117-119.

Dökümden elde edilen mamullerde fire oranları mamullerin ayarlarına göre aşağıdaki gibi olmaktadır.

Tablo 6. Dökümden Elde Edilen Mamuller İçin Fire Oranları

İşlemler / Ayar (%)	22 Ayar	18 Ayar	14 Ayar	10 Ayar	8 Ayar
Eritme ve dökme işlemi	0,4	0,8	1,2	1,5	2
Tesviye montaj işlemi	1,5	2	2,5	3	3,5
Cila işlemi	2	2	2	2	2
Kalem atma işlemi	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5

Kaynak: Kaplan, Kemal (2004), Türkiye’de Kuyumculuk ve Altın, İstanbul: İTO Yayınları, s: 119-120.

Kıymetli metal alaşımlarının takı haline dönüştürülmesi için tesviye, kesim, kalem atma, zımparalama ve cilalama gibi işlemlere tabi tutulması gerekmektedir. Kuyumculukta üretim sırasında oluşan artıklar toplanmakta, gözle görülebilecek büyüklükteki atıklar hurda kutularında biriktirilmektedir. Tozlar veya yabancı maddelerle karışmış, gözle görülmeyen altın parçacıkları ise yakma ya da elektroliz yoluyla (ramad işlemi) geri kazanılmaktadır. Ramadlar mükemmel bir şekilde toplansa bile içinde bulunan kıymetli metallerin tümü geri kazanılamamaktadır. Ramadtan kazanma miktarı kaybedilenin % 40’ı kadar olmaktadır. Kuyumculukta geri kazanılamayan kıymetli metal artıkları firedir ve üretim sürecinde fire kaçınılmazdır.

Yukarıda açıklanan tüm işlemler ve geri kazanma sonucunda imalattan çıkan mamul mal üzerinden hesaplanan fire oranları Tablo 7.’deki gibidir;

Tablo 7. Mamul Mal Üzerinde Hesaplanan Fire Oranları

İmalat Türü	Hammadde miktarı	22 Ayar	18 Ayar	14 Ayar	10 Ayar	8 Ayar	Elde Edilen Toplam Mamul
El işi	1.000 Gr.	4,50	9,60	8,80	9,10	9,10	Yaklaşık 700 gr
Makine	1.000 Gr.	3,34	4,29	5,40	6,34	7,37	Yaklaşık 600 gr
Döküm	1.000 Gr.	4,40	5,30	6,20	7,00	8,00	Yaklaşık 500 gr

Kaynak: Kaplan, Kemal (2004), Türkiye’de Kuyumculuk ve Altın, İstanbul: İTO Yayınları, s: 119-120.

Kusurlu Ürün- Bozuk Ürün: Kusurlu ürün, üretimin son aşamasında ya da kalite kontrol esnasında ortaya çıkabilen, gerekli standartlara ve özelliklere uymayan mamullerdir. Bozuk ürün ise, üretim sürecini tamamlamakla birlikte beklenen kaliteyi ya da fiziksel ölçüleri sağlayamayan ıskarta durumundaki mamullerdir. Bozuk mamuller, üretim aşamasında bazı eksiklikleri olan, ancak söz konusu eksikliklerin tamamlanması ekonomik olmayan mamuller olmasına rağmen, kusurlu mamuller, ek ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetlerine katlanılmak suretiyle istenilen kalite ve özelliklerdeki sağlam ürünlere dönüştürülme imkanı olan mamullerdir (Kartal vd., 2003: 206-207). Kuyumcu işletmelerde kusurlu mamullerin kusurlarının giderilmesi için katlanılan giderlerin, mamul maliyetine yüklenmesinde, ek giderlerin sadece kusurlu üretilen birimlerin maliyetine yüklenmesi ve kusurlu mamullerin ortaya çıktığı üretim dönemindeki mamullerin maliyetine yüklenmesi mümkündür. Bozuk mamullerde ise, normal oranda ortaya çıkanların maliyetini sağlam mamullere yüklemek, anormal oranda ortaya çıkan bozuk mamullerin maliyetini ise doğrudan sonuç hesaplarına aktarmak gerekmektedir.

Artıklar: Üretim sürecine giren ilk madde ve malzemelerin döküntü olarak kalan, ölçülebilir ve düşük bir satış değerine sahip parçalarıdır. Kuyumcu işletmelerde atıklar aşağıdaki üretim süreçlerinde ortaya çıkabilmektedir;

- Tezgah atıkları (Montürlerin üzerinde oluşan çapakların temizlenmesi ile),
- Cila atıkları (Montürlerin cilalanması, mihlanmış ürünlerin ikinci cilaya gelmesi ile),
- Mihlama atıkları (Fazla kısımların eğelenmesi ve zımparalanması ile).

3.2.2. Kuyumcu İşletmelerde Enflasyon Düzeltmesi Uygulaması

Kuyumcu işletmelerde enflasyon düzeltmesine ilişkin en önemli yasal dayanak VUK'da yer almaktadır. Sürekli olarak ve sadece kuyumculuk işi ile uğraşan işletmelerin geçici vergi dönemlerinde ve içinde bulunulan hesap dönemi sonunda enflasyon düzeltmesi yapmaları zorunludur.

Enflasyon düzeltmesi ile ilgili bir diğer uygulama Sermaye Piyasası Mevzuatı'nda yer almaktadır. Seri XI, 20 No'lu tebliğe göre işletmeler finansal tablolarını enflasyon düzeltmesine tabi tutmak durumundadır.

Çalışmamızın bu bölümünde enflasyon düzeltmesi uygulaması, kuyumcu işletmeler için her şekilde zorunlu bir uygulama olduğundan VUK hükümlerine göre örneklendirilmektedir. Çalışmanın stok denetimi ile sınırlı olması nedeniyle sadece stok hesaplarının enflasyon düzeltmesine ilişkin hükümler dikkate alınmaktadır.

VUK'un mükerrer 298. maddesinde enflasyon düzeltmesi; parasal olmayan kıymetlerin enflasyon düzeltmesinde dikkate alınacak tutarlarının düzeltme katsayısı ile çarpılması suretiyle, finansal tablonun ait olduğu tarihteki satın alma gücü cinsinden hesaplanması şeklinde ifade edilmiştir. Enflasyon düzeltmesi açısından stok kalemleri parasal olmayan kıymetlerdendir. Kural olarak, parasal olmayan kıymetler enflasyon düzeltmesine tabi tutulmaktadır. İlk madde ve malzeme, ticari mallar, yarı mamul ya da mamul stoklarının maliyetine eklenen unsurların düzeltme işlemlerinde defterlere kayıt tarihleri esas alınmaktadır. Ayrıca, stokların alımında avans olarak yapılan ödemeler, parasal olmayan kıymetler olarak enflasyon düzeltmesine tabi tutulmaktadır. Avansların düzeltilmesinde ödeme tarihi dikkate alınmaktadır. İşletmelerin aktifinde bulunan yabancı para cinsinden avansların, düzeltme tarihindeki döviz kuru ile düzeltilmeleri gerekmektedir.

Düzeltilme işleminde VUK'un değerlendirme hükümlerine göre tespit edilen tutarlar esas alınmaktadır. Stokların, alış bedeline intikal ettirilen reel olmayan finansman maliyetleri düşüldükten sonra bulunan tutarlar düzeltmeye tabi tutulacaktır. Ancak, toplulaştırılmış yöntemlerle düzeltmeye tabi tutulan kıymetlerin alış ya da maliyet bedeline intikal ettirilen reel olmayan finansman maliyetlerinin düşülmesi ihtiyaridir. Reel Olmayan Finansman Maliyeti (ROFM)'ni iki yöntemle hesaplamak mümkündür;

- **Borç tutarının esas alınması:** Bu yöntemde ROFM; her türlü borçlanmada, borç tutarına borcun kullanıldığı döneme ait Toptan Eşya Fiyat Endeksi (TEFE) artış oranının uygulanması yoluyla bulunan tutarı ifade etmektedir. Yabancı para üzerinden

borçlanmalarda borcun kullanıldığı döneme ait TEFE artış oranı, borcun alındığı tarihteki TL karşılıklarına uygulanır.

- **Toplam Finansman Maliyetinin Esas Alınması:** Bu yöntemde ROFM; toplam finansman maliyetlerine, ilgili döneme ait TEFE artış oranının hesap dönemine ait ortalama ticari faiz oranına bölünmesi sonucunda belirlenen oranlar uygulanmak yoluyla bulunan tutarın, maliyet ya da alış bedelinden düşülmesi suretiyle hesaplanır.

Kuyumcu işletmeler iki yöntemden birini seçerek gerekli hesaplamayı yapabilmektedir. Ancak ikinci yöntemi seçenler, bu yöntemi seçimi yaptıkları hesap dönemi dahil üçüncü hesap döneminin sonuna kadar kullanmak zorundadır.

Kuyumcu işletmelerde enflasyon düzeltmesine ilişkin yapılan uygulamanın denetlenmesinde aşağıda yer alan kavramların kısaca açıklanmasında yarar bulunmaktadır.

Taşıma Katsayısı: Mali tablolardaki parasal olmayan tutarların, taşıma katsayısı kullanılarak ilgili dönemin sonundaki yeni değerlerinin hesaplanmasına taşıma denilir ve hesaplama işlemi taşıma katsayısı kullanılarak yapılır. Taşıma katsayısı ile amaç daha önce düzeltme yapılan en son mali tabloda yer alan iktisadi kıymete ait değerlerin uygun bir katsayı ile çarpılıp düzeltilmesidir. Düzeltme işlemine tabi tutulacak mali tabloda yer alan iktisadi kıymetlerden bazılarının düzeltmeye esas tarihleri, düzeltme yapılmış bir tarih öncesine gidebilmektedir. Bu durumda bu tür iktisadi kıymetler için yeniden düzeltmeye esas tarihe kadar inerek, uygun düzeltme katsayısını bulmaya gerek bulunmamaktadır. Taşıma katsayısı, mali tablonun ait olduğu aya ilişkin fiyat endeksinin (Üretici Fiyat Endeksi - ÜFE), bir önceki dönemin sonundaki (yıl içinde işe başlayanlarda işe başlanılan aya ilişkin) fiyat endeksinde bölünmesiyle elde edilen katsayıdır ve aşağıdaki gibi formüle edilir:

$$\text{Taşıma Katsayısı} = \frac{\text{Mali Tablonun Ait Olduğu Aya İlişkin Fiyat Endeksi}}{\text{Bir Önceki Dönemin Sonundaki Fiyat Endeksi}}$$

Örnek: B Kuyumculuk Limited Şirketi'nin stokları içerisinde yer alan platinin 31.12.2008 tarihli enflasyon düzeltmesine tabi tutulmuş dönem sonu bilançosundaki değeri 100.000.- TL'dir. Söz konusu platinin 31.03.2009 tarihli birinci geçici vergi dönemine ilişkin bilançodaki kayıtlı değeri de 100.000.- TL'dir. 31.03.2009 tarihli bilançonun enflasyon düzeltmesine tabi tutulması işlemi, bu stokun düzeltmeye esas tutarının taşıma katsayısı ile çarpılması gerekmektedir.

Buna göre platin stokunun düzeltilmiş tutarı şu şekilde bulunacaktır:

Bilançonun ait olduğu ay olan Mart 2009 ayına ait ÜFE : 158,94

Bir önceki dönem olan Aralık 2008 ayına ait ÜFE : 156,29

Taşıma katsayısı = $158,94 / 156,29 = 1,01696$

Düzeltilmiş tutar = Düzeltmeye esas tutar x Taşıma katsayısı

Düzeltilmiş tutar = $100.000 \times 1,01696 = 101.696.-$ TL

Düzeltilme Katsayısı: Düzeltme işlemine tabi tutulacak mali tabloda yer alan iktisadi kıymetlerden bir kısmının düzeltmeye esas tarihleri, düzeltme yapılmış bir tarihten sonrasına gidebilir. Bu takdirde bu tür iktisadi kıymetler için düzeltmeye esas tarihe kadar inmek, uygun düzeltme katsayısını bulmak ve düzeltmeye esas tutar ile düzeltme katsayısını çarparak düzeltme işlemini gerçekleştirmek gerekmektedir. Düzeltme işlemi aşağıdaki formüle göre hesaplanan düzeltme katsayıları kullanılarak yapılmaktadır.

Mali Tablonun Ait Olduğu Aya İlişkin Fiyat Endeksi

Düzeltilme Katsayısı = -----

Bir Önceki Dönemin Sonundaki Fiyat Endeksi

Toplulaştırılmış Yöntemlere Göre Düzeltme Katsayıları: Toplulaştırılmış yöntemler kullanılarak düzeltilebilen parasal olmayan kıymetler, stoklarla sınırlıdır. Mükellefler stokların düzeltmeye esas tutarlarını, düzeltmede esas alınacak tarihlere

bağlı kalmaksızın, dönem ortalama düzeltme katsayısı ile ya da hareketli ağırlıklı ortalama düzeltme katsayısı ile çarpmak suretiyle düzeltme işlemini gerçekleştirebilmektedir. Kuyumcu işletmeler belirtilen yöntemlerden herhangi birini seçebilmektedir.

Basit ortalama yönteminde düzeltme katsayısı şu şekilde hesaplanır;

$$\text{Düzeltilme Katsayısı} = \frac{\text{Mali Tablonun Ait Olduğu Aya İlişkin Fiyat Endeksi}}{\frac{\text{Mali tablonun ait olduğu aya ait fiyat endeksi} + \text{Mali tablo günü itibariyle bir önceki geçici vergi döneminin sonundaki fiyat endeksi}}{2}}$$

Örnek: Perakende kuyumculuk işi ile uğraşan C Kuyumculuk AŞ'nin 30.06.2009 tarihli bilançosunda stok mevcudu 1.500.000.- TL'dir. İşletmenin muhasebecisi, 30.06.2009 tarihli bilançoju düzeltirken bilançoda görünen stokların düzeltmeye esas tarih ve tutarlarını tespit etmekte zorlanmış bu nedenle stoklarını toplulaştırılmış yöntemlerden basit ortalama yöntemini tercih etmek yoluyla düzeltmeye karar vermiştir. Buna göre işletme stokunun düzeltilmiş tutarı şu şekilde bulunacaktır:

Bilançonun ait olduğu aya (Haziran-2009) ait ÜFE endeksi : 161,40

Mali tablo günü itibariyle bir önceki geçici vergi döneminin (Mart-2009) sonundaki ÜFE endeksi : 158,94

Düzeltilme Katsayısı : $161,40 / [(161,40 + 158,94) / 2] = 1,00768$

Düzeltilmiş tutar = $1.500.000 \times 1,00768 = 1.511.520.- \text{ TL.}$

Hareketli ağırlıklı ortalama yönteminde düzeltme katsayısı şu şekilde hesaplanır;

(Enflasyon düzeltilmesine tabi tutulmuş dönem başı stokun ilgili dönemin sonuna taşınmış değeri) + (Dönem içi alış ve giderlerin enflasyon düzeltilmesine tabi tutulmuş değerleri)

$$\text{Düzeltilme Kat.} = \frac{\text{Dönem başı stok + Dönem içi alış ve giderler}}{\text{Dönem başı stok + Dönem içi alış ve giderler}}$$

Örnek: D Kuyumculuk Limited Şirketi, 30.06.2009 tarihli bilançosundaki stoklarını toplulaştırılmış yöntemlerden hareketli ağırlıklı ortalama yöntemini tercih etmek suretiyle düzeltmeye tabi tutmaktadır. İşletmenin 31.12.2008 tarihli düzeltilmiş bilançosundaki stoklara ilişkin veriler şu şekildedir;

İlk madde ve malzeme (Has Altın) : 3.000.000.- TL

İlk madde ve malzeme (Pırlanta) : 4.000.000.- TL

01.01.2009 tarihinden itibaren işletmeye giren ve çeşitli nedenlerle işletmeden çıkan altın ve pırlanta stoklarının parasal değerleri aşağıdaki gibidir;

Aylar	Has Altın		Pırlanta	
	Girişler	Çıkışlar	Girişler	Çıkışlar
Ocak	500.000	700.000	600.000	1.500.000
Şubat	800.000	200.000	900.000	2.000.000
Mart	400.000	400.000	1.200.000	1.500.000
Nisan	100.000	300.000	300.000	300.000
Mayıs	500.000	600.000	200.000	100.000
Haziran	600.000	500.000	50.000	100.000
Toplam	2.900.000	2.700.000	3.250.000	5.500.000

Düzeltilme işleminin yapılabilmesi için yukarıdaki formülün pay kısmında yer alan değerlerin ayrı ayrı bulunması gerekmektedir. Bu nedenle hareketli ortalama yöntemine göre düzeltme işlemi aşağıdaki aşamalar izlenerek yapılmaktadır.

Enflasyon düzeltilmesine tabi tutulmuş dönem başı stokunun ilgili dönemin sonuna taşınmış değerinin bulunması:

Taşıma Katsayısı = Haziran 2009 ÜFE / Aralık 2008 ÜFE

Taşıma Katsayısı = 161,40 / 156,29 = 1,03270

Has altın için taşınmış değer = 3.000.000 x 1,03270 = 3.098.100.- TL

Pırlanta için taşınmış değer = 4.000.000 x 1,03270 = 4.130.800.- TL

Dönem içi alışların enflasyon düzeltilmesine tabi tutulmuş değerlerinin bulunması:

Düzeltilme katsayısının hesaplanması için gerekli olan ÜFE bilgileri yıllar ve aylar itibariyle Tablo 8.'de yer almaktadır. Düzeltilme katsayısı yukarıda verilen formül yardımıyla bulunabilecektir.

Örnek vermek amacıyla Ocak ayı girişi için düzeltilme katsayısı aşağıda hesaplanmıştır;

Tablo 8. Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE) (Türkiye-Genel) (2003=100)

YIL	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2004	107,17	107,40	108,03	110,49	115,50	116,43	115,56	116,69	117,53	120,43	120,43	119,13
2005	118,64	118,77	120,17	121,72	121,96	121,38	120,48	121,73	122,68	123,52	122,35	122,30
2006	124,70	125,02	125,33	127,76	131,30	136,58	137,76	136,73	136,41	137,03	136,63	136,46
2007	136,39	137,68	139,02	140,13	140,68	140,53	140,62	141,82	143,26	143,07	144,35	144,57
2008	145,18	148,90	153,62	160,53	163,93	164,46	166,51	162,62	161,16	162,08	162,03	156,29
2009	156,65	158,48	158,94	159,97	159,89	161,40	160,26	160,93	161,92			

Kaynak: www.tuik.gov.tr, (01.11.2009)

Ocak girişi için düzeltilme katsayısı = Haziran ÜFE / Ocak ÜFE

= 161,40 / 156,65 = 1,03032

Aylar	Has Altın			Pırlanta		
	Girişler (A)	Düz. K.(B)	Düz. Değ. (A x B)	Girişler (A)	Düz. K.(B)	Düz. Değ. (A x B)
Ocak	500.000	1,03032	515.160	600.000	1,03032	618.192
Şubat	800.000	1,01843	814.744	900.000	1,01843	916.587
Mart	400.000	1,01548	406.192	1.200.000	1,01548	1.218.576
Nisan	100.000	1,00894	100.894	300.000	1,00894	302.682
Mayıs	500.000	1,00944	504.720	200.000	1,00944	201.888
Haziran	600.000	1,00000	600.000	50.000	1,00000	50.000
Toplam	2.900.000		2.941.710	3.250.000		3.307.925

Düzeltilmiş tutarların bulunması:

Has Altın için hareketli ağırlıklı ortalama düzeltme katsayısı kullanılarak düzeltilmiş değer şu şekilde bulunur;

$$\text{Har. Ağır. Ort. Düz. Kats.} = 3.098.100 + 2.941.710 / 3.000.000 + 2.900.000$$

$$= 1,02370$$

30.06.2009 tarihli bilançodaki düzeltilmiş has altın değeri;

$$3.200.000 \times 1,02370 = 3.275.840.- \text{ TL}$$

Pırlanta için hareketli ağırlıklı ortalama düzeltme katsayısı kullanılarak düzeltilmiş değer de şu şekilde bulunur;

$$\text{Har. Ağır. Ort. Düz. Kats.} = 4.130.800 + 3.307.925 / 4.000.000 + 3.250.000$$

$$= 1,02603$$

30.06.2009 tarihli bilançodaki düzeltilmiş pırlanta değeri;

$$1.750.000 \times 1,02603 = 1.795.553.- \text{ TL}$$

Enflasyon düzeltmesi işlemlerine ait muhasebe kayıtlarının nasıl olacağı 12 Sıra No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde açıklanmıştır. Buna göre;

Parasal olmayan kıymetlerin düzeltilmesi sonucu oluşan farklar, ilgili varlık ve kaynaklara ilişkin defter-i kebir hesaplarına (bu hesaplarda enflasyon düzeltmelerinin yarattığı farklar için açılacak tali hesaplara) karşılık 698- Enflasyon Düzeltme Hesabı'na kaydedilmektedir. Parasal olmayan varlık kalemlerinin (örneğin stoklar) enflasyona göre düzeltilmesi sonucu ortaya çıkan artışlar 698- Enflasyon Düzeltme Hesabı'nın alacağına yazılmaktadır. 698 No'lu hesap, alacak ve borç kalanı vermesi durumuna göre, "648- Enflasyon Düzeltmesi Karları" veya "658- Enflasyon Düzeltmesi Zararları" hesabına devredilerek kapatılır. Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde verilen son örneğin muhasebe kaydı örneği aşağıdaki gibi olmalıdır;

----- / -----	
150. İLK MADDE VE MALZEME	121.393
150.99 Enflasyon Düzeltme Farkları	
- Has Altın	75.840.- TL
- Pırlanta	45.553.- TL
	698. ENFLASYON DÜZ. HS.
	121.393
----- / -----	

Enflasyon düzeltmesine tabi tutulan değerlerin elden çıkarılması halinde, bunlara ilişkin enflasyon düzeltme farkları maliyet sayılmaktadır.

3.2.3. Kuyumcu İşletmelerde Dış Ticaret İşlemleri Muhasebesi

Türk Kuyumculuk Sektörü Türkiye ekonomisinin global oyuncu olarak kabul edildiği az sayıda sektörlerden biri durumundadır. Türkiye ekonomisi hızla gelişirken kuyumculuk sektörü de bu gelişmeye önemli katkılarda bulunmaktadır. Değerli Maden ve Mücevherat ihracatı 2008 yılında Türkiye toplam ihracatı içinde % 1,18'lik bir paya sahip bulunmaktadır. Türk kuyumculuk sektörü, gösterdiği atılımlarla uluslararası arenada kendine önemli bir yer edinmiştir.

Aşağıda kuyumcu işletmelerin ihracat ve ithalat işlemleri sadece stok hesaplarını ilgilendiren muhasebe boyutuyla incelenmektedir.

İhracat İşlemleri: Gümrük idaresince ihracat gümrük beyannamesinin tüm işlemleri tamamlanarak ihracata konu olan malın Türkiye gümrük bölgesini terk ediş eylemi, fiili ihracat olarak tanımlanabilir. İhracat nedeniyle faturası kesilen, gümrük beyannamesi düzenlenerek yurt dışı edilen malların fiili ihracat tarihine göre muhasebe kaydı ve diğer işlemleri yapılmaktadır. Bu nedenle fiili ihracat tarihi oldukça önem kazanmaktadır. Fiili ihracat tarihi aşağıdaki işlemlere açıklık kazandırmaktadır (Gürsoy, 2009: 64);

- Muhasebe kaydının yapılacağı tarihin, fiili ihracat tarihi olması,
- İhracat tutarı hesaplanırken, gümrük beyannamesindeki döviz kuru ve miktarının dikkate alınması,
- İhracat hasılatının, fiili ihracat tarihinin ait olduğu dönemin kazancı olarak değerlendirilmesi.

Kuyumcu işletmede denetim yapan denetçi fatura tarihi, gümrük beyannamesi tarihi ve fiili ihracat tarihi olmak üzere üç farklı tarihle karşılaşabilecektir. Bu durumda dikkate edilmesi gereken tarih fiili ihracat tarihidir.

Örneğin, ihraç edilen 5 kg altından mamul eşyanın faturası 25.12.2008 tarihinde kesilmiş, gümrük beyannamesi 30.12.2009 tarihinde düzenlenmiş, ancak gecikmeler nedeniyle fiili ihracat tarihi 02.01.2009 tarihi olarak gümrük beyannamesine işlenmiş ise, bu üç tarihten sonuncusu yani fiili ihracat tarihi muhasebe kaydının yapılacağı tarih olmalıdır. Fiili ihracat tarihi, Gümrük Müsteşarlığı'nın www.gumruk.gov.tr şeklindeki internet adresinde yer alan VEDOP Sorgulama ekranından görüntülenebilmektedir. Bu açıdan ilgili web adresinden gümrük beyannamesinin kapanma tarihi yani fiili ihracat tarihi kolaylıkla bulunabilmektedir. Gümrük beyannamesi düzenlenen ve yurt dışına gönderilen malların muhasebe kaydında; gümrük beyannamesi üzerinde yazan döviz kuru, döviz miktarı ile çarpılarak ihracatın TL cinsinden tutarı muhasebeleştirilmektedir.

Örnek 1: A Kuyumculuk Sanayi ve Dış Ticaret AŞ, imalatçı ve aynı zamanda ihracatçı bir işletmedir. A Kuyumculuk AŞ ile İtalya'da yerleşik B Jewellery Ltd. arasında 300.000.- Euro (€)'luk 18, 14 ve 10 ayar altından mamul eşya ihracatı ile ilgili satım sözleşmesi yapılmıştır. Üretilen mamullerin maliyeti 250.000 Euro'dur.

Örnek 2: Daha önce ihraç edilmiş ve kayıtlı kuru 1 Euro = 2,1167 TL olan 300.000 Euro'luk malların, 50.000 Euro'luk kısmı İtalyan B Jewellery Ltd. tarafından sözleşmeye uymama sebebiyle 30.06.2009 tarihinde iade edilmiştir. İade edilen malların eksiklikleri tamamlandıktan sonra söz konusu mallar tekrar ihraç edilecektir.

30.06.2009 tarihinde 1 € = 2,1523 TL'dir.

----- 30/06/2009 -----	
610. SATIŞTAN İADELER	107.615
120. ALICILAR	105.835
601. YURTDIŞI SATIŞLAR	1.780
- İhracat Kur Farkı	
----- / -----	

Cari dönem içinde iade gelen mallar için 610- Satıştan İadeler hesabı kullanılmıştır. Cari dönemden sonra iade gelen mallar için ilgili stok hesaplarının kullanılması gerektiği unutulmamalıdır.

İthalat İşlemleri: İlk madde ve malzeme, yarı mamul ve ticari mal ithalatında, ithalat ile ilgili yapılan harcamalar varlığın maliyetine ilave edilir. İthalat işlemlerinin muhasebe kayıtlarında, stok ile ilgili ithalatın maliyetine dahil edilecek mal bedeli ve harcamalar, ithalatın tamamlanması aşamasına kadar 159- Verilen Sipariş Avansları hesabının tali hesaplarında izlenir. İthalatın tamamlanmasından sonra bu hesapta biriken tutarlar ilgili stok hesaplarına aktarılır ve sipariş avansları hesabı kapatılır.

Örnek: B Kuyumculuk AŞ, Almanya'da faaliyet gösteren bir kuyumcu işletmeden (G German Ltd.) 05.07.2009 tarihinde 10.000.- Euro'luk ilk madde ve malzeme (14 ayar kilit) ithalatı için sözleşme yapmıştır. Mallar 03.08.2009 tarihinde ithal edilmiştir. İthalatın ödeme şekli mal mukabilidir. 03.08.2009 tarihli ve 11111 No'lu Gümrük Beyannamesi ile 10.000.-Euro'luk ilk madde ve malzemenin (kilit) ithalat işlemi yapılmış ve söz konusu malzemeler gümrükten çekilmiştir.

Gümrük beyannamesinde döviz kuru 2,0860 TL'dir.

----- 03/08/2009 -----	
159. VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI	20.860
- İthalat giderleri	
- Mal bedeli	
320. SATICILAR	20.860
- G German Ltd.	
----- / -----	

İthalat bölümü tarafından kilit ithalinden önce 100.-TL'lik çeşitli vergi ve harçlar ödenmiştir. Ayrıca ithal malzemenin nakliyesi için bir güvenlik ve nakliyat şirketine 2.000.- TL + KDV (% 18) tutarında çek düzenlenmiştir.

----- 03/08/2009 -----	
159. VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI	100
- İthalat giderleri	
- Vergi, resim ve harçlar	
100. KASA	100
----- 03/08/2009 -----	
159. VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI	2.000
- İthalat giderleri	
- Nakliye gideri	
191. İNDİRİLECEK KDV	360
103. VER. ÇEK. VE ÖDE.	3.600
----- / -----	

C Sigortacılık A.Ş.'ye ithalatla ilgili olarak 300.-TL sigorta gideri nakden ödenmiştir.

----- 03/08/2009 -----	
159. VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI	300
- İthalat giderleri	
- Sigorta gideri	
100. KASA	300
----- / -----	

İthalat ile ilgili 300.-TL'lik bir gümrük masrafı nakit olarak ödenmiştir.

----- 03/08/2009 -----		
159. VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI		300
- İthalat giderleri		
- Gümrük masrafı		
	100. KASA	300
----- / -----		

İthalatı yapılan kilitler için gümrükte, 1.840.-TL KDV nakit olarak ödenmiştir.

----- 03/08/2009 -----		
191. İNDİRİLECEK KDV		1.840
- İthalat-Alış KDV		
	100. KASA	1.840
----- / -----		

Gümrük müşavirliği şirketine, 200.- TL + KDV (% 18) tutarında müşavirlik hizmet bedeli için borçlanılmıştır.

----- 03/08/2009 -----		
159. VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI		200
- İthalat giderleri		
- Gümrük müşavirlik hizmeti		
191. İNDİRİLECEK KDV		36
	320. SATICILAR	236
----- / -----		

10.000.-Euro'luk ithalat bedeli 31.08.2009 tarihinde banka havalesi ile ödenmiştir.

İşlem gününde 1 € = 2,1358 TL dir.

----- 31/08/2009 -----	
320. SATICILAR	20.860
- G German Ltd.	
159. VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI	498
- İthalat giderleri	
- Kur farkı gideri	
102. BANKALAR	21.358
----- / -----	

İthalat bedelinin transferi için 100.-TL tutarında banka masrafı, işletmenin mevduat hesabından ödenmiştir.

----- 31/08/2009 -----	
159. VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI	100
- İthalat giderleri	
- Banka masrafları	
102. BANKALAR	100
----- / -----	

İthalat süreci tamamlandığında (ithalat dosyasının kapatılması) aşağıdaki muhasebe kaydı yapılmalıdır.

----- 31/08/2009 -----	
150. İLK MADDE VE MALZEME	24.358
- 14 Ayar Kilit	
159. VERİLEN SİP. AVANS.	24.358
- İthalat Giderleri	
----- / -----	

3.3. Kuyumcu İşletmelerde Stokların Denetimi

Kuyumcu işletmelerde stoklar, satmak, üretimde kullanmak veya tüketmek amacıyla edinilen ilk madde ve malzeme, yarı mamul, mamul, ticari mal ve artık gibi varlıklardan oluşmaktadır. Perakendeci ve toptancı kuyumcu işletmelerin alıp

sattıkları mallar ile imalatçı kuyumcu işletmelerin üretilen sattıkları mamuller, bu işletmelerin ana faaliyetlerini oluşturduğundan denetimleri zaman alıcı, maliyetli ve risklidir. Temel girdi maddesi olan altın, fiziksel ve kimyasal özellikleri ile alayım, ayar gibi matematiksel hesaplamalar gerektirdiğinden denetçilerin ihtiyaç halinde uzman kişilerden yardım alması kaçınılmaz olabilmektedir.

Kuyumcu işletmelerde stok denetimi yapan denetçiler aşağıdaki amaçları gerçekleştirmek üzere denetim çalışmasını planlamalıdır;

- Stok hesaplarına girişlerin gerçek girişler olup olmadığı tespit edilmelidir.
- Stokların kayıtlara alınmasında maliyet bedellerine uygun olup olmadıkları incelenmelidir.
- Yıl içinde tükenen veya satılan stokların üretim maliyetleri ve satışların maliyetleri hesaplarına tam olarak yansıtılıp yansıtılmadıkları belirlenmelidir.
- Kuyumcu işletmenin sahipliğindeki tüm stokların envantere dahil edilip edilmediği incelenmelidir.
- Envanterde yer alan stokların genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve yasalara göre değerlemeye tabi tutulup tutulmadıkları belirlenmelidir.
- Stok satışları ve satışların maliyetlerinin finansal tablo ve dipnotlarında gerçeğe uygun ve tam olarak yer alıp almadıkları raporlanmalıdır.

3.3.1. Kuyumcu İşletmelerde Stok Hesaplarıyla İlgili Denetim Hedefleri

Kuyumcu işletmelerde denetim çalışmalarının temeli bir karşılaştırma sürecine dayanmaktadır. Buna göre işletme yönetimi finansal tablolarda yer alan bilgilerin doğru olduğu iddiasında bulunmakta, denetçi ise kendi ölçütlerine dayanarak bu iddiaların doğru olup olmadığını incelemektedir.

Kuyumcu işletmelerde işletme yönetimi tarafından stok hesaplarının doğruluğu hakkında şu iddialar ileri sürülebilmektedir;

- **Var olma:** İşletme yönetimi finansal tablolarında yer alan stokların fiilen var olduklarını iddia edebilir.
- **Bütünlük:** İşletme yönetimi işletmeye gelen tüm malların ilgili stok hesaplarına kaydedildiğini iddia edebilir.
- **Haklar:** İşletme yönetimi bilançoda yer alan varlıkların gerçekten işletmeye ait olduğunu ileri sürebilir.
- **Değerleme ve dağıtım:** İşletme yönetimi finansal tablolarda yer alan hesap bakiyelerinin olması gereken tutarlarda olduğunu ileri sürmekte, ayrıca yapılması gereken dağıtımlarında gerçekleştiğini iddia etmektedir.
- **Sunuş ve açıklama:** Bu iddia ile stok hesaplarının finansal tablolarda uygun şekilde sınıflandırıldığı ve açıklandığı ileri sürülmektedir.

Denetçinin amacı, kuyumcu işletme yönetimi tarafından sıralanan iddiaların doğru olup olmadığını ortaya koyabilecek çalışmalar yapmaktır. Denetçi bu amacı gerçekleştirmek için denetim hedefleri ortaya koymaktadır. Bu denetim hedefleri şöyledir (Bozkurt, 2006: 50-51);

- **Geçerlilik:** İşletme yönetiminin var olma iddiasına karşılık gelen bu hedef ile muhasebede stok ile ilgili işlemlerin ve stok hesap bakiyelerinin gerçekten var olup olmadığı anlamaya çalışılır.
- **Bütünlük:** İşletme yönetiminin bütünlülük iddiasına karşılık olarak, gerçekleşen stok işlemlerinin muhasebe kayıtlarına ve finansal tablolara tam olarak yansıtılıp yansıtılmadığını ortaya çıkarmak hedeflenir. Örneğin, muhasebe kayıtlarında ve denetçi tarafından depoda belirlenen 1.500.000.- TL'lik has altın gerçekten olması gereken tutar mıdır? Muhasebe kayıtlarına intikal etmemiş has altın alışı var mıdır? gibi sorulara yanıt aranılır.
- **Sahiplik:** İşletme yönetiminin haklar iddiasına karşılık gelen bu hedefin amacı finansal tablolarda gözüken stokların gerçekten işletmeye ait olup olmadığını anlamaktır.

- **Değerleme:** Finansal tablolarda yer alan stok hesap bakiyelerinin gerçekten olması gereken tutarda olup olmadığını anlamaya dönük bir hedeftir.
- **Sınıflandırma:** Denetçi bu hedef aracılığı ile muhasebede gerçekleşen işlemlerin doğru hesaplara kaydedilip kaydedilmediğini anlamaya çalışmaktadır.
- **Hesap kesimi:** Özellikle dönem kayması şeklinde ortaya çıkan olaylarda, örneğin yılın son haftasında yapılan satışların veya alımların içinde bulunulan döneme kaydedilip kaydedilmemesi araştırılır.
- **Mekanik doğruluk:** Finansal tablolarda yer alan stok bakiyelerinin oluşmasında rol oynayan tutar hareketlerinin matematik açıdan doğru olup olmadıklarını anlamaya yönelik bir hedeftir.
- **Sunuş:** Stok değerlemesinde kullanılan yöntemlerin gelir tablosu dipnotlarında yer alıp almamasına bakılması şeklinde örneklendirilebilen bu hedefte, stok hesaplarının uygun biçimde finansal tablolarda yer alıp almadığını ve bunları ilgilendiren açıklamaların yeterli olup olmadığını incelemek hedeflenmektedir.

3.3.2. Kuyumcu İşletmelerde Stok Hesaplarına Ait Uygunluk Denetimi

Denetimi yapılan kuyumcu işletmenin iç kontrol sistemi ana faaliyet konusu oluşturan stoklarda yapılabilecek hata ve yolsuzluklara karşı iyi oluşturulmuş olmalıdır. Dolayısıyla denetçi uygunluk testlerini çok iyi uygulamalı ve çok sayıda kanıt toplmalıdır. Denetçinin görüşünü mantıklı bir temele oturtabilmesi için, kuyumcu işletme iddiası ile ilgili olarak çeşitli denetim teknikleri yardımıyla yeterli sayı ve güvenilirlikte kanıt toplaması gerekmektedir.

Denetçi, kanıtlarını muhasebe verilerinden (yasal defterler, hesap planı, çalışma kâğıtları ve hesaplamalar) elde edebileceği gibi destekleyici verilerden (doğrulamalar, gözden geçirme, soruşturmalar, faturalar gibi) de elde etmelidir. Muhasebe verilerinden elde edilen kanıtlar denetçi tarafından yoğun olarak kullanılsa da, bu kanıtların temeli işletmeye dayandığından güvenilirlikleri azdır. Bu

nedenle muhasebe verilerinden elde edilen kanıtları destekleyen kanıtların toplanması ve kullanılması önemlidir. Destekleyici kanıtlar kuyumcu işletme yönetiminin etkisi dışında oluştuklarından güvenilirlikleri daha fazladır.

Denetçinin toplayacağı denetim kanıtlarının sayısını; önemlilik, risk, nitelik, ekonomik etkenler ve ana kütlelerin büyüklüğü ve özellikleri gibi unsurlar belirlemektedir. Ayrıca toplanacak kanıtın güvenilirliği de önemlidir. Kanıtların güvenilir olması için öncelikle elde edilen kanıtın amaçlanan denetim hedefi ile doğrudan ilgili olması, kanıtın elde edildiği kaynak üzerinde işletmenin etkisinin az olması, zamanlı ve objektif kanıt olması gerekmektedir (Bozkurt, 2006: 55-59).

Denetçinin kuyumcu işletmelerde yapacağı denetimde stoklara uygulayacağı uygunluk testleri aşağıdaki gibi olabilir (Kepekçi, 2004: 184);

- Kontrol yöntemlerinin işleyişini gösteren belgeleri incelemek,
- İş bölümünün uygulanmasına ilişkin gözlemlerde bulunmak,
- Tamamlanmış muhasebe işlemlerini incelemek.

Uygulanacak uygunluk testleri satın alınan ve satılan stoklar için ayrı ayrı dikkate alınmalıdır. Satın alınan stoklara uygulanacak denetim testleri aşağıdaki gibidir;

- Alış belgelerinden örneklem seçip, ekinde yer alan sipariş fişi, teslim alma raporu, satıcı sevk irsaliyesi, satıcı faturası ve ambar giriş fişi ile karşılaştırılıp karşılaştırılmadığı, belgeleri düzenleyenlerin bir üst yönetici tarafından kontrol edilip edilmediği incelenir.
- Her satın alma işlemi için gerekli olan belgelerin bulunup bulunmadığı incelenir.
- Sipariş fişi, teslim alma raporu, alış bordrosu ve mahsup fişi düzenleme işlemleri ve muhasebe defterlerine kayıt görevlerinin farklı kişilere ait olup olmadığı tespit edilir.
- Teslim alma ve depolama fonksiyonlarının yürütülmesinde yetkili personelin yaptığı inceleme ve sayım yöntemleri için gözlem yapılır ve soruşturulur.

- Stoklar ve muhasebe kayıtlarına ilişkin fiziki koruma ve güvenlik önlemlerinin alınması konusunda gözlem yapılır ve soruşturulur.
- Sipariş fişi, teslim alma raporu ve mahsup fişlerinin numara sırasına göre kullanılıp kullanılmadığı incelenir.
- Ambardan malzeme teslim edildiğinde, ambar çıkış fişlerinin teslim alan kişi tarafından imzalanıp imzalanmadığı tespit edilir.
- Belgeleri düzenleyenlerin ve onaylayanların dışında bu belgelerin doğruluklarının bir başka kişi tarafından araştırılıp araştırılmadığı incelenir.
- Teslim alınan miktarlarla belgelerde kayıtlı miktarların bu işlemlerle direkt ilişkisi olmayan bir personel tarafından yapılıp yapılmadığı incelenir.
- Mahsup fişlerinin tamamının yevmiye ve büyük deftere kaydedilip kaydedilmediği incelenir.
- Dönem sonu itibariyle kaydedilmemiş alış faturalarının var olup olmadığını incelenir.

Denetçinin satılan stoklara uygulayacağı uygunluk testleri ise şunlardır;

- Satış fişlerinden örneklem seçilir ve yetki kullanımı açısından incelenir.
- Müşterinin adı, gönderilen malın nitelikleri ve miktarı bakımından satış fişleri sevk irsaliyeleri ile karşılaştırılır.
- Sevk irsaliyelerinden bir örneklem seçilerek, satış faturalarına, satış kayıtlarına ve diğer hesaplara işleniş incelenir.
- Sevk irsaliyesinde yer alan müşterinin adı, adresi, vergi hesap numarası, malın özellikleri ve miktarı satış faturalarıyla karşılaştırılır.
- Satış faturalarından bir örneklem seçilir ve faturalardaki fiyatları fiyat listeleri ile karşılaştırılır.
- Satış faturalarındaki yatay ve dikey aritmetik işlemler yeniden hesaplanır.
- Satış fişi düzenleme, mal gönderme, fatura düzenleme, müşteri hesaplarına kayıt ve genel muhasebe işlemlerinin farklı kişilerce yapılıp yapılmadığı incelenir.

- Sevk irsaliyelerinin, mal gönderme sırasında gönderilen mallarla karşılaştırılması gözlemlenir.
- Müşterilere aylık hesap durumu gönderilip gönderilmediği belirlenir.
- Müşteri hesaplarının güvenliği gözlemlenir.
- Sevk irsaliyelerinin ve satış faturalarının numara sırasına göre kullanılıp kullanılmadığı incelenir.
- Gönderilen miktarlarla faturalanan miktarların karşılaştırmasının yapılıp yapılmadığı incelenir.

Denetçi, stokların hem satın alınmasına hem de satışına ilişkin olarak bu uygunluk testlerini uygulayarak, yeterli kanıtları toplayabilir ve kuyumcu işletmenin stoklarla ilgili iç kontrol yöntem ve prosedürlerinin zayıf ve güçlü taraflarını tespit edebilir.

3.3.3. Kuyumcu İşletmelerde Stok Hesaplarına Ait Maddi Doğruluk Denetimi

Stoklara ilişkin uygunluk testlerinin ardından denetçi ulaştığı sonuçlara göre maddi doğruluk testlerini uygulamaya koymalıdır. Kuyumcu işletmelerde stok hesaplarının denetimi, dikkatli bir planlamayı gerektirir ve denetimde harcanacak zaman ve maliyetin göz önünde bulundurulması önemlidir. Maddi doğruluk testlerinin yapılmasında denetçi kuyum stoklarının özelliğinden dolayı hesap kalanı testlerine özel bir önem vermelidir. Çünkü stok hesapları hata ve hilelere oldukça açık hesap kalemleridir. Bu nedenle kuyumcu işletmelerin stok hesaplarının denetiminde titiz davranmak gerekmektedir.

Denetçinin stok hesaplarına ilişkin denetim hedeflerine ulaşabilmesi için genel kabul görmüş muhasebe ilkelerini göz önünde bulundurarak, maddi doğruluk testlerini yapması gerekmektedir.

Gerçeklik: Denetçi, gerçeklik hedefine ulaşabilmek için dönem sonunda kuyumcu işletmenin yaptığı fiili envanter sayımında hazır bulunarak gözlemlerde bulunmalıdır. Bu prosedürü uygularken örnekleme yöntemlerini kullanarak stok kalemlerinin sayımını test etmeli ve stoklara ilişkin olarak kuyumcu işletmeden bilgi

almalıdır. Fiili envanter sayımını gözlemlemenin zamanı kuyumcu işletmede uygulanan envanter yöntemi ve iç kontrol sisteminin etkinliği ile ilişkilidir. Sürekli envanter yöntemini uygulayan kuyumcu işletmede fiili sayım dönem içinde yapılabilir. Bu nedenle denetçi sayımı gözlemek amacıyla işletmede hazır bulunur, gözlemlerini çalışma kâğıtlarına aktarır. Aralıklı envanter yöntemine göre stok sayımı genellikle bilanço tarihine yakın bir zamanda gerçekleştirildiğinden denetçi bu tarihlerde kuyumcu işletmede hazır bulunmalıdır. İç kontrol sisteminin etkinliği açısından, sistemin zayıf olması halinde stokların miktarını test etmek için daha fazla çaba harcamak gerekmektedir.

Bütünlük: Denetçi, fiili envanter sayımını gözlemlemenin yanında bazı kalemlerin sayımını test etmeli ve sonucu stok kartlarıyla karşılaştırarak stokların tamamının kaydedilip kaydedilmediğini belirlemelidir. Satın alma, alış iadesi, satış ve satıştan iadeler gibi işlemlerin özellikle bilanço tarihine yakın zamanlarda test edilerek, bilançoda gösterilmesi gereken miktarların tam olarak gösterilip gösterilmediği de incelenmelidir.

Sahiplik: Denetçi, kuyumcu işletmede mevcut stokların işletmenin mülkiyetinde mi yoksa konsinye olarak mı işletmede bulunduğunu belirlemelidir. Denetçi bu konuda kuyumcu işletme yönteminden bilgi alabileceği gibi, konsinye olarak alınıp satılan stoklarla ilgili sözleşmeleri incelemelidir.

Kayıtsal Doğruluk: Kayıtsal doğruluğu sağlamak için denetçi, stok hesaplarının sayfa toplamlarını yeniden hesaplayarak, sayfa toplamının bir sonraki sayfaya doğru aktarılıp aktarılmadığını incelemelidir. Stok hesaplarının bakiyeleri envanter listesi ile karşılaştırılmalıdır.

Değerleme: Stokların ve satılan mamullerin/malların maliyetinin doğru hesaplanması, finansal tabloların doğruluğunun belirlenmesi açısından önemlidir. Denetçi, kuyumcu işletmenin stok sayımını gözlemleyerek, stok kartlarını inceleyerek, kalite kontrol raporlarını gözden geçirerek ve işletmeden bilgi alarak stokların genel durumuna ilişkin kanıtları elde etmelidir.

Stokların değerlemesi konusunda denetçi stok değerlemesinde ilk testini tutarlılığın belirlenmesinde gerçekleştirmelidir. Denetçi tutarlılığı, önceki yılın çalışma kâğıtları ya da finansal tablolarından belirleyebilmektedir. Kuyumcu işletme, önceki yılda kullandığı değerlendirme yöntemini denetlenen dönemde de kullanıyorsa tutarlılıktan söz edilmektedir. İkinci test, birim maliyetlere ilişkin kanıt toplamaktır. Bu amaçla satın alınan malların maliyetleri satıcılar tarafından düzenlenmiş faturalar ile karşılaştırılmalıdır. Yarı mamul ve mamul stoklarının birim maliyetlerine ilişkin kanıt elde etme kuyumcu işletmenin maliyet muhasebesi kayıtlarından elde edilebilmektedir. Denetçi, yarı mamul ve mamulleri değerlemede, ilk madde ve malzeme giderleri, işçilik giderleri ve genel üretim giderlerini dikkate almalıdır. İlk madde ve malzeme, satın alınan malların maliyetinin değerlendirilmesi ile aynıdır. İşçilik giderleri, ücret bordroları ve banka hesap hareketleriyle karşılaştırılmalıdır. Genel üretim giderleri için ise daha önce de ifade edilen konular üzerinde yeniden hesaplamalar yapılmalıdır.

Sınıflandırma ve açıklama: Denetçi, kuyumcu işletmelerdeki stokların tekdüzen hesap planı sınıflamasına uygun olarak kaydedilip kaydedilmediğini ve bilançoda bu sınıflandırmaya uygun bir şekilde gösterilip gösterilmediğini incelemelidir. Bunun yanında kuyumcu işletmede kullanılan stok değerlendirme yöntemi ve önemli satın alma sözleşmelerinin açıklanıp açıklanmadığı araştırılmalıdır.

3.3.4. Kuyumcu İşletmelerde Stoklara İlişkin Hile Denetimi

Finansal tablolardaki bilgilerin güvenilirliği bu tabloların kullanıcıları açısından çok önemlidir. Finansal tablo kullanıcılarını aldatmak amacıyla işletmelerin finansal durumlarını bilinçli olarak yanlış bildirme davranışları günümüzde artmakta, bunları tespit edebilmek için yeni denetim teknikleri geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Hile; aldatma, rüşvet, sahtecilik, hırsızlık, kötüye kullanma ve önemli gerçekleri gizleme gibi anlamlar taşıyan bir eylem olmakla birlikte, bir başka kişi ya da grubun zararına neden olacak şekilde, bir yarar sağlamak amacıyla, kasıtlı olarak aldatma faaliyetinde bulunmaktır (Bozkurt, 2009: 60).

Hile kavramı yerine yolsuzluk ve suistimal kavramları da kullanılabilir. Kelimenin İngilizce karşılığı olan “fraud” kelimesi Türkçe çalışmalarda daha çok “hile” kavramı olarak yer aldığından çalışmamızda “hile” kelimesi tercih edilmiştir.

Hile ile ilgili bir başka tanım ise şöyledir (Çıtak, 2009: 16);

“Hile, bir çalışanın içinde bulunduğu işletmenin kaynaklarını ve varlıklarını kasıtlı olarak uygun olmayan bir biçimde kullanarak yada ada ele geçirerek haksız kazanç sağlamasıdır.”

Hile eyleminde ortaya çıkan ana unsurlar ise şöyledir (Bozkurt, 2009: 60);

- Gizli yapılan bir faaliyettir.
- Hile yapan kendisine bir yarar sağlar.
- Kesinlikle kasıt unsuru vardır.
- Her durumda işletme zarar görür.

Hata ise, finansal tablolardaki kasdi olmayan yanlışlıklardır. Hatalar, kaydedilmesi gereken bir işlem, tutar ya da bir açıklamanın finansal tablolara ilave edilmemesi veya yanlış bir işlem ya da tutarın finansal tablolara eklenmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan hileyi, hatadan ayıran en önemli etken, kasıtlı ve bilinçli yapılmasıdır.

Muhasebe hataları aşağıdaki şekillerde ortaya çıkabilmektedir (Güredin, 2007: 133);

- Finansal tabloların hazırlandığı verilerin toplanıp işlenmesindeki hatalar,
- Olayları görmemekten ya da yanlış yorumlamaktan doğan makul olmayan muhasebe tahminlerinde oluşan hatalar,
- Tutar, sınıflandırma, sunum şekli ile ilgili muhasebe ilkelerinin uygulanmasında yapılan hatalar.

Tablo 9., işletme odaklı yapılan hile türlerini, hileyi yapan ve ondan zarar görenleri özetlemektedir.

Tablo 9. Hile Grupları

Hile Türü	Hileyi Yapan	Hileden Zarar Gören	Açıklama
Çalışan hileleri	Çalışanlar	İşveren	Çalışan hırsızlık yapar
Yönetim hileleri	Tepe yöneticileri	Mali tablo ilgilileri	Mali tablolar olduğundan farklı gösterilir.
Yatırım hileleri	Bireyler	Yatırımcılar	Yatırıma para yatırılır.
Satıcı hileleri	Satıcılar	Alım yapan işletmeler	Fiyatlar şişirilir sevk olmadan para alınır.
Müşteri hileleri	Müşteriler	Satış yapan işletmeler	Satıcı aldatılır.

Kaynak: Bozkurt, Nejat (2009), İşletmelerin Kara Deliği Hile Çalışan Hileleri, İstanbul: Alfa Yayınları, s: 65.

İşletmelerde en çok gerçekleşen finansal tablo hilesi stok ya da satışların maliyeti hesaplarında ortaya çıkmaktadır. Finansal tablo hilelerinin büyük bir kısmı stokların olduğundan yüksek, satışların maliyetinin ise düşük gösterilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Stokların olduğundan yüksek, satışların maliyetinin ise düşük gösterilmesi net gelirden bir artışa yol açmaktadır. Stok hilelerinin yol açtığı etki sonraki dönemlere de yansımaktadır. Bir dönemde olduğundan fazla görünen dönem sonu stoku bir sonraki dönemin dönem başı stoku olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise, sonraki dönem net gelirlerinin daha düşük gösterilmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla, olduğundan fazla gösterilen stokların dönemler boyunca devam etmesi hilenin kolaylıkla belirlenmesini sağlamaktadır (Çıtak, 2009: 70).

İşletmelerde genel olarak ortaya çıkan stok hile türleri, belirtileri ve ortaya çıkartılma yöntemleri Tablo 10.'da özetlenmiştir.

Tablo 10. Genel Stok Hileleri

Hile Türü	Belirtiler	Ortaya Çıkarma Yöntemleri
Stokların çalınması	<ul style="list-style-type: none"> Beklenmeyen stok koşulları, Fiili envanter sonrası aşırı ve olağan olmayan büyük düzeltmeler, Satışların maliyetinde açıklanamayan artışlar, Stok kayıtlarına olağan olmayan kayıtların yapılması, Brüt karlılıkta azalmalar. 	<ul style="list-style-type: none"> Fiili stok sayımları, Elektronik gözleme, Yevmiye kayıtlarının gözden geçirilmesi, Stok ayrıntılarının gözden geçirilmesi, Doğrulama ve teftiş.
Satış iade hileleri	<ul style="list-style-type: none"> Beklenmeyen stok koşulları, Herhangi bir stok hesabında beklenmeyen ve açıklanamayan dalgalanmalar, Satışların maliyetinde açıklanamayan artışlar, Brüt karlılıkta azalmalar, Fiili envanter sonrası olağan olmayan düzeltme işlemleri, Stok kayıtlarına olağan dışı kayıt yapılması. 	<ul style="list-style-type: none"> Fiili stok sayımları, Elektronik gözleme, Yevmiye kayıtlarını gözden geçirilmesi, Stok ayrıntılarının gözden geçirilmesi, Hurda satışlarının analizi.
Hurdalar ve sağlam stokların satılması	<ul style="list-style-type: none"> Beklenmeyen stok koşulları, Satışların maliyetinde açıklanamayan artışlar, Herhangi bir stok hesabında beklenmeyen ve açıklanamayan dalgalanmalar, Brüt karlılıkta azalmalar, Stok kayıtlarına olağan dışı kayıt yapılması, Görevlerin ayrışığı ilkesinde zayıflıklar. 	<ul style="list-style-type: none"> Doğrulama ve teftiş, Yevmiye kayıtlarının gözden geçirilmesi, Stok ayrıntılarının gözden geçirilmesi, Fiziki stok sayımları, Hurda satışlarının analizi.
Stok hesapları aracılığıyla diğer hilelerin gizlenmesi	<ul style="list-style-type: none"> Fiili envanter sonrası aşırı ve olağan dışı büyük düzeltmeler, Satışların maliyetinde anlamlı ve açıklanamayan artışlar, Herhangi bir stok hesabında olağan dışı, beklenmeyen ve açıklanamayan dalgalanmalar, Brüt karlılıkta anlamlı azalmalar, Stok kayıtlarına olağan dışı kayıtlar yapılması 	<ul style="list-style-type: none"> Yevmiye maddesi girişlerinin gözden geçirilmesi, Stok ayrıntılarının gözden geçirilmesi, Doğrulama ve teftiş, Fiziki stok sayımları.

Kaynak: Bozkurt, Nejat (2009), İşletmelerin Kara Deliği Hile Çalışan Hileleri, İstanbul: Alfa Yayınları, s: 330.

Denetçinin hilelerin belirlenmesindeki sorumluluğu, işletme yönetimi tarafından sunulan finansal tabloların hileden kaynaklanan önemli yanlışlıkları içermediği konusunda makul ölçüde güvenilir bir denetçi görüşüne ulaşmak amacıyla denetim çalışmasını planlamak ve yürütmektir (Güredin, 2007: 131). Finansal tablolardaki yanlışlıkların önemli sayılabilmesi için, hilelerin finansal tablo ilgililerinin kararlarını etkilemesi ya da değiştirmesi gerekmektedir.

Yukarıda geçen “makul güvence” kavramı denetçinin yüzde yüz güvence veren ya da finansal tabloların doğruluğunu yüzde yüz garanti eden bir kişi olmadığını ifade etmektedir. Yapılan işin niteliğinden kaynaklanan kısıtlar nedeniyle de denetçinin mutlak güvence sağlaması da mümkün olmamaktadır.

Denetçiler, denetledikleri finansal tablolarla ilgili olarak, işletme yönetiminin ileri sürdüğü iddiaların tamamen doğruluğunu saptamakla sorumlu değildir. İddiaların doğruluğunu tamamen saptamak zaman ve maliyet açısından da mümkün değildir (Güredin, 2007: 132).

Denetçilerin denetim çalışmasını genel kabul görmüş denetim standartları çerçevesinde tamamlamaları yeterli olmaktadır. Denetime tabi tutulan finansal tabloda sonradan önemli yanlışların olduğunun görülmesi kalitesiz bir denetim çalışması yapıldığı anlamına gelmemektedir.

3.3.5. Kuyumcu İşletmelerde Stok Faaliyetleri ve Muhasebe Uygulamaları İçin Denetim Formu Örneği

Stokların denetimi, denetçiler tarafından oldukça önemli risk alanlarından biridir. Kuyumcu işletmelerde stok denetimi yapan denetçilerin denetim çalışmasının etkinliğini artırmak amacıyla aşağıda yer alan denetim formunun yararlı olacağı düşünülmektedir.

Tablo 11. Stok ve Muhasebe Uygulamaları İçin Denetim Formu

1. SATIN ALMA	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
a. Satın alma talebi ve satın alma işlemlerindeki yetkilendirme, satın alınacak stokun tutarına ve niteliğine göre sınıflandırılmaktadır.					
b. Satın alma talep formları görevlendirilmiş kişiler tarafından incelenerek imzalanmaktadır.					
c. Satın alma sipariş formları sadece yetki verilmiş personel tarafından imzalanmaktadır.					
d. Satın alma sipariş formunda satın alınacak malın veya hizmetin kesin tanımı yapılmaktadır.					
e. Satın alma işlemlerinden önce piyasa araştırması yapılmaktadır.					
f. Satın alma sipariş formları çok kopyalı olarak düzenlenip ilgili birimlere gönderilmektedir.					
g. İşletme satıcı ya da tedarikçi firmalarla iyi ilişkilere sahiptir.					
Değerlendirme					
2. ÖDEME	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
a. Küçük ödemelerin dışındaki ödemeler çekle ya da banka havalesi ile yapılmaktadır.					
b. Ödemelerin yapılmasında ödemeye temel olan destekleyici belgeler incelenmektedir.					
c. Ödeme çekleri, ödeme belgelerini düzenleyenlerin dışındaki personel tarafından düzenlenmektedir.					
d. Ödeme çeklerini düzenleyenler ile imzalayanlar farklı kişilerdir.					
Değerlendirme					
3. STOK KONTROLÜ	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
a. Optimum stok seviyeleri belirlenmektedir.					
b. Stok kontrolünde stokların önem derecesine göre gruplandırılması dikkate alınmaktadır.					
c. Kayıtlı miktarlar ile fiili miktarlar arasında belirli aralıklarla bağımsız kişiler tarafından mutabakat sağlanmaktadır.					

d. Stokların muhafaza edildiği depolar kapalı ve koruma altına alınmıştır.					
e. Yetkisiz kişilerin depoya giriş ve çıkışı engellenmektedir.					
f. Stokların depoya giriş ve çıkışları belgeye dayalı olarak yapılmaktadır.					
Değerlendirme					
4. STOK GİRİŞLERİ	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
a. Stok kontrolleri, sadece kontrol görevi olanlar tarafından yapılmaktadır.					
b. Gelen stoklar miktar, kalite ve teslim şartları açısından satın alma istek formu ve sipariş emirleri ile karşılaştırılmaktadır.					
c. Gelen stoklar için çok kopyalı teslim alış raporları düzenlenerek ilgili birimlere dağıtılmaktadır.					
d. Satın alınan stokların satıcılar tarafından düzenlenen sevk irsaliyeleri ve faturaları ile sipariş formu ve alış raporları ile karşılaştırılarak muhasebe raporları zamanında yapılmaktadır.					
e. Satın alma ile ilgili tüm işlemlerin yer aldığı bir alım dosyası hazırlanmaktadır.					
f. İşletmenin ilk madde ve malzemeleri ya da ticari malları satın alabileceği alternatif firmaları bulunmaktadır.					
g. Vadeli ve peşin satın alma yollarının avantaj ve dezavantajları değerlendirilmektedir.					
Değerlendirme					
5. ÜRETİM	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
a. İşletmenin rutin tamir programları bulunmaktadır.					
b. İşletmenin iş başında eğitim programı bulunmaktadır.					
c. İşletmede iş başında eğitim el kitabı bulunmaktadır.					
d. İşletmede aşamalı eğitim programları uygulanmaktadır.					
e. Eğitimini tamamlayanlar sınava tabi tutulmaktadır.					
Değerlendirme					

6. SATIŞ	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
a. Müşterilerden gelen siparişlerin kabul ya da reddi yetki verilmiş bir birim veya kişi tarafından yapılmaktadır.					
b. Siparişlerin müşteriye teslimi amacıyla depodan yapılan yüklemelerin müşteri sipariş formlarına uygunluğu depoda görevli olmayanlar tarafından denetlenmektedir.					
c. Yükleme belgesine dayanılarak satış faturaları zamanında düzenlenmektedir.					
d. Müşteri sipariş formları ve yükleme belgelerine uygunluğu kontrol edilerek satış faturalarının muhasebe kayıtları zamanında yapılmaktadır.					
Değerlendirme					
7. MUHASEBE SİSTEMİ	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
a. Muhasebe sistemi, yöneticilerin ihtiyaç duyduğu bilgileri doğru olarak ve zamanında yerine getirmektedir.					
b. Muhasebe sistemini sunduğu finansal tabloları yöneticiler rahatlıkla anlamaktadır.					
c. Muhasebe sistemi, işletmenin geleceğini tahmin etmede kullanılabilecek nitelikte bilgiler sunmaktadır.					
d. Muhasebe sisteminde finansal tabloların aylık olarak hazırlanması mümkündür.					
e. Hesap planı işletme faaliyetlerine uygundur.					
f. Hesapların işleyişini yeterli bir biçimde açıklayan muhasebe yönetmeliği hazırlanmaktadır.					
g. Belgeler yetkili personel tarafından hazırlanmaktadır.					
h. İşletmede kıymet hareketlerini kontrol altında tutabilmek için iyi bir belge akış düzeni bulunmaktadır.					
i. Belgeler sıra numaralıdır.					
j. Kullanılmakta olan maliyet muhasebesi sistemi işletme faaliyetlerine uygundur.					
k. Aktiflerin (stoklar) işletme içindeki hareketleri ya da işletme dışına transfer edilmesi konusundaki yetki, belirli personelle sınırlandırılmıştır.					

l. Oluşturulmuş, işlenmiş veya kaydedilmiş verilerin yetkisiz kişiler tarafından değiştirilmesi ya da silinmesini önlemek amacıyla gerekli kontroller yapılmaktadır.					
m. Bağımsız görevliler tarafından işletme hesapları ile müşteri hesap özetleri arasında belirli aralıklarla mutabakat sağlanmaktadır.					
n. Bağımsız görevliler tarafından işletme hesapları ile satıcıların hesap özetleri arasında belirli aralıklarla mutabakat sağlanmaktadır.					
Değerlendirme					
Sonuç					

Kaynak: Dursun, Adem (2007), Yönetim Açısından Uygulamalı Denetim El Kitabı, İstanbul: Beta Basım Yayın, s: 145-164.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde yaşanan ekonomik gelişmeler işletmelerin faaliyetleri ile ilgilenen kişi ve kuruluşların sayısını artırmaktadır. Çıkar grupları şeklinde tanımlanabilecek bu kişi ve kuruluşlara işletme sahipleri, ortaklar, yatırımcılar, işletmeye kredi sağlayanlar, yöneticiler, işletme çalışanları ve devlet örnek verilebilmektedir. Söz konusu çıkar gruplarının işletme ile ilgili temel bilgi kaynağı, işletme tarafından hazırlanan finansal tablolarıdır. Bu gruplar söz konusu finansal tablolar aracılığıyla kendi ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli kararlar almak ve uygulamak durumundadır.

İşletmeler tarafından hazırlanan finansal tabloların yanlış veya hatalı bilgi içerme olasılığı bulunmakla birlikte, yanlış veya hatalı bilgiler işletmenin amaçları doğrultusunda bilerek üretilebileceği gibi, işlemlerin karmaşıklığı, çokluğu ya da işletme yönetimi veya çalışanların bilgisiz ve tecrübesiz olmalarından kaynaklanabilmektedir.

Finansal bilgilerin güvenilir olmaması, finansal piyasaların ve bu piyasalar içinde yer alan sektörlerin gelişmesini önemli ölçüde engellemektedir. Bilgilerin güvenilir olmadığı bir piyasada işlem yapmak güçtür. Geniş anlamda düşünüldüğünde finansal bilgilerde yer alan hata veya yanlışlar tüm toplumu etkilemektedir. Finansal bilgilerin güvenilirliğinin yukarıda sayılan çıkar grupları ve ekonomik yapı unsurları tarafından incelenmesi hem maliyetli hem de zaman açısından güçtür. Bu nedenle finansal bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliği ancak, işletmeler tarafından hazırlanan finansal tablo ve raporların denetimi ile mümkündür.

İşletmelerin ana faaliyetlerini oluşturan stoklar, kar ya da zarar tutarını doğrudan etkilemesi açısından oldukça önemli varlıklardır. Stok kalemlerinde yapılan hata ve hileler işletmelerin kar ya da zararını azaltmakta veya artırmaktadır. Satışların maliyetinde yapılabilen bir takım düzenlemeler işletmelerin finansal tablolarını etkilemekte ve güvenilir olmayan bilgilerin üretilmesine yol açabilmektedir. Stok kalemlerinin nitelik ve nicelik olarak fazla olmaları bu hesap kaleminin denetimini güçleştirmektedir. Stok hesap grubunun, tutarlılık ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre kayıtlara geçirildiğinin ve finansal tablolarda doğru ve

dürüst bir biçimde raporlandığının saptanması bir takım bilimsel çalışmalar gerektirmektedir. Sayılan nedenler stok denetimini işletmelerin aktif kalemleri içinde denetlenmesi en güç alanlardan biri haline getirmektedir.

Yüzyıllar öncesinden günümüze dek değerli bir maden olma özelliğini koruyan altın; süs eşyası ve takı yapımından, elektronik, sağlık ve bankacılık sektörlerine kadar geniş bir sektör tarafından talep edilse de, talebin önemli bir kısmı kuyumculuk sektöründedir. MÖ 4.000 yıllarına uzanan dünya altın üretiminin yanı sıra, Anadolu'nun altın işleme geçmişi MÖ 3.000'li yıllara dayanmaktadır. Alacahöyük'te yapılan arkeolojik kazılar sektörün 5.000 yıllık geçmişinin olduğunu göstermektedir. Bu köklü tarihi nedeniyle kuyumculuk sektörünün önemi bir kez daha anlaşılmaktadır.

1982 yılında ilk kez Suudi Arabistan'a yapılan ihracatla dış pazara açılan Türk Kuyumculuk Sektörü bugün, Türkiye ekonomisinin dünya çapında oyuncu olarak kabul edildiği ender sektörlerden biridir. Türkiye ekonomisi hızla gelişirken kuyumculuk sektörü de bu gelişmeye önemli katkılarda bulunmaktadır. 1992 yılında 12,7 milyon Amerikan Doları civarındaki altın mücevher ihracatı 2008 yılında 1 milyar 507 milyon Amerikan Doları'na ulaşmıştır. Ancak bu rakamlar gümrük kayıtlarındaki resmi rakamlardır. Bunun dışında özellikle bavul ticareti ile komşu ülkelere giden altın ve yurt içinde turistlere yapılan satışlar da önemli döviz girdisi sağlamaktadır.

Kuyumculuk sektörü, gerçekleştirdiği yeni yapılanma ile dünya liderliğine oynamaktadır. Yeni yapılanma sürecinden başarı ile geçen ve markalaşan lider kuyumcu firmalar bugün dünyanın sayılı işletmeleri arasında yer almaya başlamıştır. Sektörde adını duyuran işletmeler Türkiye Sermaye Piyasası'nda da etkin bir rol üstlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında kuyumcu işletmeler tarafından hazırlanan finansal tablo ve raporların doğruluğu ve güvenilirliği çıkar grupları açısından da önem kazanmaktadır.

Kuyumculuk denince akla ilk gelen, altın ve kıymetli taşlardır. Kuyumcu işletmelerin stokları içinde önemli yer tutan bu varlıkların tutarlılık ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri doğrultusunda muhasebe kayıtlarına geçirilmesi, fiziken

var olduklarının, işletmenin sahipliğinde bulduklarının, doğru değerlendiklerinin, doğru fiyatlandırıldıklarının ve finansal tablolarda dürüst bir biçimde bilgiye dönüştürüldüklerinin bir süreç olarak incelenip, ilgililere raporlanması gerekmektedir. Kuyumcu işletmelerde özellikle stok denetimi yapan denetçilerin, temel girdi maddesi durumundaki kıymetli maden ve değerli taşlar hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Kuyumculuk muhasebeciliği ve denetçiliği iyi bir matematik bilgisini de gerektirmektedir. Kuyumculuk sektöründe denetim yapabilmek için sadece yukarıda sayılanların değil, genel olarak sektörün sorunlarından fırsatlarına kadar her konuda bilgi sahibi olunması denetçinin denetim sürecini şekillendirmesinde gerekli ve önemlidir.

Kıymetli madenler bir ülkenin para, döviz gibi zenginliklerini artıran ve büyümesine katkı sağlayan ekonomik değerlerdir. Bu açıdan bakıldığında kıymetli madenler sektörü içinde yer alan kuyumculuk sektörünün üretim ve istihdam biçimi, tekniği ve işleyişi önem kazanmaktadır. Sektör altın ihtiyacını büyük ölçüde İstanbul Altın Borsası'ndan karşılamaktadır. İstanbul Altın Borsası her yıl yaklaşık 200 ton külçe altın ithal etmekte ve bunun büyük kısmını kuyumculuk sektörüne aktarmaktadır. Kuyumculuk sektöründe üretimde kullanılan hammaddenin ağırlıkta altın olması, sektörün finans sektörü ile sürekli işbirliği içinde olmasını gerekli kılmaktadır.

Kuyumculuk sektörü uzun yıllar birçok sorunla mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bugüne kadar mali, finansal, hukuksal, eğitim, teknolojik, tasarım ve tanıtım konularında yaşanan sorunlar halen devam etmektedir. Yüksek enflasyonun uzun yıllar yaşandığı bir ekonomide, sektör fiktif kazançlara maruz kalmıştır. Bu da üretici ve satıcıların belge düzenleme ve alma işlemlerini yapmamasına neden olmuştur. Mali açıdan yaşanan bu olumsuzluklar, kayıt dışı ve kaçak girişleri artırmıştır.

Sektörde özellikle, elmas ve kıymetli taşlardaki ÖTV sorunu sektör yetkililerince her platformda dile getirilmektedir. Uygulanan farklı ve yüksek oranlar nedeniyle sektör olumsuz etkilenmektedir. Yüksek orandaki ÖTV, sektörün yurtdışı pazarlarda rekabet gücünü azaltmakta ya da kayıt dışılığı artırmaktadır. Bu sonuçlar ise, organize piyasaların gelişimini, kurumsallaşmayı ve etik değerlerin yerleşmesini

engellemektedir. Bu nedenle kıymetli taşlardaki vergi oranlarının, önemli merkez konumundaki ülkeler ya da İtalya, ABD, İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri, Hindistan ve Çin gibi yoğun ticaret ilişkisinde olunan ülkeler bazında karşılaştırılarak belirlenmesi, üretimi teşvik edecek, destekleyecek ve geliştirecek şekilde hiç ya da düşük oranla uygulanması sektörü olumlu etkileyecektir.

KDV Kanunu'nun 17/4-g maddesi gereği külçe altın, külçe gümüş ve kıymetli taşlar KDV'den istisna tutulmuş, ancak platin, paladyum ve rodyum istisna tutulmamıştır. İstanbul Altın Borsası bünyesinde platin işlemlerine başlandığı 1999 yılından bu yana sadece 5 kg külçe platin ithalatı olmuştur. Altın ve gümüş de olduğu gibi platin ve diğer kıymetli metallerinde KDV'den istisna edilmesi, platin ve diğer kıymetli metallerin kayıt altına alınmasını sağlayacaktır.

Sektörle ilgili toplantılarda vergisel açıdan tartışılan bir diğer konu da, "altın satışında karın vergisi yerine fiyat artışının vergisi alındığından, kuyumcuların elindeki sermayenin altın fiyat artışının vergilendirilmesi nedeniyle azaldığı ve sektörün belge ile işlem yapmaktan kaçındığıdır. Bu sorun yıllarca tartışılmış ve 2004 yılında Gelir Vergisi Kanunu'nda yapılan bir düzenleme ile çözüme kavuşturulmuş olsa da, çözümün uygulanması uzun sürmemiştir. Gelir Vergisi Kanunu'nda yapılan düzenleme gereği, sürekli olarak altın alım satımı ve imalatı ile uğraşan kuyumculara, altın satış tarihinde İstanbul Altın Borsası'nda oluşan has altın değeri ile satılan mamulün has altın maliyet bedeli arasında oluşan farkı, maliyet bedeline ilave etmeleri imkânı getirilmiştir. Ancak bu uygulama 01.01.2004 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlükten kaldırılmıştır. Bunun yerine enflasyon düzeltmesi uygulaması getirildi ise de, enflasyon düzeltmesi uygulaması kuyumcu sektörünün ana sermayesi olan altının fiyat artışından dolayı vergilendirilmesi sorununa çözüm getirememiştir. Kısa bir süre için uygulanan bir önceki uygulamanın sektörün temel sorununu çözmesi daha gerçekçi gözükmektedir.

Kuyumculuk sektörü hammaddesinin büyük bir kısmını dışarıdan temin etmektedir. İhracatta dünya ikincisi olan sektörün ana hammaddesi gereği dışarıya bağımlı olması bu konuya çözüm getirilmesini zorunlu kılmaktadır. İstanbul Altın Borsası kuyumculuk sektörüne dünya fiyatlarında hammadde imkânı sağlasa da, hammadde fiyatlarının dünya ile rekabet edebilir olması için yurt içindeki

potansiyelin değerlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin 200 milyar dolar civarında altın rezervinin bulunduğu ifade edilmektedir. Bu rakamın kesinlik kazanması için ciddi bir envanter çalışması yapılması gerekmektedir.

Kuyumcu işletmeler, geleceğe yönelik vizyonlarını belirlemeli, varlık nedenlerini ve amaçlarını yeniden tanımlamalı ve yeniliğe yönelik stratejiler geliştirerek rekabet üstünlüğü sağlamalıdır. Ayrıca, insan kaynaklarını, bilgi ve becerilerini, eğitimi iyi organize etmeli, işletme yapılarını iletişimci, katılımcı ve kurumsal bir yapıya kavuşturmalıdırlar. Teknolojiden mümkün olduğunca faydalanılmalıdır. Sadece belirli otoritelerden çözüm beklemek sorunların çözülmesinde tek başına yeterli olmamaktadır.

Kuyumculuk muhasebesi, kuyumculuk işlemlerindeki ayar hesaplamaları ve değerlendirme ölçüleri gibi uzmanlık gerektiren hesaplamaları gerektirmektedir. Özellikle kuyumcu işletmelerde yapılan stok denetiminde denetçiler gerek gördükleri durumlarda bu konuda uzman olan kişilerden yardım almalıdır. Denetim yapılan işletmenin türüne göre denetçiler öncelikle hesap planının işletmenin ihtiyaçlarına cevap verip veremediğini tespit etmelidir. Üretim işletmelerinde hammaddeden mamul mala gelinceye kadarki süreç iyi takip edilmelidir. Denetçi iç kontrol sisteminden faydalanmalıdır.

İşletmelerde en çok gerçekleşen finansal tablo hileleri stoklarda ya da satılan malın maliyeti hesaplarında meydana gelmektedir. Genellikle stoklar gereğinden yüksek, satılan mallar maliyeti de olduğundan düşük gösterilerek bilanço daha iyi gösterilmeye çalışılmaktadır. Stok hilelerinde önemli sorun, bir dönemde yapılan hilenin sonraki dönemlere de yansımalarıdır. Dönem sonunda gereğinden yüksek gösterilen stok, bir sonraki dönemin dönem başı stokunun yüksek olmasına neden olacağından ikinci dönemde net gelir düşük görünmektedir. Bu yüzden denetçi, işletmenin stok hareketlerini ve belge akışını ayrıntılı bir şekilde incelemeli, ihbar ve şikâyetleri dikkate almalıdır. Kuyumcu işletmelerde stokların kişisel amaçlı kullanımı ve hırsızlık olayları stok hilelerinde ortaya çıkan diğer durumlardır.

Türkiye'de muhasebe ve denetim, uygulamada vergi gibi mevzuata oldukça bağlı bulunmaktadır. Oluşturulan sistemde muhasebe, bilgi için değil vergi için

üretilmektedir. Bu nedenle finansal tablolar finansal bilgi içermekten oldukça uzaktır. Öte yandan farklı kurumların farklı uygulamaları tek düzenin sağlanmasını önlemektedir. Böylece işletmeler farklı kurumların mevzuatına göre farklı finansal tablolar düzenlemek zorunda kalmaktadır. Örneğin, işletmelerin vergi beyannameleri eklerinde gönderdikleri mali tablolar ve dipnotları ile SPK mevzuatı gereğince düzenlemek zorunda oldukları finansal tablolar ve dipnotlar oldukça farklıdır. SPK mevzuatına göre hazırlanan finansal tablolar ve dipnotları ancak uzman bir kişinin anlayabileceği tarzda, uzun ve karmaşık bir rapor niteliğindedir. Bireysel bir yatırımcının bu tip raporları okuması ve anlaması güçtür. SPK mevzuatına göre hazırlanan finansal tablo dipnotlarında işletmelerin en önemli varlığı olan stoklar için birkaç cümle ile yapılan açıklamalar ile yetinildiği göze çarpmaktadır. Oysa ki, stoklar işletmelerin faaliyetlerini sürdürmeleri için gerekli olan ve kar ya da zararı etkileyen en önemli varlıklardır. Halen yürürlükte olan SPK ve BDDK muhasebe standartlarının ileride TMS/TFRS'ler ile tek çatı altında toplanması öngörülmektedir. Yeni Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'nda tüm işletmelere TMS'ye uyma zorunluluğu getirilmektedir. Bu gelişmeler muhasebe ve denetim açısından reform niteliğindedir.

Tez çalışması kaynak taraması yapılarak oluşturulmuştur. Kuyumculuk sektörü ile ilgili kitap türünde kaynaklar oldukça azdır. Var olan çalışmalar genellikle makale ve internet ortamında yayınlanmış haber niteliğindeki bilgilerden öteye gitmemektedir. Sektörde yakından ilgili bulunan kurumların yayınladıkları istatistikler birbirinden farklıdır. Bu nedenle kuyumculuk sektörü ile ilgili doğru ve net veri düzenleyen bağımsız bir kuruluşa ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu tez çalışması ile, denetim mesleğini icra eden bağımsız denetçilere, kuyumculuk sektörü hakkında ayrıntılı bilgi sağlamak ve kuyumculuk sektöründeki işletmelerde yapısı gereği zaman alıcı ve maliyetli olan stok denetimi konusunda gereksinim duyulacak denetim çalışmalarını anlatmak amaçlanmıştır. Kuyumculuk sektörü Türkiye ekonomisinin en önemli sektörlerinden biridir. Bir başka tez çalışması ile sektörün farklı konuları hakkında yapılabilecek uygulamalar işletme, muhasebe ve denetim bilimlerine önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Acar, Duruşen (2007): *İmalat İşletmelerinde Stokların Denetimi: Muhasebe ve Vergi Denetimi Açısından İncelenmesi*, Ankara: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AICPA, *Analytical Producers*, SAS No: 56 (AU Section 329.02), <http://www.aicpa.org/download/members/div/auditstd/AU-00329.PDF>, (10.05.2009).

Akbıyık, Sedat (2005): *Vergi Uygulamaları Yönüyle Denetim ve Raporlama*, Bursa: Ekin Kitabevi.

Akdoğan, Nalan ve Sevilengül, Orhan (2007): *Türkiye Muhasebe Standartları ile Uyumlu Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması*, İstanbul: İSMMMO Yayınları.

Akışık, Orhan (2002): "Konsinye Satışlar ve Tekdüzen Muhasebe Sistemine Göre Muhasebeleştirilmesi", <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/61MaliCozum/28-61%20ORHAN%20AKI%C5%9EIK%20.doc>, (01.10.2009).

Aksoyoğlu, Volkan (2009): "Malını Çaldırana "Vergi Sürprizi"", *Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog Dergisi*, Temmuz, Sayı: 255, 95-99.

Akyol, M. Emin ve Küçük, Muzaffer (2000): *Ticari Emtianın Değerlemesi ve Muhasebe Kayıtları*, Ankara: TÜRMOB Yayınları.

Apak, Talha (2003): "Konsinye Suretiyle (Komisyoncu Vasıtasıyla) Satış İşlemlerinin Borçlar Hukuku ve Vergi Hukuku Karşısındaki Durumu", http://www.alomaliye.com/talha_apak_ana_konsinye.htm, (01.10.2009).

Aras, Nurettin (1996): *Modern Kuyumculuk*, İstanbul: Fatih Ofset.

Aslan, Sinan (1999): *Altın ve Altına Dayalı İşlemler Muhasebesi*, İstanbul: İAB Yayınları.

Aslan, Sinan (2001): *Aracı Kurumlar, Bankalar, Ticari İşletmelere Yönelik Altın ve Gümüş İşlemleri Muhasebesi*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Ataman, Ümit, Hacırüstemoğlu, Rüstem ve Bozkurt, Nejat (2001): *Muhasebe Denetimi Uygulamaları*, 1. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.

Ataman, Ümit ve Sumer, Haluk (2003): *Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi*, 8. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Ataman, Ümit (2005): *Genel Muhasebe Cilt 2- Muhasebede Dönem Sonu İşlemleri*, 15. Baskı, İstanbul: Türkmen Yayınları.

Aytekin, Hakan, Yürür, Oğuz, Ataç, Kanat Onur ve Güvenç, Murat (2000): *Dünyada ve Türkiye'de Altın, Gümüş, Platin ve Paladyum*, İstanbul: İAB Yayınları.

Ayter, Adli (1996): *Kuyumculuk Meslek Bilgisi ve Mücevher Sanatı*, İstanbul: Asgold Yayınları.

Bekar, Ömer Şeh (1999): *Kuyumculuk Sektörü ve Muhasebe İşlemleri*, Ankara: TÜRMOB Yayınları.

Bengü, Haluk (1996): *Stokların Denetimi ve Örnek Uygulama*, İstanbul: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bernstein, Peter L. (2008): *Altının Gücü Bir Tutkunun Olağanüstü Tarihi*, Çeviren Levent Konyar, İstanbul: Scala Yayıncılık.

Bozkurt, Nejat (2009): *İşletmelerin Kara Deliği Hile Çalışan Hileleri*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Bozkurt, Nejat (2006): *Muhasebe Denetimi*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Bozkurt, Zeynep (2007): *Muhasebe Denetimi Sürecinde Analitik İnceleme Prosedürleri*, İstanbul: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bulut, İbrahim (2007): “Stok Değerleme Yöntemleri ve Mali Tablolar Üzerindeki Etkileri”, *Vergi Raporu*, Sayı: 89, 40-46.

Büyükmirza, Hüseyin Kamil (2008): *Maliyet ve Yönetim Muhasebesi*, 13. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.

Ceylan, Tuğrul (2007): “Stokların Değerlemesi”, *Vergi Raporu*, Sayı: 99, 59-70.

Çıtak, Nermin (2009): *Hileli Finansal Raporlamada Yaratıcı Muhasebe*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Çıtak, Serdar (2006): *Altın 24 Ayarın Hikayesi*, İstanbul: Destek Yayınları.

Çömlekçi, Ferruh, Yılandı, Münevver, Erdoğan, Nurten, Önce, Saime, Kardeş Selimoğlu, Seval ve Kaya, Ergun (2004): *Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz*, Eskişehir: TC Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Danıştay 3. Dairesi 11.01.1989 tarih ve E:1988/1787, K:1989/40 Sayılı Kararı, www.hukukturk.com, (28.05.2009).

Darphane, 2007 Faaliyet Raporu, <http://www.darphane.gov.tr/2007faaliyetraporu.pdf>, (10.05.2009).

Demir, Volkan ve Bahadır, Oğuzhan (2007): “Muhasebe Manipülasyonu - Yöntemler ve Teknikler-”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 84, 103-120.

Dökümcü, Dinçer (2008): *Zincir Mağazalarda Stok Maliyetlerinin Oluşumu ve Değerlemesi*, İstanbul: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dönmez, Adnan (2002): *Ülkemizdeki Bağımsız Dış Denetim Sürecinin İşleyişine İlişkin Bir Değerlendirme*, Antalya: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dönmez, Adnan, Berberoğlu, P. Başak ve Ersoy, Ayten (2005): "Ülkemiz Bağımsız Dış Denetim Standartlarının ABD Genel kabul Görmüş Denetim Standartları-AB Sekizinci Yönergesi ve Uluslararası Denetim Standartlarıyla Karşılaştırılması", *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı: 9, 52-78.

Duman, Ömer (2008): *Muhasebe Denetimi ve Raporlama*, Ankara: TESMER Yayınları.

Dursun, Adem (2007): *Yönetim Açısından Uygulamalı Denetim El Kitabı*, İstanbul: Beta Basım Yayın.

Elitaş, Cemal (2007): "NIFO Stok Değerleme Yönteminin Faaliyet Sonuçları Üzerindeki Etkileri", *Muhasebe ve Denetime Bakış*, Eylül 2007, 1-14.

Erdoğan, Murat (2002): "Muhasebe, Denetim ve Bağımsız Denetimin Gerekliliği", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Sayı: 5, 51-63.

Erdoğan, Murat ve Baydemir, Mehmet (2003): *Ticari İşletmelerde TMS-13 Stoklar*, İstanbul: Kazancı Kitabevi.

Erdoğan, Melih (2006): *Denetim Kavramsal ve Teknolojik Yapı*, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.

Arslan Ergün, Nurdoğan "Türk Kadınının Tek Taş Tutkusuyla Pırlanta Pazarı 1 Milyar \$'a Ulaştı", *Dünya Gazetesi*, 4 Temmuz 2008.

Erol, Ahmet (1999): *Finansal Kurumların Denetimi*, Ankara: TÜRMOB Yayınları.

Erol, Ahmet (2003): "Darphane", http://www.makalem.com/Search/ArticleDetails.asp?nARTICLE_id=2386, (10.05.2009).

Euromines (2003). *Avrupa'da Altın Umutlar*, <http://www.kozaaltin.com/upl/goldprospecteurpoe.pdf>, (10.05.2009).

Fidan Erol, Meral (2005): *Altın-Kuyumculuk Sektörü ve Kuyumculuk İşlemleri Muhasebesi*, Sakarya: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gelir İdaresi Başkanlığı, *1 Sıra No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği*, <http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/eski/muhsisteb1ekmuh5c.htm>, (05.05.2009).

Goldnews Dergisi (2009): "İKO, 2008'de hizmetleriyle ses getirdi", İstanbul Kuyumcular Odası, Sayı: 170, 40-46.

Greenawalt, M. Brady. (1997): "The Internal Auditor and The Critical Thinking Process: A Closer Look", *Managerial Auditing Journal*, 12/2, 80-86.

Gökçen, Gürbüz, Ataman Akgül, Başak ve Çakıcı, Cemal (2006): *Türkiye Muhasebe Standartları Uygulamaları (Uluslararası Muhasebe Standartları ile Uyumlu)*, Beta Basıl Yayım, İstanbul.

Gücenme, Ümit (2004): *Muhasebe Denetimi*, Aktüel Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Güler, Ercüment (2006): *Bağımsız Dış Denetim Süreci Kurumsal-Sosyal Sorumluluk İlişkisi Bankacılık Sektörü Uygulaması*, İstanbul: Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.

Gürbüz, Hasan (1995): *Muhasebe Denetimi*, Bilim Teknik Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul.

Gürdal, Kadir (2007): *TMS-2 Stoklar Standardı Uygulama Rehberi*, Tesmer Yayınları, Ankara.

Güredin, Ersin (2007): *Denetim ve Güvence Hizmetleri*, Arıkan Basım yayım, 11. Bası, İstanbul.

Gürsoy, Yaser (2009): *Dış Ticaret İşlemleri Muhasebesi*, Ekin Basın Yayın, 5. Baskı, Bursa.

IFAC (2007): *2008 Handbook of International Auditing, Assurance and Ethics Pronouncements-Part1*,
http://www.ifac.org/Members/DownLoads/2008_IAASB_Handbook_Part_I-Compilation.pdf, (10.05.2009).

İAB (2004): *İstanbul Altın Borsası ve Kıymetli Maden Sektörü Ek 12*,
http://www.tbb.org.tr/turkce/duyurular/iktisat_kongresi/Ek%2012%20Altin%20Borsasi.pdf, (08.01.2008).

(İAB)a, *Türk Finans Sektöründe İstanbul Altın Borsası*, İstanbul Altın Borsası Eğitim Yayınları, Yayın No: 1.

(İAB)b, *İstanbul Altın Borsası ve Kıymetli Madenler Mevzuatı*, İstanbul Altın Borsası yayınları, Yayın No: 8.

İme, Mustafa (2006): "Kuyumculuk Sektöründe İmalatta Oluşan Firelerin Analizi", *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*,
http://www.lebiblyalkin.com.tr/dergi_icerik.asp?dicerik_id=9, (01.10.2009).

İme, Mustafa (2007): *Kuyumculuk İşletmeciliği ve Muhasebesi*, İstanbul Serbest Muhasebeci mali Müşavirler Odası, Yayın No: 79, İstanbul.

İMMİB, *2008 Yılı Ocak-Aralık Dönemi Değerli Maden Mücevherat İhracatı Değerlendirmesi*, <http://www.immib.org.tr/64.aspx>, (10.05.2009).

İstanbul Kuyumcular Odası, *Türkiye’de Kuyumculuk Sektörü*,
<http://www.iko.org.tr/icerik.asp?id=651>, (10.05.2009).

İstanbul Kuyumcular Odası, *Tarihçemiz*,
<http://www.iko.org.tr/icerik.asp?id=617>, (10.05.2009).

Johnson, J. Howard. (1992): “The Internal Audit Widget”, *Internal Auditor*,
 April, 46-47.

Kalmış, Halis, Eskin, İlknur ve Gümüş, Fadime (2006): “İşletmelerde Mali Bilgiler Üretilmesinin Önemi ve Etik”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 75, 141-160.

Kaplan, Kemal (2004): *Türkiye’de Kuyumculuk ve Altın*, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2004-50, İstanbul.

Kardeş, Seval (1995): *Denetimin Etkinliğinin Artırılmasında Analitik İnceleme Prosedürlerinin Kullanımı ve Türkiye’deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma*, Eskişehir: Basılmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kartal, Ali, Sevim, Adnan ve Gündüz, H. Erdin (2003): *Maliyet Muhasebesi*, TC Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Kaval, Hasan (2005): *Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS/IAS) Uygulama Örnekleri ile Muhasebe Denetimi*, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, Ankara.

Kavut, Lerzan (2000): “Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları ve Türkiye’deki Durumu”, *Muhasebe ve Bilim Dünyası Dergisi*, Sayı: 4, 9-28.

Kaya, Nurullah (2004): *Etkin Stok Yönetimi ve Türkiye’de Bir Uygulama*, Erzurum: Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaya, Şuayp (2006): *Türkiye’de Kuyumculuk Sektöründe Çalışma Koşulları (İstanbul Kapalıçarşısı Örneğinde)*, Sivas: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kenger, Erdal (2001): *Denetçi Yardımcıları Eğitim Notu*, T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, Ankara.

Kepekçi, Celal (2004): *Bağımsız Denetim*, Avcıol Basım Yayın, Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul.

Kobi Sektör, *Doğudan Batıya Mücevher Dünyası İstanbul’da*, http://www.kobisektor.com/kobisektor_sektorler/3405.html, (10.06.2009).

Kobu, Bülent (1999): *Üretim Yönetimi*, Avcıol Basım, İstanbul.

Kuyumcukent, *Kuyumcukent Proje Özellikleri*, http://www.kuyumcukent.com.tr/sayfalar/hakkimizda_KuyumcukentProjeOzellikleri.asp, (10.05.2009).

Küçükkocaoğlu, Güray ve Küçüksözen, Cemal (2005): “Gerçeğe Aykırı Finansal Tabloların Ortaya Çıkarılması: İMKB Şirketleri Üzerine Amprik Bir Çalışma”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 28, 160-171.

Küçüksözen, Cemal ve Sayar, A. R. Zafer (2002): “Sermaye Piyasalarında Bağımsız Denetim Raporlama Standartları”, *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, Sayı: 6, 49-56.

Murakabe, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Murakabe>, (30.04.2009).

Mutlu, Dilek (2006): *Stokların Planlamasında Üretim Modeli ve Bir Uygulama*, Eskişehir: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Okur, Mahmut (2007): *Bağımsız Denetimin Denetimi*, SPK, Ankara.

Öğredik, Güray (2006): *Vergisel Yönden Stokların Denetimi ve Randıman Analizi*, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.

Özbek, Orkun (2009): "Kuyumculuk Sektöründe Dünya Lideri Olabiliriz", *Arge Bülten*, İzmir Ticaret Odası, Şubat, 11-16.

Özmen, C. Yaşar (2008): *Stokların Envanter Değerlemesi ve Denetimi*, İstanbul: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, Bünyamin (2008): "Stoklarda Değerleme", *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı: 232, 59-73.

Öztürk, Bünyamin (2007): *Meslek Mensupları İçin Dönemsonu Muhasebe ve Vergi Uygulamaları*, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.

Parlak, Sıdıka (2006): *Ticari Matematik*, Ekin Kitabevi, Bursa.

Platin, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Platin>, (01.05.2009).

Sağlam, Necdet, Şengel, Salim ve Öztürk, Bünyamin (2007): *UFRS/UMS Uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları Uygulaması (Yorum-Açıklama-Örnekleri)*, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.

Sarı, Ahmet (2006): *Altın Alaşımlandırılmada Tane Küçültmenin Derin Çekmeye Etkisinin İncelenmesi*, İstanbul: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Sayın, Kudret Şevket (2001): "İşletme Malzemeleri ve Muhasebeleştirilmesi", *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 54, <http://www.ismmmo.org.tr/htmldergikonu.asp?id=8550&did=1&dad=MALİ%20ÇÖZÜM%20DERGİSİ%20Sayı:54%20OCAK-ŞUBAT-MART%202001>, (10.05.2009).

Kardeş Selimoğlu, Seval, Özbireceklı, Mehmet, Kurt, Ganite, Uzay, Şaban, Alagöz, Ali ve Yanık, Serap (2008): *Muhasebe Denetimi*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Sevilengül, Orhan (2005): *Genel Muhasebe*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Seyidoğlu, Halil (1992): *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, Ankara: Güzem Yayınları.

Sezal, Levent (2006): *Banka İşletmelerinde Etkin Bir İç Denetim ve Risk Yönetim Sisteminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri Ticari Bir bankanın Uygulamaları Üzerine İncelemeler*, Adana: Basılmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SPK, "Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ (Seri: XI, No: 1)", http://www.spk.gov.tr/mevzuat/mevzuat_index.html.

Stoklara İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 2) Hakkında Tebliğ Sıra No: 3, http://www.tmsk.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=41&Itemid=38, (29.05.2009).

Subaşı, Taşkın (1997): *Altın ile Para Arzı Arasındaki İlişki ve Türkiye'nin Ekonomik Kalkınma Sürecinde Altını Esas Alan Alternatif Öneriler*, İstanbul: Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sucu, Yaşar (2000): *Yönetim: Kavramlar, Kuramlar ve Süreçler*, AİBÜ Basımevi, Bolu.

TC Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, 24.03.1999 tarih ve B.07.0.GEL.0.40./4009-39/11978 sayılı özelgesi, <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1028>, (29.05.2009).

TDK, *Büyük Türkçe Sözlük*, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, (01.05.2009).

TDK, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=veritbn&kelimesec=289180>, (10.05.2009).

TMMOB Maden Mühendisleri Odası, *Uluslararası Temel Ölçü Birimleri ve Bu Birimlerden Türetilen Birimlerin Tariflerine İlişkin Yönetmelik*, http://www.maden.org.tr/resimler/ekler/6cda17abb967ed2_ek.pdf, (10.05.2009).

TOBB (2007): “Kuyumculukta İtalya’dan Sonra İkinci Sıradayız”, *Ekonomik Forum Dergisi*, Ocak, 52-55.

Topaloğlu, Bora (2004): “Vergi ve Sermaye Piyasası Mevzuatı Açısından Dönemsonu İşlemleri ve Bu İşlemlerin Mali Tablolar Üzerindeki Etkileri”, *Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog*, Sayı: 190, 169-191.

Tuan, A. Kadir ve Sağlar, Jale (2004): “İç Denetçinin Örgüt İçindeki Yerinin Denetim Faaliyetleri Açısından Önemi”, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, Ocak, 1-16.

Tuan, Koray (2008): *İşletme Yönetiminin Kontrol Fonksiyonunun Bağımsız Dış Denetim Üzerindeki Etkileri*, Adana: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turgut, Sinem (2006): *Kuyumculuk Sektöründe Safha Maliyet Sistemi ve Bir Uygulama*, İstanbul: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turkishtime Sectors (2003): *Türk Altınının Yolculuğu*, İstanbul.

Türe, Altan ve Savaşçın, M.Yılmaz (2000): *Kuyumculuğun Doğuşu*, Goldaş Kültür Yayınları, İstanbul.

Türker, Masum, Pekdemir, Recep, Selvi, Yakup ve Yılmaz, Fatih (2002): *Sınırlı Uygunluk Denetimi (SUD) El Kitabı*, Türmob Yayınları, Ankara.

Türk Mücevherciler Birliği, *Birlik Hakkında*,
<http://www.jtr.org.tr/Tr/About.aspx>, (10.05.2009).

Uysal, Ali ve Eroğlu, Nurettin (2009): *Açıklamalı ve Örneklı Vergi Usul Kanunu*, 4. Baskı, Ankara.

Uzay, Şaban (1999): *İşletmelerde İç Kontrol Sistemini İncelemenin Bağımsız Dış Denetim Karar Sürecindeki Yeri ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma*, Pelin Yayınları, Ankara.

World Gold Council, *Introduction*,
http://www.gold.org/about_wgc/introduction/, (10.05.2009).

Yakut, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Yakut>, (10.05.2009).

Yanık, İsmail (2007): *Türkiye Ekonomisi'nde Yatırım Alternatifi Olarak Altın Kullanımı (İstanbul Altın Borsası İşlemlerinin Analizi)*, İstanbul: Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yeşiltaş, Ümit (2007): *Stok Kontrolü ve Bilgisayar Donanım Sektöründe Bir Uygulama*, İstanbul: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, Ömer (2008): *Perakendecilik Sektöründe İç Denetimin Önemi ve Stokların Denetimi Uygulaması*, İzmir: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zeytin, Çiğdem (2004): *Kuyumculuk Sektörünün Sorunları ve Çözümüne Yönelik Bir Uygulama*, Kütahya: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zümrüt, [http://tr.wikipedia.org/wiki/Z%C3%BCmr%C3%BCt_\(maden\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Z%C3%BCmr%C3%BCt_(maden)), (12.05.2009).

http://www.pcabous.org/About_the_PCAOB/Sarbanes_Oxley_Act_of_2002.pdf, (11.05.2009).

9 Seri No'lu KDV Genel Tebliği, <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1028>, (28.05.2009).

69 Seri No'lu KDV Genel Tebliği, <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1028>, (28.05.2009).

93 Seri No'lu KDV Genel Tebliği, *Resmi Gazete*, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/main.aspx?home=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2005/01/20050119.htm&main=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2005/01/20050119.htm>, (28.05.2009).

338 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği, <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1028>, (01.09.2009).

2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu, <http://www.spk.org.tr>, (29.05.2009).

3099 Sayılı 25/10/1984 tarihli ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun, <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1028>, (28.05.2009).

3516 sayılı Ölçüler ve Ayar Kanunu, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/774.html>, (25.05.2009).

4369 Sayılı Kanun, <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1028>, (28.05.2009).

4811 sayılı "Vergi Barışı Kanunu", *Resmi Gazete*, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/main.aspx?home=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2003/02/20030227.htm&main=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2003/02/20030227.htm>, (28.05.2009).

4842 sayılı “Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, *Resmi Gazete*, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/main.aspx?home=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2003/04/20030424.htm&main=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2003/04/20030424.htm>, (28.05.2009).

5024 sayılı “Vergi Usul Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, *Resmi Gazete*, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/main.aspx?home=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2003/12/20031230.htm&main=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2003/12/20031230.htm>, (28.05.2009).

5228 Sayılı Kanun, <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1028>, (28.05.2009).

www.hukukturk.com

www.tuik.gov.tr